

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü

YEŞİLİRMAK

HAVZA GELİŞİM PROJESİ

STRATEJİ VE

YENİDEN YAPILANMA SENARYOLARI

DOLSAR

Mühendislik Limited Sirketi
Mayıs 2006
Ankara

T. C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŐKILATI MÜSTEŞARLIĞI
Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü

YEŐILIRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

(AMASYA, ÇORUM, SAMSUN, TOKAT)

STRATEJİ VE YENİDEN YAPILANMA SENARYOLARI

*“Türkiye'nin Karadeniz'e açılan kapısı olmuş,
yaşam kalitesini yükseltmiş, çevreye duyarlı, rekabetçi,
hızla gelişen bölge”*

DOLSAR
Mühendislik Limited Şirketi
Mayıs 2006
Ankara

**T. C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI PERSONELİNDEN
YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ
ÇALIŞMALARINDA GÖREV ALANLAR***

KABUL HEYETİ

Ahmet YAMAN	Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü (Başkan)
Cevdet YILMAZ	Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürü
Mehmet ÇIRAK	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanı
Ömer BİLEN	İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanı
Dr. Cahit BAĞCI	Müsteşarlık Müşaviri

YÖNLENDİRME VE DEĞERLENDİRME KOMİTESİ (KONTROL TEŞKİLATI) ÜYELERİ

Cemalettin KAYMAK	Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi Başkanı (Koordinatör)
Nevin SORGUÇ	Bölgesel Gelişme Dairesi Başkanı
Deniz AKKAHVE	Avrupa Birliği Bölgesel Programları Dairesi Başkanı
Cumhur BOZ	Finansman Dairesi Başkanı
Ayşenur GÖNÜL	Mali Piyasalar Dairesi Başkanı
Ahmet ÇELENKOĞLU	Konjonktür Dairesi Başkanı
Aziz BABACAN	Tarım Dairesi Başkanı
Mehmet TARAKÇIOĞLU	Tarım Dairesi Başkanı
Murat Ş. YAZAN	Tarım Dairesi Başkanı
Abdüllatif TUNA	Sanayi Dairesi Başkanı
Hülya TOKGÖZ	Altyapı ve Hizmetler Dairesi Başkanı
Yılmaz ILGIN	Proje Yatırımları Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkanı
İlyas ÇELİKOĞLU	Sosyal Politikalar Dairesi Başkanı
Yılmaz TUNA	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Dairesi Başkanı
Sedat ÇETİK	Sosyal Fiziki Altyapı Dairesi Başkanı
Niyazi İLTER	Sosyal Fiziki Altyapı Dairesi Başkanı
Mehmet TEKİN	Sosyal Araştırmalar Dairesi Başkanı
Kamil AYANOĞLU	Sosyal Araştırmalar Dairesi Başkanı

BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞMA GRUBU

Ahmet KINDAP	Planlama Uzmanı
Rasim AKPINAR	Planlama Uzmanı
Ayşe ÖZÇÖREKÇİ	Sözleşmeli Personel
Metin ÖZASLAN	Planlama Uzmanı
Hasan ŞANALMIŞ	Planlama Uzman Yardımcısı
M. Emin ÖZSAN	Planlama Uzman Yardımcısı
N. Barış TARTICI	Planlama Uzman Yardımcısı
Murat KARA	Planlama Uzman Yardımcısı
Mesut AKBAŞ	Planlama Uzman Yardımcısı
Ahmet TAMER	Planlama Uzman Yardımcısı

* Görev yaptıkları süredeki ünvanlarına göre.

YEŞİLRİMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ'NE SAĞLANAN YEREL KATILIM

KATKI SAĞLAYAN KURUM VE KURULUŞLAR

Amasya, Çorum, Samsun, Tokat Valilikleri
Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat il planlama müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat sanayi ticaret il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat tarım il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat il özel idareleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat köye yönelik hizmetler il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat kültür ve turizm il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat il sağlık müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat il milli eğitim müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat çevre ve orman il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat vergi dairesi müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat tapu ve kadastro il müdürlükleri
Amasya, Çorum, Tokat Belediye Başkanlıkları, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı,
Amasya-Merzifon, Suluova, Taşova, Çorum- Alaca, Osmancık, Sungurlu, Samsun- Bafra, Çarşamba, Havza, Terme, Tekkeköy, Vezirköprü, Tokat- Erbaa, Niksar, Turhal, Zile belediye başkanlıkları
Amasya- Merzifon, Suluova, Gümüşhacıköy, Taşova, Çorum- Sungurlu, Samsun- Havza, Terme, Çarşamba, Bafra, Tokat- Turhal, Zile, Niksar, Erbaa ticaret ve sanayi odaları
Amasya, Çorum, Terme, Taşova esnaf ve sanatkar odaları başkanlıkları
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat DSİ şube müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat sulama birlikleri ve kooperatifleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat damızlık sığır yetiştirme birlikleri
Amasya Suluova Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Merzifon, Erbaa, Niksar OSB müdürlükleri
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat KSS müdürlükleri
Amasya, İskilip mesleki eğitim müdürlükleri
Vakıf ve dernekler: SAMSİAD, ÇORUMSİAD, TOSİAD
İskilip Halk Eğitim Merkezi
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat meslek odaları (TMMOB'ye bağlı olanlar, tabip odaları, muhasebeci odaları, vb)
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerindeki bankalar
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerindeki mali ve aracı kurumlar
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerindeki sanayi işletmeleri
Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri
Samsun Dış Ticaret Bölge Müdürlüğü
Samsun Gümrükler Müdürlüğü
Çorum Gümrük Müdürlüğü
DSİ VII. Bölge Müdürlüğü/Samsun
Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü/ Samsun
Amasya, Çorum, Samsun, Tokat yerel medya kuruluşları

KATILIMCI VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ KULLANILARAK SAĞLANAN KATILIM

Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerinde Odak Grup Görüşmeleri (OGG)

12 adet "kadın ve aile" OGG toplantısı
Amasya "mevsimlik kadın işçi" OGG toplantısı
Çorum "tuğla kiremit işçileri" OGG toplantısı
Samsun "tütün işçileri" OGG toplantısı
Tokat "inşaat işçileri" OGG toplantısı
14 adet "yoksulluk" OGG toplantısı
Orman işletme şefleri OGG toplantısı

Toplantılar

Bölge milletvekilleri bilgilendirme toplantıları
Merzifon Sanayi Planlaması ve Koordinasyon Toplantısı

Samsun III. Kent Kurultayı
Samsun il gelişim strateji toplantıları (SABEK A.Ş.)
Samsun İl Özel İdaresi Stratejik Plan Taslağı Toplantısı
Amasya, Çorum ve Tokat illerindeki sulama birlikleri ve kooperatifleri
Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat tarım il müdürlükleri
Çorum, Samsun ve Tokat il gıda kontrol laboratuvarları
Merzifon İlçe Tarım Müdürlüğü
Merzifon Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
Amasya Yedikir Barajı Su Ürünleri Üretim İstasyonu
Amasya Orman Bölge Müdürlüğü
Amasya, Taşova, Çorum, Kargı, İskilip, Samsun, Bafra, Vezirköprü, Çarşamba, Salıpazarı, Tokat, Almus, Erbaa, Niksar orman işletme şeflikleri ve bu şefliklere bağlı köy muhtarları

Anket Uygulamaları

Kadın ve Ailenin Güçlendirilmesi Alan Araştırması
Yoksulluk, Sosyal Güvenlik ve Çalışma Hayatı Alan Araştırması
İmalat Sanayi Anketi (büyük işletmeler, 10+)
İmalat Sanayi Anketi (küçük işletmeler, 10-)
Ticaret İşyerleri Anketi
Ulaştırma Anketi
Yerleşim Yerlerinin Kademelenmesi Alan Araştırması

GZFT Analizleri Toplantıları

Çarşamba
Niksar
Merzifon
Zile
Osmancık

SENARYO ANALİZİ TOPLANTILARI

Amasya
Merzifon (Gümüşhacıköy, Suluova ilçelerinin katılımıyla)
Samsun (Tekkeköy ilçesinin katılımıyla)
Bafra (Alaçam, Ondokuzmayıs ilçelerinin katılımıyla)
Çarşamba (Terme, Salıpazarı, Ayvacık ilçelerinin katılımıyla)
Çorum (Laçın ilçesinin katılımıyla)
Alaca (Boğazkale, Ortaköy, Mecitözü ilçelerinin katılımıyla)
Osmancık (Kargı, İskilip, Oğuzlar, Dodurga ilçelerinin katılımıyla)
Sungurlu
Tokat
Turhal (Pazar, Zile ilçelerinin katılımıyla)
Niksar (Erbaa, Almus, Reşadiye, Taşova ilçelerinin katılımıyla)

MEVCUT DURUM ANALİZİ İLE SENARYO VE STRATEJİ RAPORU ÜZERİNE TARTIŞMA TOPLANTISI

Çorum (Amasya, Samsun, Tokat illerinin katılımıyla)

ANA PLAN TASLAĞI ÜZERİNE TARTIŞMA TOPLANTILARI

Amasya Valiliği
Amasya Belediyesi
Merzifon Belediyesi
Taşova Belediyesi
Çorum Valiliği
Çorum Belediyesi
Samsun Valiliği
Samsun Belediyesi
Bafra Belediyesi
Tokat Valiliği
Tokat Belediyesi
Erbaa Belediyesi
Turhal Belediyesi

DOLSAR MÜHENDİSLİK
YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ
PROJE GRUBU

M. Sinan AKER	Proje Direktörü
Akın ATAUZ	Proje Koordinatörü
Rıfat TÜRKKAN	Proje Koordinatör Yardımcısı
Doğan PEKÇAĞLIYAN	Proje Koordinatör Yardımcısı
Şahin BEKİŞOĞLU	Ekonomik Yapı Grubu Yönetmeni
Doç. Dr. Feryal TURAN	Sosyal Yapı Grubu Yönetmeni
Sadettin ZORLUTUNA	Kentsel ve Kırsal Altyapı Grubu Yönetmeni (Altyapı)
Hüseyin ÇİÇEK	Kentsel ve Kırsal Altyapı Grubu Yönetmeni (Kentleşme)
Sevgi ARSLAN	Çevre Grubu Yönetmeni

Sermet ADIGÜZEL	Prof. Dr. Cüneyt ELKER
Burhan ARIÖZ	Prof. Dr. Gazi ÖZHAN
Baki ARSLAN	Prof. Dr. Fersun PAYKOÇ
Hüsamettin ATEŞ	Prof. Dr. Gencay ŞAYLAN
Yalçın Kaya AYDOS	Prof. Dr. Hüseyin TATLIDİL
Adil BACAĞ	Prof. Dr. Levent TURAN
Hakan DAMAR	Doç. Dr. Selim ÇAĞATAY
Nihan DERİNÖZ	Doç. Dr. Alper GÜZEL
Ali Osman ERDEM	Doç. Dr. Meral ÖZHAN
Bilge Çınar ERTEM	Doç. Dr. Turgay ÜNALAN
Ümit GİRİŞ	Doç. Dr. Asuman TÜRKÜN
İzzet KARACAĞİL	Dr. Aydın AKBULUT
Şükrü KAYA	Dr. Murat BUKET
Ercüment KOYUNCU	Dr. Ufuk COŞGUN
Nusret KUTLU	Dr. Tayfun PEKÇAĞLIYAN
Ali Onur KUYUCAK	Dr. İdris TOSUN
Mesut ÖNER	Dr. Sarp ÜNER
Ertuğrul ÖZBEK	Melih ARAL
Kağan SOLMAZ	Haşim ALTINÖZLÜ
Murat ŞAHİN	Nejat DURA
Sezin ÜSKENT	Nilgün PEKÇAĞLIYAN

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Servet MUTLU
Prof. Dr. Ayda ERAYDIN
Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
Prof. Dr. Süleyman KODAL
Doç. Dr. Melih PINARCIOĞLU

İÇİNDEKİLER

1 GİRİŞ	1-1
2 MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	2-1
2.1 GENEL YAPI VE GELİŞMELER	2-2
2.1.1 Demografik Yapı	2-5
2.1.2 Ekonomik Yapı	2-7
2.1.2.1 Tarım	2-8
2.1.2.2 Sanayi	2-16
2.1.2.3 Hizmetler	2-20
2.1.3 Sosyal Yapı	2-24
2.1.3.1 Eğitim ve Sağlık	2-24
2.1.3.2 Kültür	2-24
2.1.3.3 Kadın Sorunları, Yoksullar ve Dezavantajlı Gruplar	2-25
2.1.3.4 Kurumsal Yapı ve Toplumsal Örgütlenme	2-25
2.1.4 Çevre ve Mekansal Yapı	2-27
2.1.4.1 Çevre	2-27
2.1.4.2 Mekansal Yapı	2-28
2.1.5 Yerel Sorun ve Değerlendirmeler	2-44
2.2 GELİŞME DİNAMİKLERİ VE EĞİLİMLER	2-46
2.2.1 Bölgesel Gelişme	2-46
2.2.1.1 Rasyonel Kaynak Kullanımı	2-46
2.2.1.2 Rekabet Koşullarının İyileştirilmesi	2-46
2.2.1.3 Çevre ve Yaşam Koşulları	2-46
2.2.1.4 Sosyal Dayanışma	2-47
2.2.2 Sektörel Gelişme Potansiyeli	2-47
2.2.2.1 Tarım	2-47
2.2.2.2 Sanayi	2-49
2.2.2.3 Hizmetler	2-53
2.2.3 Sosyal Gelişme	2-54
2.2.3.1 Kentleşme ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi	2-54
2.2.3.2 Kadının Toplumsal Yaşamdaki Yerinin Güçlendirilmesi	2-55
2.2.3.3 Kültür, Eğitim ve Sağlık Düzeyinin Yükseltilmesi	2-55
2.2.3.4 Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi	2-56

2.2.3.5	Örgütlenme ve Kurumsallaşma	2-57
2.2.4	Çevre ve Mekansal Yapı	2-57
2.2.4.1	Çevre	2-57
2.2.4.2	Mekansal Yapı	2-61
3	SENARYOLARIN TEMEL ÇERÇEVESİ:MEVCUT DURUM VE MUHTEMEL GELİŞMELER İŞİĞİNDA BÖLGESEL OLANAKLARA GENEL BİR BAKIŞ	3-1
3.1	KONUM AÇISINDAN ENDÜSTRİLER	3-4
3.2	COĞRAFYA	3-7
3.3	FAKTÖR VARLIKLARI: ARAZİ, SERMAYE, EMEK VE İNSAN SERMAYESİ	3-8
3.3.1	Arazi	3-8
3.3.2	Sermaye	3-8
3.3.3	Emek ve İnsan Sermayesi	3-9
3.4	KÜLTÜREL MİRAS, DOĞAL DEĞERLER VE TURİZM OLANAKLARI	3-11
3.5	DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER, ULUSLARARASI GELİŞMELER VE BUNLARIN BÖLGEYE MUHTEMEL ETKİLERİ	3-12
3.6	YEREL FIRSAT VE ÖNCELİKLER	3-15
3.7	SEKTÖR ANALİZLERİ	3-20
3.7.1	Tarım	3-20
3.7.2	Sanayi	3-20
3.7.3	Hizmetler	3-21
3.8	BÖLGEDE VAR OLAN ÖNCÜL SEKTÖRLERİN ANALİZİ	3-22
3.8.1	Bölgesel Girdi Çıktı Analizleri	3-22
3.8.2	Teşviklerin Analizi	3-22
3.8.3	Öncül Sektörler	3-24
3.9	GELİŞMELERİ ETKİLEYEBİLECEK İLAVE HUSUSLAR	3-27
3.10	GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ VE SENARYOLARDAKİ TEMEL PARAMETRE VE BÜYÜKLÜKLERİN TAHMİNİ	3-28
3.10.1	Girdi - Çıktı Tablosundan Türetilen Çıktılar	3-28

4 SENARYOLAR	4-1
4.1 SENARYO A ₀	4-3
4.2 SENARYO A ₁	4-3
4.3 SENARYO A ₂	4-3
4.4 SENARYO A ₃	4-3
4.5 ÖNERİLEN SENARYO	4-10
5 BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİLERİ	5-1
5.1 TÜRKİYE’NİN ULUSAL DÜZEYDE BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİSİ	5-2
5.2 TR83 BÖLGESİ VİZYONU	5-4
5.3 TEMEL STRATEJİK AMAÇ	5-4
5.4 STRATEJİK AMAÇLAR VE ÖNCELİKLER	5-5
5.4.1 Stratejik Amaç I: Etkin Bir Mekansal Organizasyon Oluşturulması	5-7
5.4.1.1 Öncelikler	5-14
5.4.2 Stratejik Amaç II: İnsan Kaynaklarının ve Sosyal Yapının Güçlendirilmesi	5-15
5.4.2.1 Öncelikler	5-17
5.4.3 Stratejik Amaç III: İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılma	5-19
5.4.3.1 Öncelikler	5-21
5.4.4 Stratejik Amaç IV: Ekolojik Dengelerin, Çevrenin ve Kültürel Değerlerin Korunması ve Durumunun İyileştirilmesi	5-27
5.4.4.1 Öncelikler	5-27
5.4.5 Stratejik Amaç V: Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi	5-29
5.4.5.1 Öncelikler	5-30
6 SONUÇ	6-1
EKLER	EK-1
EK 1 SENARYOLARA İLİŞKİN TABLOLAR	EK-3
EK 2 GZFT ANALİZİ	EK-5
KAYNAKÇA	K-1

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1.1.1	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı ve İdari Kent Tanımına Göre Kentleşme Oranları	2-6
Tablo 2.1.2.1	İller İtibarıyla Bölgenin Sektörel GSYİH 'sı ve İllerin Gelişmişlik Sırası, 2001	2-7
Tablo 2.1.2.2	TR83 Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2000	2-7
Tablo 2.1.2.3	Sektörel Büyüme Hızları, 1987-2001	2-7
Tablo 2.1.2.4	Bölge ve Türkiye Arazi Varlığı, 2002	2-9
Tablo 2.1.2.5	Arazi Varlığının Sulama Alanları İtibarıyla Dağılımı	2-9
Tablo 2.1.2.6	Türkiye ve Bölge Tarım İşletme Büyüklükleri, 2001	2-11
Tablo 2.1.2.7	Kırsal Yerleşme ve Tarımsal Faaliyete Göre Hanehalkı Sayısı	2-12
Tablo 2.1.2.8	Bölge, Türkiye ve Dünya Ürün Verimleri, 2003	2-13
Tablo 2.1.2.9	2000-2003 Dönemi Tarımsal Üretim Değerleri Ortalamalarının 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstihdam Değerleri ile Karşılaştırması	2-14
Tablo 2.1.2.10	Bölgedeki Hayvan Varlığı, 2003	2-15
Tablo 2.1.2.11	Bölge İmalat Sanayinin Yapısı	2-16
Tablo 2.1.2.12	İşyeri ve Çalışan Sayıları, 2002	2-17
Tablo 2.1.2.13	TR83 Bölgesi Sanayi Sektörlerinde Dönemsel Gelişmeler, 1993 – 2001	2-17
Tablo 2.1.2.14	TR83 Bölgesi ve Türkiye'de İmalat Sanayi (10+ kişi çalışan işyeri), 2000	2-17
Tablo 2.1.2.15	Sanayi İstihdamının Önemli Olduğu İlk On Yerleşme ve Sanayi İstihdamı Payı	2-18
Tablo 2.1.2.16	TR83 Bölgesi'nde Sektörlere Göre İstihdamın Eğitim Düzeyi, 2000	2-19
Tablo 2.1.2.17	Hizmetlerde İstihdam ve Katma Değer Dağılımı, 2000	2-21
Tablo 2.1.2.18	Bölgenin Turizm Potansiyeline Sahip Kaynakları	2-23
Tablo 2.1.4.1	TR83 Bölgesi Yerleşme Yapısı, 2000	2-30
Tablo 2.1.5.1	Bölgesel GZFT Analizinin Sonuçları	2-45
Tablo 2.2.2.1	Bölgede Üretimleri Daha Fazla Geliştirilmesi Önerilen Ürünler	2-48
Tablo 2.2.2.2	Bölge İmalat Sanayi 10+ Çalışanı Olan İşletme Gruplarının Ayrımı	2-50
Tablo 3.3.3.1	Bölgenin Avantaj ve Darboğazlarının Değerlendirilmesi	3-15
Tablo 3.7.2.1	Bölge Tarım Ürünlerinin Üretimi ve Ürün İşleme Kapasitesi, 2003	3-21
Tablo 3.8.1.1	Bölgesel Girdi-Çıktı Tablosu: Katma Değer, Üretim ve Nihai Ürünün Bölge Dışına İhracatı	3-23
Tablo 3.8.2.1	1980-2003 Dönemi Teşvik Belgeleri Sayısı	3-24
Tablo 3.8.2.2	1980-2003 Dönemi İmalat Sanayi Teşvik Belge Sayıları	3-24
Tablo 3.8.3.1	Analizler İtibarıyla Öncül Sektörler	3-25
Tablo 4.4.1.1	Senaryolar İtibarıyla Başlıca Göstergelerdeki Gelişmeler	4-6
Tablo 4.4.1.2	Alternatif Senaryoların Temel Özellikleri, 2023	4-6
Tablo 4.4.1.3	Alternatifler İtibarıyla Yatırım Planı	4-7
Tablo 4.4.1.4	GSYİH'nın Yapısı	4-8
Tablo 4.4.1.5	Toplam İstihdam Planı	4-8
Tablo 4.4.1.6	Senaryolar İtibarıyla Nüfus	4-9
Tablo 4.4.1.8	Nüfusun Kır ve Kent İtibarıyla Dağılımı	4-9
Tablo 4.4.1.7	Senaryolar İtibarıyla Emek Verimliliği Yıllık Artış Hızları (Katma Değer/Çalışan Sayısı)	4-9
Tablo 4.5.1.1	Senaryoların Çeşitli Ölçütler İtibarıyla Karşılaştırması	4-11
Tablo 5.4.1.1	Stratejik Amaç I GZFT	5-10

Tablo Listesi

Tablo 5.4.2.1	Stratejik Amaç II GZFT	5-16
Tablo 5.4.3.1	Stratejik Amaç III GZFT	5-20
Tablo 5.4.4.1	Stratejik Amaç IV GZFT	5-27
Tablo 5.4.5.1	Stratejik Amaç V GZFT	5-29
Ek 1 Tablo 1	GSYİH Büyüme Hızları	Ek-4
Ek 1 Tablo 2	Türkiye Ortalamasına Göre Bölgedeki Kişi Başına Gelir (YTL)	Ek-4
Ek 1 Tablo 3	Kişi Başına Gelir Oranları: Kır/Kent	Ek-4
Ek 1 Tablo 4	Kentsel Nüfus Büyüme Hızı	Ek-4
Ek 2 Tablo 1	Sektörler ve Alt Bölgeler İtibarıyla Bölgenin GZFT'si	Ek-6

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1.1.1	Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları Raporunun Yapısı	1-3
Şekil 2.1.1.1	Bölgenin Sorun Yapısı	2-3
Şekil 2.1.2.1	Bölgenin Doğal Kaynakları ve Ekonomik Altyapısı	2-10
Şekil 2.1.2.2	Toplam İstihdam İçinde Tarımsal İstihdam Oranı En Yüksek 10 İlçe	2-12
Şekil 2.1.2.3	Sanayi İstihdam Oranının En Yüksek Olduğu İlk On Kentsel Yerleşme	2-18
Şekil 2.1.4.1-b	Mevcut İlişkisel Yapı	2-31
Şekil 2.1.4.1-a	Mevcut Morfolojik Yapı ve Fonksiyonlar	2-33
Şekil 2.1.4.2	Yerleşme Yapısı ve Değişmeler, 1980-2000	2-34
Şekil 2.1.4.3-a	Fiziki Coğrafya ve Doğal Veriler	2-35
Şekil 2.1.4.3-b	Fiziki Coğrafyanın Tanımladığı Altbölgeler	2-36
Şekil 2.1.4.3-c	4. Kademe Merkez Etki Alanları	2-37
Şekil 2.1.4.4-b	Yoğunlaşma Koridorları	2-39
Şekil 2.1.4.4-a	Fiziki ve Fonksiyonel Altbölgeler	2-41
Şekil 2.2.4.1	Kirletici Parametrelerin Değişimi ve Kirletici Kaynaklar	2-60
Şekil 4.4.1.1	Senaryo A ₁ 'e Göre Mekansal Gelişme	4-4
Şekil 4.4.1.2	Senaryo A ₂ 'ye Göre Mekansal Gelişme	4-5
Şekil 5.4.1.1	TR83 Bölgesi Stratejik Amaç ve Öncelikleri	5-6
Şekil 5.4.2.1-b	Öngörülen İlişkisel Yapı	5-11
Şekil 5.4.2.1-a	Öngörülen Morfolojik Yapı ve Fonksiyonlar	5-13

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği	KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri		
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme		
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu	KSS	Küçük Sanayi Siteleri
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı	MAK	Merkezi Av Komisyonu
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Araştırma Vakfı	MDA	Mevcut Durum Analizi
		MEDA	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
DİE ¹	Devlet İstatistik Enstitüsü	MKY	Merkezi Kırsal Yerleşimler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı	MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü		
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü	MYO	Meslek Yüksek Okulu
EUREPGAP	İyi Tarım Uygulamaları Standardı	OGM	Orman Genel Müdürlüğü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi	ORKÖY	Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması	OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
GNS	Genel Nüfus Sayımı	OVP	Orta Vadeli Program
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla	ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	PIÖ	Pansiyonlu İlköğretim Okulu
GTS	Genel Tarım Sayımı	PM	Partiküler Madde
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler (SWOT)	SABEK	Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Anonim Şirketi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)	SABEKAK	Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi
ISIC	Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması (International Standart of Industrial Classification)	SO ₂	Kükürt Dioksit
		STK	Sivil Toplum Kuruluşları
		TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
İBB	İstatistik Bölge Birimi		
İD	İzleme ve Değerlendirme	TDGM	Tarımsal Destekleme Genel Müdürlüğü
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası		
İÖİ	İl Özel İdaresi	TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
KA	Kalkınma Ajansı		
KAF	Kuzey Anadolu Fay Kuşağı	TIR	Uluslararası Yollarda Taşımacılık (Transportation International Route)
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği		
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü	TKİB	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
KHGM	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü	TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
KHK	Kanun Hükmünde Kararname	TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler	TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
		TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
		WTO	Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization)

¹ 5429 Sayılı Kanun ile Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) adını almıştır. Ancak, kullanılan veri kaynaklarının yayımlandığı tarih dikkate alınarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) kaynak gösterilmektedir.

Kısaltmalar

YEK	Yerel Ekonomik Kalkınma
YG21	Yerel Gündem 21
YHGP	Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi
YHKB	Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği
YIBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
YO	Yüksek Okul
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu
YTL	Yeni Türk Lirası

1 GİRİŞ

Mevcut Durum ve Analizi Raporu'nda TR83 Bölgesi'nin (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illeri) analizi yapılmış ve bulguları ile sunulmuştur. "Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları" başlığını taşıyan bu rapor, bölgenin kalkınması için izlenebilecek olası senaryolar ile stratejileri tanımlamaktadır. İki aşamalı olarak hazırlanan bu raporda birinci aşamada olası gelişme senaryoları tanımlanmış ve DPT tarafından senaryo seçimi yapılmasından sonra, strateji belirlenmiştir.

"Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları Raporu" altı bölümden oluşmakta olup **birinci bölümde**, raporun yapısı ve süreci açıklanmaktadır. Raporun yapısı Şekil 1.1.1.1'de verilmiştir.

İkinci bölüm mevcut durumun analizinin kısa bir özeti ile başlamaktadır. Bölgede GZFT analizi çerçevesinde yapılan toplantılarda ortaya çıkan yerel güç ve sorun, fırsat ve öncelikler bu bölümde sunulmuştur. Bu analizlere bağlı olarak yorumlanan bölge gelişme potansiyel ve dinamikleri ve gelişme yönleri Bölüm 2.2'de verilmiştir.

Üçüncü bölümde, bölgenin kendi iç dinamiklerinden ortaya çıkan bu potansiyel, Türkiye'yi ve bölgeyi etkileyen gelişmeler açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin amacı, bölge için olası senaryo ve gelişme stratejilerini belirlerken dış dünyadaki gelişmeleri göz önünde tutmaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Ön Ulusal Kalkınma Planı ve Orta Vadeli Program gibi ulusal gelişimin vizyon ve hedeflerini belirleyen temel dokümanlar ve YHGP Teknik Şartnamesi'nde ön plana çıkan konular, bölge planı çerçevesini etkileyen unsurlar olarak göz önünde bulundurulmuştur.

Dördüncü bölüm yeniden yapılandırma senaryolarını içermektedir. Senaryo hazırlanması sürecinde, bölgenin arzu edilen ve ulaşılabilir geleceğini tasvir eden gelişme öngörülerinin hazırlanılmasında alternatif yaklaşımlar belirlenmiştir. Alternatif senaryoların geliştirilmesinde ekonomik ve sosyal sektörlerle ilgili gelişmeler bölgesel bazda değer-

lendirilmiş, farklı alternatiflerin ayırt edici özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda net göç, gelir ve istihdam düzeyi ile bunların sektörel dağılımı, kentleşme ve bu kentli nüfusun farklı büyüklükteki yerleşmeler ile bölge içi dağılımı konusunda her alternatif için tahminler yapılmıştır.

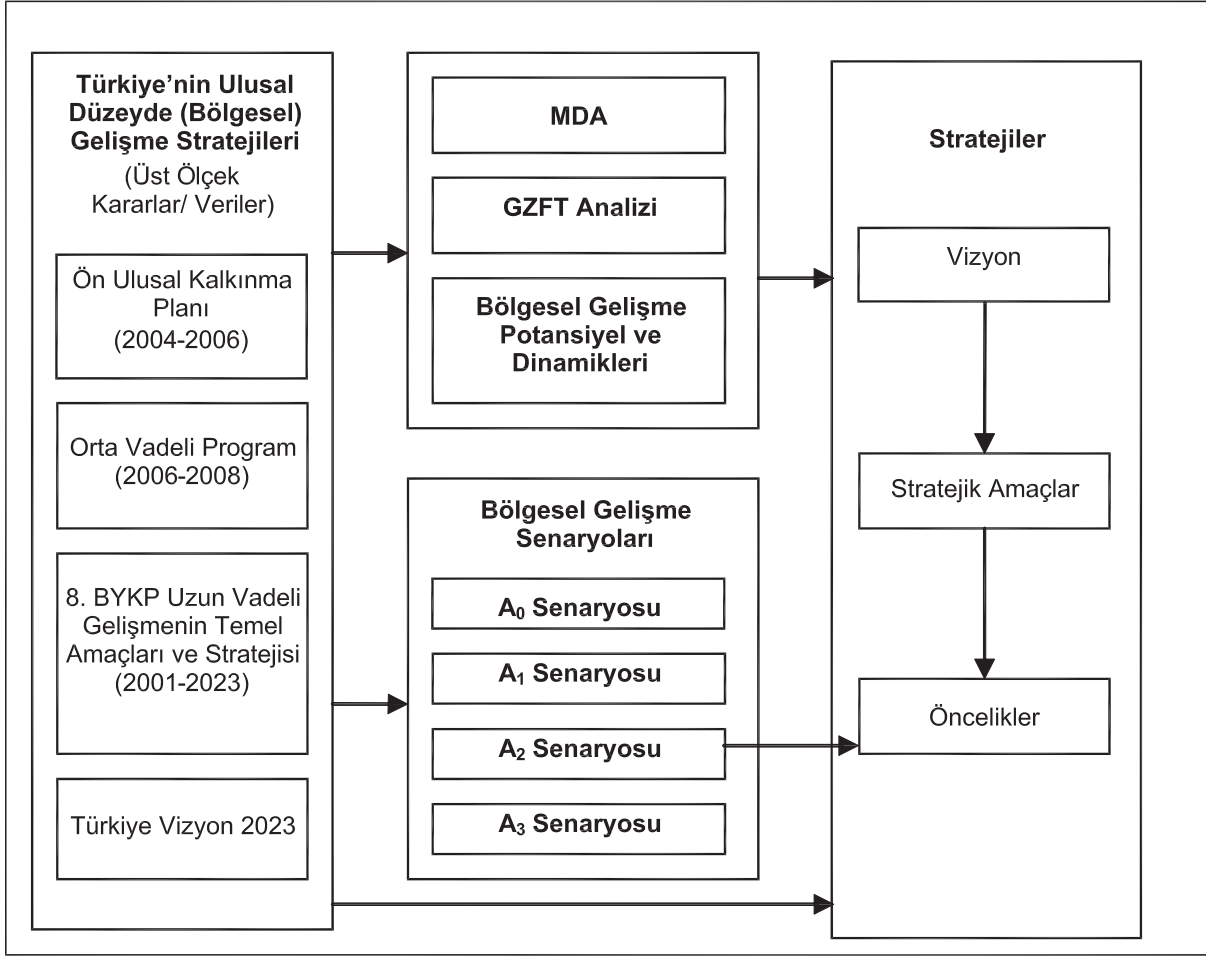
Strateji belirleme çalışmaları, DPT tarafından 4 alternatif senaryo arasından seçilen A₂ senaryosuna göre başlatılmış ve bölgenin 2023 yılı için öngörülen sosyal, ekonomik ve mekansal yapıya doğru gelişmesini sağlayacak temel stratejik amaçları, öncelikleri ve tedbirleri belirlemek doğrultusunda gelişmeler kaydedildikçe strateji çalışması DPT'nin uygun bulunduğu format ve içerikle yeniden düzenlenmiştir.

Raporun **beşinci bölümü** bölgesel gelişme stratejilerini içermektedir. **Bölge stratejisini belirlemek için**; Türkiye'nin Ulusal Düzeyde (Bölgesel) Gelişme Stratejileri -Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Orta Vadeli Program (2006-2008), 8. BYKP Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi (2001-2023) ve Türkiye Vizyon 2023-üst ölçek kararlar/veriler olarak alınmıştır. Strateji, üst ölçek kararlar ile uyumludur ve mevcut durum, GZFT analizleri ve yeniden yapılanma senaryoları ile belirlenen doğrultudadır.

Stratejik amaçlar belirlenirken, mevcut durum analizi ile birlikte (GZFT analizleri de dahil olmak üzere), tespit edilen bölgesel kalkınma senaryosu ve vizyon, temel girdi olarak alınmıştır.

Altıncı bölüm genel bir değerlendirmeyi içermektedir. Bölüm, bir sentez niteliği taşımakta, aynı zamanda bir sonraki aşamada hazırlanacak olan "Ana Plan" için temel alınacak bazı hususlar hakkında özet bir bilgi sunmaktadır.

Şekil 1.1.1.1 Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları Raporunun Yapısı

2 MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

2.1 GENEL YAPI VE GELİŞMELER

TR83 Bölgesi 37 600 km² alanı ile Türkiye yüzölçümünün yüzde 5'ini ve 2000 yılı itibarıyla ülke nüfusunun yüzde 4,42'sini barındırmaktadır. Son 20 yılda, bölge doğal nüfus artışının dörtte üçünü göç ile dışarıya vermiş, ancak küçük bir kısmını bölge içinde tutabilmiştir. Bunun sonucunda, 1980 yılında 2 545 739 olan bölge toplam nüfusu 2000 yılında 2 999 460 kişi olmuştur. Bölgenin dört ili de Kalkınmada Öncelikli İl statüsündedir. Ancak kişi başına geliri 1 500 Dolardan fazla olan Samsun 5084 sayılı Teşvik Kanunu kapsamı dışındadır.

Bölge ekonomisi 1987-2000 döneminde Türkiye ortalamasından daha yavaş büyümüştür (yüzde 3,63'e karşılık yüzde 3,06). Ancak bölge dışarıya göç verdiği için, kişi başına gelir artışı Türkiye ortalamasının biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda bölge ile Türkiye arasındaki kişi başına gelir farkı zamanla azalmıştır: 1987 yılında 0,655 olan bölge ortalama gelirinin Türkiye ortalamasına oranı 2000 yılında 0,725 olmasına karşın 1987'de bölge GSYİH'sinin ülke ekonomisine olan katkısı 3,46'dan 2001 yılında 3,17'ye gerilemiştir (Dolsar, 2004-1).

Bölgenin göreceli az gelişmişliğinin temel nedeni sanayileşme yetersizliğidir. Türkiye'de 2000 yılında yüzde 24,1 olan imalat sanayinin GSYİH içindeki oranı bölgede yüzde 18,1'dir. Mevcut imalat sanayi katma değerinin önemli bir bölümü bölgede bulunan (şeker ve tütün gibi) birkaç kamu kesimi işletmesinden kaynaklanmaktadır. Bu fabrikaların üç tanesinin Tokat'ta bulunması, bu ilde olağan dışı ve yüksek sanayileşme düzeyinin hesaplanmasına neden olmaktadır. Diğer yandan bölgenin sanayi merkezi olarak bilinen Çorum'da gözlenen sanayileşme düzeyi de sınırlıdır. Sanayileşmedeki bu yetersizlik, tarım sektörü istihdamının bölgede çok yüksek düzeylerde olmasına sebep olmakta ve bu bölgenin görece geri kalmışlığına yansımaktadır. Kır nüfus oranının çok yüksek olması, kullanılan istatistiki tanım nedeni ile, bölge için çok

yüksek iş gücüne katılım ve kadın çalışan oranlarının hesaplanmasına neden olmaktadır.

Sosyal göstergeler bakımından bölge daha iyi durumdadır. Okur-yazarlık oranları ve çeşitli eğitim kademelerinde okullaşma oranları Türkiye ortalamalarına yakındır. Benzer bir durum sağlık ve diğer sosyal gelişme göstergeleri için de geçerlidir. Bölge içi gelir dağılımı halen Türkiye ortalamalarından daha iyi durumdadır. 2003 yılı Gini katsayısı Türkiye'de 0,42, bölgede ise 0,40'dır.

Bölgenin gelişme atılımı yapmasını engelleyen bir dizi ekonomik, sosyal, çevre ve kurumsal sorunu vardır. Bu sorunları yaratan etmenler, Bölgenin Sorun Yapısı, Şekil 2.1.1.1'de gösterilmiştir.

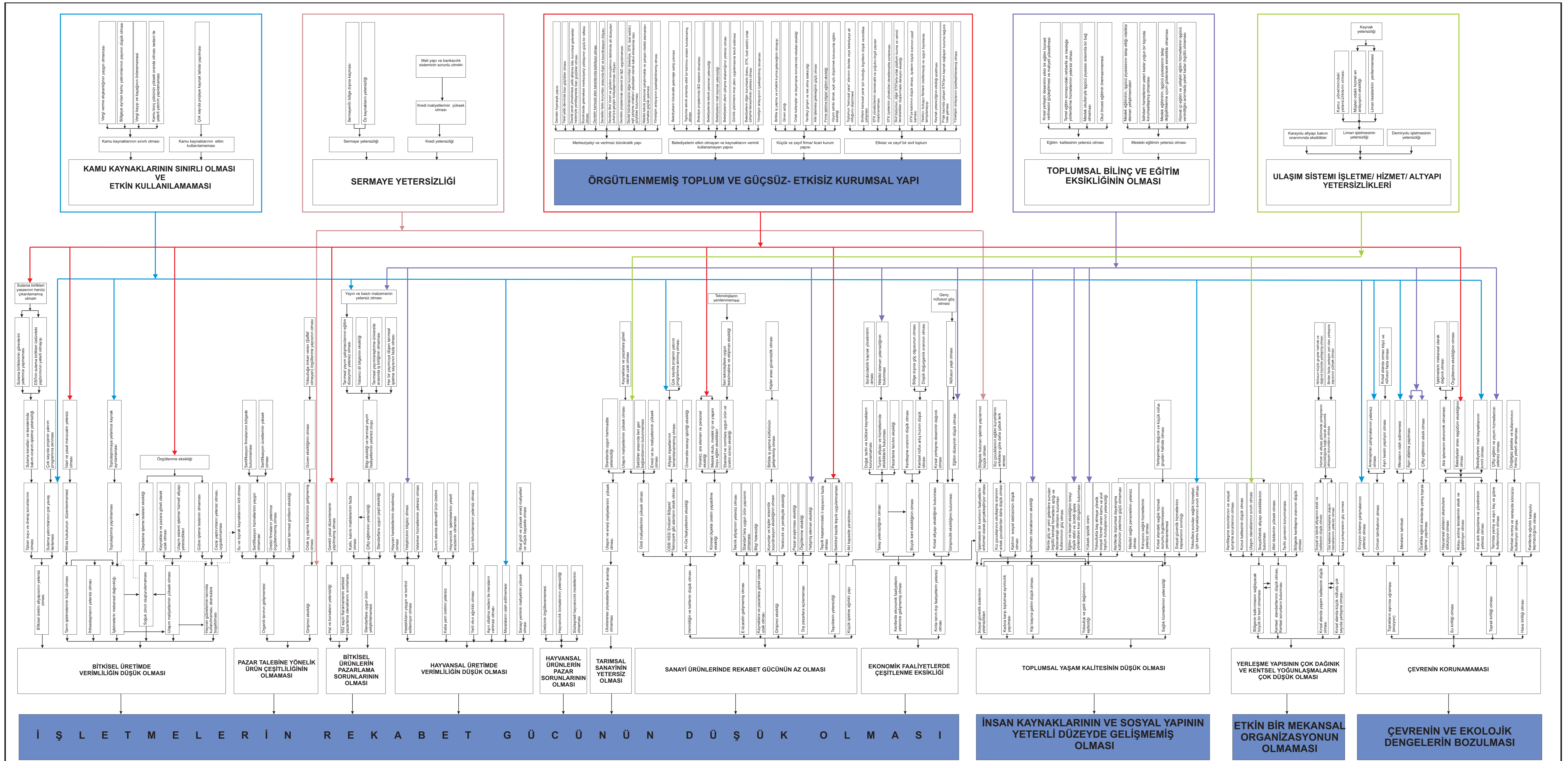
Kamu kaynaklarının sınırlı olması ve etkin kullanılmaması, sermaye yetersizliği, toplumun örgütlenmemiş olması, kurumsal yapıların yeterli düzeyde etkin olmaması, toplumsal bilinç ve eğitim eksikliği ile ulaşım sistemi işletme ve altyapı eksiklikleri bölgedeki sorunların temelini teşkil etmektedir. Bunlar bölgenin gelişmesinin önündeki 5 temel sorun alanını tanımlamaktadır. Bu sorunlar;

- İşletmelerin rekabet gücünün düşük olması,
- İnsan kaynaklarının ve sosyal yapının yeterli düzeyde gelişmemiş olması,
- Etkin bir mekansal organizasyonun olmaması,
- Çevrenin ve ekolojik dengelerin bozulması,
- Örgütlenmemiş toplum ve güçsüz- etkisiz kurumsal yapı

olarak belirlenmiştir.

Bu sorunların bazıları neden, bazıları ise sonuç olarak birbirini iki yönlü etkilediğinden veya yatay kesen bileşenler birçok sorun ile ilgili olduğundan sorunları ve sonuçları birbirinden soyutlamak çoğu kez mümkün olamamaktadır.

Şekil 2.1.1.1 Bölgenin Sorun Yapısı

İşletmelerin rekabet gücünün düşük olmasındaki temel etmenler; bitkisel ve hayvansal verimliliğin düşük olması, ürünlerde pazarlama sorunlarının bulunması, tarımsal sanayinin yetersiz, sanayi ürünlerinde rekabet gücünün az olması, ekonomik faaliyetlerde çeşitlenme eksikliği olarak sayılabilir. Söz konusu bu sorunların alt başlıklarında bölgeyi bireysel veya grup olarak etkileyen bir çok husus bulunmaktadır.

Toplumsal yaşam kalitesi düşük bulunmakta, bu durum insan kaynakları ve sosyal yapının yeterince gelişmemiş olmasına neden olmaktadır. Toplumsal yaşam kalitesini olumsuz etkileyen bir çok husus bulunmakta, bunların bazıları toplum yaşamını tek başına etkilerken, bir kısmı grup olarak sosyal yaşam koşullarını etkilemektedir.

Yerleşme yapısının çok dağınık ve kentleşme oranının düşük olması sonucu etkin bir mekansal organizasyon gelişmemekte, kırsal ve kentsel yerleşmelerde yaşam kalitesi istenilen düzeye yükseltilememektedir.

Tüm bu olumsuzluklar, içinde yaşanılan çevreyi olumsuz etkilemekte, ekolojik dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Çevrenin yeterince korunamaması sonucu kirlilik artmakta ve kırsal ve kentsel yaşam kalitesi olumsuz etkilenmektedir.

Bölgede belirlenen bu sorunların bir kısmı ulusal ölçekte ele alınması gereken konular olmasına karşın, birçoğu doğrudan bölge ile ilgili ve bölgeye yönelik hususlardır. Bölgenin gelişmesinin önündeki sorunların ortadan kaldırılması ile bölgenin gelişmesine ivme kazandırılacaktır. Bu nedenle bölgenin sorunların giderilmesine ve bölgesel gelişme stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarla ağırlık verilecektir.

2.1.1 Demografik Yapı

Bölgenin toplam nüfusu, 1960 yılında 1 795 862'den, 2000 yılında 2 999 460'a ulaşmıştır. Bölge nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı 1927-1965 yılları arasında yüzde 6,3 ila yüzde 6,6 arasında iken 1965 yılından sonra azalmaya başlamış ve 2000 yılında yüzde 4,42'ye düşmüştür.

Bölgede son dönemlerde nüfus artış hızı düşmektedir. Türkiye nüfusu 1960-1985 döneminde yıllık ortalama binde 25 civarındaki nüfus artış hızını sürdürmüş, 1985'den sonra düzenli bir azalış eğilimine girmiştir. Aynı dönemde, bölge nüfus artışı göçün etkisi ile ülke ortalamalarının altında kalmıştır. 1985'den sonra gözlenen nüfus artış hızındaki azalma eğilimi bölgede Türkiye'ye göre daha belirgindir. Yıllık ortalama artış hızı binde 15'lerden binde 5'lere kadar gerilemiştir.

Nüfus artış hızı 1980-2000 yılları arasındaki dönemde en yüksek, binde 14,20 ile Tokat, binde 9,13 ile de Samsun ilinde gözlenmektedir (Tablo 2.1.1.1). Bu oranlar bölgenin diğer iki ilindeki artış hızından belirgin olarak yüksektir. Samsun ilini binde 3,40 ile Amasya izlemektedir. En düşük hız ise binde 2,16 ile Çorum ilinde gözlenmiştir. Bölgenin ortalama yıllık nüfus artış hızı, Türkiye ortalamasına benzer, ancak çok daha hızlı bir azalma eğilimi içindedir. Bölgenin doğal artış hızı, ülke ortalamasına paralel bir biçimde azalmaktadır. Nüfus artış hızının ülke ortalamasından daha hızlı bir düşüş içinde olması, bölge dışına göç ile açıklanmaktadır.

Göç oranlarına bakıldığında, genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, bölgenin 1970'den sonra sürekli net göç verdiği ve verilen göçün dönem sonu nüfusuna oranının en yüksek seviyesine 1985-1990 döneminde ulaştığı gözlenmektedir. Verilen göç büyük ölçüde (yüzde 70) bölgedeki şehirlerden başka illerin şehirlerine doğrudur. Dışarıya, yaşam boyu göç hızı, en yüksek Çorum ilinde, en düşük Samsun ilindedir. Bölge köylerinden başka bir ilin şehrine olan göçün il nüfusuna oranı yüzde 20

civarında olup, bu oranlar şehirden şehre olan göçlere kıyasla oldukça düşüktür. Bölgedeki dört il arasındaki köyden köye göçler ise, ihmal edilebilir bir düzeydedir (yüzde 7 ila 10). Bu bulgular, göçün kademeli olduğuna işaret etmekte olup, istihdam yaratıcı önlemlerin alınması halinde göçün bölge içindeki kentsel yerleşmelerde tutulmasının mümkün olabileceğine işaret etmektedir.

Bölgede kentleşme düzeyi Türkiye ortalamasından daha düşüktür. Doğurganlık hızı oldukça yüksek (3,06) olan Tokat ili kırsal nüfusu hariç, bölge illeri ve bölge bütününde kır nüfusu mutlak olarak azalmıştır. Gerek idari tanıma göre il ve ilçe merkezleri, gerekse nüfusu 20 000'in üstünde olan yerleşmeler kent olarak kabul edildiğinde, idari tanıma göre kentleşme oranı bölgede yüzde 51,5, Türkiye'de ise yüzde 64,9'dur. 2000 yılı itibarıyla bölgede kentleşme oranı en yüksek il Amasya (yüzde 53,8), en düşük il ise Tokat (yüzde 48,5) olup, kentleşme düzeyi illere göre çok farklı değildir.

Bölgede ortalama hane büyüklüğü 4,97'dir. Bu değer 2000 yılı Türkiye ortalaması olan 4,50 değerinin üzerindedir. Bölge ortalama hane büyüklüğünün yükselmesine en çok katkı yapan il, 5,79 kişilik ortalaması ile Tokat'tır. Hane büyüklüğünde son 20 yıllık dönem boyunca gözlenen gelişmeler de, demografik değişimin etkilerini yansıtmaktadır. Ortalama hane büyüklüğü, bölgede ulusal eğilimlere paralel olarak küçülmektedir.

Kentleşme göstergeleri ile hane büyüklüğündeki küçülme eğilimleri bölge illeri için belirli bir benzerlik göstermektedir. Tokat, kentleşmesi en yavaş gelişen ildir. Çorum ili dönem boyunca, demografik değişim eğilimine uygun bir gelişme göstermektedir. En az kentleşmiş il konumundan hızla uzaklaşmış ve hane büyüklüğü bölge ve Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Bölge, demografik göstergeler bakımından, Türkiye ortalamalarına yakın bir konuma doğru gelişme göstermektedir. Buna karşılık kentleşme düzeyinin ülke ortalamasının altında olduğu gözlenmektedir. Bu durum bölgedeki her il için geçerlidir.

Bölgedeki doğurganlık hızında 1980-1985 arasında hızlı bir düşüş yaşanmış, son 15 yılda ise, hemen hemen sabit kalmıştır. 2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgenin doğurganlık hızı (2,65) Türkiye ortalamasından (2,53) marjinal olarak yüksektir. Bölgede doğurganlık hızı en yüksek olan il Tokat (3,06), en düşük il ise, Türkiye ortalamasının da altında olan Amasya'dır (2,34).

Yaş grupları piramidinde gözlenen demografik gelişmelerin etkisiyle, 2000 yılı verilerine göre 0-14 yaş grubunun (yüzde 30,22) nüfus oranı giderek azalmakta, 15-64 yaş grubu nüfus (yüzde 62,89) ile 65 yaş üstü nüfus (yüzde 6,88) artmaktadır. Bölgede çalışma çağındaki ve yaşlı nüfus oranı, Türkiye genelinde olduğu gibi artmaktadır.

Tablo 2.1.1.1 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı ve İdari Kent Tanımına Göre Kentleşme Oranları

	Yıllık ortalama nüfus artışı (binde)				Kentleşme oranı (yüzde)			
	1980-1985	1985-1990	1980-2000	1990-2000	1980	1985	1990	2000
Amasya	9,77	0,54	3,40	1,65	37,5	41,5	45,5	53,8
Çorum	9,40	3,14	2,16	-1,92	29,3	33,4	41,6	52,2
Samsun	19,21	9,30	9,13	4,05	34,2	36,9	45,3	52,5
Tokat	16,89	11,42	14,20	14,26	32,1	36,2	42,9	48,5
TR83	15,21	7,37	8,23	5,20	33,0	36,6	43,9	51,5
Türkiye	25,20	21,95	21,01	18,45	43,9	53,0	59,0	64,9

Kaynak: *DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6), DİE (2003-1).

Bebek ölüm hızının 2000 yılında Türkiye ortalamasına oldukça yaklaştığı görülmektedir. 1970'li yıllarda binde 200 mertebesinde olan bebek ölüm hızı 2000 yılında binde 48'lere inmiştir. Çocuk ölüm hızlarındaki düşme daha da hızlı olmuştur: 1970'de binde 90 olan bu oran 2000 yılında binde 9 olmuştur. Her iki göstergedeki hızlı iyileşme sonucu bölge, Türkiye ortalamalarını yakalamıştır.

Doğumda yaşam beklentisi bakımından, bölgenin 1975-1997 arasında Türkiye genelindeki kadar olumlu bir gelişme göstermediği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'de ortalama yaşam beklentisi 10 yaş artış gösterdiği halde, TR83 Bölgesi'nde 8-8,5 yaş mertebesinde olmuştur. Doğumda yaşam beklentisi bakımından kadın erkek karşılaştırıldığında, tüm dünyada olduğu gibi bölge illerinde de kadınların yaşam beklentisinin erkeklerden daha fazla olduğu gözlenmektedir. Nüfus yapısı ile ilgili değerler ve gelişme yönü, bölgenin Türkiye ortalamalarına yakın olduğunu ve ulusal eğilimler yönünde geliştiğini göstermektedir.

2.1.2 Ekonomik Yapı

Bölgenin her ilinde tarım kesiminin GSYİH içindeki payı, Türkiye ortalamasının çok üstündedir. 2001 değerlerine göre, başta Amasya olmak üzere, bölge illerinde tarım sektörü hasılasının payı Türkiye ortalamasının iki katına yakındır.

Tarım sektörünün ağırlığı istihdamda daha da belirgindir. Bu yüksek tarım kesimi istihdam verisinin ardında yatan temel neden ILO tarafından önerilen tanımdır. Bu tanıma göre: başkaca bir işi olmayan ve son iki hafta içinde sadece bir saat tarım işi ile uğraşanlar tarım istihdamı içinde sayılmaktadır. Bu tanım nedeniyle kadın nüfusun çalışma yaşında olanların neredeyse tamamı tarım çalışanı olarak görünmektedir.

1987-2001 yılları arası için yapılan büyüme analizleri tarım sektörü büyüme hızının Türkiye ortalamasına yakın olduğunu, diğer sektörlerdeki büyüme hızlarının ise Türkiye ortalamasının biraz altında olduğunu göstermektedir (Tablo 2.1.2.3).

Tablo 2.1.2.1 İller İtibarıyla Bölgenin Sektörel GSYİH 'sı ve İllerin Gelişmişlik Sırası, 2001

Sektörler		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Bölge	Türkiye
Yüzde dağılım	Tarım	21,7	19,9	20,4	18,5	20,0	12,1
	Sanayi	7,7	10,6	15,2	39,6	19,4	25,7
	Hizmetler	70,5	69,6	64,4	41,9	60,6	62,2
	GSYİH yüzde toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
GSYİH/kişi* (YTL/kişi)		1 288	1 431	1 452	1 107	1 335	1 847
81 İl içerisinde gelişmişlik sırası (2000)		39	46	32	61	18	

* 2000 yılı nüfusu

Kaynak: DPT (2003-2), DİE (2004-4).

Tablo 2.1.2.2 TR83 Bölgesi İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2000

	Erkek	Kadın	Toplam	Bölge (yüzde)	Türkiye (yüzde)
Tarım	364 038	471 307	835 345	66,9	48,4
Sanayi	68 076	10 460	78 536	6,3	12,6
Hizmetler	290 870	43 993	334 863	26,8	38,2
Toplam	722 984	525 760	1 248 744	100,0	100,0

Kaynak: DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6)

Tablo 2.1.2.3 Sektörel Büyüme Hızları, 1987-2001

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Bölge	Türkiye
Tarım	-0,16	-0,87	0,60	2,72	0,64	0,82
Sanayi	-1,56	3,02	1,23	5,22	2,72	3,50
Hizmetler	2,57	2,53	2,80	2,44	2,65	3,00
GSYİH	1,28	1,75	1,96	3,31	2,11	2,79

Kaynak: DİE (1997-3), DİE (2002-2), DİE (2004-1).

Bölge sanayi sektörü payı 1987'de yüzde 15,7'den 2001 yılında yüzde 19,4'e yükselmiş, aynı dönemde, Türkiye'de sanayi sektörünün payı yüzde 25,8 ve 25,7 olmuş fazla bir değişim meydana gelmiştir (Dolsar, 2004-1). Sanayi sektörü büyüme hızı 1987-2001 yılları arasında bölgede yüzde 2,72, ülkede 3,5 olarak gerçekleşmiş, bölge sanayileşmede ülke ortalamasından geride kalmıştır. 2000 yılı verilerine göre bölgede çalışanların yüzde 6,3'ü sanayi sektöründe istihdam edilmekte, bu değer ülkede 12,3 olarak gerçekleşmiştir (Dolsar, 2004-1). Fert başına sanayi üretimi katma değeri 2000 yılı itibarıyla bölgede 111,1 YTL olarak gerçekleşmiş, bu değer aynı yıl ülke ortalaması olan 350 YTL'nin üçte biri düzeyinde kalmıştır. Fert başına elektrik tüketimi 224,6 kW's olmuş, ülke tüketimi olan 550 kW's'ın yaklaşık yarısı düzeyinde bulunmaktadır (Dolsar, 2004-1).

Sanayi büyümesi Tokat ve Çorum'da, hizmetler ise Samsun'da odaklanmıştır. Tokat ilindeki sanayi büyümesi kamu yatırımlarının fazla olmasından kaynaklanmasına karşılık, Çorum'da meydana gelen büyüme özel kesim yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Sanayi sektöründe bu büyümeye karşın bölgenin sanayileşmesi ülkenin gerisinde kalmıştır.

Hizmet sektörünün bölge içindeki payı 2001 yılında yüzde 60,6, ülkede yüzde 62,2 olarak gerçekleşmiş, bu sektörün istihdamdaki payı bölgede yüzde 26,82, ülkede yüzde 38,2 olmuştur. Hizmet sektörünün en fazla geliştiği iller sırasıyla Amasya, Çorum, Samsun illeridir. Tokat ili bu sıralamada en geride bulunmaktadır.

Bölgede yapılan saha çalışmaları, son yıllarda tarım sektöründe önemli atılımlar yaşandığını göstermektedir. Bu değişimler, (veriler 2001 yılına kadar olan dönemi kapsadığı için) henüz milli gelir rakamlarına yansımamıştır. Ancak, son beş yılda büyük değişimler yaşandığı gözlemlenmektedir.

2.1.2.1 Tarım

Tarım sektörü, gayri safi bölgesel hasılanın yüzde 20'sini sağlamaktadır. Bu sektörün istihdam içindeki payı 2000 yılında yüzde 67'dir. Tarım sektörü geliri büyük oranda bitkisel üretimden kaynaklanmaktadır. Hayvancılığın tarım sektörü içindeki payı yüzde 25 civarındadır. Su ürünleri ve ormancılığın payı (yüzde 1) çok küçüktür. Tarım sektörü büyüme hızı 1987-2001 arasında yüzde 0,64 olarak gerçekleşmiş, Türkiye ortalaması olan 0,82'nin gerisinde kalmıştır. Tarım sektörü payı en yüksek Amasya ilinde gerçekleşmiş, bu ili sırasıyla Samsun, Çorum ve Tokat illeri izlemiştir (Tablo 2.1.2.3). İlçeler bazında; Amasya merkez ilçe, Merzifon, Samsun Bafra, Çarşamba, Çorum merkez ilçe, Tokat merkez ilçe, Niksar, Erbaa ve Zile tarımsal üretimde ve istihdamda öne çıkan ilçeler olarak ilk sıralarda yer almaktadır.

2.1.2.1.1 Arazi Varlığı, Toprak Özellikleri ve Bitkisel Üretim,

Bölgenin yaklaşık 3,8 milyon hektarlık toplam alanının büyük bölümü tarım ve orman alanlarından oluşmaktadır. Orman alanı bakımından şanslı olan bölgede mera alanları sınırlıdır ve bu alanlar Çorum ile Amasya'da yoğunlaşmaktadır. Tarım arazisi toplam arazi varlığının yaklaşık üçte birini kaplamasına karşın, tarım arazisinin üçte biri ekonomik olarak sulanabilir arazilerden oluşmaktadır.

Bölge, toprak yapısı ve sulama olanakları açısından da oldukça şanslıdır. Bölgede yer alan toprakların yüzde 11,6'sı derin veya çok derin, yüzde 15'i orta derin, yüzde 37,4'ü sığ yüzde 36,1'i çok sığdır. Yeşilirmak Havzası'ndaki toprakların yüzde 11,3'ünün su erozyonundan ya hiç etkilenmediği ya da çok az etkilendiği, yüzde 23,7'sinin orta, yüzde 47'sinin şiddetli ve yüzde 17,3'ünün çok şiddetli etkilendiği; Kızılırmak Havzası'ndaki toprakların yüzde 12,3'ünün su erozyonundan hiç etkilenmediği veya çok az etkilendiği, yüzde 28,7'sinin orta, yüzde 39,4'ünün şiddetli ve yüzde 16,1'inin çok şiddetli etkilendiği tespit edilmiştir.

Bölge, Düzey 2 İBB'leri içerisinde tarla ürünleri üretiminde yaklaşık 5 milyon ton üretim (yüzde 8,8) ile 3.sırada, sebze üretiminde 2 milyon ton üretim ile (yüzde 8,6) 4.sırada, meyve üretiminde 312 000 ton üretim (yüzde 2,2) ile 13.sırada bulunmaktadır (Dolsar, 2004-1). Bölgede üretilen tarla ürünleri, sebze ve meyvelerin bölge içi talep fazlası bölge dışına pazarlanmakta, kiraz ve domates dış satımı miktar ve değer olarak her geçen yıl artmaktadır.

Bölgede ekonomik olarak sulanabilecek 530 875 ha alanın yüzde 45,3'ü (240 655 ha) sulanmaktadır (Tablo 2.1.2.5). Sulanan alanlar bütün bölgeye dağılmıştır. Sulamanın yoğunlaştığı alanlar Tokat merkez, Niksar, Erbaa, Amasya merkez, Çarşamba, Bafra ve Suluova'dır (Şekil 2.1.2.1). Sulama, verimlilik ve ürün deseninin temel belirleyicilerinden biridir. Bölgede sulanan alanlardaki bitki deseni irdelendiğinde, polikültür tarımın yapıldığı görülmektedir. Sulanan alanlarda ürün deseni içinde meyve-sebze ve sanayi bitkileri ağırlığı Türkiye genelindekinden daha yüksektir.

Sulama ile ilgili önemli bir sorun, DSİ sulama proje alanları içindeki toplam arazinin yüzde 44 gibi yüksek oranın çeşitli nedenlerle sulanmıyor olmasıdır. Sulama ile ilgili önemli diğer bir konu mevcut tesislerin bakım ve onarımıdır. Son yıllarda inşaatı biten sulama alanlarının kullanıcılar tarafından işletilmesi yönünde bir politika izlenmektedir. Temelde akılcı olan bu politikanın izlenmesi, kullanıcılar yeterli şekilde örgütlenemediği ve her şeyin kamudan beklenmesi alışkanlığı sonucu, yeni sorunlar yaratmıştır. Arazi toplulaştırmasında da yasal yetersizlikler nedeniyle beklenen gelişme sağlanamamaktadır.

Sulama ile ilgili önemli bir sorun, DSİ sulama proje alanları içindeki toplam arazinin yüzde 44 gibi yüksek oranın çeşitli nedenlerle sulanmıyor olmasıdır. Sulama ile ilgili önemli diğer bir konu mevcut tesislerin bakım ve onarımıdır. Son yıllarda inşaatı biten sulama alanlarının kullanıcılar tarafından işletilmesi yönünde bir politika izlenmektedir. Temelde akılcı olan bu politikanın izlenmesi, kullanıcılar yeterli şekilde örgütlenemediği ve her şeyin kamudan beklenmesi alışkanlığı sonucu, yeni sorunlar yaratmıştır. Arazi toplulaştırmasında da yasal yetersizlikler nedeniyle beklenen gelişme sağlanamamaktadır.

2.1.2.1.1 Arazi Kullanımı

Tablo 2.1.2.4 Bölge ve Türkiye Arazi Varlığı, 2002

Arazi türü	Bölge		Türkiye (yüzde)
	Alan (ha)	Yüzde	
Tarım arazisi	1 653 259	43,5	34,4
Çayır-mera	412 296	10,8	26,2
Orman-fundalık	1 325 011	34,9	26,4
Diğer	412 945	10,8	13,0
Toplam	3 803 511	100,0	100,0

Kaynak: TKİB (2003-1), TKİB (2003-2), TKİB (2003-3), TKİB (2003-4).

Bölgede tarım arazisi büyüklüğü ve tarımsal işletme sayılarında zaman içinde değişiklikler olduğu görülmektedir. Bölgede 1991-2001 yılları arasında bölge ve ülke tarım alanlarında azalmaya rağmen tarım işletmelerinin büyüklüklerinde önemli bir değişim meydana gelmemiştir (Tablo 2.1.2.6). 1991 yılında 11,6 milyon dekar olan bölge tarım alanı 2001 yılında 10,2 milyon dekara gerilemiştir. Ancak tarım alanlarındaki azalışa rağmen sulama alanlarının artmasına paralel olarak sebze ve meyve üretim alanlarında artış meydana gelmiştir.

Tablo 2.1.2.5 Arazi Varlığının Sulama Alanları İtibarıyla Dağılımı

	(ha)	
	Alan (ha)	Yüzde
Bölge arazi varlığı	3 803 511	100,0
Bölge tarım arazisi	1 653 259	34,4
Tarım dışı arazi (orman, mera, taşlık, kayalık, yerleşim yerleri, su yüzeyi)	2 150 252	65,6
Ekonomik olarak sulanabilir alan	530 875	100,0
Sulamaya açılan alan	240 655	45,3
Yatırım programında olan ve inşaatı devam eden sulama projeleri alanı	80 612	15,1
Planlaması, projesi ve ön incelemesi yapılan sulama alanları	210 608	39,6
Sulamaya açılması gereken alan toplamı (planlama+proje+inşaat)	290 220	54,7

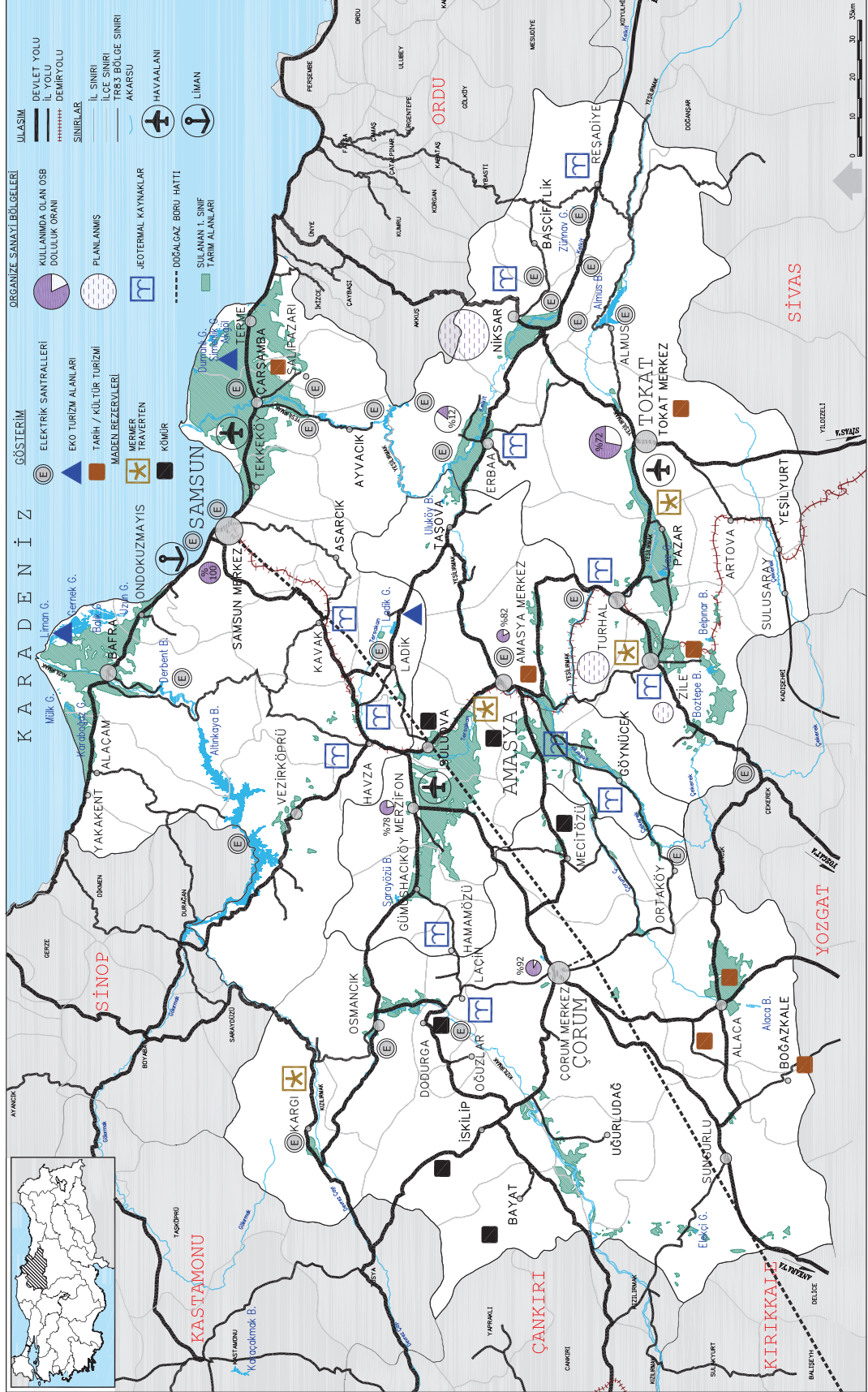
Kaynak: DSİ (2004-3), KHGM (2004-1), TKİB (2003-1), TKİB (2003-2), TKİB (2003-3), TKİB (2003-4).

2.1.2.1.2 Tarım İşletmeleri

Tarım işletmelerinin büyük bir kısmı küçük arazi varlığına sahiptir. Tarım işletmelerinin küçük olması yanında arazinin çok parçalı olması da ayrı bir sorundur. Bölgede işletme büyüklükleri ülke ortalamalarına yakındır. Bölgede 2001 yılı GTS sonuçlarına göre, 0-20 dekar araziye sahip tarım işletmesi adedi 68 881 (yüzde 30), 0-49 dekar toprağı olan tarım işletmesi sayısı 158 943 adettir ve toplam işletmelerin yüzde 70'ini oluşturmaktadır. Arazi varlığı 50 dekarı geçen işletme sayısı 68 484 adettir.

YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

Şekil 2.1.2.1 Bölgenin Doğal Kaynakları ve Ekonomik Altyapısı

Tablo 2.1.2.6 Türkiye ve Bölge Tarım İşletme Büyüklükleri, 2001

Arazi büyüklüğü (da)	1991						2001					
	Toplam işletme sayısı (adet)	Parça sayısı (adet)	Toplam arazi (da)	Ortalama işletme büyüklüğü (da)	Ortalama parsel sayısı (adet)	Ortalama parsel büyüklüğü (da)	Toplam işletme sayısı (adet)	Parça sayısı (adet)	Toplam arazi (da)	Ortalama işletme büyüklüğü (da)	Ortalama parsel sayısı (adet)	Ortalama parsel büyüklüğü (da)
Topraksız	3 694	-	-	-	-	-	1 469	-	-	-	-	-
0-5	8 201	12 561	21 353	2,6	1,5	1,7	6 595	7 949	19 467	3,0	1,2	2,4
6-9	21 752	51 555	139 903	6,4	2,4	2,7	16 667	31 710	111 323	6,7	1,9	3,5
10-19	54 049	186 226	730 259	13,5	3,4	3,9	44 150	126 956	625 741	14,2	2,9	4,9
20-49	106 137	580 724	3 188 051	30,0	5,5	5,5	90 062	389 769	2 866 762	31,8	4,3	7,4
50-99	48 701	374 724	3 083 357	63,3	7,7	8,2	47 547	271 122	3 249 798	68,3	5,7	12,0
100-199	18 133	196 198	2 324 734	128,2	10,8	11,8	17 355	116 984	2 265 490	130,5	6,7	19,4
200-499	6 338	95 726	1 650 362	260,4	15,1	17,2	3 343	32 475	926 238	277,1	9,7	28,5
500-999	413	9 041	219 498	531,5	21,9	24,3	218	3 696	160 542	736,4	17,0	43,4
1000-2499	165	3 266	180 675	1 095,0	19,8	55,3	18	54	20 614	1 145,2	3,0	381,7
2500-4999	1	20	3 650	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000 +	4	114	64 657	16 164,3	28,5	567,2	3	14	53 603	17 867,7	4,7	3 828,8
Toplam	267 588	1 510 155	11 606 499	44,0	5,7	7,7	227 427	980 729	10 299 578	45,6	4,3	10,5
Topraksız	101 610	-	-	-	-	-	54 523	-	-	-	-	-
0-5	251 686	411 477	667 059	2,7	1,6	1,6	178 006	292 514	481 987	2,7	1,6	1,6
6-9	381 287	1 003 039	2 511 091	6,6	2,6	2,5	290 461	664 173	1 952 471	6,7	2,3	2,9
10-19	752 156	2 722 088	10 042 501	13,4	3,6	3,7	539 816	1 650 312	7 378 022	13,7	3,1	4,5
20-49	1 274 609	6 636 480	38 668 961	30,3	5,2	5,8	950 840	3 831 683	29 531 619	31,1	4,0	7,7
50-99	713 149	5 119 892	46 750 693	65,6	7,2	9,1	560 049	2 836 069	38 127 032	68,1	5,1	13,4
100-199	383 323	3 347 557	49 216 633	128,4	8,7	14,7	327 363	1 881 198	43 884 395	134,1	5,7	23,3
200-499	173 774	1 849 928	46 487 432	267,5	10,6	25,1	153 685	997 015	42 075 497	273,8	6,5	42,2
500-999	24 201	349 784	14 982 493	619,1	14,5	42,8	17 429	135 983	11 218 554	643,7	7,8	82,5
1000-2499	10 266	126 080	13 856 621	1 349,8	12,3	109,9	4 199	32 760	5 476 930	1 304,3	7,8	167,2
2500-4999	1 930	30 136	6 538 082	-	-	-	222	1 189	695 541	-	-	-
5000 +	441	4 811	4 789 427	10 860,4	10,9	995,5	57	509	3 526 175	61 862,7	8,9	6 927,7
Toplam	4 068 432	21 601 272	234 510 993	59,1	5,4	10,9	3 076 650	12 323 405	184 348 223	61,0	4,1	15,0

Kaynak: DİE (1993-6), DİE (2004-14).

1991 yılında 263 894 adet olan bölge tarım işletmeleri sayısı, 2001 yılında 227 427 adede gerilemiş, yüzde 16,8'lik bir azalma meydana gelmiştir. Tarım işletme büyüklüklerinde 1991 ile 2001 yılları arasında önemli bir değişim meydana gelmemiş, tarım işletme büyüklükleri sırasıyla 44,0 da ve 45,6 da olarak belirlenmiştir. Ortalama parsel adedi, on yıl içinde 5,7'den 4,3'e gerilemiş, ortalama parsel büyüklüğü 7,7 dekardan, 10,5 dekara yükselmiştir. Bu değişime göre ortalama işletme büyüklüğü ve

parsel büyüklüklerinde sırası ile yüzde 4 ve yüzde 37 oranında artış, ortalama parsel sayısında yüzde 24'lük bir azalma meydana gelmiştir. Bu değerler ülke ortalamalarının gerisindedir ve bölge tarım işletmeleri küçük işletmelerden meydana gelmiştir (Tablo 2.1.2.6).

Ülkede yer alan tarım işletme sayısı 1991-2001 yılları arasında 944 695 adet azalmış, işletme büyüklüğü 59,1 dekardan 61,0 dekara yükselmiş, 5,4 adet olan ortalama parsel sayısı 4,1 adet olmuştur. Aynı dönemde 10,9 dekar olan ortalama parsel büyüklüğü 15,0 dekara yükselmiştir. Gerek bölgede gerekse ülke genelinde tarım işletmeleri adedi azalırken ortalama işletme büyüklüğü artmıştır. Bu olumlu bir gösterge olmasına karşın, bu değer AB ülkeleri ortalama tarım işletmesi büyüklüğü olan 165 dekarın hala çok gerisinde, yaklaşık onda biri kadardır.

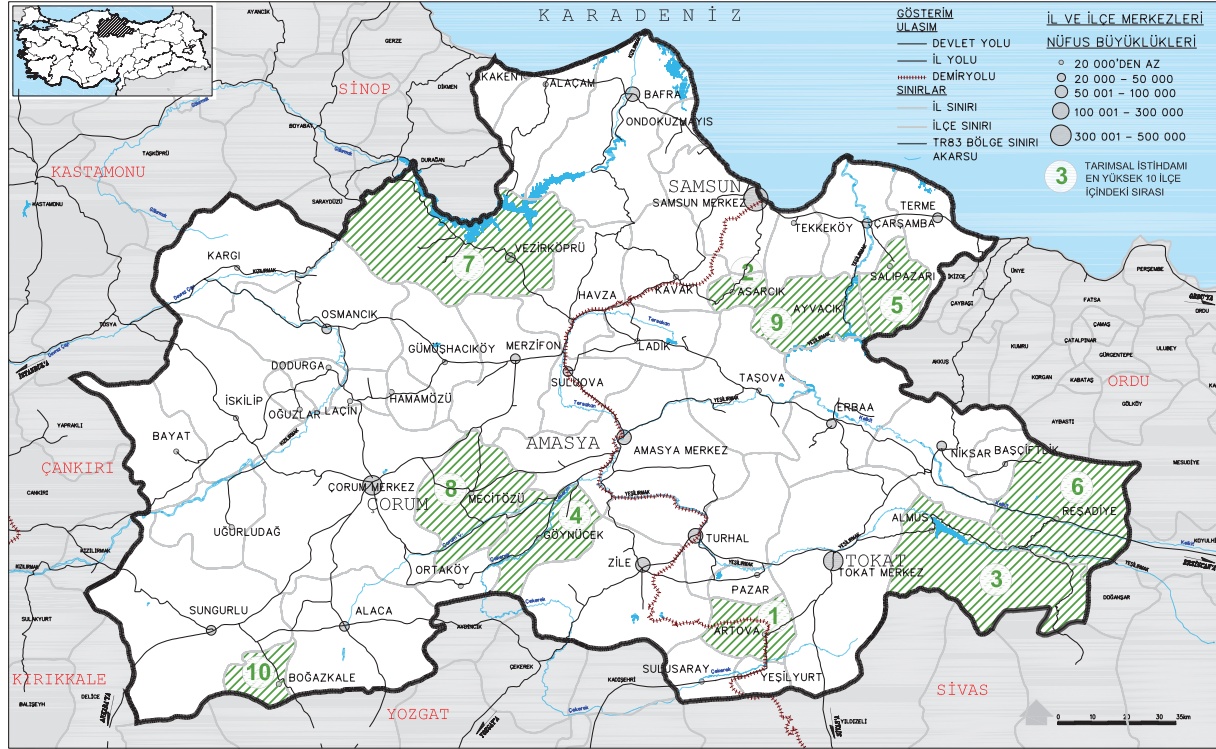
Örtü altı tarım ve tavukçuluk gibi geniş arazi gerektirmeyenler dışındaki işletmelerin 50 dekardan

Tablo 2.1.2.7 Kırsal Yerleşme ve Tarımsal Faaliyete Göre Hanehalkı Sayısı

	1991		2001	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Toplam yerleşme sayısı	2 646		2 818	
Toplam hane sayısı	283 712	100,0	349 232	100,0
Tarımsal faaliyette bulunan hane sayısı	267 588	94,4	277 552	79,5
Tarımsal faaliyette bulunmayan hane sayısı	16 124	5,6	71 680	20,5

Kaynak: DİE (2004-7).

Şekil 2.1.2.2 Toplam İstihdam İçinde Tarımsal İstihdam Oranı En Yüksek 10 İlçe

az ve sulama olanağı olmayan toprakla yeterli gelir sağlamaları mümkün değildir.

İşletmelerin yaklaşık dörtte üçü bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetini birlikte yürütmektedir. Besicilik ve tavukçuluk dışında ihtisaslaşmış, büyük ölçekte ticari üretim yapan tarım işletmesi yoktur. Bu işletme yapısı düşük verimliliğin temel nedenidir. Şimdiye kadar izlenen tarımsal kalkınma politikalarının bu yapıyı sürdürmeye yaradığını belirtmek gerekir.

Bölgede, arazi varlığının tamamının çiftçiler tarafından işletildiği, bölge dışında yaşayanların arazi sahipliği olgusunun çok ender olduğu belirtilmektedir. Bu beyanlar, bölge köylerinden dışarıya daimi olarak göç edip mirastan kaynaklanan haklarını saklı tutanların köy dışında oturup köyde arazi sahibi olanlar grubuna dahil edilmediğini göstermektedir.

Küçük ölçekli tarım işletmeleri; yüksek standartlarda, kaliteli kitlesel üretim yapamamakta, bilgiye ulaşmamakta, tarımsal mekanizasyonu geliştirmek için kaynak yaratamamakta, ileri tarım teknolojilerini ve girdileri etkin ve yeter düzeyde kullanamamakta, ihtisaslaşmaya gidememekte, tarım danışmanı istihdamına gerek görmemekte, pazarlama organizasyonlarına ve çiftçi eğitimine ilgi duymamakta, ilkel metotlarla üretime devam etmektedir. Tüm bu olumsuz koşulların sonucu tarımsal ürün üretim maliyetleri yükselmekte, tarımda dünya ülkeleri ile rekabet edebilme şansı azalmaktadır (Dolsar, 2004-1).

Son yıllarda ülkemizde izlenen bir olgu, kırsal bölgelerde yaşayan ancak temel gelir kaynağı tarım olmayan ailelerin sayısının artmasıdır. 1991-2001 yılları arasında kırdaki yaşayıp tarım dışı faaliyetlerden gelir elde edenlerin sayısı yaklaşık dört kat artmıştır. Bu olgu bölgede de izlenmektedir. Faaliyet türü ile ilgili olarak Tablo 2.1.2.7'de verilen değerler köylerde yaşayan ailelerin yüzde 20'sinin ana gelir kaynağının çiftçilik olmadığını göstermektedir. Bu oran yerleşme büyüklüğü ile artmaktadır.

Tarımsal istihdam oranının en yüksek olduğu on ilçeye bakıldığında, bunların aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre en az gelişmiş ilçeler arasında olduğu gözlenmektedir (Şekil 2.1.2.2). Tarımsal faaliyetler açısından öne çıkan ilçelerin belirlenmesinde tarımsal üretim değerlerini kullanmak daha açıklayıcı olacaktır. Bu açıdan ilk on ilçe; Çarşamba, Bafra, Terme, Amasya merkez, Çorum merkez, Tokat merkez, Erbaa, Turhal, Zile ve Alaca'dır.

2.1.2.1.1.3 Verimlilik

Bölgede bazı tarımsal ürünler için daha uygun arazi ve iklim koşullarının varlığı genelde ülke ortalamalarını aşan verimlilik rakamlarına yansımaktadır. Bölgede görece yüksek verimler sırası ile kiraz, kuru soğan, domates, taze fasulye ve soyada görülmektedir. Bölgede girdi kullanım düzeyinin Türkiye ortalamasından çok farklı olmadığı göz önüne alınırsa, bu verim farklarının bölgenin karşılaştırmalı üstünlüklerini yansıttığı düşünülebilir (Tablo 2.1.2.8).

Tablo 2.1.2.8 Bölge, Türkiye ve Dünya Ürün Verimleri, 2003

Ürünler	Türkiye verim (kg/ha)	Bölge verim (kg/ha)	Önemli üretici ülkeler ve ortalama ürün verimleri	
			Ülke	Ortalama verim (kg/ha)
Buğday	2 099	1 990	Fransa	6 235
Mısır	5 015	4 087	İspanya	9 112
Nohut	959	982	Çin	4 000
Taze fasulye	8 258	8820	Yunanistan	8 434
Soya	3 148	3 191	Arjantin	2 803
Ayçiçeği	1 475	968	Çin	1 724
Ş pancarı	40 141	33 769	Şili	60 000
Domates	42 391	47 372	Brezilya	59 231
Kuru soğan	19 313	23 552	Almanya	34 523
Kiraz	10 039	22 000	İran	8 628
Elma	23 020	15 730	İtalya	31 960

Kaynak: FAO (2004).

YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

Tablo 2.1.2.9 2000-2003 Dönemi Tarımsal Üretim Değerleri Ortalamalarının 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstihdam Değerleri ile Karşılaştırması

Düzye 2 Bölge Birimleri	İller	Toplam Nüfus		İstihdam		* Bittkisel Üretim Değeri	* Hayvansal Üretim Değeri	* Hayvansal Ürünler Üretim Değeri	Hayvansal Üretim Değeri	Tarımsal Üretim Değeri	* YTL/ Kişi
		Erkek	Kadın	Toplam	Kadın						
TR 52 KONYA	Karaman	243 210	29 272	33 735	63 007	250 272 151	42 347 345	59 725 848	102 073 192	352 345 343	5 592
TR 71 KIRIKKALE	Niğde	384 081	50 774	64 867	115 641	263 851 857	47 413 019	20 191 139	67 604 158	331 456 015	2 866
TR 83 SAMSUN	Amasya	365 231	43 128	51 718	94 846	156 167 467	43 562 437	46 255 854	89 818 291	245 985 758	2 594
TR 71 KIRIKKALE	Neşehir	309 914	44 266	58 235	102 501	203 233 230	24 137 525	21 432 556	45 570 081	248 803 312	2 427
TR 71 KIRIKKALE	Kırşehir	253 239	26 613	35 410	62 023	82 914 911	29 297 987	21 578 713	50 876 700	133 791 611	2 157
TR C2 ŞANLIURFA	Ş.Urfa	1 443 422	147 211	165 402	312 613	480 827 657	142 119 617	49 909 639	192 029 256	672 856 913	2 152
TR 52 KONYA	Konya	2 192 166	232 834	279 617	512 451	552 487 364	243 000 859	228 161 756	471 162 614	1 023 649 979	1 998
TR 83 SAMSUN	Samsun	1 209 137	131 892	188 207	320 099	423 034 088	109 121 258	96 642 561	205 763 819	628 797 908	1 964
TR C2 ŞANLIURFA	Diyarbakır	1 362 708	109 750	144 496	254 246	315 921 513	115 802 661	63 971 444	179 774 104	495 695 617	1 950
TR 71 KIRIKKALE	Aksaray	394 084	48 873	61 795	110 668	128 058 993	48 545 816	31 908 127	80 453 943	208 512 936	1 884
TR 83 SAMSUN	Çorum	597 065	71 106	96 008	167 114	161 094 007	68 012 083	67 461 156	135 473 239	296 567 247	1 775
TR 82 KASTAMONU	Kastamonu	375 476	54 599	76 691	131 290	89 371 025	77 878 003	49 151 985	127 029 987	216 401 012	1 648
TR 82 KASTAMONU	Çankırı	270 355	36 283	45 189	81 472	57 567 162	37 846 426	35 614 608	73 461 034	131 028 196	1 608
TR 71 KIRIKKALE	K.Kale	383 508	27 378	31 893	59 271	61 131 221	17 690 467	11 189 127	28 879 594	90 010 815	1 519
TR 82 KASTAMONU	Sinop	225 574	30 939	43 776	74 715	37 404 469	42 809 186	23 646 125	66 455 312	103 859 781	1 390
TR 83 SAMSUN	Tokat	828 027	117 912	135 374	253 286	195 971 172	82 295 362	39 722 453	122 017 814	317 988 987	1 255
TR 52 KONYA		2 435 376	262 106	313 352	575 458	802 759 515	285 348 203	287 887 603	573 235 807	1 375 995 322	2 391
TR 71 KIRIKKALE		1 724 826	197 904	252 200	450 104	739 190 212	167 084 814	106 299 662	273 384 476	1 012 574 688	2 250
TR C2 ŞANLIURFA		2 806 130	256 961	309 898	566 859	796 749 170	257 922 278	113 881 083	371 803 361	1 168 552 531	2 061
Türkiye		67 803 927	5 443 771	7 133 056	12 576 827	14 275 453 698	5 504 478 379	4 616 900 235	10 121 378 614	24 396 832 312	1 940
TR 83 SAMSUN		2 999 460	364 038	471 307	835 345	936 266 735	302 991 140	250 082 023	553 073 164	1 489 339 899	1 783
TR 82 KASTAMONU		871 405	121 821	165 656	287 477	184 342 656	158 533 615	108 412 718	266 946 333	451 288 989	1 570

Not: Değerlerin 2000 yılı fiyatlarına indirgenmesinde DİE 2005, Türkiye İstatistik Yılığ 2004 19-1 numaralı tablodan yararlanılarak bulunan aşağıdaki katsayılar kullanılmıştır.
2000=1,000

2001=1,423

2002=2,225

2003=2,980

* 2000 Yılı Fiyatlarıyla YTL

Kaynak: DİE (2003-1), DİE (2003-11).

Bölgenin karşılaştırmalı üstünlüğü olan ürünlerin bir kısmı yurtiçi ve ihraç pazarlarında doğrudan tüketilmektedir. Bazı ürünlerde (ayçiçeği, şeker pancarı, vişne gibi) işleme sanayi için üretim hakimdir. Domates ve fasulye gibi bazı ürünlerde her iki amaçlı kullanım da önemlidir. Bazı sanayi ürünleri ise (soya fasulyesi, tütün, şeker pancarı gibi) işleme sanayileri ile beraber yer alır.

Karşılaştırmalı üstünlüklerin göstergelerinden birisi olarak, bölgede 2000-2003 arasında kişi başına elde edilen ortalama tarımsal üretim değeri, ülke geneli ile komşu ve benzer bölgeler ile karşılaştırılmıştır (Tablo 2.1.2.9). Buna göre TR83 Bölgesi komşu TR82 Bölgesi'nden daha yüksek, ancak diğer bölge ve ülke ortalamalarından kişi başına daha düşük tarımsal üretim değerine sahiptir. Bölge illeri ile diğer bölgelerde yer alan iller arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Karaman ilinde kişi başına tarımsal üretim değeri 5 592 YTL iken, Amasya ilinde bu değer 2 594 YTL, aradaki fark 2,15 kattır. Bölgede yer alan Samsun ve Çorum illeri kişi başına tarımsal üretim değerleri orta sıralarda yer almakta, 1 964 YTL ve 1 775 YTL ile birbirini izlemektedir. Son sırayı alan Tokat ili kişi başına tarımsal üretim değeri 1 255 YTL'dir. Bölgede ve özellikle Tokat ilinde söz konusu değerlerin düşük olmasının nedeni, kırsal nüfusun ve bu nüfus içinde tarımda istihdam ediliyor gözükken nüfusun fazla olmasıdır. Toplam üretim değerleri karşılaştırması açısından ilk sıralarda yer almayan TR83 Bölgesi'nde, kırsal nüfusun dış göç nedeniyle azalması sonucunda ve yukarıda değinilen karşılaştırmalı üstünlüğü olan ürünlere ağırlık

verilmesi ile bölgenin avantajlı konuma geçmesi mümkün olabilecektir.

Tarım işletmelerinin büyük bir kısmı, aile işletmesi olduklarından, işgücünün önemli bir kısmını kendi aile bireylerinden sağlamaktadır. Bölge tarımında büyük boyutlarda gizli işsizlik mevcuttur. Mevcut üretimin işgücü ihtiyacı bitkisel üretim için 58 milyon gün/yıl, hayvancılık faaliyetleri için 27 milyon gün/yıl, toplam 85 milyon gün/yıl olarak hesaplanmıştır. Buna karşılık iş gücü arzı ihtiyacın üç mislinden fazladır (263 milyon gün/yıl).

2.1.2.1.2 Hayvancılık

Türkiye'deki mevcut sığır sayısının yüzde 8,3'ü bu bölgede bulunmaktadır. Ülke genelinde gözlemlendiği gibi bölgede de sığır ve koyun sayıları düşmektedir. Mevcut yerli sığır ırkları daha yüksek verimli kültür ırkı ile değiştirildiği sürece bu sayısal azalma sorun yaratmayacaktır. Ancak, kültür ırkı sığır sayısı 1988-2003 yılları arasında Türkiye genelinde artış göstermesine karşın bölgede, Çorum ili dışında, azalmıştır.

Yumurta üretiminde Çorum, broyler üretiminde ise Samsun Türkiye'nin önde gelen üretim merkezleridir. Bölgenin zengin bitki örtüsü, şu anda bulunan arı kovanı sayısının çok üzerinde kovana yetecek potansiyele sahiptir. Bölgedeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının yüzde 4,2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 2.1.2.10 Bölgedeki Hayvan Varlığı, 2003

	Büyük baş	Koyun (baş)	Keçi (kıl ve tiftik) (baş)	Yumurta tavuğu (adet)	Broyler (adet)	Diğer kümes hayvanları (adet)	Arı kovanı (adet)
Amasya	125 376	99 889	13 745	310 450	53 200	43 888	15 686
Çorum	167 746	138 759	19 451	2 875 250	21 600	72 185	42 175
Samsun	315 278	229 711	13 029	1 309 370	5 757 500	148 183	83 224
Tokat	234 934	196 145	17 854	382 616	15 445	66 755	36 209
TR83	843 334	664 504	64 079	4 877 686	5 847 745	331 011	177 294
Türkiye	9 879 000	25 432 000	6 825 000	60 343 000	217 133 000	6 135 000	4 242 136

Kaynak: Amasya Tarım İl Müdürlüğü (2004), Çorum Tarım İl Müdürlüğü (2004), DiE (1999-3), DiE (2004-19), Samsun Tarım İl Müdürlüğü (2004), Tokat Tarım İl Müdürlüğü (2004-1).

2.1.2.1.2.1 İşletme Büyüklükleri

Hayvancılık işletmeleri genellikle 2-10 baş arasında sığır bulunan küçük ölçekli işletmeler olup, buralarda bitkisel üretimle hayvancılık bir arada yapılmaktadır. Küçük ölçekli süt sığırcılığı işletmelerinde, süt üretim maliyeti yüksektir ve sütün kalitesinin korunabilmesi için gerekli olan soğuk zincir, yerleşme deseninin de etkisi ile, tam anlamıyla oluşturulabilmiş değildir.

Tavukçuluk sektörü verimlilik yönüyle, bölgede hayvancılık sektörü içerisinde AB standartlarındaki tek sektör konumundadır.

Bölgede tatlı sularda alabalık ve az miktarda sazan üretimi yapılmaktadır. Üretim küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmaktadır. Büyük kapasitede ticari anlamda üretim yapan tesis bulunmamaktadır. Karadeniz'de başlatılan somon üretiminden istenilen sonuç tam olarak alınamamıştır. Bölgede bulunan su ürünleri üretim potansiyeli yeteri kadar değerlendirilememiş ve beklenen üretim gerçekleşmemiştir.

Alabalık ve aynalı sazan ile barajlarda yapılan balıklandırmadan beklenen verim elde edilememiştir. Bölgede halen 100 kadar ailenin tatlı su balıkçılığı yaptığı saptanmıştır. Son 5 yılda bölgede yeni tesis kurulmamıştır. Bu alandaki darboğazlar; balıkçılık yapmak için yavru balık olmayışı, göletlerin kiralanmasında Milli Emlak Genel Müdürlüğü ve yerel yönetimlerle yaşanan sorunlar ve su kirliliğidir.

Deniz balıkçılığı ile geçimini sağlayan yaklaşık 2 200 aile bulunmaktadır. Bölge su ürünleri üretim potansiyeli tam kapasite ile harekete geçirilebilirse, su ürünlerinin bölge ekonomisine katkısının her yıl yaklaşık 23-24 milyon Dolar olacağı tahmin edilmektedir.

2.1.2.1.3 Ormanlık

Bölgenin yüzde 35,4'ü (1,8 milyon ha) orman alanıdır. Bölgede orman alanlarının yüzde 61,6'sı koru ormanı, yüzde 38,4'ü baltalık ormanlardır.

Koru ve baltalık ormanların yarısı bozuk niteliklidir. Bölge ormanlarının nitelikleri düşüktür. Orman kesimlerinin tahmin edilen yıllık üretim artışının 2,6 katı olduğu tahmin edilmektedir.

Köy nüfusunun Amasya'da yüzde 65,4'ü, Çorum'da yüzde 71,1'i, Samsun'da yüzde 77,6'sı ve Tokat'ta yüzde 78,1'i orman köylerinde bulunmaktadır.

2.1.2.2 Sanayi

Bölge sanayi sektörü payı ve sanayideki gelişme hızı 1987-2001 yılları arasında ülke gerisinde kalmıştır (Tablo 2.1.2.1. ve 2.1.2.3). Sanayideki tüm göstergeler ve tarım sektörü göstergeleri birlikte değerlendirildiğinde, sanayileşmenin bölgede yeter düzeyde gelişmediği, tarım sektörünün ağırlıklı olduğu görülmektedir.

2.1.2.2.1 İmalat Sanayi

2.1.2.2.1.1 İmalat Sanayi Katma Değeri

İmalat sanayi üretimi ve katma değeri ile ilgili olarak bölge için hazırlanan Girdi-Çıktı Tablosu çalışması kapsamında ayrıntılı bilgi toplanmıştır. Bu çalışmaya göre, bölge imalat sanayi içinde en yüksek katma değeri sağlayan alt sektörler tütün işleme,

Tablo 2.1.2.11 Bölge İmalat Sanayinin Yapısı
(2003 yılı fiyatlarıyla milyon YTL)

	Katma değer	Üretim	Katma değer/ üretim
Gıda ve içecek imalatı	447	1 289	0,35
Tütün işleme	488	755	0,65
Tekstil	151	176	0,86
Giyim eşyası, vs	141	221	0,64
Deri eşya	25	31	0,81
Ağaç ve mantar ürünleri	21	63	0,33
Kağıt ve kağıt ürünleri	47	103	0,46
Basım ve yayın	64	123	0,52
Kimyasal maddeler	103	244	0,42
Metalik olmayan ürünler	254	407	0,62
Ana metal	107	287	0,37
Metal eşya	100	206	0,49
Başka makine ve teçhizat	138	171	0,81
Motorlu araç	38	91	0,42

Kaynak: DOLSAR (2004-3).

gıda ve içecek imalatı ve metalik olmayan ürünler imalatıdır. Tütünde görülen yüksek rakam devlet tekelinin fiyatlama politikasını yansıtmaktadır.

2.1.2.2.1.2 İmalat Sanayi İstihdamı

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı bölgede 78 536 kişidir. Bu en geniş tanıma göre, bölge toplam istihdamının (1 248 744 kişi) yüzde 6,3'ü sanayi sektöründedir. Sanayi sektörü ağırlıklı olarak imalat sanayidir: Nüfus sayımı sonuçlarına göre imalat sanayi istihdamı 1985 yılında 56 716 kişi ve 2000 yılında 59 773'tür. Bu dönemde imalat sanayinde kadın çalışan sayısının 12 124'ten 8 258'e düştüğü belirtilmektedir.

Bu konuda, nüfus sayımı sonuçlarından sonraki en kapsamlı kaynak DİE'nin sanayi sayımlarıdır. Buna göre, bölgede sanayi sektöründe çalışan sayısı 2002 yılında 47 040 kişidir. Bu istihdamın firma büyüklüğüne göre dağılımı oldukça çarpıcıdır. Hem işletmelerin hem de çalışanların büyük kısmı 10 kişiden az işçi çalıştıran işletme grubunda toplanmıştır. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işletmelerdeki istihdam 2002 yılında 19 012 kişidir.

Nüfus sayımı ile sanayi sayımındaki rakamlar arasındaki farkın, belirli işyeri olmayan çalışanlar ile kayıtlı firmalarda kayıtsız olarak çalışanlardan ileri geldiği düşünülebilir.

Bölgede kamu sektörüne ait 2 adet tütün işleme ve 4 adet şeker fabrikası dışındaki bütün işletmeler Avrupa Birliği'nin KOBİ tanımına girmektedir.

Tablo 2.1.2.12 İşyeri ve Çalışan Sayıları, 2002

Çalışan sayısı	İşyeri sayısı	İşyeri yüzdesi	Çalışan sayısı	Çalışan yüzdesi
1-9	8 849	94,7	28 028	59,6
10-19	198	2,1	2 775	5,9
20-29	137	1,5	3 277	7,0
30-39	116	1,2	4 286	9,1
40-49	10	0,1	420	0,9
50-59	4	0,0	210	0,4
60+	35	0,4	8 044	17,1
Toplam	9 349	100,0	47 040	100,0

Kaynak: DİE (2004-8).

2.1.2.2.1.3 İmalat Sanayinde Verimlilik

Sanayi istihdamı ve katma değerinde zaman içinde oluşan değişiklikler için temel kaynak DİE'nin 10+ işçi çalıştıran işyerleri anketidir. Bu kaynak, milli gelir serilerinde verilen kısmi büyümenin aksine imalat sanayi üretiminde ve istihdamında büyük değişiklikler olmadığını göstermektedir.

Tablo 2.1.2.13 TR83 Bölgesi Sanayi Sektörlerinde Dönemsel Gelişmeler, 1993 – 2001

Yıl	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı (bin)	Katma değer (milyon YTL)	(2003 yılı fiyatları ile)	
				Çalışan başına katma değer (YTL)	
1993	307	24	937	39 045	
1994	273	22	607	27 598	
1995	274	20	743	37 142	
1996	280	21	602	28 682	
1997	281	22	686	31 170	
1998	272	21	831	39 585	
1999	254	20	1 074	53 723	
2000	247	20	940	46 980	
2001	223	17	962	56 582	

Kaynak: DİE (1995-2), DPT (2002-2), DPT (2004-7).

Tablo 2.1.2.14 TR83 Bölgesi ve Türkiye'de İmalat Sanayi (10+ kişi çalışan işyeri), 2000

	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı	Katma değer	(cari fiyatlarla bin YTL)	
				Çalışan başına katma değer	
Amasya	A	23	1 897	-6 230	-3,3
	B	0	0	0	0,0
	C	23	1 897	-6 230	-3,3
Çorum	A	86	4 995	54 911	11,0
	B	1	492	23 985	48,8
	C	85	4 503	30 926	6,9
Samsun	A	96	8 340	100 807	12,1
	B	8	4 134	33 348	8,1
	C	88	4 206	67 459	16,0
Tokat	A	42	4 798	182 720	38,1
	B	4	2 726	167 378	61,4
	C	38	2 072	15 342	7,4
TR83	A	247	20 030	332 208	16,6
	B	13	7 352	224 711	30,6
	C	234	12 678	107 497	8,5
İZMİR	A	1 020	94 172	2 755 119	29,3
	B	8	11 998	1 177 507	98,1
	C	1 012	82 174	1 577 612	19,2
Türkiye	A	11 099	1 125 787	23 568 573	20,9
	B	263	124 483	4 828 827	38,8
	C	10 836	1 001 304	18 739 746	18,7

A: Toplam B: Kamu C: Özel

Kaynak: DİE (2002-9).

2.1.2.2.1.4 Kamu-Özel Kesim İşletmeleri

Kamu sektörünün Samsun, Amasya ve Tokat'taki ağırlıklı yapısı tütün ve şeker fabrikalarından kaynaklanmaktadır. Bölgede bulunan 38 kamu işletmesi toplam imalat sanayi istihdamının üçte birini ve katma değerini üçte ikisini sağlamaktadır. Bakır işleme, şeker, tütün ve gübre üretiminden

oluşan kamu faaliyetlerinin tamamında yeni ekonomik programa bağlı olarak ciddi daralmalar yaşanmaktadır.

2.1.2.2.1.5 İmalat Sanayi Yer Seçimi

İlçe düzeyinde yapılan analizler, sanayinin bölgede birkaç yerleşmede yoğunlaştığını gösterdiğini belgelemektedir. Bölge genelinde yüzde 6,3 olan sanayi istihdamı oranı Samsun, Çorum ve Bafra'da bölge ortalamalarının üstünde, diğer yerleşmelerde ise bu ortalamanın altındadır. Son yıllarda bölgedeki sanayileşme hızı Çorum'da diğer illerden daha yüksektir. Ancak, bu il hala Samsun düzeyinde sanayileşmekten uzaktır.

2.1.2.2.1.6 Çalışanların Eğitim Düzeyi

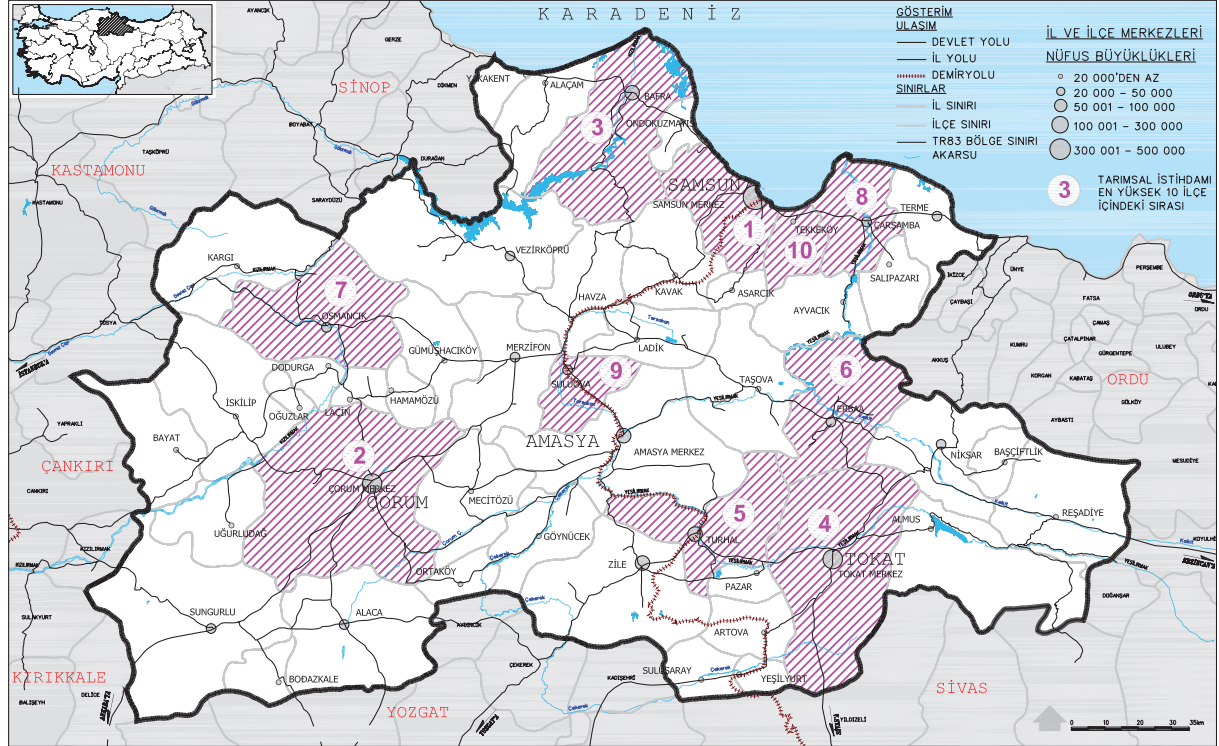
Bölge düzeyinde, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı'na göre, imalat sanayinde istihdamın sektörler ve eğitim durumu itibarıyla dağılımı aşağıda verilmiştir. Lise ve üstü eğitim görmüş personel toplam çalı-

Tablo 2.1.2.15 Sanayi İstihdamının Önemli Olduğu İlk On Yerleşme ve Sanayi İstihdamı Payı

Sıra no	Yerleşim yeri	Sanayi istihdamının payı (yüzde)
1	Samsun Merkez	25,8
2	Çorum Merkez	15,6
3	Bafra	7,8
4	Tokat Merkez	5,8
5	Turhal	5,2
6	Erbaa	5,0
7	Osmancık	4,8
8	Çarşamba	4,4
9	Suluova	2,9
10	Tekkeköy	2,6

Kaynak: DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6).

Şekil 2.1.2.3 Sanayi İstihdam Oranının En Yüksek Olduğu İlk On Kentsel Yerleşme

Kaynak: DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6).

şanların dörtte biri kadardır. Alt sektörler arasında personelin eğitim düzeyi açısından belirgin farklar yoktur.

TR83 Bölgesi'nin sınırlı sayıda sektörde yoğunlaşan sanayi yapısı üç tip işletme barındırmaktadır. İlk olarak, kamu fabrikalarının şeker ve tütündeki öncül işlevi dikkati çekmektedir. Daha sonra kendiliğinden oluşan bir sanayileşme süreci yaşanmıştır. Bunlar gıda, taş ve toprağa dayalı sanayi ve ağaç ve orman ürünleri sanayi gibi yerel girdileri işleyen imalat türleridir.

İkinci grup sanayi işletmeleri ilk gruptakilerin makine ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkan metal eşya, makine ve ekipman üreticileridir. Bunlar zamanla gelişmiş ve bölge dışına da üretim yapar duruma gelmişlerdir.

Üçüncü grup, bölge kaynaklarıyla doğrudan ilişkisi olmayan, bölge için görece olarak yeni ve iç talep yanı sıra kısmen de dış talebe bağlı olarak gelişme gösteren sanayilerdir. Bu son kategori ile ilgili olarak, bölgede faaliyet gösteren sektörler arasında ilk sıralarda giyim eşyası sanayi yer almaktadır. Yine bu sıralamada başlarda yer almamakla birlikte, özel amaçlı makineler, tıbbi malzemeler ve metal eşya ve bilgisayar şeritleri, kayıt malzemeleri gibi farklı ürünler içeren diğer imalat sanayileri son yıllarda giderek önem kazanmışlardır.

TR83 Bölgesi imalat sanayinde 1985, 1992 ve 2002 için gerek işyeri ve gerekse istihdam açısından önde gelen sektörler, ISIC R2 sınıflamasına göre, sırasıyla gıda-içki ve tütün sanayi, dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi, metal eşya ve makine teçhizat sanayi sektörleridir. İşyeri sayısındaki pay bakımından, 1985-2002 arasında, dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi ile kimya, petrol, kömür, plastik ürünleri sanayi; çalışan sayısı bakımından ise, dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi ile orman ürünleri ve mobilya sanayi ve metal eşya, makine ve teçhizat sanayi gerilemiştir. Diğer sektörler paylarını marjinal de olsa artırmışlardır.

2.1.2.2.1.7 Sanayi Organizasyonu

Bölgede 7'si işletmede olan 13 adet OSB ile 3'ü yatırım programında olan 28 adet KSS bulunmaktadır. Bölgede bulunan OSB'lerde 2004 yılı itibarıyla faaliyette olan 677 işletmede 8 477 kişi çalışmakta, 286 parsel boş bulunmaktadır. Samsun OSB'de boş parsel bulunmamaktadır. Bölge ortalama doluluk oranı KSS'lerde yüzde 68,5'tir. Samsun dışındaki illerde bu oran yüzde 90'a yaklaşmaktadır. Bölgede sanayiye destek sağlayan kuruluşlardan KOSGEB'in Samsun ve Çorum'da birer merkezi bulunmaktadır.

Tablo 2.1.2.16 TR83 Bölgesi'nde Sektörlere Göre İstihdamın Eğitim Düzeyi, 2000

	Okul bitirmeyen		İlköğretim mezunu		Lise mezunu		Üniversite mezunu		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Gıda ve içecek	930	4,3	14 269	65,4	5 523	25,3	1 111	5,1	21 833	100,0
Dokuma	448	3,4	9 919	75,4	2 473	18,8	314	2,4	13 154	100,0
Orman ürünleri	412	3,8	8 849	81,4	1 446	13,3	164	1,5	10 871	100,0
Kâğıt	23	1,3	963	53,4	656	36,3	163	9,0	1 805	100,0
Kimya	97	2,6	2 150	58,0	1 103	29,8	354	9,6	3 704	100,0
Taş ve toprağa dayalı sanayi	596	7,1	6 415	76,4	1 173	14,0	218	2,6	8 402	100,0
Metal eşya	52	3,2	1 093	66,5	399	24,3	99	6,0	1 643	100,0
Ulaşım araçları imalatı	287	2,8	7 574	72,7	2 043	19,6	508	4,9	10 412	100,0
Diğer imalat	31	4,7	454	69,1	143	21,8	29	4,4	657	100,0
Toplam	2 876	4,0	51 686	71,3	14 959	20,6	2 960	4,1	72 481	100,0

Kaynak: DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6).

2.1.2.2 Madencilik

Bölgede madencilik, mermer işletmeciliği ile kiremit, tuğla ve seramiğin ham maddelerinin çıkartılmasından oluşmaktadır. TR83 Bölgesi'nde önemli maden kaynakları olarak mermer, linyit, antimon, bentonit ve krom bulunmaktadır. Ayrıca bölge, Kuzey Anadolu Fay Kuşağı boyunca zengin jeotermal kaynaklara sahiptir.

2001 ve 2002 yılı verilerine göre üretim açısından TR83 Bölgesi için en önemli madenler, Türkiye'deki üretiminin yüzde 3,09'unu oluşturan bentonit, yüzde 2,81'ini oluşturan mermer, yüzde 2,70'ini oluşturan krom ve yüzde 1,84'ünü oluşturan manganezdır. Bunları yüzde 1,79 ile kil, yüzde 1,66 ile kalker (çimento hammaddesi) ve yüzde 0,66 ile linyit takip etmektedir.

Bilinen rezervler yıllık işletilme miktarlarıyla karşılaştırıldığında, görünür rezervlerin gelecekte maden kaynaklarının madencilik faaliyetlerinin gelişmesini sınırlamayacağı anlaşılmaktadır. Bölgede maden işlemeciliği sanayi ürünlerinin kalitesinin çok iyi olmadığı gözlemlenmektedir. Bunun kullanılan ham madde kalitesinden ziyade işleme sanayilerinin yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bölgede Amasya ve Tokat illerinde yoğunlaşmış bulunan mermer rezervlerinin işlenerek dış satımı gerçekleştirildiğinde bölgenin kalkınmasında itici bir güç olacağı beklenmektedir.

2.1.2.2.3 Elektrik, Gaz ve Su Üretimi

Bölge elektrik üretiminde net ihracatçı konumdadır. Bu görece olarak yüksek bulunan elektrik, gaz ve su sektörü katma değeri ve istihdamında görülmektedir. Samsun ilinde bu alt sektörde önemli bir yığılma vardır.

Bölgede inşaat sanayinin GSYİH'daki payı ulusal ortalamaya yakındır. İstihdam ve katma değer değişimleri bölge ortalamalarına yakın gelişmiştir.

2.1.2.3 Hizmetler

Hizmet sektöründe yaratılan katma değer ve istihdam açısından ağırlıklı alt sektör, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, ticarettir. Hizmet sektörü içinde yapılan verimlilik karşılaştırmalarında, kişisel hizmetlerde çalışanlar, bölge ortalama değerlerinin altında gözükmektedir. Kamu çalışanları hariç tutularak yapılacak bir değerlendirmede, hizmetlerdeki verimliliğinin tarım düzeyinde bulunacağı tahmin edilmektedir.

Mali kurumların hizmet sektörüne katkısı ve çalışan başına katma değer şaşırtıcı şekilde küçüktür. 2001 krizinin bankacılık sektöründe yarattığı değişiklikler ve kamu kesiminin bankacılık sektöründeki payının azalmasının bölgeyi Türkiye'den daha fazla etkilediği sanılmaktadır. Halk ve Ziraat bankalarının mali sektördeki payının azalması bölgeyi olumsuz şekilde etkileyecektir. Bu iki bankanın dağıttığı kredilerden yüzde 4 pay alan bölge, bunlar dışındaki bankacılık sisteminin toplam kredileri içinde yüzde 1'lik paya sahiptir.

Bölgede ticaret sektörünün ekonomideki payı, Türkiye ortalamasının biraz üzerindedir. Ticaret açısından en gelişmiş olan iller Samsun ve Çorum'dur. Amasya ve özellikle Tokat'ta ticari faaliyet Türkiye ortalamasının çok altındadır. Ancak ticari faaliyetin Amasya'daki gelişme hızı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Samsun bölgenin en önemli ticaret merkezidir ve bu konumunu korumaktadır. Amasya'da ticaret sektörü hızla ilerlemekte, bu ilin turizm potansiyelinden dolayı özellikle otel ve lokantacılık hizmetlerinden elde edilen gelirlerin nispeten yüksek olduğu görülmektedir.

Samsun Fuarı popülaritesini yitirmiştir. Halen Samsun'da düzenlenen ulusal ya da bölgesel ölçekte fuar sayısı yılda bir kaç adedi geçmemektedir. Yeni düzenlenen park alanları da hesaba katıldığında, fuar altyapısı güçlü olan Samsun'da yeterli sayıda kaliteli konaklama tesisi de mevcuttur. Bu altyapıdan yararlanmak isteyen bölge işadamları Samsun'da ihtisas fuarlarının hayata

geçirilmesi konusunda çaba sarf etmektedirler. Bölgede ayrıca Çorum ilinde bir fuar alanı bulunmakta olup, gelişmiş bir sanayi fuar kompleksi inşa etme çalışmaları sürmektedir.

Bölgede yer alan üç adet gümrük kapısından (Çorum, Tokat ve Samsun) yapılan dış ticaretin hacmi oldukça düşüktür. Bu kapılardan yapılan ihracat tutarı Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 1'inin altındadır. İthalatta ise bu oran yine yaklaşık aynı düzeydedir. Demir veya çelikten eşya, çinko ve çinkodan eşya ve gemi ve tekneler aynı zamanda yurtdışından ithal edilen mallar arasındadır. İhraç amacı ile ithal edilen ürünler Samsun Serbest Bölgesi üzerinden ihraç edilmektedir. Başlıca ihraç pazarları İsrail, İtalya, Çin, ABD ve Fransa'dır.

Bölgede üretilen tarım ve hayvancılık ürünlerinin ağırlıklı olarak büyük şehirlere (İstanbul, Ankara, İzmir) ve komşu Kastamonu, Kayseri ve Trabzon bölgelerine gönderildiği sonucuna varılmaktadır. Küçük sanayi işletmeleri hammadde ve hizmetleri büyük şehirlerden alırken üretimlerini çevre bölgelere pazarlamaktadır. Türkiye'nin ithal ettiği tütünün yaklaşık yüzde 25'ini TR83 Bölgesi ithal etmektedir. Türkiye'nin ithal ettiği hububatın önemli bir kısmı da bölgeden ülkemize girmektedir.

Tütün ürünleri ve şeker üretimi dışında en gelişmiş tarıma dayalı sektör, tahıl üretimine dayalı olan un, yem, ekmeç ve pastacılık imalatıdır. Türkiye'deki un fabrikalarının yüzde 8'i bu bölgede yer almaktadır. Üretilen un komşu bölgelere satılmakta, aynı zamanda ihraç da edilmektedir.

Sanayi ürünleri arasında ateşe dayanıklı seramik ürünleri, kireç, bakır ve tarımsal amaçlı traktör römorku, komşu ya da diğer bölgelerde tüketilmektedir. Bölgeden yurtdışına ihraç edilen sanayi ürünleri çinko ve çinkodan eşya, demir veya çelikten eşya, bakır ve bakırdan eşya, gemi ve teknelerdir.

Bölgeden yapılan yem, meyve, sebze, et, ağaç

ve ahşap eşya, hububat ve un ihracatı Türkiye'nin bu ürünlerdeki toplam ihracatı arasında çok fazla ağırlığı olmasa da yine de önemli miktarlardadır. Bölgeden ağırlıklı olarak Rusya, Gürcistan ve Romanya gibi büyümekte olan pazarlara ihracat yapıldığı göz önüne alındığında bu ihracat potansiyelinin giderek artacağı tahmin edilmektedir.

Metal cevherleri ve gübreler bölgenin yurtdışından ithal ettiği mallar arasındadır. Ayrıca, yağ grubu ürünler, pamuk ve yün elyafı, dikiş ipliği, pamuklu dokuma, trikotaj ve deri ürünleri, kağıt, kırtasiye, basılı kitap, boya, plastik hammadde, seramik sıhhi ürünler, alüminyum ve hafif metal döküm ürünleri Türkiye'nin diğer yörelerinden temin edilmektedir. Mekanik bağlantı parçaları ve bazı mekanik imalat Kayseri bölgesinden, eğlence ve sportif amaçlı tekneler ise Trabzon ve Kastamonu bölgelerinden temin edilmektedir.

Bölgede yapılan saha çalışmalarında 10'dan fazla personel çalıştıran sanayi kuruluşlarının önemli bir kısmının ihracat bağlantılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kuruluşların ihracat yaptığı ülkeler arasında İran başta gelmekte, onu İtalya ve ABD izlemektedir. İhracat yapılan ülkeler arasında AB ülkelerinin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. İthalat yapılan ülkeler ise sırasıyla İtalya, İngiltere, Almanya ve Rusya'dır.

Bölgede depolama ve ambarlama hizmetleri yetersizdir. Bölge dış ticaretini etkileyebilecek konulardan bir tanesi olan bavul ticareti, Türkiye'deki genel

Tablo 2.1.2.17 Hizmetlerde İstihdam ve Katma Değer Dağılımı, 2000

	(yüzde)	
	İstihdam	Katma değer
İnşaat	13,03	11,76
Toptan perakende ticaret	23,21	47,59
Ulaşım	7,24	34,69
Mali kurumlar	5,24	3,82
Toplum hizmetleri	51,28	2,14
Toplam	100,00	100,00

Kaynak: DİE (2002-2), DİE (2002-3).

eğilime paralel olarak, önemini kaybetmiştir.

Samsun Limanı'nda yer alan Samsun Serbest Bölgesi 2004 yılının ilk üç aylık döneminde 25 milyon ABD Doları ticaret hacmine ulaşmıştır. Bölgede toplam 10 adet işyeri ve 28 adet ofis bulunmaktadır. Ruhsatlı toplam 10 kullanıcının 5'i üretim yapmakta, 5'i ise alım satım ile uğraşmaktadır. Serbest Bölge'de ağırlıklı olarak Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile ticaret yapan ve gıda ile inşaat maddesi satan firmalar vardır.

TCDD tarafından işletilen ve geri alana demiryolu bağlantısı bulunan uluslararası nitelikte tek liman Samsun'dur. İşletme kapasitesi tesisin fiziki kapasitesinin çok altında olan bu limanda vinç ve ekipman alımı ile kapasite şimdiki kapasite ile karşılaştırılmayacak kadar artırılabilir. Sivil havacılığa ve dolayısıyla turizme hizmet verebilen tek uluslararası havaalanı da yine Samsun'dadır. Merzifon'da askeri amaçlı bir havaalanını sivil trafiğe açma girişimleri şimdilik sonuçlanmamıştır. Tokat'ta açılan havaalanı yolcu yokluğu nedeni ile kısa süre sonra kapatılmış ancak son zamanlarda özel bir firma tarafından uçuşlar tekrar başlatılmıştır.

İnşaat sektörü, bölgede yaratılan GSYİH içindeki payı bakımından çok büyük olmasa da, (1987-2001 arasında yüzde 7,1 ile 4,4 arasında) etkilediği yan sektörlerin sayısı (bölgesel I-O analizinin gösterdiği gibi) fazladır. Ayrıca, düşük becerisi ve eğitimi olan nüfusa istihdam sağlayabilmesi nedeniyle, stratejik öneme sahip olan sektörlerden biridir. Bölgede inşaat sektörünün toplam GSYİH içindeki payı, Türkiye ortalamasından düşüktür (cari fiyatlarla 2001 yılı için sırasıyla yüzde 4,4 ve 5,2). Sektörün bölgesel gelişme endeksi de, Türkiye'deki gelişmeden daha geridedir.

Sektörde yaratılan istihdam açısından bölge, Türkiye'de sağlanan istihdama göre daha düşük oranda istihdam yaratabilmektedir (2000 yılı için sırasıyla 3,49 ve 4,60). Bununla birlikte 1980-2000 arasında, bölge inşaat sektörünün sağladığı

istihdam payında, Türkiye'ye oranla daha yüksek bir gelişme olmuştur (Türkiye'de inşaat sektörünün payı 4,13'ten 4,60'a, bölge 2,78'den 3,49'a yükselmiştir).

İnşaat sektörü bakımından bölgenin avantajı, bir bölüm inşaat malzemesinin bölgede üretiliyor olması ve tuğla-kiremit gibi malzemenin bölge dışına pazarlanmasıdır. Bölgenin, sahip olduğu doğal kaynaklar nedeniyle, orman ürünleri ve işlenmiş mermer gibi inşaat malzemesi üretiminde gelişme sağlama şansı vardır. Ekonomik krizden en fazla etkilenen sektörlerden olan inşaat faaliyetleri, Türkiye'de olduğu gibi bölgede de, bina inşaatı ve bina dışı inşaat alt sektörlerinde tekrar canlanma eğilimleri göstermektedir.

2.1.2.3.1 Turizm

TR83 Bölgesi'nde değerlendirilebilecek farklı nitelikte doğal, arkeolojik, tarihi ve kültürel değerler bulunmaktadır. Dünya turizminde küçük işletme ağırlıklı bir yapıya yönelen dönüşüm yaşanmaktadır. Ölçek ve oran olarak henüz çok sınırlı olmakla birlikte, doğa, kültür, tarih, sağlık, kongre, heyecan turizmi gibi farklı alanlar ile, yıl boyunca gerçekleştirilebilen bir turizm hareketi gelişmektedir.

Bölgenin Prehistorik çağlardan bu yana sürekli olarak iskan edilmiş olması, bölgede pek çok antik ve tarihi/ kültürel mirasın devralınmasına olanak tanımıştır. Ayrıca genelde (su kaynakları hariç) henüz çok kirlenmemiş bir çevre, bölgede turizmin geliştirilebilmesi için olanaklar yaratmaktadır. Bunlar arasında çok sayıda termal kaynak, göl, mağara gibi doğal oluşumlar, sulak alan ekosistemlerinin yer aldığı deltalar, yaban hayatı koruma sahası ya da milli park olarak belirlenen alanlar bulunmaktadır. Bu kaynaklardan turizm amacıyla kullanılma potansiyeline sahip olanlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Bölge turizm hareketlerinde ağırlıklı iç turizme bağlı bir yapı vardır. Bölgedeki toplam konaklamalar, ülke genelinin sadece yüzde 1,8'ini oluştur-

maktadır. Ortalama kalış süreleri ülke ortalamalarının daha da altında olduğundan, geceleme sayılarında bölgenin payı daha da düşüktür. Bölgedeki tesislerin önemli kısmı belediye belgeli tesislerdir. Samsun tek başına bölgeye yönelik yıllık turizm talebinin yarısını karşılamaktadır. Dünya’da dokuz kültür mirasından biri olarak seçilen Hattuşaş gibi değerlere sahip olmasına rağmen Çorum’un bölge içinde turizmde Samsun’dan az, diğer iller

ile eşdeğer bir talep çekmesi, bu sektörde tanıtım faaliyetlerinin eksikliğini vurgulamaktadır.

Samsun Limanı, tesis ve işletmeye ilişkin sorunlara bağlı olarak kapasitesinin altında bir trafik yükü çekebilmektedir. Sivil havacılığa ve dolayısıyla turizme hizmet verebilen tek uluslararası havaalanı da yine Samsun’dadır.

Tablo 2.1.2.18 Bölgenin Turizm Potansiyeline Sahip Kaynakları

İli	Adı	En Yakın Yerleşme Merkezi ve Uzaklığı	Kullanım Amaç ve Olanakları	Açıklama	
AMASYA	Amasya Kent Merkezi	Amasya	-	tarihi kent dokusu ve sivil mimari örnekleri	
	Borabay Gölü	Taşova	25 km	kamp, yürüyüş, tırmanma	1. Derece Doğal Sit Alanı ve Turizm Merkezi
	Yedikır Barajı Göleti	Suluova	7 km	ornitoloji, olta balıkçılığı	Yedikuğular Kuş Cenneti
	Terziköy Kaplıcası	Amasya	27 km	kaplıca, sağlık turizmi	
ÇORUM	Boğazköy-Hattuşaş Arkeolojik Sit Alanı	Boğazkale	-	arkeolojik sit	Boğazkale Milli Parkı
	Alacahöyük Arkeolojik Sit Alanı	Alacahöyük	-	arkeolojik sit	Alacahöyük Milli Parkı
	Ortaköy-Sapinuva Arkeolojik Sit Alanı	Ortaköy	-	arkeolojik sit	
	İskilip ve Kargı Yaylaları	İskilip Kargı	13-26 km	mesire/piknik alanı, bakı noktası, doğa turizmi, yürüyüş	
SAMSUN	Balık Gölleri	Bafra	20 km	ornitoloji, olta balıkçılığı	Kızılırmak Deltası Sulak Alan Eko-Sistemi
	Çarşamba Gölleri	Çarşamba	12 km	doğa turizmi ve balıkçılık	Yeşilirmak Deltası Sulak Alan Eko-Sistemi
	Simenit ve Akgöl	Terme	8 km	ornitoloji, eko-turizm	Yeşilirmak Deltası-Yaban Hayatı Koruma Sahası
	Havza-Ladik Termal Tesisleri / Ladik Gölü	Havza- Ladik	-	kaplıca, sağlık turizmi, su sporları, doğa, yürüyüş	
	Zinav Gölü	Reşadiye	25 km	mesire ve piknik alanı	Öngörülen kapasite: 1 250 kişi
TOKAT	Sulusaray Kaplıcaları	Sulusaray	2 km	kaplıca, sağlık turizmi	130 yatak
	Reşadiye Kaplıcası	Reşadiye	1 km	kaplıca, sağlık turizmi	Öngörülen kapasite:30 yatak, 7 400 kişi
	Balıca Mağarası	Pazar	6 km	mağara turizmi	-
	Topçam Yaylası	Tokat	15 km	mesire ve piknik alanı	Öngörülen kapasite: 10-15 aile

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-5).

2.1.3 Sosyal Yapı

2.1.3.1 Eğitim ve Sağlık

Bölge illerinin hepsinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı bütün dönemlerde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölge içinde bu oranların en yüksek olduğu il Çorum, en düşük olduğu il ise Amasya'dır. Bölgede kadın nüfusun dörtte biri hala okuma yazma bilmemektedir. 2001-2002 öğretim yılında Türkiye genelinde okul öncesi okullaşma oranı yüzde 6,2, bölgede ise yüzde 4,9'dur. İlköğretimde okullaşma oranı bölgede (yüzde 95,5) Türkiye ortalamasına (yüzde 98) yakındır. Ortaöğretimde okullaşma oranı (yüzde 35,3) ise Türkiye ortalamasının (yüzde 36,9) biraz gerisindedir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okullaşma oranı yüzde 19,7 olup, hem Türkiye ortalamasının, hem de komşu TR72, TR82 ve TR90 bölgelerinin altındadır. Bu durum mesleğe yönlendirilme konusunda eksikliğin olduğunu, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi konusunda ciddi eksiklikler bulunduğunu göstermektedir.

Bölgede, Samsun'da Ondokuzmayıs Üniversitesi (2003-2004 öğretim yılında 26 875 öğrenci) ve Tokat'ta Gaziosmanpaşa Üniversitesi (8 452 öğrenci) bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Çorum'da Gazi Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve yüksekokullar yer almaktadır. Ondokuzmayıs Üniversitesi'ne bağlı olarak Amasya'da 1 fakülte ve 3 yüksekokul bulunmaktadır (5 726 öğrenci Eğitim Fakültesi'nde, 3 366 öğrenci Amasya Meslek Yüksek Okulu'nda, 377 öğrenci Sağlık Yüksekokulu'nda, 499 öğrenci Merzifon Meslek Yüksek Okulu'nda).

Bölge sağlık göstergelerinin de Türkiye ortalamalarının altında olduğu görülmektedir. Yataklı sağlık kuruluşları gerek donanım gerekse kadro bakımından yetersiz durumdadır. Hekim başına düşen nüfus ortalaması 2000 yılı itibarıyla Türkiye için 787 iken bu sayı bölge için 1 061'dir. Özellikle ilçe devlet hastanelerinde yatak işgal oranları çok düşüktür; bu durum varolan kapasitenin yeterli kullanılmadığını göstermektedir. Sağlık ocakları, sayıca yeterli olmasına rağmen verimli çalışma-

maktadır. Sağlık insan gücü yeterli ve nitelikli değildir. Coğrafi dağılım dengesizdir. Bağışıklama çalışmaları genelde sağlık ocakları tarafından yürütülmekte olup, aşılama oranları teorik hedeflerden uzaktır. Sigorta güvencesinde olmayan nüfus oranı oldukça yüksektir.

2.1.3.2 Kültür

Kültürel açıdan bölge, zengin bir tarih çizgisine sahiptir. Önemli ticaret yollarına ev sahipliği yapan bölgede, Asur ticaret kolonilerinden Selçuklular'a kadar pek çok medeniyete ve bu medeniyetlere ait eserlere rastlamak mümkündür. Bölge genelinde toplam on müze bulunmaktadır. Müzelerce tescil işlemleri tamamlanarak envanterlere geçirilmiş kültürel varlıkların bölge içindeki dağılımlarına bakıldığında ilk sırayı Tokat ve Samsun illeri almakta, bunları Amasya ve Çorum izlemektedir. Amasya'da 13, Çorum'da 18, Samsun'da 19 ve Tokat'ta 15 kütüphane bulunmaktadır. Ayrıca bölgede çeşitli festivaller düzenlenmektedir.

Bölgede, varolan kültürel varlıkların korunması ve koruma bilincinin gelişmişlik düzeyi açılarından eksiklikler görülmektedir. Kentlerin çoğunda eski yapılar yerine yüksek katlı bina yapma eğilimi nedeniyle tarihi doku korunamamakta, koruma çoğunlukla bina ölçeği ile sınırlı kalmaktadır. Bölge genelinde bakıldığında Amasya geleneksel kültürünü en fazla koruyabilmiş ildir. Koruma ve restorasyon çalışmaları ve kentin tanıtımı ile turizm potansiyeli canlandırılmaya çalışılmaktadır. Yalıboyu evlerinin restorasyonu, geçmişte ruh ve sinir hastalıklarının tedavisi edildiği Bimarhane'nin restore edilerek belediye konservatuarının çalışmaları için kullanılması, Beyazıt Külliyesi'nin halk kütüphanesi olarak kullanılması önemli adımlar olarak görülebilir. Çorum pek çok dönemde önemli bir merkez olması nedeniyle arkeolojik eserler açısından çok zengin bir ildir. Ancak Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait sivil mimari örnekleri yeni yapılaşma bölgelerinin içinde kaldığından ciddi bir tahribat söz konusudur. Ekonomik gelişme ve kentsel büyümeyle birlikte Çorum evlerinin büyük

bir bölümü yok olmuş ya da çürümeye terk edilmiş durumdadır. Bu evlerde özellikle alçı işlemenin çok güzel örnekleri bulunmaktadır.

Samsun'da geçmiş kültürlerin izleri yapı ölçeğinde kalmış, kentsel sit alanı olarak tariflenebilecek büyüklükte bir alan korunamamıştır. Tokat'ta da koruma çalışmaları yapı ölçeğinde devam etmektedir. Bu il, geçmişte yolların kesişim noktasında bulunması nedeniyle Anadolu'nun en önemli merkezlerinden biriydi. Bu nedenle özellikle Osmanlı döneminden kalma pek çok han ve bedesten bulunmaktadır; ancak bunların büyük bir çoğunluğu bakımsızdır ve kullanılmamaktadır.

2.1.3.3 Kadın Sorunları, Yoksullar ve Dezavantajlı Gruplar

Bölgede, kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluk, işsizlik ve dezavantajlı gruplarla ilgili konularda, farklı nitelikte sorunlar bulunmaktadır. Bölgedeki kadınların okuma yazma oranları (kentte yüzde 83, kırdaki yüzde 72) ülke ortalamasının (kentte yüzde 86, kırdaki yüzde 75) gerisindedir. Kadınların eğitim düzeyinin her tür okullarda hem erkeklerin hem de ülke ortalamalarından gerisinde olduğu görülmektedir. Yoksullar ve yaşlılar ile çocuklara verilen hizmetler yeterli düzeyde değildir.

Dezavantajlı grupları gelir dağılımı açısından incelediğimizde Türkiye genelinde eşitsiz bir gelir dağılımı olduğu görülür; bu durum bölge için de geçerlidir. 2003 yılında bölgede ortaya çıkan gelir dağılımı görece olarak Türkiye'den daha iyi durumdadır. TR83 Bölgesi'nde nüfusun ilk yüzde 20'lik dilimi yüzde 5,8'lik bir paya sahipken, beşinci yüzde 20'lik dilimin payı yüzde 46,3'dür; Gini Katsayısı ise 0,40'dır.

Bölgedeki toplam işsizliğin Türkiye genelinin altında olduğu görülmektedir. Ancak kentlerdeki işsizlik ile, bucak ve köylerdeki (kırdaki) işsizlik oranları, kadın ve erkek işgücü açısından farklılık göstermektedir. 2000 yılında, bölgedeki il merkezlerinde kadın işsizlik oranları (yüzde 29) erkeklere (yüzde 11)

göre yüksektir ve yüzde 23 olan Türkiye kadın işsizlik oranının üzerindedir. Buna karşılık bölgede kentlerdeki erkek işsizliği, Türkiye ortalamasının (yüzde 13,7) altındadır. 2000 yılı itibarıyla Samsun merkez ilçe yüzde 12,44 işsizlik oranı ile bölgede ilk sırada yer almaktadır. Bölge geneline bakıldığında, kırdaki, tarımda istihdam edilen kadın nüfusunun kente göç etmesi ile kentsel alanlarda daha yüksek kadın işsizlik oranları ortaya çıkmaktadır.

Bölgedeki aktif sigortalı nüfus, 2000 yılı itibarıyla, toplam istihdamın yüzde 37,07'sini oluşturmaktadır, dolayısıyla, istihdamın yaklaşık yüzde 62,93'ü kayıt dışıdır. Bölgede Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu hizmetlerinden yararlanan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 71,87'dir. Bu grubun ciddi bir bölümü yoksulluk sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Yaşanan ekonomik krizler ile artan işsizlik ve gelirlerde azalma nedeniyle bölgede yeşil kart alanların sayısında bir artış gözlenmektedir. 65 yaş aylığı alanların sayısındaki artış da önemli bir göstergedir. Bölgede bu aylığı alanların toplam 65 yaşını doldurmuş nüfus içindeki payı, 2004 yılında yüzde 35'dir. Diğer bir deyişle, bu grubun yaklaşık üçte birinin hiçbir güvenlik sisteminden yararlanmadığı ve muhtaç durumda olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3.4 Kurumsal Yapı ve Toplumsal Örgütlenme

Bölgede gelişmeyi şekillendirecek kurumsallaşmayı gerçekleştirecek aktörler bölgenin yerel toplumu, kamu kurum ve kuruluşları (merkezi yönetim ile yerel otoriteler), özel kesim, üniversiteler ve diğer araştırma-geliştirme kurumları, yarı kamusal kimlik taşıyan sivil toplum örgütleri (barolar, odalar, birlikler, sendikalar vb.) ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütleridir. Merkezi yönetim bölgede 4 valilik, 48 kaymakamlık, DSİ, KGM ve İller Bankası bölge müdürlükleri ile temsil edilmektedir. Yerel otoriteler ise 195 belediye (bir büyükşehir belediyesi, 4 ilk kademe belediye, 44 ilçe belediyesi, 146 belde belediyesi olmak üzere), 2 644 köy ve 4 il özel idaresinden oluşmaktadır. Bölgede, ticaret ve sanayi

odaları, TMMOB'ne bağlı odalar, barolar, tabip odaları, esnaf ve sanatkar odaları ile bir çok vakıf ve dernek bulunmaktadır. Ayrıca, çeşitli kooperatiflerin ve üretici birliklerinin de faaliyetleri mevcuttur.

Bölgedeki katılımcı platformlardan birisi Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat il özel idarelerinin oluşturduğu Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği'dir. Ayrıca, Tokat, Erzincan, Giresun, Gümüşhane ve Sivas valilikleri, Tokat Gaziosmanpaşa ve Sivas Cumhuriyet Üniversiteleri ile ÇEKÜL Vakfı ve bazı ilçe belediyelerinin katılımı ile Kelkit Platformu kurulmuştur. Bu platformdaki yerel yönetimlerin 2004 yılında kurduğu Kelkit Havzası Kalkınma Birliği, katılımcı bir örgütlenme olarak işlevsellik kazanmıştır. Yönetişim sisteminin yaygınlaşması yönünde diğer iki aktör ise Samsun kenti ve İskilip ilçesinde bulunan Yerel Gündem 21 oluşumlarıdır.

Bölgesel kalkınmanın kurumsal bir yapıya kavuşabilmesi yönünde karşılaşılan sorunlar bir açıdan hem aktörlerin buldukları teşkilatların iç yapılanmalarından, hem de birbirleriyle olan diyalog ve koordinasyonlarının oluşum ve sürekliliğindeki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. İç yapılanmayla ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşlarının yetersiz kaynakları, eksik uzman ve teknik personel ve donanımları ile yüksek kalitede hizmet sunamadıkları, değişen ve çeşitlenen koşullara uyum sağlamakta zorlandıkları görülmektedir. İdari personel fazlalığına karşılık, teknik personeli olmayan belediye sayısı yüksektir. Bölge kısıtlı yaşam olanakları ve düşük yaşam kalitesi nedeniyle ihtiyacı olan nitelikli ve uzman işgücünü çekememekte, aksine eğitilmiş genç nüfusu başka illere göç ettirmektedir.

Merkezi idarenin bölgede temsil edilen bölge müdürlüklerinin sorumluluk alanları ile TR83 Bölge sınırının örtüşmemesi, eksikliklere yol açmaktadır. Amasya ve Samsun, Samsun ilindeki bölge merkezlerinin; Çorum, Ankara ilindeki bölge merkezlerinin; Tokat ili ise Samsun veya Sivas bölge merkezlerinin faaliyet alanındadır. Samsun merkezli bölge müdürlüklerinin sorumluluk alanları ge-

nellikle Sinop ve Ordu illerini de kapsamaktadır.

Kalkınma amaçlı katılımcı örgütlenmenin diğer örneği Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi'dir (SABEKAK). Konseyin üyeleri Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun Belediyeler Birliği, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Samsun Ticaret Borsası, Samsun Esnaf ve Sanatkarlar Birliği ve Sanatkarlar Kredi Kefalet Kooperatifi, Samsun Ziraat Odası, Teknoloji ve Uluslararası Gelişim Birliği Samsun Şubesi'dir. SABEKAK'ın programı, yerel ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla stratejik planın hazırlanması, planın ayrıntılandırılması ve projelerin elde edilmesi, uygulanması, şirketlerin kurumsallaşmayla ilgili sorunlarıyla ilgilenmek ve üniversite KOBİ arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi konularına yönelmiştir. Bu programın gerçekleşmesi için kurulmuş olan SABEK A.Ş. Samsun için bölgesel uygulama projeleri yapmak ve teknoloji, pazar, yatırım altyapısının gelişimi, uluslararası tanıtım gibi konularda çalışmalar yaparak işyerlerinin gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bölgede yarı kamusal kimlik taşıyan meslek odaları, dernekler, vakıflar ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin bulunması kalkınmanın kurumsallaşması ve katılımın sağlanması açısından bir avantajdır. Bu kurumların hem birbirleriyle hem de merkezî ve yerel otoriteler ve halk ile ilişkilerinde problemler bulunmaktadır. STK'ların, özellikle mesleki kuruluşlarının, yetkileri ve kaynakları, dolayısıyla, faaliyet ve hizmetleri sınırlıdır. Sorunlara ve istenmeyen gelişmelere dikkat çekme ve kamuoyu oluşturma konularında yetersiz kalmaktadırlar. Merkezi ve yerel otoritelerce alınan kararların uygulanması ve denetlenmesi sürecine etkili bir biçimde katılacak güçte değildirler. Bölgedeki mevcut STK'ların kalkınma sürecinde aktif rol oynamaları ve merkezî otoriteler-yerel yönetim-STK koordinasyonu ile açılacak kanallar ile bölge insanının kalkınma sürecine katılımı ve sorumluluk almaları kalkınmanın başarısı açısından büyük önem taşımaktadır.

2.1.4 Çevre ve Mekansal Yapı

2.1.4.1 Çevre

TR83 Bölgesi'nin en belirgin morfolojik özelliği, genellikle doğu-batı yönünde uzanan dağ ve yükseltiler ile, doğuda Yeşilirmak ve kolları batıda da Kızılırmak tarafından bunları aşındırarak oluşturulan vadi ve ovalarla ortaya çıkan engebeli topografyadır. Bölgenin toprak özellikleri ve iklim koşulları, bu engebeli coğrafyada hassas ve kırılgan bir çevre oluşturmaktadır. Akarsuların aşındırdığı dik yamaçlar, ağaçsızlaşan ve tutucu bitki örtüsünden mahrum olan çıplak topraklar, yağışlar sonucunda akarsulara yıkanmakta olup, erozyon TR83 Bölgesi'nin en önemli ve yaygın sorunlarından birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak yerleşme, tarım ve sanayi gibi aktivitelerin olumsuz dışsallıkları olarak çevre, özellikle de akarsular aşırı ölçüde kirlenmektedir. Yeşilirmak ve Kızılırmak deltalarındaki sulak alanların, ayrıca bölgeye özgü türlerin yaşam alanı olan bölgelerde ekolojik çevrenin korunması ve biyolojik çeşitliliğin devamı açısından gerekli ve yeterli önlemlerin alınamamış olması da, çevreyi tehdit eden unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede bölgenin önemli çevre sorunları üç başlık altında toplanabilir:

- i) Kirletici kaynakların ve kirlenmelerin artmakta oluşu,
- ii) Aşınmalar- aşırı kullanmalar sonucu bölgeye özgü türlerin yok olması,
- iii) Koruma alanlarının ve özel bölgelerin normlara uygun yönetilmemesi.

Kirlenmeler, su, toprak (katı atıklar ve tarımsal üretimde kullanılan kimyasallar nedeniyle), hava ve gürültü kirliliği olarak sınıflandırılabilir. Yukarıda belirtildiği gibi su kaynaklarının kirlenmesinde; evsel katı ve sıvı atıklar, sanayi atıkları, tarımsal kaynaklar, hayvancılık faaliyetleri ve diğer kirleticiler etkilidir.

Karadeniz'e dökülen Yeşilirmak, Kızılırmak ve Kürtün Deresi, çeşitli parametreler bakımından

deniz kirliliğine katkıda bulunmaktadır. Yeşilirmak, Kızılırmak ve kollarına deşarj edilen atıksuyun çok büyük bir bölümünün arıtılmaması, Türkiye'nin Karadeniz'in kirlenmesine katkısını artırmaktadır. Bu ırmaklardan Karadeniz'e verilen atıksuyun yüzde 3,4'ü arıtılarak, yüzde 10,4'ü ön arıtmadan geçirilerek, yüzde 86,2'si ise arıtılmaksızın alıcı ortama verilmektedir. Karadeniz sahil şeridi üzerindeki bütün yerleşmelerin (Atakum, Ondokuzmayıs, Terme ve Bafra hariç) ve özellikle Samsun kentinin kanalizasyon sularını doğrudan denize vermesi, katı atıklarını düzensiz bir biçimde depolamaları kirlenmeye katkıda bulunmaktadır. Bölgede bulunan belediyelerden sadece beşinde (Çorum merkez, Samsun Atakum, Ondokuzmayıs, Bafra ve Terme) evsel atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. TR83 Bölgesi'nde evsel katı atıklar önemli problem oluşturmaktadır.

Bölgede toprak kirliliği ile ilgili çalışmalar daha çok akademik düzeydedir.

Hava kirliliği açısından ölçümler il merkezlerinde SO₂ ve PM bazında yapılmaktadır. Çorum ve Samsun kentleri 1. derecede kirli iller kapsamındadır. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından "Hava Kalitesi İzleme Ağı" kurulması çalışmaları başlatılmış olup, Çorum ve Samsun kentlerinde ölçüm istasyonu kurulması programlanmıştır.

Gürültü kirliliği ile ilgili bölgede yapılan ölçümler yetersizdir. Özellikle Çorum ve Tokat kentlerindeki gürültü ölçümleri yok denecek kadar azdır.

Ormanlarda yapılan aşırı kesimler TR83 Bölgesi için önemli bir çevre sorunudur. Ağaçsızlandırılan orman alanlarında, erozyon en önemli sorunlardan biridir. Diğer akarsu havzaları ile karşılaştırıldığında, erozyon şiddetli boyuttadır.

Bölgede, Türkiye'nin önemli sulak alanlarından Yeşilirmak ve Kızılırmak deltaları yer almaktadır. Kızılırmak Deltası bir Ramsar Koruma Alanıdır. Bu bölge Türkiye'nin flora zenginliğine önemli katkıları olan bölgelerden biridir. Tür sayısı 3 957 ve bu tür-

lerden endemik tür sayısı 475'tir. Türkiye genelinde yüzde 30,9 olan endemik bitkilerin oranı içinde üçte birinden fazlası, bu bölgede bulunmaktadır.

Bitki tür ve popülasyonunu tehdit eden etmenler aşırı otlatma, orman yangınları, bina-yol yapımı, ormanların kesilmesi, deniz kıyılarından kum alınması ve benzeri nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bilinçsiz ve aşırı tüketim, sucul sistem içindeki besin zincirlerinin bozulmasına ve algı biyokütlesinin sistemde dengeyi bozabilecek derecede artmasına neden olmaktadır.

Fauna bakımından bölgede, Avrupa Kırmızı Listesi'ne göre 6 iki-yaşamlı, 9 sürüngen, 20 kuş, 40 memeli ve Bern sözleşmesi Ek II'ye göre 11 iki-yaşamlı, 31 sürüngen, 513 kuş, 47 memeli tür ve alttür belirlenmiştir. Merkezi Av Komisyonu (MAK) kararı Ek II'ye göre koruma altındaki türler listesi, iki yaşamlıları, sürüngenleri ve memelileri içermemektedir ve korunması gereken kuş türü sayısı 681'dir. Florada olduğu gibi, pek çok farklı faktör tarafından tehdit altında tutulan ve türlerinin devamı için korunmaya alınması gereken iki-yaşamlı, sürüngen ve memeli (4 ilde de en geniş koruma listesi bu gruptadır) için MAK tarafından hızla karar alınması gerekmektedir.

Çevre sorunları çok geniş bir etkiye sahip olduğu için, bölge planının önemli boyutlarından biri olarak düşünülmektedir. Bölgenin çevre bakımından yukarıda özetlenen sorunları olmakla birlikte, bozulmalar ve kayıplar henüz geri dönülemeyecek bir aşamaya ulaşmış değildir. Bölge planının ve çevre politikalarının titiz bir biçimde uygulanmasıyla, kayıplar ve kirlenmeler azaltılabilir ve bazı durumlarda çevresel değerler geri kazanılabilir. Kızılırmak Deltası'nın Ramsar Alanı ilan edilmiş olması, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin yayınlanmış olması ve Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi'nde Biyoloji Bölümü'nün bulunması ve böylece Ar-Ge kapasitesinin mevcut olması, bölge için flora, fauna ve sucul canlılar bakımından olumlu bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

2.1.4.2 Mekansal Yapı

2.1.4.2.1 Kentleşme

Bölge yerleşme sisteminde 5 kademe bulunmaktadır. Metropol özelliği taşıyan Samsun 5. kademe merkezdir. Samsun barındırdığı fonksiyonlar açısından bölgesel bir merkezdir ve limanı bölgenin dünyaya açılan kapısı konumundadır. Amasya, Çorum, Tokat ve Merzifon kentleri 4. kademe, Bafra kenti ise 4. ara kademe merkezdir. Bölgedeki diğer ilçe merkezleri ise 3. kademe merkez fonksiyonu taşımaktadır (Şekil 2.1.4.1-a).

Bölgenin kentleşme düzeyi Türkiye ortalamasının altındadır: nüfusu 20 000'den fazla olan yerleşmeler kent olarak tanımlandığında, 2000 yılında bölgede kentleşme oranı yüzde 43,6, Türkiye'de yüzde 59,3'tür. Bölge, tüm Türkiye'de olduğu gibi, 1950'den sonra hızlanan bir kentleşme süreci içine girmiştir. Bu süreçte bölge kır, bölge kentlerine ve ülkesel ölçekteki büyük kentlere göç verirken, bölge kentleri de, göreceli olarak daha iyi ve çeşitli istihdam olanakları, yaşam-kültür şartları ve kentsel standartlar içerdiği düşünülen büyük kentlere göç vermiştir. Sanayi sektöründe yeterince gelişme gösteremeyen ve istihdam olanaklarını geliştiremeyen bölgesel merkezler, artbölgelerindeki kırsal alanlarda dışa göçü çekemez duruma gelmiştir. Türkiye'nin 1950'den sonra yaşadığı yüzde 6 ila 8 kentleşme hızına karşın bölge kentleşme hızı yüzde 2 ila 3 arasında kalmıştır.

Bölgede nüfusu 20 000'in üstünde olan 17 kentsel merkez bulunmaktadır. Karadeniz sahil kesiminde Bafra, Samsun, Çarşamba ve Terme kentleri bir kentsel bölge/ koridor oluşturmaktadır ve bu koridor doğuya doğru devam etmektedir. TR83 Bölgesi kentli nüfusunun yüzde 40'ı bu koridorda bulunmaktadır. Kentleşme sürecindeki yerleşme olarak tanımlanan ve Samsun kentinin banliyösü konumunda bulunan Tekkeköy tanımlanan koridor içindedir. Ancak, bölgede yerleşme yapısının önemli bir özelliği kentleşme hızının bölge içinde henüz belirgin bir yön alamayıdır. Bu açıdan kent

büyüklik gruplarına göre bir farklılaşma yoktur ve bu altbölge için de geçerlidir.

Bölgenin en büyük kentsel nüfusunu barındıran **Samsun** metropol kent olarak nitelendirilebilir. 5. kademe merkez özelliği taşıyan Samsun, barındırdığı fonksiyonları ile bölgesel ve bölge üstü ölçekte hizmet ve denetim merkezidir. İmalat sanayinde kaydettiği önemli gelişmeden dolayı, kent imalat sanayi odağı olarak da nitelendirilebilir. Bölgenin morfolojik yapısı ve kentlerin fonksiyonları Şekil 2.1.4.1-a'da verilmiştir.

Çorum kenti 4. kademe merkez özelliği taşımakta ve altbölgesel ölçekte hizmet merkezidir. Kent 'Çorum Modeli' olarak adlandırılabilir bir sanayileşme süreci gerçekleştirmiştir. Bu modelde sanayileşme, birinci aşamada küçük ölçeklerde ve yerel kaynağa bağlı (gıda ve taş- toprak sanayileri) olarak başlamış; ikinci aşamada bu sanayiler için makine ve diğer ekipmanı üreterek genişlemesine devam etmiş ve son aşamada, yerel kaynaklara bağlı olmaksızın (ve ülkenin herhangi bir yerinde yer seçebilecek), ülke pazarına, hatta uluslararası pazarlara yönelik yeni üretim konularında faaliyet gösteren sanayiler ile gelişmiştir. Çorum kentinin bölge içinde yerel kalkınmayı sağlayabilecek bir sanayi odağı olduğu ve kentin bu potansiyel ile, dış dünyaya eklenilebilecek özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir.

Tokat kenti 4. kademe merkez özelliği taşıyan altbölgesel ölçekte hizmet merkezidir. Kentte kamu sanayi yatırımlarının etkisi ile özellikle tarıma dayalı sanayi gelişmiştir. Ancak kente imalat sanayinde gözlemlenen gelişmeler, kentin imalat sanayi odağı olma yolunda geliştiğini göstermektedir.

Amasya kenti 4. kademe merkez özelliği taşımakta ve altbölgesel ölçekte hizmet merkezidir. Kent hizmetler sektörünün gelişmesinde gösterdiği başarıyı, sanayi sektöründe gösterememiştir. Buna karşılık, kent kültürel ve tarihi dokusunu koruyabilmiş ve bu değerleri mekanda bütünsel olarak ve tamamlayıcılarıyla birlikte işlevselleştirmeyi

başarıyla sürdürmüş olması, kentin kendine özgü bir gelişme modeli geliştirmiş olduğunu düşündürmektedir. Amasya kültür ve turizm kenti olarak gelişme sürecinde ilerlemektedir.

Merzifon kenti bir ilçe merkezi olmakla birlikte 4. kademe merkez fonksiyonlarına sahiptir. Kentin Ankara-Samsun karayolu ile İstanbul-Erzincan karayolu'nun kesiştiği noktada olması kentin erişilebilirliğini artırmaktadır. Merzifon tarihsel olarak da kavşak noktasında olmanın avantajlarından yararlanmıştır. Kentte canlı bir yerel girişimcilik ve imalat sanayinde gelişme arayışları bulunduğu gözlenmektedir.

Bölge kentlerinden 4. ara kademe merkez olan Bafra kenti ile 3. kademe merkez olan Çarşamba, Turhal, Erbaa, Suluova ve Osmancık tarıma dayalı sanayi odakları olarak tanımlanabilir. Diğer yandan, Sungurlu, Alaca, Zile ve Niksar kentleri tarıma dayalı sanayi odağı olma yolunda ilerleme göstermişlerdir.

Bölge kademelerinin ve etki alanlarının güncellenmesi amacıyla yapılan kademelenme çalışması, bölge yerleşmeleri arasında tek yönlü ve hiyerarşik karakteri olan bir ilişki yapısı olduğunu göstermektedir (Şekil 2.1.4.1-b).

2.1.4.2.2 Kırsal Yerleşmeler

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre TR83 Bölgesi'nde 2 832 yerleşme bulunmakta olup, bu yerleşmelerin yüzde 93,3'ü köy statüsündedir. Bölge köylerinin yüzde 69,5'inin nüfusu 500'ün altındadır. Bölge köylerinin yüzde 76,2'sini oluşturan orman içi/orman kenarı köylerin ortalama nüfusu 436'dır. Buna karşılık orman dışı köylerde bu değer 747'dir. Bölge nüfusunun yüzde 12'si bölge metropolü olarak adlandırılabilir Samsun büyükşehir sınırları içinde yaşarken, Samsun dahil bölgedeki dört il merkezinde yaşayan nüfus bölge nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Diğer yandan kırsal nüfusun yarısından biraz fazlası, köylerin dörtte üçünden fazlasını meydana getiren orman köylerinde yaşamaktadır. Kırsal göç nedeniyle nüfus kaybı en yüksek olan alanları da bu köyler oluşturmaktadır.

Kırsal nüfusun ve bu nüfus içinde orman köylerinin ağırlığının fazla olması, bu alanlara götürülen hizmetlerin önemini artırmaktadır. Yetki ve görevlerinin devredildiği tarihe kadar kırsal alanların tamamına hizmet götürülen Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün¹ yanı sıra, Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı ORKÖY Genel Müdürlüğü de,

orman köylerine yönelik çalışmalar sürdürmektedir. Orman köylerini kalkındırmak amacıyla Türkiye çapında ilçe bazında 1974 yılından itibaren hazırlanmaya başlanan "Orman Köyleri Kalkınma Planları"nda öngörülen uygulama alanlarına ilişkin çok sayıda proje (ünite) hazırlanmıştır. TR83 Bölgesi ilçeleri için de 1974'lerden bu yana orman köyleri kalkınma planları hazırlanmış ve zaman zaman revize edilmiş olmakla beraber, söz konusu projelerden kırsal kalkınma adına beklenen yararın sağlandığı söylenemez. Yasa uyarınca genel bütçeden ORKÖY uygulamaları için genel müdürlüğe aktarılması öngörülen binde 1 oranındaki kaynak, düzenli olarak aktarılamamıştır. Ayrılan kaynaklar ile orantılı olmayan çok sayıda projenin gerçekleştirilmemiş, uygulananlar ise, yeterli mekanizmalar geliştirilmemiş olduğundan denetlenememiş ve sonuçları izlenerek bir sonraki/ benzer uygulamalar için yol gösterici olamamıştır. Son 20 yıllık dönemde, 178 077 ünite işin planlanmasına karşın, uygulama 9 424 adet ile sınırlı kalmış ve uygulama yüzdesi 5,3 olmuştur. Bu ünitelerden sadece arıcılık için bir değerlendirme yapılmış olup, sonuçları uygulamalara yansıtılamamıştır.

TR83'de kırsal nüfus yoğunluğu açısından üç ayrı altbölge tanımlanabilir. Birinci altbölge; Karadeniz

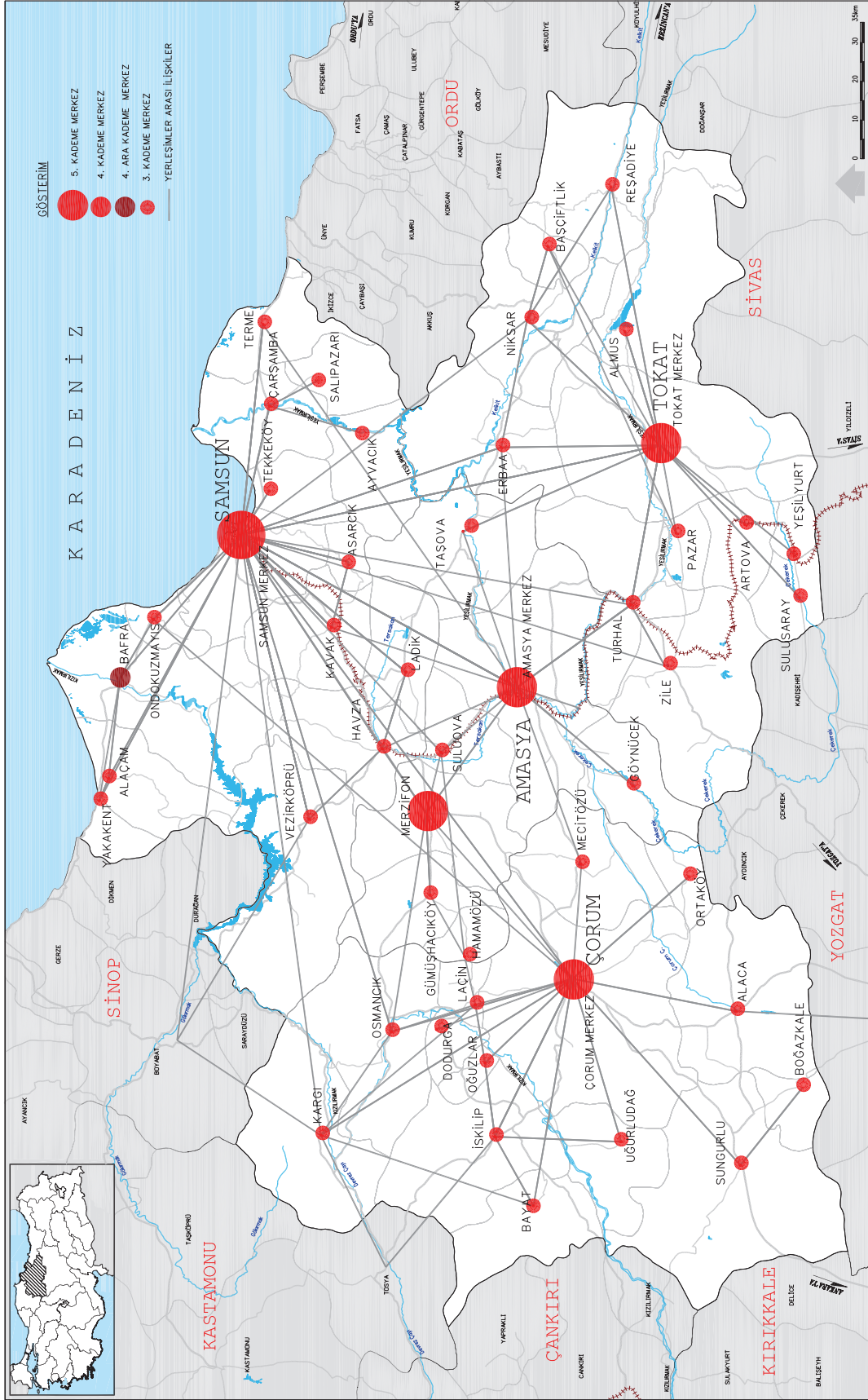
Tablo 2.1.4.1 TR83 Bölgesi Yerleşme Yapısı, 2000

Yerleşmeler		Sayı	Nüfus	Ortalama yerleşme büyüklüğü	Yerleşme sayısı dağılımı (yüzde)	Nüfus dağılımı (yüzde)
İl ve ilçe merkezleri	5. kademe merkez (bölge metropolü Samsun)	1	363 180	363 180	0,0	12,1
	4. kademe merkezler (Amasya, Çorum, Tokat ve Merzifon)	4	348 814	87 204	0,1	11,6
	3. kademe merkezler (Turhal, Bafra, Zile, Çarşamba, Erbaa, Niksar, Suluova, Sungurlu, Osmancık, Terme, Alaca ve Vezirköprü)	12	596 895	49 741	0,4	19,9
	Kentler Toplamı	17	1 308 889	76 993	0,6	43,6
	Nüfusu 20 000'den fazla olan kentsel yerleşmeler	31	236 645	7 634	1,1	7,9
İl ve ilçe merkezleri toplamı	Nüfusu 20 000'den az 3. kademe merkezler	48	1 545 534	32 199	1,7	51,5
	İl ve ilçe merkezleri toplamı	48	1 545 534	32 199	1,7	51,5
Bucak ve köyler	Orman içi /kenarı köyler	2 015	879 482	436	71,1	29,3
	Orman dışı köyler	769	574 444	747	27,2	19,2
	Bucak ve köyler toplamı	2 784	1 453 926	522	98,3	48,5
Yerleşmeler Toplamı		2 832	2 999 460	1 059	100,0	100,0

Kaynak: DİE (2002-3), DİE (2002-4), DİE (2002-5), DİE (2002-6).

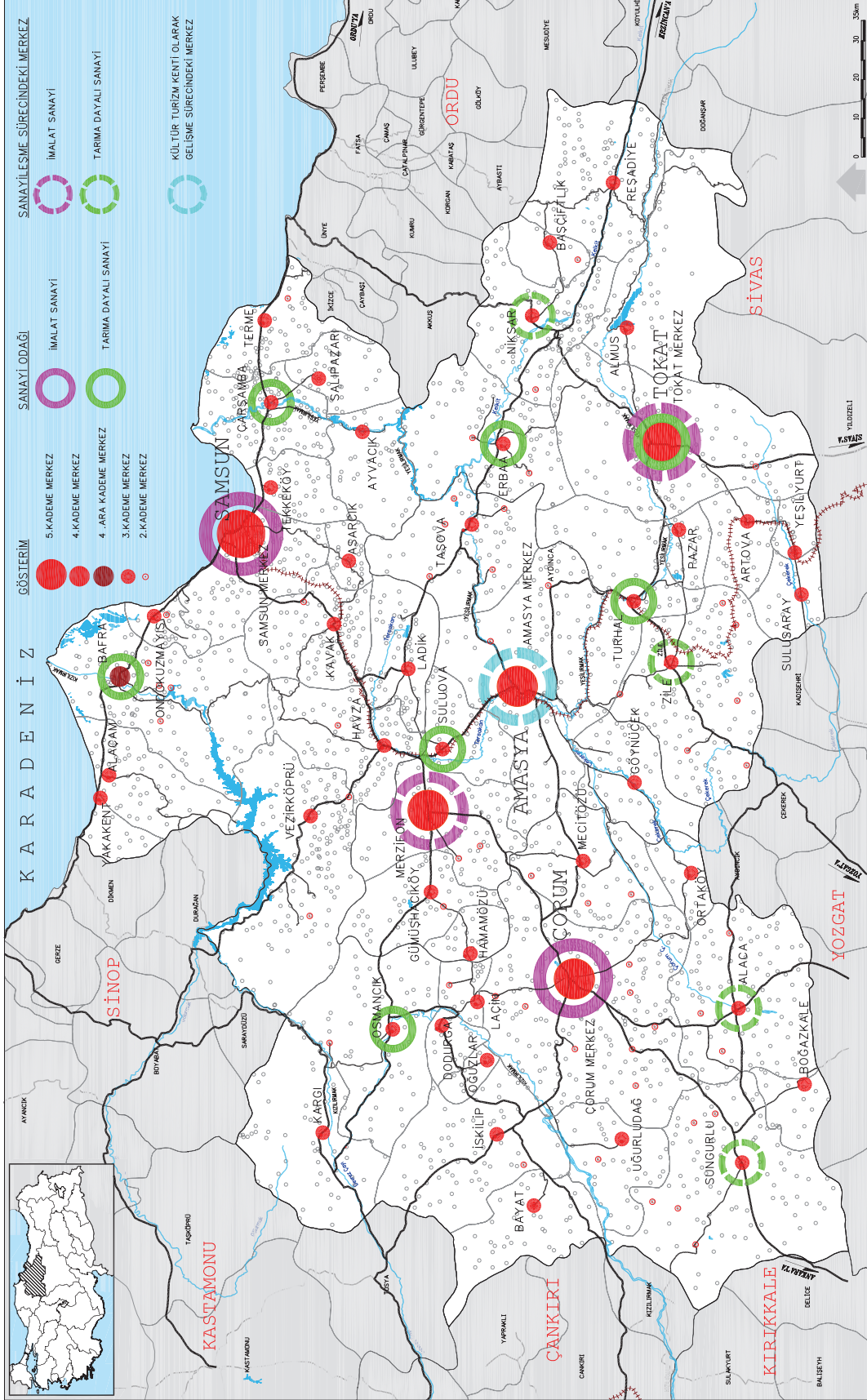
1 5286 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kaldırılması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapatılmıştır.

Şekil 2.1.4.1-b Mevcut İlişkisel Yapı

Kaynak: Dolsar (2004-11).

Şekil 2.1.4.1-a Mevcut Morfolojik Yapı ve Fonksiyonlar

kıyı şeridi boyunca uzanan Yakakent'i, Bafra ovasını, Samsun merkez ilçesinin kırsal alanını, Çarşamba ovasını ve Terme kırsal alanını içeren alan, kırsal nüfusun en yoğun olduğu (0,6 kişi/ha'dan fazla) bölgedir (Şekil 2.1.4.2: I. bölge).

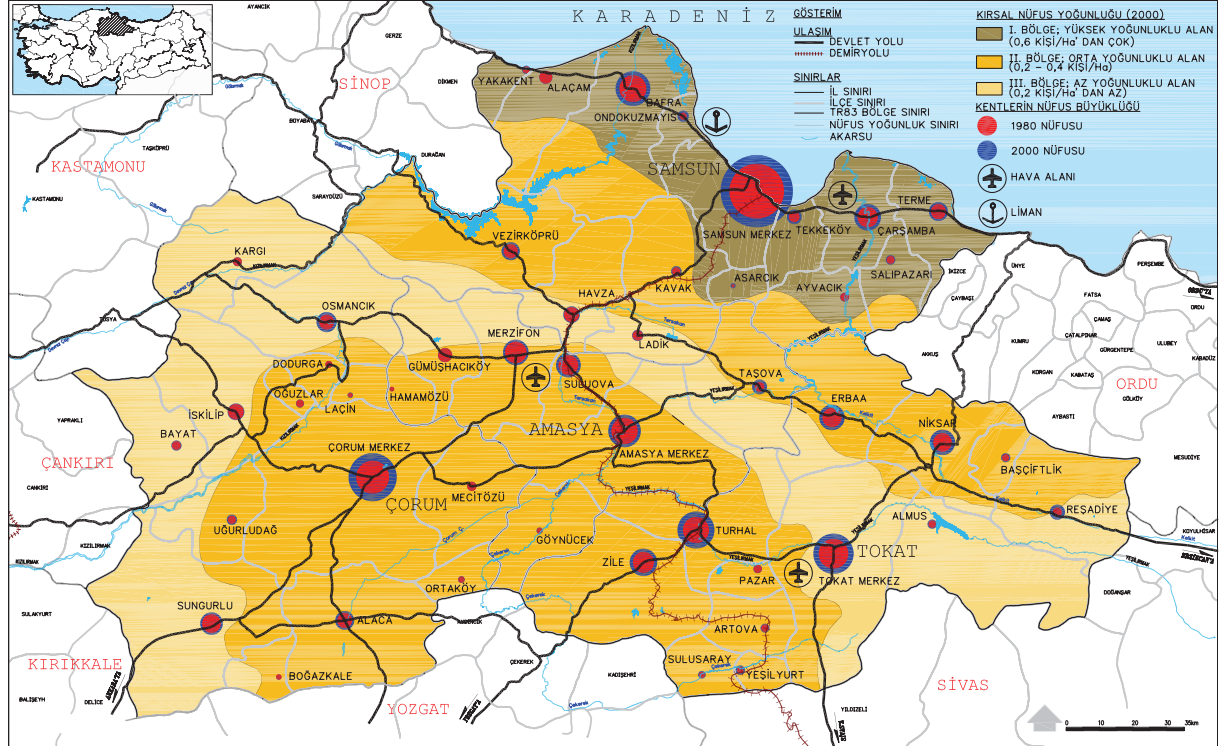
Orta nüfus yoğunluğuna (0,2-0,4 kişi/ha) sahip ikinci altbölge iki farklı alandan oluşmaktadır. Birinci alan; kıyı bölgesinin güneyinde kalan kuzey batıda Vezirköprü ilçesinden başlayan Havza, Kavak, Taşova, Erbaa ve Niksar kırsal alanını içine alan ve güney doğuda Başçiftlik ve Reşadiye'nin kırsal alanını içine alarak sonlanmaktadır. Bu koridor topografyası ve doğal koşulları nedeni ile, Yeşilirmak boyunca uzanan çöküntü ovaları hariç tarıma uygun değildir ve buradaki ortalama köy nüfusu azdır (Şekil 2.1.4.2: II. bölge). İkinci alan bölgenin iç kısımlarını içine almaktadır. Bu alan içinde Zile, Amasya merkez, Çorum merkez, Suluova ve Merzifon ilçeleri yer almaktadır. Bu bölgede sulama olanakları kısıtlı olduğundan kırsal yerleşim yoğunluğu azdır (Şekil 2.1.4.1: II. bölge).

Kırsal nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu (0,2 kişi/ha'dan az) üçüncü altbölge, bölgenin orta kesiminde, doğu-batı ekseninde uzanmaktadır. Orman alanlarının ve dağlık kesimlerin yoğun olduğu bu bölge Vezirköprü'den başlamakta Başçiftlik'e kadar uzanmaktadır. Burada dağınık kırsal yerleşme deseninin hizmet götürmede sorunlar yarattığı ve kimi yerlerin hizmetlerden yararlanamamasına yol açtığı görülmektedir (Şekil 2.1.4.2: III. bölge).

2.1.4.2.3 Altbölgeler

Farklı amaçlar için ve farklı kriterler kullanılarak farklı altbölgeler tanımlamak mümkündür. Bölgenin doğal coğrafyası, arazi varlığı, nitelikleri ve kullanımını dikkate alınarak fiziki coğrafi altbölgeler; yerleşme kademelenmesi dikkate alınarak kademeli yapının oluşturduğu fonksiyonel altbölgeler; ve yığılma gösteren faaliyet alanları dikkate alınarak sektörel yoğunlaşma altbölgeleri tespit etmek mümkündür.

Şekil 2.1.4.2 Yerleşme Yapısı ve Değişimler, 1980-2000

Bölgenin doğal coğrafyası, arazi varlığı, nitelikleri ve kullanımı:

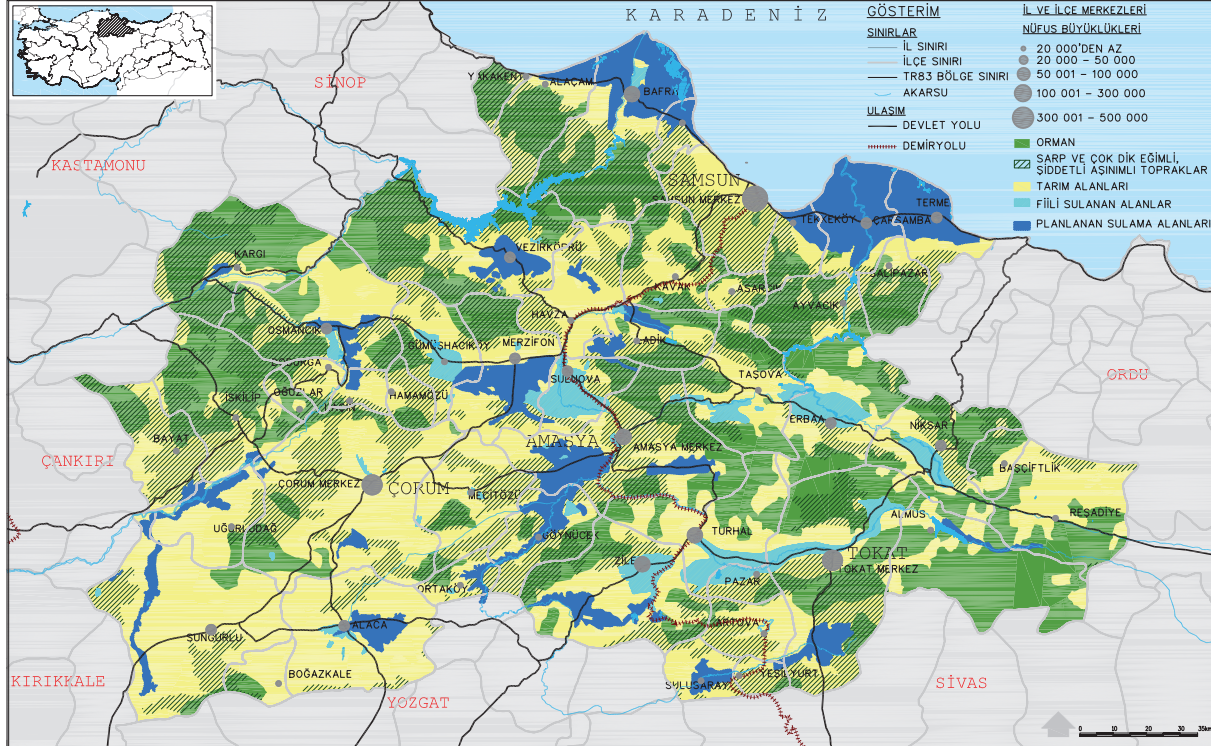
Tescilli orman alanları ve önemli ölçüde bu alanlarla örtüşen şiddetli erozyona maruz alanlar, mevcut arazi varlığı içinde temel belirleyicilerden birisidir. İkinci belirleyici tarım alanları olup, sulu tarım yapılan ya da sulama projelerine konu olan alanlar ile kuru tarım yapılan alanlar olarak iki ana grupta değerlendirilmiştir (Şekil 2.1.4.3-a).

Tescilli orman alanları ile şiddetli erozyona maruz alanlar, doğuda Kelkit Vadisi'nin kuzeyindeki Canik Dağları'ndan başlayarak kuzeybatı yönünde Alaçam ve Yakakent ilçelerinden bölge sınırına kadar uzanan, diğer yandan da Vezirköprü'nün kuzeyinden bölgenin batı tarafını, güneybatıda Bayat ilçesi ve Kızılırmak vadi sulamalarına kadar kapsayan bir yükselti kuşağını tanımlamaktadır. Bu yükseltilerin üzerinde çok sayıda yayla ve mesire alanı, doğa turizmine yönelik olarak kullanılabilir imkanlar yaratmaktadır.

Benzer nitelikte, Kelkit Vadisi'nin güneyinde, Tokat-Ladik ekseninde uzanan ve orman alanlarının ve şiddetli erozyona maruz yükseltilerin (Develi-Sakarat-Karaömer dağ silsilesi) oluşturduğu ve Almus-Tokat arasında Yeşilirmak tarafından kesilen bir diğer yükselti kuşağı bulunmaktadır.

Bu iki kuşağın ortak özelliği, önemli bir bölümünün –bozuk ya da nitelikli- orman dokusu ile kaplı olması, yükseltilerin bölge ortalamasının üstünde olması, ekosistemin ve doğanın en kırılgan olduğu alanlardan birisini oluşturmaları ve bölgedeki nüfusun en düşük gelire sahip kesiminin yaşadığı orman-içi ve orman-kenarı köy gruplarının önemli bölümünün bu kuşakta yer almasıdır.

Bölgenin güneybatısında yer alan Çorum platosu, kuzeyde Osmancık, Gümüşhacıköy ve Merzifon, doğuda Amasya-Göynücek-Ortaköy eksenine sınırlandırılmakta olup, temelde kuru tarımın hakim olduğu alanların oluşturduğu bir coğrafi bölgeyi tanımlamaktadır.

Şekil 2.1.4.3-a Fiziki Coğrafya ve Doğal Veriler

Çorum platosu ile Develi-Sakarata-Karaömer dağı silsilesinin oluşturduğu yükseltiler arasında ise, güneyde Yeşilirmak, Çekerek ve Çorum Çayı tarafından parçalı bir yapıya dönüştürülmüş, kuzey batıda ise Tersakan ile Kızılırmak arasında kalan alanları içeren ve önemli bir bölümü mevcut ya da mutasavver sulama alanlarından oluşan bir coğrafi bölge tanımlamak mümkündür. Bu bölge, kuzeyde Merzifon ve Gümüşhacıköy, kuzeybatıda ise Osmaniçik'a kadar uzanmaktadır. Bu bölge doğuda Kelkit Vadisi boyunca Niksar-Erbaa-Taşova üzerinden uzanan koridor ile Ladik-Havza civarına birleşmektedir. Bu bölgenin temel ortak özelliği akarsuların oluşturduğu vadi ve ovalardan, sulanan ya da sulanabilir alanlardan oluşmasıdır.

Canik Dağları ve daha batıda denize paralel uzanan kıyı dağları ile Karadeniz arasında kalan Bafra-Samsun-Çarşamba kıyı şeridi de bir diğer coğrafi bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölge, ülkenin iki önemli ırmağının deltaları ve bu deltalar üzerindeki sulak alanlardan oluştuğu gibi, aynı zamanda TR83 içinde nüfusun en yoğun olarak

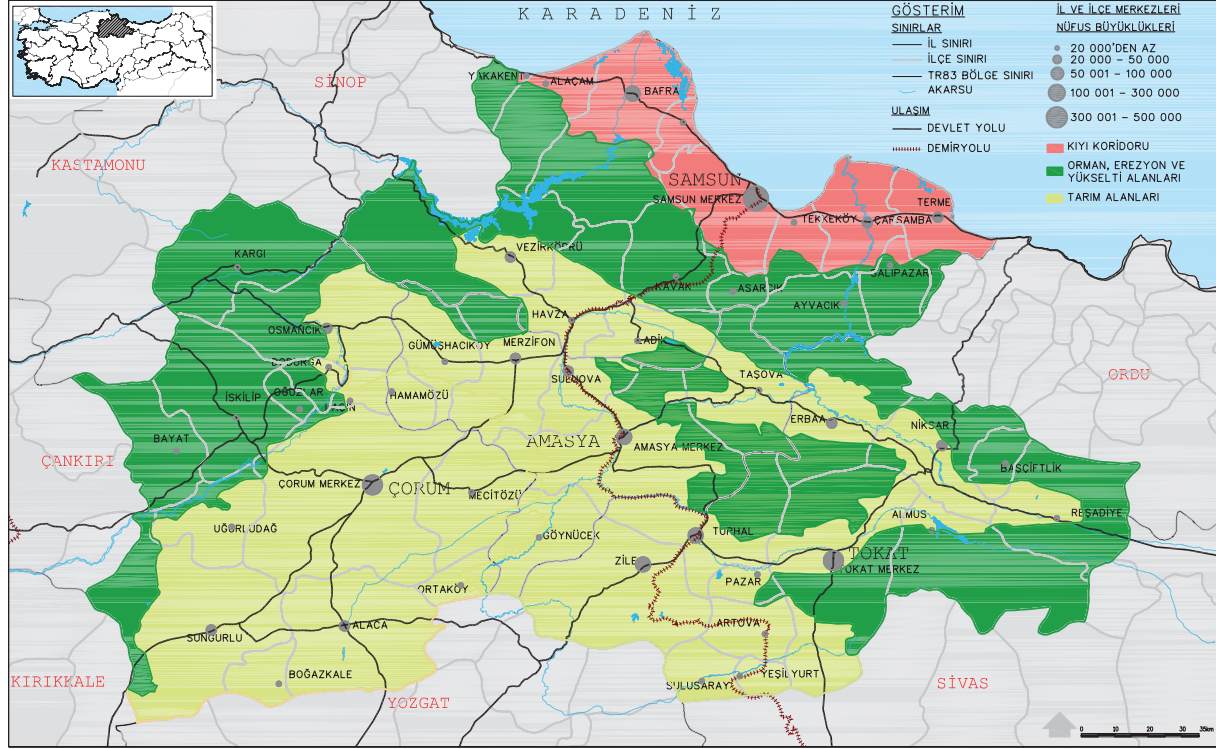
bulunduğu bölge olma özelliğine de sahiptir. Söz konusu bölge tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı, gelecekte ihracata yönelik üretimlerin yoğunlaşacağı bir tarımsal bölgedir.

Fiziki coğrafyanın belirlediği altbölgeleler Şekil 2.1.4.3-b'de soyutlanarak verilmiştir.

Yerleşme Kademelenmesi (Fonksiyonel Altbölgelelerin Oluşumu):

Fonksiyonel altbölgelelerin oluşumu, topografyaya, büyük ölçüde bunun belirlediği ulaşım sistemi ve ulaşım ekonomilerine ve bir mekanda faaliyetlerin doğabilmesi için gerekli asgari taleplere, diğer bir deyişle aşılması gerekli talep eşiklerine, bağlıdır. Bunlara bağlı olarak mekanda kademeli bir yerleşim sistemi oluşur. En alt kademe yerleşim birimlerinde sadece o yerleşim birimindeki talebi karşılayan merkezi faaliyetler doğar. Bu en alt kademe yerleşim birimlerinin altbölgeleleri, başka yerleşim birimi içermeyen mekamlardan, ya da sadece mahalle, mezra gibi yerleşimlerle tarımsal alanlardan

Şekil 2.1.4.3-b Fiziki Coğrafyanın Tanımladığı Altbölgeleler

oluşur. İkinci kademe merkezlerde bulunan ve o kademeye özgü faaliyetlerin talep eşikleri, birinci kademe merkezlerdeki faaliyetlerin talep eşiklerinden daha yüksektir. İkinci kademe merkezler talep eşikleri daha yüksek bu faaliyetlerin hizmet ya da ürünlerini kendi merkez nüfuslarına ve birinci kademe merkezlerden oluşan altbölgelerine sunar. Üçüncü kademe merkezler ikinci kademelerde, dördüncü kademe merkezler üçüncü kademelerde, beşinci kademe merkezler ise dördüncü kademelerde talep eşikleri aşılamayan faaliyetleri barındırır. Her kademe merkezin, daha alt kademe merkezler ve onların etki alanlarından oluşan bir etki alanı ya da altbölgesi vardır.

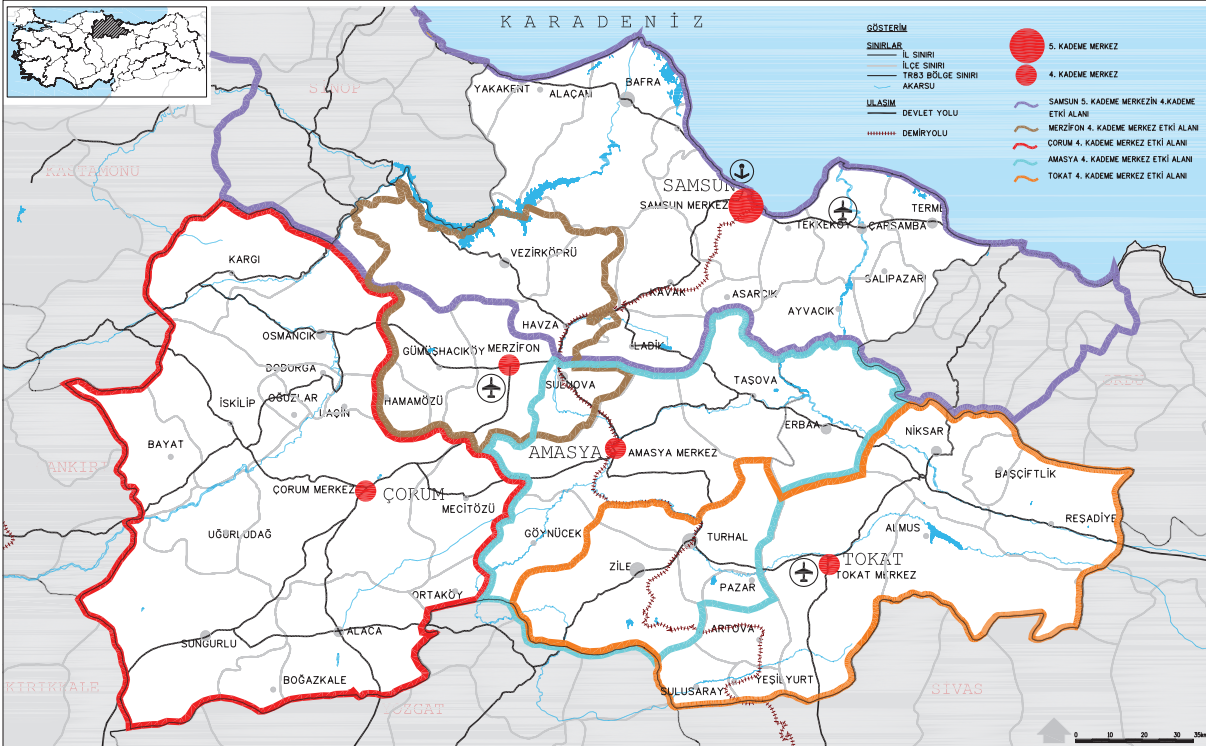
Yönetim bir hizmet olduğundan, yönetim kademeleşmesi, bir merkezin kademesi ve etki alanının oluşumunda, etkili faktörlerden birisidir.

Bölgede 5 fonksiyonel kademe, dolayısıyla dört artbölge sistemi vardır. Samsun, beşinci kademe ve bu kademede bölgedeki tek merkezdir. Bölgesel bir merkez hüviyetinde olan Samsun'un bu kade-

me etki alanı, güneyde (Osmancık hariç) Çorum ili ile Tokat ilinin güneyi dışında kalan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi alanının tamamına ilaveten, batısında Sinop ve doğusunda Ordu ve (kısmen) Giresun illerini de kapsar. Bir üst kademe merkez bir alt kademe merkezin faaliyetlerini de barındırdığından Samsun'un da bir dördüncü kademe altbölgesi vardır ve sınırları güneyde Ayvacak, Asarcık, Ladik, Havza ve Vezirköprü ilçelerini kapsamaktadır.

Bölgedeki diğer dördüncü kademe merkezler Amasya, Çorum, Merzifon ve Tokat'tır. Merzifon dışındaki diğer dördüncü kademe merkezler aynı zamanda il merkezidirler. Dördüncü kademe merkezleri altbölgesel merkez olarak niteleyebiliriz. Bu altbölgesel -dördüncü kademe- merkezler ve altbölgeleri, etki alanları, Şekil 2.1.4.3-c'de gösterilmiştir. Dördüncü kademe altbölgesel merkezler, daha alt kademe merkezlerde bulunmayan toptan ticaret, bölgeler arası ulaşım, yüksek öğrenim, ihtisaslaşmış sağlık hizmetleri gibi faaliyetleri barındırmaktadır ve ileride de bu tip hizmetleri barındıracaklardır.

Şekil 2.1.4.3-c 4. Kademe Merkez Etki Alanları

Bölgede dördüncü kademe merkez olmayan tüm ilçe merkezleri, üçüncü kademe merkezdirler. Bunlar, altbölgelerine perakende ticaret, ortaöğretim ve sağlık gibi bazı hizmetleri sunmaktadırlar. İkinci kademe merkezler, kırsal merkezler olup, altbölgelerine ilköğretim, birinci kademe sağlık, sınırlı ölçüde perakende ticaret ve bazı tamir bakım hizmeti vermektedirler.

Merkez yerler, diğer bir deyişle mekansal kademelenme sistemi, çok yavaş değişen bir olgudur. Çünkü, sistemin belirlenmesinde temel bir etmen olan topografya, belli ölçüde topografya tarafından belirlenen ulaşım kanalları ve nihayet özellikle ikinci ve üçüncü kademe merkezlerin ortaya çıkışında belirleyici rolü olan tarımsal arazi varlığı, ulaşım sistemi dışında, zamanla değişmeyen ya da marjinal olarak değişen verilerdir. Sistemin tarihsel bir momenti vardır. Bölgedeki kademelenme sistemi bundan 30 yıl evvelki sistemle, ufak değişiklikler dışında, hemen hemen aynıdır. Ancak ulaşım altyapısının iyileşmesiyle, çoğu ikinci kademe merkez, daha üst kademe merkezler lehine, hizmet sunumundaki ağırlıklarını kaybetmeye başlamışlardır.

Sektörel yoğunlaşmalar:

Coğrafi yapı ile mekansal organizasyon arasındaki ilişkilerden hareketle oluşturulan fonksiyonel altbölge tanımlarına ek olarak, aynı coğrafya üzerinde yığılma gösteren faaliyet alanlarına bağlı olarak, başka bir sınıflama yapmak mümkündür. Ancak, bu sınıflama daha çok kentlerin barındırdığı fonksiyonlara dayanacağı için, sınıflama kentsel karakterlere bağlı nitelikte olacaktır. TR83 Bölgesi açısından, sanayi ve tarımsal sanayi kentleri ile tarihi- kültürel ve doğal değerleri ile öne çıkan turizm yerleşmeleri ayrımı yapılabilir (Şekil 2.1.4.4-a).

Sanayi kentlerinin ortaya çıkışındaki mantık merkezi yerler sistemini belirleyen mantıktan bazı bakımlardan farklıdır. Bir yerde sanayinin ortaya çıkması, hammaddeye, pazara, ulaşım imkanlarına, işgücü varlığı ve işgücü maliyetine, girişimcilerin fırsatları algılama yeteneklerine, daha önce

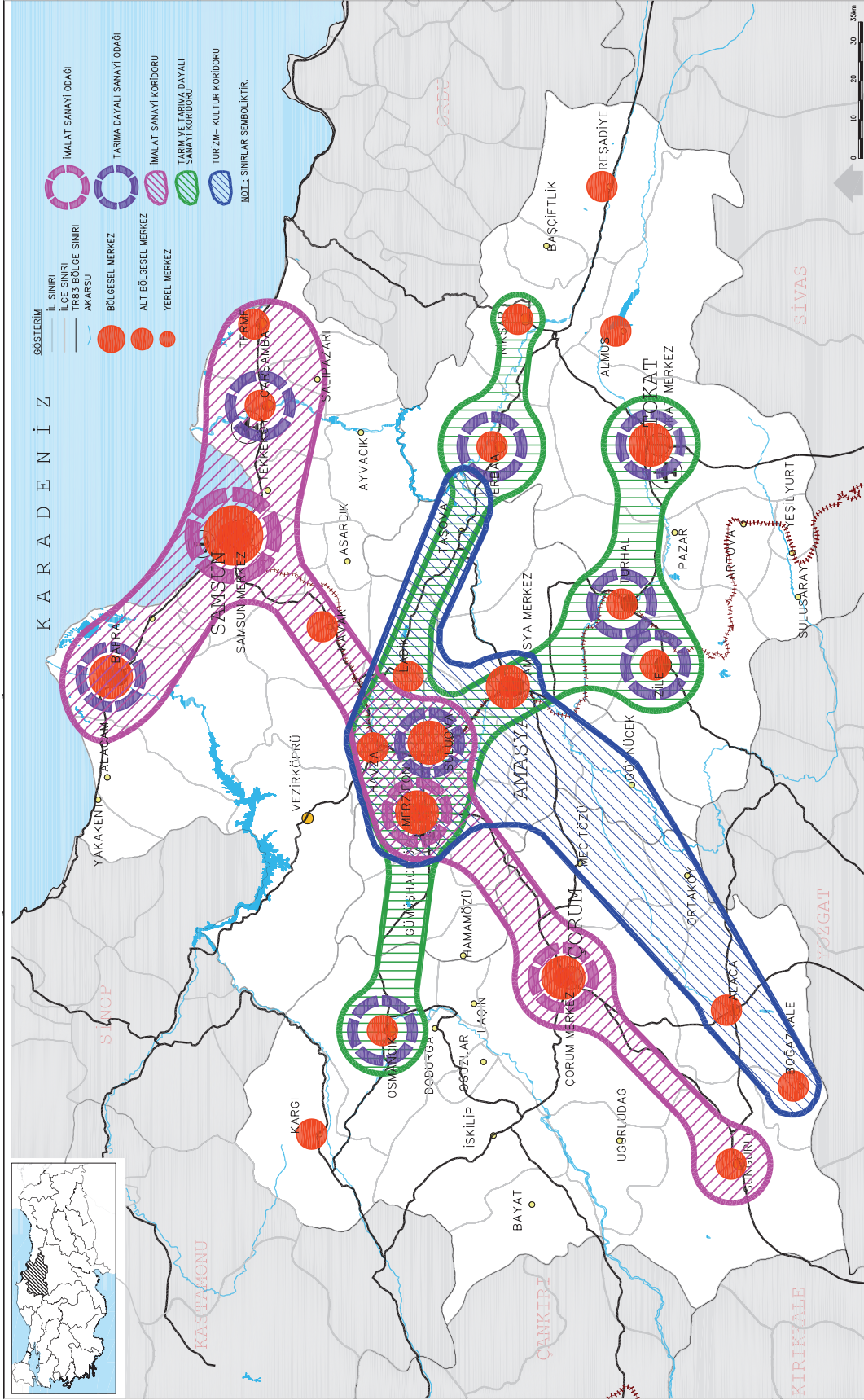
orada oluşmuş faaliyetlerin yarattığı pozitif ve negatif dışsal ekonomilere bağlıdır. Ayrıca bir yerde sanayinin konumu birikimlidir; yani, bir yerde bir işletmenin konumlanmış olması benzer başka işletmelerin de orada konumlanabileceği konusunda, potansiyel girişimciler için bir sinyaldir. Bu sinyale uyarak başka girişimcilerin faaliyetlerini o merkezde konumlandırması, dışsal ekonomilere yol açar ve pozitif dışsallıklar negatif dışsallıklardan fazla olduğu, teknoloji, tedarik, pazar ve rekabet koşulları fazla değişmediği sürece sanayi o merkezde büyümeye devam eder.

Sanayinin konumu ile merkez yerler sistemi etkileşim içindedir. Herhangi bir kademedeki bir merkezde ve altbölgesinde belli bir nüfus ve bu nüfusun belli bir sanayi malı için yarattığı bir talep vardır. Eğer o merkez hammadde temini ve gerekli işgücü açısından bir sınırlama arz etmiyorsa ve potansiyel girişimciler talebin arz ettiği fırsatı algılayabiliyorlarsa, o merkezde o talebi karşılamaya yönelik sanayi doğar. Merkezin kademesi yükseldikçe, bir sanayi malına yönelik olarak o merkezin artbölgesinden kaynaklanan talep arttığından, o merkezde, altbölgesel talebi karşılamaya yönelik işletme ya da işletmelerin konumlanma ihtimali artar. Ayrıca, her üst kademe merkez, daha çeşitgen bir faaliyet yelpazesi barındırdığından bu nedenle dışsal ya da yığılma ekonomileri daha fazla olduğundan, alt kademe merkezlere görece, gerek altbölgesel, gerekse, bölge dışı talebi karşılamaya yönelik işletmelerin konumlanması için daha büyük potansiyel arz eder.

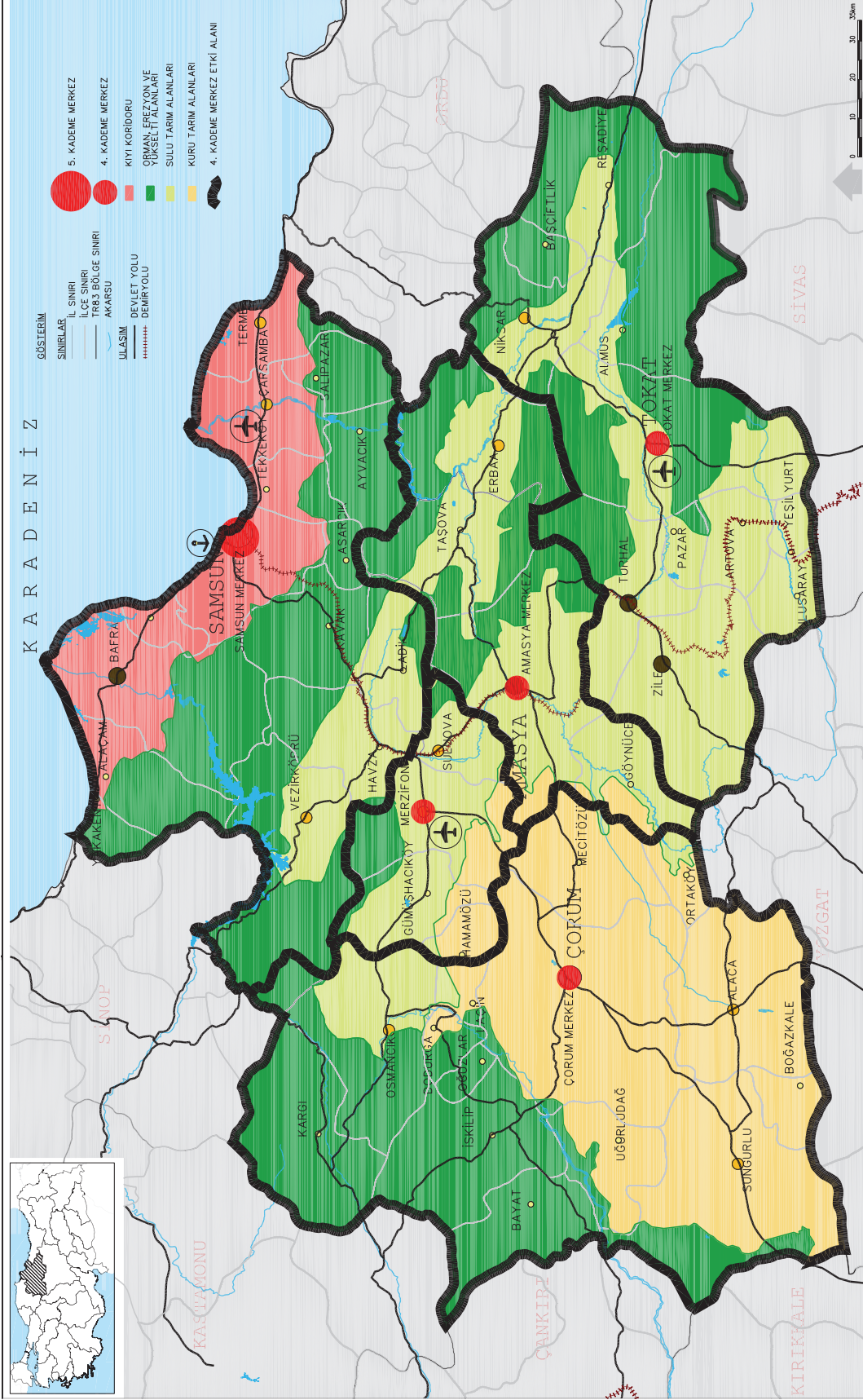
Öte yandan, hammaddeye dönük sanayilerin konumlanması için bir artbölgede ya da merkezde o hammaddelerin bulunması ya da üretiliyor olması gerekir. Benzer hammadde olanakları sunan yerler de zamanla bu hammaddelere yönelik işletmelerin konumlandığı ya da potansiyel olarak konumlanabilecekleri bir koridor yada alan oluşturabilir.

Bu çerçevede bölgede aynı karakterdeki kentler, harita üzerinde işaretlendiğinde biri T, biri de Y şeklinde iki sanayi atanı (buffer) ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2.1.4.4-b Yoğunlaşma Koridorları

Şekil 2.1.4.4-a Fiziki ve Fonksiyonel Altbölgeler

Birinci atan Ankara-Samsun ulaşım kanalı üzerinde Sungurlu'dan başlamakta, ağırlık merkezi olan Çorum'u barındırmakta, Merzifon'u içine almakta ve T'nin başını oluşturan Samsun'u, Samsun'un doğusunda Çarşamba'yı ve batısında Bafra'yı içine almaktadır. Bölgedeki 3 adet kademe merkezi; Çorum, Merzifon ve Bafra ile bölgesel merkez Samsun bu atanın merkezleridir. Bu merkezler tarımsal sanayiler dışındaki imalat sanayi merkezleridir.

Diğer Y şeklindeki atan batıda Osmaniye'den başlamakta, Merzifon'u içine alarak T şeklindeki koridorla kesişmekte ve Merzifon'un doğusunda çatallaşarak ikiye ayrılmakta, çatalın bir ucu Turhal ve Tokat'ı, ikinci ucu Kelkit Vadisi'ndeki Taşova, Erbaa ve Niksar'ı kapsamaktadır. Bu atan, tarıma dayalı sanayileri barındırmaktadır. Bölgede mevcut sulama alanlarının neredeyse tümü bu merkezlerin çevresindedir.

Ana ulaşım eksenleri üzerinde bulunmaları, belli merkezlerde yığılma ekonomilerinin oluşmaya başlaması ve bölgedeki sanayilerin işlediği tarımsal üretime yakınlıkları nedeniyle, ileride de sanayilerin bu merkezlerde yoğunlaşmaları büyük bir olasılıktır. Ancak bu merkezlerin daha başarılı olabilmeleri için bu merkezlerin batı yönündeki ulaşım kanallarının iyileştirilmesi, yerel altyapı sorunlarının çözülmesi ve daha yüksek standartta altyapı sağlanması gerekmektedir.

Bölgedeki tarihi ve kültürel değerler açısından, Amasya-Göynücek, Alaca ve Boğazkale'yi içine alan bir turizm atanı tanımlanabilir. Bu atan kuzeydoğuda Merzifon ve Ladik üzerinden Taşova'ya kadar uzanmaktadır. Tarih, kültür ve termal turizm amacıyla değerlendirilebilecek kaynak ve varlıklar yoğun olmakla birlikte, Ladik-Taşova eksenini, ayrıca doğa turizmine açılım imkanları açısından da zengindir.

Kırsal alana yönelik yatırımlar ve kamu hizmetleri için de, orman altbölgeleri, kuru tarım ve sulu tarım altbölgeleri tanımlanabilir ve bu kamu hiz-

metleri, örneğin yayım teşkilatının bu hizmetleri en etkin sunabileceği, mekansal kademelenmede bu tarımsal altbölgelere en iyi hizmet verebilecek fonksiyonel merkezlerde yoğunlaştırılabilir.

Mekanda fonksiyonel bölge ve altbölge yapılanması, coğrafi, tarımsal ve ekonomik koşulları büyük ölçüde yansıttığından, her türlü altyapı ve hizmet sunumu planlamasında fonksiyonel merkezler ve bunların altbölgelerinin esas alınması ekonomik ussallığın bir gereğidir.

2.1.4.2.4 Konut

Bölge kentlerinde sayıca yeterli miktarda konut bulunmasına karşın, kaçak yapıların konut stoku içinde büyük yer tutması; kentlerin niteliksiz, kalitesiz ve sosyal ve teknik altyapıdan yoksun yaşam alanlarından oluşması; kentlerin büyük afet riski taşıması; bölgede nicel konut sorunlarının bulunduğunu göstermektedir. Yapılmış alanların yenilenmesini, dönüşümünü sağlayan mekanizmaların planlama ve konut politikası içinde yerini almamış olması ise, bu sorunların devam etmesine neden olmaktadır.

2.1.4.2.5 Kentsel ve Kırsal Altyapı

Belediyeler, içme- kullanma suyu kaynağı olarak, yüzde 28 yerüstü, yüzde 72 yeraltı kaynakları kullanılmaktadır. Belediye teşkilatı olan yerleşmelerde yeraltı su kaynakları, DSİ'ye ait 1 367 sondaj kuyusundan (çekilen 210,0 hm³/yıl) ve KHGM'ye ait 308 sondaj kuyusundan (çekilen 28,2 hm³/yıl) elde edilmektedir. Yeraltı sularına olan bağımlılık yeraltı sularının kirlenmeye karşı korunmasının önemini ortaya koymaktadır. Belediye teşkilatı olan yerleşmelere su temini için DSİ, Samsun Büyükşehir, Çorum, Ondokuzmayıs yerleşimleri için içmesuyu tesisi inşa etmiştir.

Su temininin idari yapısı bakımından, bölge nüfusunun yüzde 35'i KHGM'ye, yüzde 65'i belediyelere bağlıdır. Belediyesi olan yerleşimlerde yaşayan nüfusun yüzde 86'sı içme-kullanma

suyunu şebekeden temin etmektedir. Şebekesi olmayan yüzde 14'lük nüfus ise, içme suyunu kuyu, pınar, çeşme ve mahalle çeşmesinden temin etmektedir.

Bölge kırsal nüfusun yüzde 90'ına (2 644 köy ve 1 050 875 nüfus) KHGM tarafından yeterli içme suyu ulaştırılmıştır. Bu oran Türkiye için yüzde 85'tir. Susuz köy kalmaması hedefi Tokat ve Çorum'da gerçekleştirilmiş, yerleşimin dağılımından ötürü Samsun'da gerçekleşmemiştir. Köylerin yüzde 51'i şebekeli, yüzde 44'ü köy çeşmesi, yüzde 5'i susuz köy durumundadır. Belediye teşkilatı olan 133 beldede, kanalizasyon şebekesi nüfusun yüzde 88'ine hizmet vermektedir. Samsun'da dört belediyede (Samsun, Ondokuzmayıs, Bafra ve Terme) ve Çorum'da bir belediyede olmak üzere, sadece beş belediyede atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır.

Bölge; hidroelektrik santrallerden 2004 yılında tükettiği elektriğin iki katına yakın bir miktar elektrik üretmiştir. Orta gerilim hatlarındaki arıza miktarı ve kesilme süreleri dikkate alındığında, trafo başına düşen bölge arızası 1,56'dır. Bu oran Samsun'da en çok (2,07) ve Çorum'da en az (0,47)'dir. Samsun'da hem kesinti sayısı çok, hem de kesinti süreleri uzundur.

Bölgede Samsun ve Çorum'da doğalgaz kullanımına kademeli olarak başlanmıştır. Tokat ve Amasya doğalgaz dağıtım ihalesi yapılmıştır.

Bölgenin yüzde 90'ına haberleşme altyapısı götürülmüştür. Mevcut telefon santrallerinin tamamı dijitaldir. Haberleşmede uzak şebeke iletim hatları, fiber optik kablolarla ring üzerinden birbirine bağlıdır. İletim altyapısı, kır ve kentte yüzde 75 oranında havai hat üzerinde ve yüzde 25 oranında yeraltı hatlarından oluşmaktadır. Sektörde, enerjide olduğu gibi, çok yoğun bir arıza oranı vardır.

Mobil telefonla haberleşme, Türkiye genelinde olduğu gibi, bölgede de büyük bir gelişme göstermiştir.

Bölgede 3 adet mobil telefon işletmecisi ve altyapıları vardır. Bölgedeki lisanslı internet hizmet sağlayıcı firma sayısı 109'a ulaşmış bulunmaktadır. ADSL sistemi 2002 yılından beri kurulmaktadır ve daha süratli olduğu için bölgede sisteme olan talep artmaktadır.

2.1.4.2.6 Ulaşım

Bölgede yol kesimine göre trafik, Merzifon'da keşişen Ankara-Samsun yolu ile Karabük-Erzurum doğrultuları üzerinde odaklanmaktadır. Trafik bakımından en yüksek değer, kentsel trafiği de içerdigi için, Samsun metropoliten alanı çevresinde oluşmaktadır.

Karayolu üzerinde dolu kamyonların taşıdığı yükün içinde en büyük pay tarımsal ürünlere (yüzde 16,9) ve inşaat malzemelerine (yüzde 16,5) aittir. Bu ürünleri gıda ürünleri ve karışık eşya izlemektedir. Yükler için en önemli başlangıç noktası Samsun ve ikinci olarak Çorum'dur. Varış noktaları ise sırasıyla Samsun, Çorum, Tokat ve Amasya'dır.

Özellikle batıyla olan ilişkisi zayıf olduğundan, demiryolları oldukça az kullanılmaktadır. Bölgedeki demiryolu taşımasının yarısından fazlasını (yüzde 62) maden cevheri oluşturmaktadır. En çok taşınan diğer yükler, inşaat malzemesi (yüzde 13) ve gıda dışı ürünler (yüzde 11)'dir. Demiryolu yük taşımacılığında başlangıç yerleri Samsun, Turhal ve Amasya'dır. Varış yeri ise, Sivas'tır. Bu noktada Samsun hattı ülke ağı ile birleşmektedir.

Samsun Limanı Türkiye'nin Karadeniz'deki limanları içinde, altyapı ve donanım kapasitesi ve hinterlandı bakımından işlevsel özellikleri en yüksek olan limanlardan biridir. Liman, karayolu ve demiryolu bağlantısı bulunduğu için, kombine taşımacılık için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Limanda yılda 2 380 000 ton yük elleçlenebilmektedir. Limanın rıhtım uzunluğu 1 756 metredir. Yılda 1 130 gemi kabul kapasitesi vardır. 972 karışık yük gemisi ve 158 dökme yük gemisi kabul edilebilmektedir. Limanda feribot, Ro-Ro ve tren ferisi sistemleri ter-

minali vardır. Geçmiş yıllarda Samsun'dan üç ayrı noktaya hizmet veren Ro-Ro servisi şimdi, sadece Samsun- Novorossisk arasında çalışmaktadır.

Bölgedeki iki sivil havaalanı; Samsun-Çarşamba ve Tokat'tadır. Samsun Çarşamba Havaalanı 1998 yılında hizmete açılmıştır. Kapasitesi 26 280 uçak/yıl veya 2 000 000 yolcu/yıl'dır. Ancak kullanım 2 000-2 500 uçak/yıl ve 130 000- 170 000 yolcu/yıl'dır. Kapasite kullanım oranları uçak trafiğinde yüzde 10 ve yolcu trafiği bakımından ise yüzde 9'dur. Tokat Havaalanı'nın kapasitesi ise 8 750 uçak/yıl ve 150 000 yolcu/yıl'dır. Merzifon'da bulunan askeri havaalanının sivil ulaşımına açılması doğrultusundaki çabalar ise yerel olarak sürdürülmektedir.

Bölgede, henüz hiçbir kesimde karayolu trafik hacmi kapasiteye yakın değildir. Liman ve demiryollarında kullanım, kapasitenin çok altındadır. Bölgede sorun, Türkiye genelinde olduğu gibi, büyük ölçüde, kombine taşımacılık işletmesi yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Altyapısının gelişmesi de buna bağlıdır.

2.1.5 YEREL SORUN VE DEĞERLENDİRMELER

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi çerçevesinde yerel katılımcıların katkı ve görüşlerini almak amacı ile bir dizi toplantı ve analizler yapılmıştır. Sektörler için yapılan analizlerin bulguları büyük oranda sektör analizleri içinde verilmiştir. Tablo 2.1.5.1'de bölge ölçeğinde önemli bulguları özetlenen GZFT analizlerinin ayrıntılı dökümleri Ek 2'de verilmiştir.

Tablo 2.1.5.1 Bölgesel GZFT Analizinin Sonuçları

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Meyve, sebze, şeker pancarı, hububat gibi tarım ürünlerinin çeşitliliği ve hayvancılık imkanları, Kuru, sulu ve sulanabilir geniş tarım alanları varlığı, Bölge ihtiyacını karşılayacak yeterlikte küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesinin mevcudiyeti, Ticareti kolaylaştırıcı ve sanayicileri cezbedici özellikteki coğrafi konum, Bölgedeki dağlık yapı, kıyı yapısı ve tarihi eserler ile donatılmış zengin doğal ve kültürel miras, Bol miktarda nitelikli ve ucuz işgücü mevcudiyeti, Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, belediye birlikleri, odalar ve sivil toplum kuruluşları gibi kuruluşların varlığı ve birlikte çalışma deneyimleri. 	<ul style="list-style-type: none"> Teknoloji, sulama ve organizasyon yetersizliklerinden, kırsal ekonomideki talep azlığından kaynaklanan ve düşük gelire sebep olan tarımsal uygulamalar, Dağlık bölgelerdeki kış şartlarının ağırlığı, zor iklim koşulları ve yağışı yetersiz alanlar, Kırsal alanda yaşlı işgücünün ve kaynak yetersizliğinin geliri artırıcı gayretlere engel teşkil etmesi, Bölgenin bir kısmının hizmetlerden yararlanamaması ve ana pazarlardan uzaklığı, Altyapının zayıflığı, Bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin tanıtılmasındaki yetersizlikler, Erozyon ve ormansızlaşma Şehirlerde ve kırsal alanda sanayi ve hayvancılıktan kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğinin yarattığı ciddi çevre sorunları, Girişimcilik azlığı, modern yönetim teknikleriyle ilgili eksiklikler, Bütün sektörlerde yetişmiş eleman eksikliği. Gelir düşüklüğü, Yerel birliklerin, ortaklıkların ve sivil toplum kuruluşlarının yeterince gelişmemiş olması.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Sulama amaçlı baraj ve göletlerin bulunması ve hizmete girecek yeni baraj ve göletlerin bulunması, Mikro- klima özelliklerinin bulunması, iklim koşullarının her türlü tarımsal ürünün üretimine uygun olması ve ikinci ürünün alınabiliyor olması, Devletin hayvancılığın gelişmesine yeni destekler sağlaması ve hayvancılık için koşulların uygun olması, Geniş orman alanlarının bulunması, Zengin flora potansiyeli bulunması, Av, yayla ve dağ turizmi için güçlü potansiyel bulunması, Tarihi ve kültürel zenginliklerin, doğal güzelliklerin bulunması, Mermer ve linyit yataklarının bulunması, Kırıkkale-Çorum-Amasya demiryolu bağlantısının söz konusu olması, Amasya, Çorum ve Tokat illerinin 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamında olması, 	<ul style="list-style-type: none"> Yüksek borçlanma maliyetinin ve finansal altyapının az gelişmiş olmasının; tarım, sanayi ve hizmet yatırımlarındaki reformları etkilemesi, Yeni bilgisayar ve haberleşme teknolojileri sahalarında iş imkanları yaratacak sermaye birikiminin oluşturulamaması, İstihdam imkanlarının yokluğunun ve bölge ile batı bölgeleri arasındaki gelir seviyesi farkının, vasıflı genç nüfusun bölge dışına göç etmesine sebep olması, Sürdürülebilir tarım ve sanayi uygulamalarının olduğu yerlere olan aşırı göç nedeniyle buralarda çevresel bozulmaların devam etmesi.

2.2 GELİŞME DİNAMİKLERİ VE EĞİMLER

2.2.1 Bölgesel Gelişme

Bölgede gözlenmekte olan büyüme dinamiklerinin sürdürülebilir hızlı kalkınmaya yapacakları katkı dört önemli konuda beklenen gelişmelere bağlıdır. Bunlar doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayan koşulların oluşması; bölge üreticilerinin rekabet gücünü artıracak ortamın sağlanması; çevre koşullarının iyileştirilmesi; ve gelişme dinamiklerinin yardımcı olmadığı kesimleri de bu süreçlerin içine çekecek destek programlarının uygulanması ve etkinliğidir.

2.2.1.1 Rasyonel Kaynak Kullanımı

Bölgede nüfusun önemli bir kısmı geçinmek için tarıma bağımlıdır. Tarımda sürdürülebilir yüksek büyümeyi etkileyen önemli sorunlar sulanan alanlarda görülen bozulmalar, toprak erozyonu, meraların aşırı otlatma nedeni ile tahribatı, su kirlenmesi, ormanların aşırı kesim nedeni ile tahribatı ve tatlı suların kirlenmesi nedeniyle balıkçılık için uygun ortamın yok olmasıdır.

2.2.1.2 Rekabet Koşullarının İyileştirilmesi

Fiziki altyapının varlığı ve kalitesi bütün işletmeler için maliyeti ve rekabeti etkileyen önemli unsurlardır. OSB ve KSS'lerde yer almak isteyen işletmelere buralarda yer sağlanacaktır. Bölge üreticilerinin son yıllarda ortaya çıkan endüstri bölgeleri, teknoparklar ve teknoloji geliştirme bölgeleri gibi olanaklardan yararlanmaları rekabet gücüne olumlu etkiler yapacaktır. Bölgesel Gelişme Ana Planı bunu sağlayacak yatırım programları içerecektir. Bu alanlarda güvenilir ve yeterli altyapı oluşturmak için gerekli görülen yatırımlar plana dahil edilecektir.

Bölge üreticilerinin rekabet gücünü etkileyen diğer destekler üreticilerin ortak kullanımı için ekip-

man sağlanması, test laboratuvarları, pazarlama merkezleri ve tanıtım faaliyetleridir. Bütün reform girişimlerine rağmen özel kesim yatırımlarını finanse etmek konusunda yetersiz kalan bankacılık sistemine alternatif finans modellerinin bölgede geliştirilmesi gerekmektedir.

Bölge içinde gelişmekte olan yeni işletme tipleri uzman işgücü varlığına giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Bu uzmanlıklara sahip işgücünün eğitim ihtiyacı ve dünya ile bütünleşmesi beklenen işletmelerin yabancı dil ve çağdaş yönetim tekniklerini bilen personel gerekleri karşılanmalıdır.

Tarımda, Türkiye'nin AB üyeliği sonucu oluşacak tarım ürünleri ticaret şartları altında rekabetçi bir ürün deseni oluşması ve işletme yapısının ortaya çıkması desteklenecektir.

2.2.1.3 Çevre ve Yaşam Koşulları

Bölgede kamu kaynakları öncelikle yerleşmelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için gereken su, atık su ve katı atık sorunlarının giderilmesi için kullanılacaktır. Yerel yönetimlerin bu konulardaki kapasitesini güçlendirecek programlar hazırlanacaktır.

Su ve hava kirliliği ile ilgili çağdaş standartlar uygulanacak, bunların sağlanmadığı koşullarda kirleticilerin kullanımını engelleyecek yönetim mekanizmaları oluşturulacak ve bölgede uygulanması için programlar önerilecektir.

Bölgenin kalkınması insan odaklı olacaktır. Bölgedeki bütün yerleşmelerde sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmeleri ile ilgili yeterli adımların atılması sağlanacaktır. Bu hizmetler bölge dışından gelen yerli ve yabancıların da kullanabileceği standartlarda geliştirilecek ve bölge imajının bir hizmet merkezi olarak gelişmesini sağlayacaktır.

Bölgenin tarihi ve kültürel mirası yerel halk ve ziyaretçilerin kullanımı için korunacak ve geliştirilecektir. Bölgenin bir hizmet ve turizm merkezi olmasında bu kaynak önemli bir rol oynayacaktır.

2.2.1.4 Sosyal Dayanışma

Gelişmenin bütün kesimleri yarandıracak şekilde tabana yayılması teşvik edilecektir. Öncelik kırsal kesimde ve kent varoşlarında yaşayan kesimlerin yararlanacağı özel programlara verilecektir

2.2.2 Sektörel Gelişme Potansiyeli

Aşağıda belirtilen sektörel gelişme beklentileri, bölgenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelerin yönü ve düzeyi konusunda tahminler yapılırken bu raporun 3. bölümünde sunulan global süreçlerin etkileri göz önünde bulundurulmuştur. Tarım sektörü açısından bunların en önemlileri DTÖ çerçevesinde yürütülen çalışmalar ve bunların getirdiği doğrudan üretim destekleri konusundaki kısıtlamalardır. AB üyeliği Türkiye ve bölge tarımında köklü değişiklikler yapacaktır. Benzer etkileşim, hizmetlerde de beklenmelidir. Bu değişikliklerin olası etkileri "3.5 Dış Ekonomik İlişkiler, Uluslararası Gelişmeler ve Bunların Bölgeye Muhtemel Etkileri" bölümünde açıklanmaktadır.

1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması sanayide Türkiye-AB bütünleşmesini büyük oranda sağlamıştır.

AB ile uyumun getireceği temel bir değişiklik tarım destekleri konusunda olacaktır. Doğrudan üretim destekleri yerine, kırsal alandaki kamu destekleri çevre şartlarının iyileştirilmesi, sosyal gelişme ve kırsal alanlarda tarım dışı gelir yaratmaya yönelik olacaktır.

2.2.2.1 Tarım

Bölge GSYİH'sının beşte birini sağlayan bu kesim istihdamın hala üçte ikisini sağlamaktadır. Bu istihdam alternatif alanlara kaydırılıncaya kadar tarımsal üretim nüfusun önemli bir kesiminin yaşam standardını doğrudan belirleyecektir. Bu nedenle tarımda beklenen verimlilik ve yapısal gelişmeler önemini koruyacaktır.

Tarımsal kaynaklar ve verimlilikte en büyük katkının beklendiği alanlar şunlardır:

1. Sulama ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin tamamlanması, yüksek gelir getirecek ürünlerin üretimi, hayvan ırklarının ıslahı, balıkçılık tesisleri inşası ve yeniden ağaçlandırma gibi faaliyetlerle tarımın geliştirilmesi,
2. Tarımsal üretimde kullanılacak sulama suyunun hayvancılık ve tarımsal faaliyetler sonucu su kirliliğine neden olmaması için özel programların geliştirilmesi,
3. Tarımda verimliliği sağlayacak tarımsal işletme tiplerinin, tarımsal uygulama pratiklerinin ve polikültür ürün deseninin teşvik edilmesi,
4. Çiftçi eğitimi ve
5. Kırsal kalkınma için uygun örgütlenme şekillerinin desteklenmesi.

Bu konuların her biri için önerilen müdahaleler aşağıda açıklanmaktadır.

2.2.2.1.1 Kaynak Geliştirme

Bölgede üretim kaynaklarını geliştirmek konusunda büyük olanaklar vardır. Halen inşaatı devam eden ve planlanmış yatırımların tamamlanması ile bölgede sulanan alanlar iki katına çıkarılabilecektir. Sulamaya açılmış ve açılacak alanlarda uygun tarla içi geliştirme faaliyetlerine öncelik verilmelidir. Bölgede halen sulama alanı içindeki arazinin yüzde 40'ı bu eksiklikler nedeni ile sulu tarıma geçememektedir.

Bölgedeki büyük ve küçükbaş hayvan varlığının yüzde 80'i sığırdan oluşmaktadır. Sığırcılıkta kültür ırkı oranı yüzde 15 civarındadır. Yerli ırkların melezlenmesi ile üretim potansiyeli ciddi şekilde artırılacaktır.

Orman alanlarının yeniden ağaçlandırılması için temel yaklaşım korumadır. Ormanların yeniden doğal olarak gelişmesini sağlayacak bu yaklaşımın uygulanması için yapay müdahaleler yerine kadastro çalışmalarının bitirilmesine ve orman işletmesi-köylü çatışmalarının ortadan kaldırılmasına öncelik verilmelidir. Yasal çerçevesi açıklık kazanmış orman alanlarında mutlak koruma sağlanmalıdır.

Ormanların bir üretim aracı olarak görülmesinden tümüyle vazgeçilip her türlü kesimin yasaklanmasının bölge ekonomisine yapacağı olumsuz etki binde beş dolayında olacaktır.

Hem bölgedeki iklim ve toprak koşullarının uygunluğu, hem de bir kısmının (mısır gibi) yüksek oranlarda ithal edilmesi, diğer bir kısmının ise (kiraz, vişne, elma, gibi) gerek iç, gerekse dış piyasada

talebi olması bakımlarından, Tablo 2.2.2.1'de yer alan ürünlerin ekim-dikim alanlarının genişletilmesi üzerinde durulacaktır.

2.2.2.1.2 Tarımda İşletme Tipi

Bölgede bitkisel ve hayvancılık üretimindeki en büyük darboğaz işletmelerin küçük olması ve ihtisaslaşma eksikliğidir. Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşip tarım ürünleri ticareti serbestleştiginde, bu işletme yapısı ile rekabet edilemez. İşletme büyüklüklerinin artması ve ihtisaslaşması için köklü değişiklikler yapılmalıdır. Topraksız ve çok az toprağı olan köylülere başka alanlarda iş bulunması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin giderek önemseydiği bir yöntem minimum etkin ölçeğin altındaki işletme sahiplerinin bir kamu sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması ve erken emeklilik gibi yöntemlerle tarım dışına çıkarılmasıdır. Bu tip müdahaleler için Türkiye'de olanakların sınırlı olduğu açıktır. Ancak örgütlenmenin, böylece girdi temini, üretim, işleme ve pazarlama gibi süreçlerde ölçek büyütmenin teşvik edilmesi bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, ulusal ölçekteki kırsal kalkınma destekleri ve tarımın yeniden ya-

Tablo 2.2.2.1 Bölgede Üretimleri Daha Fazla Geliştirilmesi Önerilen Ürünler

İller	Tarla Bitkileri	Sebze Türleri	Meyve Türleri
Amasya	Kuruda tahıl, tıbbi ilaç ve baharat bitkileri Suluda yağ ve yem bitkileri, silaj mısır.	Bamya, kuru soğan, patates, taze ve kuru fasulye.	Kiraz, şeftali, elma, üzüm, çilek.
Çorum	Kuruda tahıl, nohut, kapari, tıbbi ilaç ve baharat bitkileri, Suluda çeltik, yağ bitkileri, silaj mısır.	Domates, biber, barbunya, kuru fasulye, kuru soğan, kavun ve karpuz,	Elma, armut, vişne, erik, üzüm.
Samsun	Kuruda tahıl, nohut, kanola, tıbbi ilaç ve baharat bitkileri, Suluda çeltik, mısır, soya, ayçiçeği, yem bitkileri, silaj mısır.	Domates, biber, taze fasulye, lahana, pırasa, enginar, brokkoli, diğer kışlık ve yazlık sebzeler.	Trabzon hurması, kiraz, şeftali, kivi, böğürtlen, çilek.
Tokat	Kuruda hububat, yeşil mercimek, Suluda mısır, şeker pancarı, yağ ve yem bitkileri, silaj mısır.	Domates, taze fasulye, biber, diğer kışlık ve yazlık sebzeler.	Vişne, şeftali, kiraz, üzüm, elma, ceviz, mahlep, kuşburnu.
Uygun alanlarda ve termal ısıtım seralarında	Sertifikalı ve hibrit tohum üretiminin geliştirilmesi, Kirlenmemiş sulu ve kuru tarım alanlarında organik tarımın geliştirilmesi, Orman içi ürünlerin geliştirilmesi (doğal mantar, tıbbi ilaç ve baharat bitkilerinin üretimi), Kesme çiçekçiliğin geliştirilmesi, salon ve süs bitkileri ile köklü asma üretimi, Termal kaynakların seracılıkta kullanımı ile sebze, sebze fidesi, kesme çiçek, asma üretimi, Orman içi köylerde arıcılığın geliştirilmesi,		

pılandırılması çalışmaları yanı sıra, kırsal alanda gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, turizm gibi tarım dışı alternatif istihdam alanlarının yaratılması ve desteklenmesi önem kazanmaktadır.

Tarım işletmelerinin sahip olduğu ve birbirinden farklı yerlerde bulunan parsellerin birleştirilmesi amacıyla toplulaştırma faaliyetlerinin süratle tamamlanması gerekmektedir. Bunun için bölge kadastro çalışmasının tamamlanmasının yanında, toplulaştırma konusunda yapılan itirazları süratle sonuçlandıran bir hukuki yapılmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca toplulaştırılan alanların tekrar parçalanmasını önlemek için miras hukukunda değişiklik gerekmektedir.

2.2.2.1.3 Çiftçi Eğitimi

Bölge çiftçisinin, tarımda sadece bedeni ile çalışan işçiden tarım işletmesi sahibine geçişi sağlanmalıdır. Çiftçiler verimlilik artışı sağlayacak bilgi ile donatılmalı ve bunu uygulamaya koyacak olanaklara kavuşturulmalıdır. Bunun için ihtisaslaşma ve araştırma uzmanı-konu uzmanı yayım elemanı-çiftçi işbirliği sağlanmalıdır. Bu amaçla yayım hizmetinin giderek ticarileşmesi ve ortak yayım hizmetlerinin çiftçi örgütleri bünyesinde yer alması, diğer yandan da konu uzmanı yayım elemanı yetiştirilmesine yönelik etkin eğitim sağlanmalıdır.

Eğitilmiş ve ihtisaslaşmış üreticilerin gerçekleştirecekleri en önemli yeniliklerden biri bölge ekolojisine ve pazar şartlarına en uygun ürün deseninin gerçekleşmesidir. Bu desende yüksek katma değer sağlayan sebze, meyve ve sözleşmeli çiftçilik modelleri büyük oranda yaygınlaşacaktır.

2.2.2.1.4 Örgütlenme ve Diğer Tarımsal Faaliyetler

Bölge çiftçisinin girdi, teknik hizmet satın almak ve etkin pazarlama için örgütlenmesi teşvik edilmelidir. Bu örgütlenme taze olarak tüketilen süt, sebze ve meyve için mutlak bir gereksinimdir. Kooperatifler bu amaçla kullanılacak pek çok yöntemden

sadece bir tanesidir. Üretici birlikleri bu amaçla bölgede gelişmekte olan başarılı bir uygulamadır ve benzer örgütlenmeler teşvik edilmelidir. Bu tip örgütlenmelerin önemli bir işlevi üretim bölgesinin tescilli markasını taşıyacak ürünlerin AB ülkelerinde tanıtımını ve pazarlamasını sağlamaktır.

Ormancılıkta öncelikli konu aşırı kesimlerin durdurulmasıdır. Halen yılda bir milyon m³ civarında olan doğal büyümeye karşın 2,5 milyon m³ civarında kesim yapılmaktadır. Bunun bir milyonu Orman Genel Müdürlüğü'nün kesimleri, kalanı ise köylülerin yakacak ihtiyacı nedeni ile yaptığı yasadışı kesimlerdir. Bir taraftan kaçak kesimlerine engel olunmaya çalışılırken, diğer taraftan kamu kesimleri azaltılmalıdır.

Balıkçılıkta potansiyel deniz balıkçılığındadır. Samsun ilinde kafes balıkçılığı dahil bir dizi teşvik uygulanabilir. Türkiye'nin taraf olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Teşkilatı çerçevesinde yapılması öngörülen akarsularda kirliliğin önlenmesi gibi önlemler deniz kirliliğini azaltacak ve deniz balıkçılığının gelişmesini destekleyecektir.

Arıcılık, bölgede orman içi ve çevresindeki köylerde devam eden ve kırsal kesime ek gelir getiren bir faaliyettir. Kaliteli arı ürünlerine bölge içinde ve dışında talep olduğundan bu faaliyetin bölgede geliştirilmesi gerekmektedir.

2.2.2.2 Sanayi

Sanayi gelişmesinin ana sürükleyicisi imalat sanayi olacaktır. Ancak madencilik hem belirli alanlardaki doğal kaynak zenginliği, hem de imalat sanayinin büyük büyüme potansiyeli olan madencilik alt-sektörleri ile bağlantısı nedeni ile önemli olanaklara sahiptir.

2.2.2.2.1 İmalat Sanayi

Bölgedeki imalat sanayi alt gruplarında çalışan başına katma değerlere bakıldığında, ulusal ve ihracat pazarına yönelik üretim yapan işletmelerin en

yüksek katma değerlere ve bölgenin imalat sanayi toplam katma değeri içinde en yüksek paya (yüzde 65,2) sahip olduğu görülmektedir. İkinci grup sanayi ise bölge içine yönelik üretim gerçekleştiren sanayilerdir. Bunların bölge katma değeri içerisindeki payları yüzde 15,8'dir. Üçüncü önemli grup olarak bölge katma değeri içinde yüzde 14,1'lik payla gıda sanayi yer almaktadır. Son grup sanayi ise toplam katma değer içinde yüzde 4,9'luk paya sahip olan, metal dışı ürünler imalatıdır.

Bölgede bulunan büyük sanayi işletmelerinde çalışan başına yaratılan katma değerler dikkate alındığında, ulusal ve ihracata yönelik üretim yapan metal, makine, tekstil, giyim ve gıda sanayilerinin geliştirilmesi, bölgede GSYİH'nın artırılması açısından önemlidir.

Bölgede dört ayrı kaynaktan beslenen imalat sanayi işletmeleri vardır: **I)** gıda işleme sanayi; **II)** metal dışı mineralleri kullanan mermer, kiremit / tuğla, sağlık gereçleri ve ağaç ürünleri üreten sanayiler; **III)** bölge için (gıda dışı) tüketim malları üreten sanayiler (giyim, madeni eşya, vb.); **IV)** ulusal ve ihracat pazarına dönük üretim yapan işletmeler. Bu sanayi grupları itibarıyla yaratılan

katma değer, 10+ çalışanı olan imalat sanayi işyerleri tarafından yaratılan toplam katma değer içindeki payları ve çalışan başına yaratılan katma değer Tablo 2.2.2.2'de özetlenmiştir.

Bu dört grup sanayi ile bağlantılı olarak gelişen tamamlayıcı nitelikte sanayiler gelişmenin ileri aşamalarında önem kazanmaktadır. Bu sanayileri bölgede desteklemek amacı ile uygulanacak stratejinin temel bileşenleri aşağıda belirtilmiştir.

2.2.2.2 Madencilik

Madenciliğin büyük gelişme potansiyeli taşıyan üç bileşeni vardır. Bunlar termal kaynakların kullanımı, mermer işleme ve metal dışı diğer maden işlemeciliğidir.

Bölgede toplam debisi 517 lt/s'ye varan, değişik sıcaklıklarda termal kaynak bulunmaktadır. Söz konusu bu kaynakların termal turizmde kullanılması ve uluslararası termal su kullanım değeri olan 600 lt/gün/kişi değeri esas alındığında, mevcudun üzerinde bir termal kaynak kullanımı kapasitesi yaratma imkanı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.2.2.2 Bölge İmalat Sanayi 10+ Çalışanı Olan İşletme Gruplarının Ayrımı

Sanayi Grupları		Yaratılan katma değer	Payı (yüzde)	(2001 fiyatlarıyla YTL) Çalışan başına katma değer
I	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	72 063 330	14,1	14 350
	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	21 324 863	4,2	7 482
II	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	3 246 246	0,6	9 492
	Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	322 320	0,1	5 199
	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	16 113 361	3,2	24 526
	Ana metal sanayi	47 666 335	9,3	50 228
III	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	15 068 327	2,9	16 030
	Derinin tabaklanması, işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	336 091	0,1	2 401
	Tekstil ürünleri imalatı	1 536 195	0,3	6 537
IV	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	26 827 304	5,3	24 433
	Tütün ürünleri imalatı	305 648 402	59,9	101 849
TOPLAM		510 152 774	100,0	33 228

Kaynak: DİE (2003-3).

Termal su kapasitesine karşılık bölgedeki mevcut tesislerin yatak kapasitesi 3 000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Yerinden edinilen bilgiler çerçevesinde, Amasya Terziköy, Samsun Havza, Tokat Reşadiye gibi termal turizm amaçlı kullanılan tesislerin, özellikle bölgesel turizme hizmet vermekte olup, Haziran- Eylül döneminde yüksek doluluk oranları ile çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Termal kaynakların geliştirilmesi için, özel kesimin bu alanda varlığının güçlendirilmesi ve/veya kaynaklar üzerindeki kamu tasarrufunun verimli biçimde kullanılmasının sağlanması gerekmektedir.

Bölgede yeraltı kaynaklarından en önemlisi mermerdir. Tokat ilinde 672,6 ve Amasya ilinde 18,4 ve diğer illerde 1,0 olmak üzere, bölge genelinde bilinen 692 milyon m³ mermer rezervi bulunmaktadır. Söz konusu bu rezervlerden üretimin nispeten yüksek olduğu 2002 yılında sadece 18 181 m³ üretim yapılmıştır (rezervin yüzbinde 2,6'sı).

Üretilen mermerlerin çoğu yerel olarak işlenerek yurt içi pazarda tüketilmekte, çok az bir kısmı tomruk halinde 150-350 Dolar/m³ arasında değişen fiyatlarla Çin, Malezya ve Endonezya gibi Uzakdoğu ülkelerine ihraç edilmektedir. Mermeri tomruk halinde satın alan söz konusu ülkeler, enerji maliyetlerinin ucuzluğundan yararlanarak, tomrukları işleyerek plaka haline getirdikleri mamulleri diğer dünya ülkelerine yaklaşık bir metreküpü 3 000-5 000 Dolar fiyatla pazarlamaktadır.

Mermer sahalarının ruhsatları genelde konu ile ilgisi olmayan kişiler tarafından alınmıştır. Ruhsat sahipleri mermer sahalarını işletmemektedir. Modern mermer işleme makineleri pahalı olduğundan, ocak işletmeciliği ve dünya standartlarında işlenmiş mermer üretimi büyük sabit sermaye yatırımı gerektirdiğinden sektörde beklenen gelişme sağlanamamaktadır. Bölgede mermerciliğin geliştirilmesi, işlenmiş mermer ihracı ile istihdam olanağı yaratacak, bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Metal dışı diğer minerallerle ilgili işletmelerin büyük bir bölümünü, bölgenin "taşa-toprağa dayanan" sanayi kuruluşları (kiremit ve tuğla fabrikaları) meydana getirmektedir. Bu tür kuruluşlar, maden kaynaklarına yakın olmanın sağladığı ekonomiler nedeniyle daha çok Çorum'da; Çorum merkez ilçede, Osmancık'ta ve küçük bir kapasitede Mecitözü'nde, Tokat'ta da, Erbaa - Niksar ovaları civarında bulunmaktadır. Bu sanayi tesislerine, genel olarak, kireç ve çimento fabrikaları da eklenebilir. Bölge için özellikle önemli olan ve bölgenin gelişiminde stratejik bir önem taşıyan bu tip sanayi kuruluşları (çimento fabrikaları dışında) genellikle geri teknoloji kullanan ve istihdama çoğunlukla mevsimlik işçilikle katkıda bulunan, ekolojik olarak da bazı sorunlar yaratan niteliktedir. Ancak teknolojik ve örgütsel bir sıçramayla ve Türkiye pazarının ötesindeki pazarları da gelişme perspektifi içinde barındıran bir yaklaşımla, bu tip sanayinin gelişme olanağı bulunmaktadır. Bu tür niteliksel bir sıçramanın yapılabileceğine dair bazı örnekler bölgede görülmeye başlanmış ve sanayi için başarılı gelişme örnekleri yaratılmıştır.

2.2.2.2.1 Çağdaş Teknolojinin Etkin Kullanımını Desteklemek

Yerel hammaddeleri işleyen sanayilerin büyümesini engelleyen temel etmen kalite düşüklüğü ve bazı ürünler için pazar paylarıdır. Bu kısıtları aşmak üretimde kullanılan malzemelerin kalitesine, üretim sürecindeki denetime ve her türlü kontrol aracını kullanarak standartlara uygun üretimi sağlamaya bağlıdır. Kritik öge, firmaların kullandığı teknolojidir ve büyük oranda bu teknolojiyi içeren makine ithali yoluyla sağlanmaktadır. Firmaların üretim organizasyonunun (process control) makine yoluyla ithal edilen teknolojiyi kendi şartlarına adapte etmeye olanak vermesi gerekmektedir. Bölgede üretim yapan sanayicilerin ilgi alanlarında yeni teknolojileri izlemesini destekleyecek bilgiye erişimi, fuar gibi uluslararası etkinliklere katılımı ve danışmanlık hizmetleri kullanımları desteklenmelidir.

2.2.2.2.2 Altyapı, Destek Hizmetleri ve Hammadde Sağlamak

Fiziki Altyapı

Firma dışında oluşan ancak firmanın rekabet gücünü etkileyen iki temel etmen destekleyici altyapının (hem fiziki altyapı, hem de her vasıfta teknik eleman) bulunması ve ölçek/yığılma ekonomilerinden yararlanmayı sağlayacak sanayi yapısının oluşmasıdır. Sanayi yer seçiminin yönlendirilmesi burada önemli bir belirleyici olacaktır.

Örgütsel ve Yasal Yapı

Tarım ürünlerini işleyen sanayiler için yeterli ve uygun kaliteli hammadde gerekmektedir. Bunlar sözleşmeli çiftçilik yapılarak aşılabılır. Bu model önemli birkaç ürün için öncelikli olarak denemelidir. Yörede ulusal pazarda tanınan markalarla üretim yapan sanayicilerin varlığı bu amaçla kullanılmalıdır.

Tarım ürünleri işletmeciliğinde başka önemli bir darboğaz, bazı ürünlerde standart ürün üretiminin yetersiz olmasıdır. Bölgede üretilen sütün sadece yüzde 10'luk bölümü çağdaş yöntemlerle işlenmektedir. Kayıt altındaki işletmeler üzerindeki ağır yükler, yüksek enerji ve işleme maliyetleri çağdaş teknoloji ile üretilen ürünleri tüketicinin alım gücü dışına çıkarmaktadır. Bu durumda, mandıracılık gibi rekabet gücü olmayan geleneksel yöntemler hakim olmakta, ancak bu tip işletmeler katma değeri yüksek ürünler (pastörize süt, dondurma gibi) yerine beyaz peynir gibi pazarlaması özel altyapı gerektirmeyen geleneksel ürünler üretmektedir. Aynı durum sebze ve meyve işleme için de geçerlidir. Kayıtlı işletmeler üzerindeki yük azaldıkça, işlenmiş ürünlerin toplam üretimdeki payı artacaktır.

2.2.2.2.3 Bölgesel Üreticinin Pazara Erişebilirliğini Artırmak

Bölgesel pazar için yapılan üretim bölgenin gelir artışına ve kentleşme hızına paralel olarak artacaktır. Kırsal kesimin artan geliri ve ticarileşme bu ürünlerin pazarını artan oranlarda büyütecektir.

Ulusal ve ihracat pazarı için üretim yapan işletmelerin üretim ve istihdamını büyük oranlarda artırmak mümkündür. Bu, kısmen iletişim ve ulaştırma olanaklarının artması ile kendiliğinden oluşan merkezileşme olgusunun bir sonucudur. Ancak bu süreç, uygun müdahalelerle hızlandırılabilir. Bu süreci destekleyecek üç önemli araç; sanayi işletmelerine her türlü altyapısı hazır fabrika arsalarının temini, uzmanlaşmış işgücü temini/eğitimi ve üretim yerinden bölgesel ve uluslararası pazara erişimi en ucuz ve güvenilir şekilde sağlamaktır.

2.2.2.2.4 Yığılma Ekonomilerinden Yararlanmak

Yukarıda belirtilen dört sanayi grubu (gıda işleme sanayi; metal dışı mineralleri kullanan mermer, keremite/ tuğla, sağlık gereçleri ve ağaç ürünleri üreten sanayiler; bölge için (gıda dışı) tüketim malları üreten sanayiler (giyim, madeni eşya, vs.), ulusal ve ihracat pazarına dönük üretim yapan sanayiler) uygun yer seçimi kararları ile desteklenebilirse ölçek ve yığılma ekonomilerinden faydalanabilir. Bunun sonucunda yerleşik sanayilere hizmet veren başka sanayiler gelişebilir: paketleme, makine üretim ve yedek parça üretimi bu tip sanayilerdir. Sanayi üretiminin belirli odalarda (sanayi kentleri, OSB ve KSS) toplanması bu gelişmeyi hızlandıracaktır. Kamunun elinde olan işletmelerin özelleştirilmesinin olası etkileri, bu işletmeler nihai ürün üreten işletmeler olduğundan ve diğer sanayi kuruluşları ile girdi-çıkı ilişkileri zayıf olduğundan, yığılma ekonomileri yaratmadaki potansiyellerinin düşük olması dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Diğer yandan 5084 sayılı Teşvik Yasası ile getirilen önlemler, yasa kapsamına giren il sayısının

artması ile TR83 Bölgesi'ni özellikli olmaktan çıkarmaktadır. Bölge gerek ülkenin, gerekse küresel bazda dünyanın diğer bölgeleri ile yarışacaksa, bu dışardan gelecek, daha üst düzeydeki bir yaptırımdan/ teşvikten daha ziyade kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek, yeni koşullara uyum yeteneğini geliştirerek mümkün olacaktır.

2.2.2.3 Hizmetler

Hizmet sektörünün gelişmesi, bu sektörün gizli işsizleri barındıran bir yapıdan arındırılarak ihtisaslaşmış hizmetleri etkin bir şekilde sunan bir yapıya dönüşmesine bağlıdır. Önemli gelişmeler beklenen alt sektörler eğitim ve sağlık hizmetlerinde ihtisaslaşmış hizmetler; profesyonel iş hizmetleri ve özellikle toptan ticarete ve giderek ithalat-ihracat konularında ihtisaslaşmış faaliyetlerdir. Perakende sektörü en iyi ihtimalle mevcut konumunu koruyacaktır; ancak zaten istihdamın büyük bir kısmını barındırmakta olan ticaret yapısında gözlenen büyük marketlerin artan hakimiyeti sonucunda çalışan sayısında önemli artışlar olmayabilir.

Bölgede yer alan firmaların Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler, BDT ülkeleri, İran ve Türk Cumhuriyetleri ile yapılan ticarete rol alma potansiyeli yüksektir. Samsun, Avrupa'dan Tuna-Ren-Main kanalıyla gelen malların Ortadoğu'ya geçiş kapısıdır. Samsun Limanı'ndan Rusya ve Ukrayna'ya düzenli Ro-Ro seferleri yapılmakta, Samsun demiryolu serbest bölgenin içerisine girmektedir. Ancak, bölgedeki diğer limanların özelleştirilmesi sonucu verilen hizmetlerin kalitesinin artması ve hizmet maliyetlerinin düşmesi, Samsun bölgesinden yapılan sevkiyatın Trabzon Limanı'na kaymasına neden olmaktadır. Bölgedeki ihracatçılar; özel işletmeye devredilen diğer Karadeniz limanlarının TCDD mülkiyetinde olan Samsun Limanı ve kendileri aleyhine bir haksız rekabet ortamı oluşturduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca Samsun Limanı modern intermodal taşımaya elverişli bir altyapıya sahip olmasına karşılık konteyner elleçlemesi yapılmadığından henüz bu avantajını kullanamamaktadır. Geçmişde İlişevsk, Novorossisk ve Köstence limanları ile önemli

boyutlara ulaşan Ro-Ro trafiğinin tekrar gelişme potansiyeli vardır.

Bölgenin civar bölgelerle yeterli ulaşım altyapısı vardır. Farklı ulaşım olanakları, Karadeniz'den ulaşılan dış pazarların hızlı büyüme trendi, bölgedeki yoğun tarım ürünleri üretimi, bölgeye ticari açıdan önemli fırsatlar sağlamaktadır. Bu fırsatların değerlendirilmesi zaman içinde oluşacak ticaret ilişkileri ile ve bölgede girişimciliğin harekete geçmesiyle olacaktır.

Bölgedeki şehir merkezlerinde sayısı giderek artan yerel market zincirleri bölgedeki toptan ve perakende ticaret profilini değiştirmektedir. Bölgede sayıları az da olsa ambalajlama şirketleri bu marketler için paketleme yapmaktadır. Bu işletmelerin zamanla faaliyetlerini ulusal çaptaki market zincirlerini içine alacak şekilde geliştirmeleri beklenebilir. Ambalajlama ile birlikte, depolama, kurutma ve derin dondurma işletmelerinin geliştirilmesi tedarik zincirlerinin tamamlanması açısından önem taşımaktadır. Bu altyapı YHGP için kritik öneme sahip çabuk bozulan taze sebze-meyve ve süt gibi tarımsal ürünlerin bölge dışına pazarlanmasını teşvik edecektir.

Bölgede turizm çeşitlendirilerek geliştirilecektir. Turizm gelişme öngörüsü kitle turizmi dışında kalan ve özellikli turizme yönelecek olan bölgede, öncelikle iç turizmin geliştirilmesi, bunun sağlayacağı ivme ile yabancı pazarlara yönelmesini gerçekleştirmek olacaktır. Yerli turizmin gelişmesi, bölgede turizm için gerekli konaklama, yeme-içme ve hizmet kapasitelerini ve niteliklerini yükseltecek, yeni kapasite yaratılmasını teşvik edecek, insan kaynaklarının gelişmesi için gerekli motivasyonu sağlayacak, karşılaşılan altyapı sorunlarının çözümü için ekonomik gerekçeleri yaratacak, özellikle çarpan etkisi ile bölgesel istihdama ve gelişmeye katkıda bulunacaktır. Turizmin etkisini yakalayabilmek için öncelikle turizme konu olabilecek tarih/kültür ve doğa varlıklarının ve tescili hak eden tüm yapıların, sistematik bir envanterinin çıkarılması, bir tanıtım programı ile bölgenin hem bölge insanı-

na, hem de ülkeye tanıtılması gereklidir.

Bölgenin tanıtımı önemli eksikliklerin başında gelmektedir. Kamu ve özel kesim aktörleri yanı sıra, sivil toplum örgütleri turizm sektörünün en önemli bileşenlerinden olup, bunlar yörenin tanıtımına, gelişmesine, doğal, sosyal ve kültürel hayatın korunmasına gerekli katkıyı koyabilmeleri amacıyla desteklenecektir. Bölge kırsal alanında turizme yönelik ticari faaliyetler iç turizmin gelişmesine bağlı olarak, gerekli altyapı ve hizmetlerin de geliştirilmesi ile gelişecektir.

Turizm sektöründe başlangıçta iç turizmin öncelikli geliştirilmesi hedeflenecek, buna paralel olarak dış turizmin özellikli alanlarda geliştirilmesi desteklenecektir. Bölgede turizm gelişmesinin sağlanabilmesi için gerekli nitelikli elemanları yetiştiren eğitim kurumlarının, gerek sayı, gerekse kapasite olarak yetersiz kalmasının yanı sıra, yetişmiş nitelikli elemanların bölgede tutulması da önemli bir sorundur. Bu nedenle uzun vadede turizm istihdamı konusunda bölgenin kendine yeterli olabilmesi amacıyla turizm işletmeleri ile eğitim kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik kurumsal yapılanmalar desteklenecektir.

Bölgenin erişilebilirliğinin artırılması turizm hareketlerini destekleyecektir. Karayolu ağı genellikle yeterli olmakla birlikte, altyapının yetersiz kaldığı yol bağlantılarının geliştirilmesi, bütün yol sisteminde kabul edilebilir standartlarda bakım, onarım ve işletmeleri yapılmalıdır. Ayrıca, uzak mesafelerden turist çekilmesine olanak sağlamak üzere mevcut havaalanlarının sivil havacılık için etkin kullanımının sağlanması, bu çerçevede ileride Merzifon Askeri Havaalanı'nın sivil havacılığa açılması için gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması gerekecektir. Kısa vadede raybüs uygulamasının düzenli ve sık/ güvenilir hizmet vermesi sağlanmalıdır. Denizyolu ulaşımı turizm amaçlı ve bölgenin turizmine katkı sağlayacak biçimde değerlendirilebilecek imkanlara sahiptir. Karadeniz havzasındaki komşu ülkelerden turist çekilebilmesine olanak sağlayacak uygulamalara öncelik verilmelidir.

2.2.3 Sosyal Gelişme

2.2.3.1 Kentleşme ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi

Bölge 2023 yılına kadar önemli oranda kentleşecektir. Nüfusun giderek kentleşmesiyle birlikte Samsun bugünkünden çok daha önemli bir kent haline gelecek ve başta KEİ ve AB ülkeleri olmak üzere, dış dünya ile kentin ve bölgedeki diğer merkezlerin ilişkileri çoğalacak ve sıklaşacaktır. Açılacak fuarlar, bu dışa açılmanın en önemli aracı olacaktır. Ayrıca, bir bölge merkezi olarak Samsun'un ve bölgedeki diğer kentsel merkezlerin, dünyadaki gelişmeleri duyuran ve bölgeyi tanıtan sergileri, üniversite ve araştırma kuruluşlarının konferans ve kongreleri, sanat festivalleri (müzik, resim ve heykel, sinema ve tiyatro vb), bölgenin dış dünya ile bütünleşmesini güçlendirecektir. Böylece Samsun, bölgenin ticaret ve turizm potansiyelini artıran bir merkez haline gelecek, kültürel çoğulculuğun ve bu alanda diğer AB bölgesel merkezleriyle yarışabilmenin olanaklarını artıracaktır.

Kentleşmeyle birlikte kentli yaşam kültürünü geliştiren kurumsal ve örgütsel yapılar çoğalacak ve kentli haklarının korunması, geliştirilmesi çalışmaları etkinleşecektir. Bu kurumsallaşmayı gerçekleştirecek aktörlerin (yerel toplum, merkezi yönetim, yerel otoriteler, özel kesim, üniversiteler ve diğer araştırma-geliştirme kurumları, barolar, odalar, birlikler, sendikalar ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri) farklı birleşimlerle birtakım ortak hedeflere doğru hareket etmesi iyi yönetim açısından çok önemlidir. Kent yönetimleri, kentlilerin katılımını güçlendirecek mekanizmaları işlettiği, kent yaşamının toplumsal özellikleri zenginleşecektir. Kentin yerel mimari özellikleri, sokakları ve meydanları, parkları ve yeşil alanları, yaşam kalitesinin artırılması doğrultusunda, kentlilerle birlikte diğer aktörlerin ortaklığını içeren projeler aracılığıyla geliştirilecektir. Sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması için, yaşanan yere aidiyetin artırılması ve bütün tarafların katılımının sağlandığı projelerin desteklenmesi gerekmektedir. Böyle

bir katılımın sağlanması, ancak bütün grupların bölgenin gelişmesinden adil bir pay almasıyla ve uygulamaların şeffaflaştırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bölgedeki her kent varolan potansiyellerinin geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak farklı projelerle kendi kimliklerini geliştirecek ve bölge içinde belli sektörlerde uzmanlaşmanın ve farklılaşmanın yollarını bulacaktır.

2.2.3.2 Kadının Toplumsal Yaşamdaki Yerinin Güçlendirilmesi

Yaşam kalitesinin iyileşmesi, dışa açılma ve bölgenin “taşralı” normlar dışına çıkmasında en etkin güç, kadının toplumsal yaşamda erkeklerle eşit koşullarda yer almasıdır. Bu nedenle, kadının hem eğitimi, hem de (ev içinde ve ücretsiz aile içi emek niteliğinde olmayan) istihdamı özel olarak desteklenmelidir. Kadınların bütün mesleklerde ve karar alma süreçlerinde (öncelikle yerel politik kararlarda) yer almasıyla başlayan gelişmeler özendirilmelidir. Bu gelişmelerin sağlanması aşamalarında, özellikle eğitim ve istihdam konularında “pozitif ayrımcılık” ve kota politikaları uygulanmalıdır. Kadının çalışma yaşamını geliştirmek ve ev dışı rollerini güçlendirmek için, çalışan kadınların çocuklarının, yaşlı ve hasta bakımının ve ev-içi hizmetlerinin sağlanmasına yönelik örgütlenmeler ve kurumlar güçlendirilmelidir.

Kadının eşit konuma gelebilmesi için, her iki cins açısından da sorunun ne olduğunun kavranması ve farkındalığın artırılması, ayrıca çözümlerin ve değişimlerin içselleştirilmesi gereklidir. Bunun için, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına ve bunların ilişki içinde bulunduğu topluluklara, özel kesime toplumsal cinsiyet eğitiminin verilmesi sağlanmalıdır.

2.2.3.3 Kültür, Eğitim ve Sağlık Düzeyinin Yükseltilmesi

Küreselleşen ve gitgide dış dünyaya entegre olacak olan bölgede, dışa açılma ve diğer kültürlerle ilişkiler desteklenecek, bununla birlikte yerel kültür çalışmaları ve bölgenin geçmişiyle ilgili bütün kat-

manların incelenmesi ve sahiplenilmesi önemsenmelidir. Bu amaca yönelik olarak tarihi alanların ve bölgede geniş bir stoka sahip olan binaların korunması ve restorasyonu, ayrıca bu alanların uygun işlevlerle yaşamasının sağlanmasına öncelik verilecektir. Bu çalışmaların araçları olarak müzeler aktif politikalar uygulayarak sergileme ve toplumun katılımını sağlayacak programlar geliştirecek, kütüphaneler ticari-sanayi ihtiyaçları da karşılayacak biçimde gelişerek toplumun bütün katmanlarının hizmetine açılacak ve elektronik ortamda bilgiye erişimin olanaklarını sağlayacaktır. Bilgi toplumu özelliklerinin kazanılması ve bunun hızlandırılması için gereken araçlar geliştirilecektir. Bütün kesimlerin, akademik veya güncel ticari-sanayi-teknolojik, her türlü gerekli bilgiye erişiminin yaygın bir biçimde sağlanması ve bunun kullanılabilirliği, sağlanan eğitim olanakları ve bilgilendirmeyle kolaylaştırılacaktır. Bu erişimin yerel olanaklara ve ihtiyaçlara göre programlanması önemlidir. Bilgisayar erişiminin kolaylaştırılması ve bilgi alış-verişini sağlayacak kongre ve seminerler, aynı zamanda dış dünyaya açılma politikasını da güçlendirecektir.

Geleceğe hazırlanırken ve eğitim politikaları düzenlenirken “bilgi toplumu olma amacı” dikkate alınacaktır. Eğitim uygulamaları, küreselleşen bir dünyaya ve geleceğin muhtemel ihtiyaçlarına göre düzenlenecektir. Eğitim çalışmalarında özel kesimin ve sivil toplumun, kamu kesimi ile birlikte çalışması ve ihtiyaçlardaki gelişmelerin, yerel eğitim uygulamalarına yol gösterebilmesi sağlanacaktır. Temel eğitimde tam okullaşma oranının sağlanması, hızla gerçekleştirilmesi gereken bir hedeftir. Orta öğretimin mesleki eğitime ve yüksek öğretime hazırlayan yapısı, bölge için yapılacak mesleğe yönlendirme ve rehberlik çalışmalarının etkinleştirilmesi, TR83’ün avantaj kazanmasına olanak sağlayacaktır. Eğitim, bütün düzeylerdeki örgün ve yaygın eğitim olarak ele alınmaktadır. Eğitimde, sivil toplumun ve bölge STK’larının yer alması, geleceğin diğer sosyal politikalarla uyumlu biçimde oluşturulabilmesi bakımından da önemlidir.

Yaygın eğitim, bölgenin gelecekteki muhtemel ekonomik gereksinimlerini karşılamaya ve bilgi edinme-yaratabilme kapasitesinin gelişmesine yönelik olarak programlanacaktır. Bölgenin öğrenen bir bölge olabilmesi için, “örtük bilginin” özellikle KOBİ niteliğindeki işyerlerinde ve bunların oluşturduğu kümelerdeki önemini dikkate alan öğrenme sistemleri geliştirilecektir. Küresel ilişkiler ve küresel pazar için üretim, hızlı değişmelerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Pazar koşulları ve buna bağlı olarak üretim bilgileri ve istihdam türleri de değiştiğinden, esnek üretim sistemlerine uygun esnek çalışma ve esnek eğitim sistemleri geliştirilmelidir. Özellikle teknik alanda, birbirine yakın konular arasında sürekli bir yer değiştirme, ek bilgilerle yeni bir üretim alanına veya mesleğe geçme söz konusu olabilmektedir. Eğitim sisteminin, hızla değişen bilgi ve beceri edinme ihtiyacına uygun olarak programlanması gereklidir. Bölge toplumunun bütünü için yabancı dil öğrenimi konusunda destek sağlanacak ve toplumun dış dünya ile ilişki kurabilme kapasitesi geliştirilecektir.

Örgün ve yaygın öğrenme örgütlenmeleriyle sağlanan teknik eğitimler, bölgenin geleceği bakımından kritik önem taşımaktadır. Çok programlı teknik ve mesleki ortaöğretimin yaygınlaştırılması, esnek ve modüler eğitim yaklaşımıyla sağlanacaktır. Teknik eğitimlerin kalitesinin iyileşmesi ve taleple bütünleştirilebilmesi için KOBİ’lerle ilişki ve karar alma - uygulama süreçlerinde ortaklık politikaları önemsenecektir. Mesleki eğitimin kız öğrencilere de erkek öğrencilerle eşit düzeyde verilebilmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün pekiştirilmemesi için, gerekli durumlarda kızlar lehine pozitif ayrımcılık politikaları uygulanacaktır.

Sağlık çalışmalarının etkinleşebilmesi için yerel girişim gücünün artırılması ve toplumun ihtiyaçlarını dikkate alan daha esnek örgütlenme biçimlerine geçilmesi gereklidir. Sağlık sigortasının yaygınlaştırılması ve toplumun bütün kesimlerinin hizmetlerden yararlanabilir hale gelmesi durumunda, kırdaki ve kentte hizmetin örgütlenmesi için kademeli sevk zincirinin uygulanması gerekecektir. Kırsal

alanda mobil sağlık hizmetleri düzenlemeleri geliştirilmelidir.

Bebek ve çocuk sağlığından başlayarak, yetişkin ve yaşlı bakımına kadar etkin bir hizmet sunumu için, sağlık veri tabanının güçlendirilmesi ve sivil toplumun desteği alınarak, koruyucu sağlık hizmetlerinden temel sağlık ve yataklı sağlık hizmetlerine kadar bütün aşamalarda birlikte projeler geliştirilmesi gerekmektedir.

2.2.3.4 Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi

Marjinal ve yoksul kesimler için sosyal dışlanmanın önlenmesi ve özellikle kentlerde yoksul kesimlerin kendileri ve gelecek kuşakları için ilişkiler ağına girmekte zorlanmasını azaltmak için özel politikalar uygulanacaktır. Bu politikaların başlıcaları; iş bulma olanaklarının artırılması için gençlere yeni beceriler kazandıracak eğitim sağlanması ve mikro-kredi sistemlerinin işletilmesi ile girişimciliğin artırılmasıdır. Bu konularda etkinlik sağlanabilmesi için özellikle yerel yönetimlerle ve sivil toplum örgütleriyle bu programlar arasındaki bağın güçlendirilmesine çalışılacak ve kapasiteleri birleştirilecektir. Yoksulluğu engellemek için alınacak önlemler yardım niteliğinden çıkarılarak kişileri “yapabilir kılma” amacına yönelik olarak yeniden ele alınacaktır. Ancak toplumda böyle bir programın dışında kalan ve çalışma olanağı olmayan gruplar da bulunmaktadır. Bu grupların iyi saptanması ve yardımların bu grupların yaşam kalitesini artırmaya yönelik olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelecek kuşakların kazanılabilmesine yönelik programlarda da “doğrudan gelir desteği” uygulamalarında etkinliğin sağlanabilmesi için, hem programların/ projelerin tasarımında, hem de izleme - değerlendirme sistemlerinin işletilmesinde, katılımcı yaklaşım verimli olarak kullanılacak, bütün tarafların beklentilerinin ortak noktalarda buluşması sağlanacaktır.

2.2.3.5 Örgütlenme ve Kurumsallaşma

Bölgenin geleceğinin planlanmasında ve uygulamaların gerçekleştirilmesinde en kritik öge, bölgede yaşayanların toplumsal örgütlenmesidir. Kırdaki ve kentte toplum; üretim ve toplumsal yaşamın her alanında alınacak kararları, kamu yönetimi ve özel kesimle birlikte tartışarak alabildiği ölçüde kararların etkin ve uygulanabilir olması sağlanacaktır. Bu da, bölgedeki uygulamaların daha verimli olmasını, dolayısıyla gelişme hızının artmasını sağlayacaktır. Sivil toplumla kamu arasındaki ilişkinin yönetim anlayışından yönetişim anlayışına doğru evrilmesi ve sistemin verimli olarak çalışabilmesi, sivil toplumun örgütlenmesindeki güce ve hıza bağlıdır. Bu nedenle sivil toplumun örgütlenmesi ve örgütlerin etkin bir biçimde çalışması için özel programların geliştirilmesi ve bu doğrultuda eğitim yapılması gerekir.

Kurumsallaşma stratejisi üç boyutlu bir güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunlar; yerel halkın gelişme sürecini yönlendirecek ve denetleyecek şekilde katılımının örgütlenmesi, yerel yönetimler arasında işbirliğinin sağlanması ve bölge düzeyindeki örgütlerle ve ulusal örgütlerin ilk iki grup aktör ile etkin iletişiminin sağlanmasıdır.

Ulusal düzeyde önemli olan kurum, kurulma hazırlıkları devam eden Kalkınma Ajansları (KA) olacaktır. Sektörel kurumların proje hazırlama ve uygulama süreçlerine KA'nın güçlü bir şekilde katılımı sağlanacaktır. Özellikle belediye sınırları dışında etkileri olan projelerin uygulanmasında etkilenen belediyelerin alt gruplar olarak işbirliği yapma olanakları gereklidir.

Yerel halkın ve sivil toplum örgütlerinin yönetime katılması ve yeni yönetişim uygulamalarının hayata geçirilmesinde Bölge Gelişme Projesi öncü bir araç olmalıdır. Bu konuda yönlendirici ilkeler katılım, ortaklık ve örgütlü toplumun oluşturulmasıdır.

2.2.4 Çevre ve Mekansal Yapı

2.2.4.1 Çevre

Çevre ve ekolojik sorunlarla ilgili alanlar, bölgesel kalkınma vizyonunun ana öğelerindedir. Çevre, ekonomik gelişme alanlarındaki (tarım, sanayi ve hizmetler) gelişmelerin şeklini ve maliyetini etkiler. Toplumsal yaşamın kalitesinin ve nüfus hareketlerinin yönünü (kır ve kent yaşamının niteliklerini) belirler. En önemlisi, doğadaki dengelerin nasıl korunacağını ve çevresel bozulmaların nasıl tersine çevrilebileceğini, Türkiye'nin uluslararası sözleşmelere uygun bir biçimde davranarak taahhütlerini nasıl yerine getireceğini kapsamaktadır.

2.2.4.1.1 Kirlenme

Su kirlenmesi, bölgenin en önemli sorunlarından biridir. Bu başlık altında akarsular, göl ve rezervuarlar ile denizler yer almaktadır.

Türkiye, Karadeniz kirlenmesine olan katkılarını azaltmayı ve ekolojik dengelerinin korunmasını taahhüt etmiştir. Bunun için, denize dökülen iki büyük ırmaktaki kirliliği azaltması ve Karadeniz'de mevsimsiz ve aşırı avlanmayı denetim altında tutması gerekmektedir. Karadeniz'i çevreleyen bütün ülkeler, ekolojik dengelerin korunması ile ilgili taahhütlerini yerine getirmemezse, deniz yakın gelecekte canlılığını kaybedecektir.

Akarsulardaki Kirlenme

Akarsulardaki kirlenmenin önüne geçilmesi için öncelikle kentsel atıksuların arıtılması gereklidir. Yeşilirmak ve Kızılırmak ile kollarına atıksularını vermekte olan kentlerin atıksularını arıtma tesisleri yoktur. Arıtma tesisleri, kurulması ve işletmesi ile ilgili maliyetler nedeniyle, bölge belediyelerinin kolay benimseyemedikleri projeler arasındadır. Farklı nüfuslara sahip kent belediyelerinin, üzerinde buldukları akarsulara göre coğrafi konumlarını göz önünde tutarak, tekil veya (kurulma ve işletme maliyetlerini minimize etmek için) ortaklıklar/birlik-

ler oluşturarak, atıksu arıtma tesislerini öncelikle projelendirmeleri gerekmektedir.

OSB'lerin ve faaliyet türüne ve işletme yoğunluğuna göre bazı KSS'lerin kendi arıtma ve ön arıtmalarını, belediyelerle site yönetimleri arasında belirlenecek standart ve kurallara uygun olarak yapmaları sağlanmalıdır. Hayvancılık, özellikle kentsel alanlarda besicilik yapan tesislerin "özel amaçlı" işletme bölgelerinde toplanması ve buralarda üretilen gübrenin ekonomik bir değere dönüşmesinin sağlanması, diğer kirlenmeler için ön arıtma tesislerinin kurulması, üzerinde durulması gereken konular arasındadır. Bu konudaki standartlar geliştirilmeli, uygulama kuralları belirlenmelidir.

Arıtma projeleri, akarsular üzerindeki su rezervuarlarındaki kirlenmeyi de azaltacak, dolayısıyla, tarımsal amaçlı kullanımlarda, sulamada kullanılan suyun güvenilir olması sağlanacaktır. Kirlenmenin önlenmesi bölge için yaşamsal önemdedir. Özellikle, organik tarımın geliştirilmesi ve ilgili pazara açılmak açısından temiz su ve temiz bir çevre hayatidir.

Katıatık Sorunu

Belediyelerin tekil veya ortaklık/ birlik kurarak, öncelikle ele almaları gereken sorunlardan biridir. Henüz hiçbir belediyenin katıatık depolaması standartlara uygun değildir. Kent içmesuları, büyük ölçüde yeraltı suyu kaynaklıdır ve bölgedeki yeraltı su potansiyeli kullanımı üst limitlerine yaklaşmıştır. Bu nedenle, yeraltı sularının kirlenmesine katkıda bulunan katıatık sorununun hızla çözülmesi gereklidir. Hazırlanacak projelerin AB fonlarından yararlanması mümkündür.

Kırsal alandaki toprak kirliliği, büyük ölçüde, aşırı ve bilimsel olmayan yöntemlerle yapay gübre, herbisit ve pestisit kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu, aynı zamanda tarımsal maliyeti de olumsuz etkilemektedir. Bu konudaki yayım çalışmalarının sistematik hale gelmesi ve kapsamının genişletilmesi önemlidir.

2.2.4.1.2 Çevre Yönetim Sistemi

Kirlenmeyi azaltıcı projeler çok önemli olmakla birlikte, izleme ve değerlendirme (İD) sisteminin kurulması da önemlidir. Bu nedenle, akarsular üzerindeki ölçüm istasyonlarının sıklaştırılması, norm ve standartların topluluklara tanıtılması gereklidir. İD yapmakla görevli olacak organların oluşum kurallarının, yerel yönetimler (ve/veya KA) tarafından tanımlanması ve bu sistemin, kirlenmeyle ilgili sorunun farklı taraflarının temsil edildiği bir kompozisyonla ve yönetişimci bir anlayışla işletilmesi gerekmektedir. Böylece, yerleşme ölçeğinden bireysel işletme ölçeğine kadar, sorumlu belirleme ve tazmin kuralları çalıştırılabilecektir.

Hava kirliliği ve gürültü kirliliği için de; yukarıda özetlenen yaklaşım izlenmeli, ölçümler yapılmalı, standartlar belirlenmeli ve duyurulmalı, İD sistemi ve sorumluluk-tazmin kuralı işletilmelidir.

2.2.4.1.3 Erozyon ve Arazi Kaybı

Erozyon ve bunun sonunda toprak kaybı, bölgenin en ciddi sorunlarından biridir. TR83'ün, Türkiye'nin en önemli erozyon bölgesi olmasa da, ciddi oranda aşınma sorunuyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. En önemli aşınma bölgeleri, aynı zamanda orman bölgeleridir. Bölge orman alanları bakımından zengin olmakla birlikte, ormanların kalitesi yeteri kadar iyi değildir ve büyük bir oranı bozuk baltalık orman niteliğindedir.

Orman köylerinin izinsiz ağaç kesimleri ve Orman Genel Müdürlüğü'nün kesimlerinin toplamı, ormanların doğal büyüme hızının üzerindedir. Bu kesimler toplamının ormanların doğal yenilenme hızına uygun büyüklükle sınırlandırılması, kaçak kesimlerin önlenmesi gereklidir.

Erozyon ve orman sorunu, büyük ölçüde örtüşmektedir. Her iki sorunun birlikte ele alınması ve katılımcı toplumsal ormancılık yaklaşımıyla, toprak kaybına neden olan sorunların azaltılması/ giderilmesi gereklidir. Bu yaklaşımın temel özelliği,

küçük coğrafya birimlerinin ekonomik- toplumsal ve mekansal yerel özelliklerine uygun bir biçimde, kamu yönetiminin bu coğrafyada yaşayan topluluklarla birlikte program ve proje üretmesi ve uygulamasıdır. Böylece, sorunun bir parçası olduğu düşünülen yerel topluluklar, çözümün bir parçasına dönüşebilecektir.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, proje esaslı olmakla birlikte, uygulamakta olduğu bu yaklaşımın, TR83 Bölgesi için nasıl yaygınlaştırılabileceği, merkezi kamu yönetimi ile KA'nın öncelikle ele alacağı konulardan biri olmalıdır.

Orman köyleri, çevresindeki orman alanlarını tek yıllık bitkisel üretim tarımsal işletmelerine dönüştürmektedir. Tarım alanları, orman alanları aleyhine genişlemektedir. Bununla birlikte, bu durum, ekonomik bir çözüm sağlamamakta, ayrıca kamu yönetimiyle mülkiyet sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır. Hızlı bir nüfus azalması yaşamakta olan orman köylerinden dışarıya göç eğilimi konusunda, bu göçün özellikleri ve sorunlarıyla ilgili olarak yapılacak ayrıntılı bir araştırmaya dayanan politikaların üretilmesi ve göç edenlerin daha elverişli koşullarda yeni bir yaşama başlaması sağlanmalıdır.

Kentlerin verimli tarım alanlarına doğru yayılması, yaygın biçimde tekrarlanan sorunlardan biridir. Bu yayılma, hem tarım arazilerinin kaybı, hem de yapılaşmış alanların deprem ve afet açısından güvende olmayışı nedenleriyle ciddi sorunlar yaratmaktadır. Nüfus projeksiyonlarının gösterdiği büyüklükler dikkate alınarak, kentsel gelişme ve dönüşüm politikaları, büyümeyi sağlam ve güvenilir zeminlere yönlendirecek biçimde düzenlenmelidir.

2.2.4.1.4 Hassas Bölgeler, Sulak Alanlar ve Doğal Değerler

Yeşilirmak ve Kızılırmak deltaları bölgenin ekosistemler açısından çok önemli sulak alanları olup, Kızılırmak Deltası Ramsar sözleşmesi çerçevesinde koruma altındadır. Bölgede bunun dışında ekolojik açıdan "Hassas Bölge" olarak ilan edilmiş alanlar bulunmakta olup, bölge, bitkisel çeşitlilik, özellikle endemik bitkilerin çokluğu, faunanın zenginliği bakımından özel bir önem taşımaktadır. Özellikle göçmen kuşların ve bu kuşların diğer kuşlarla birlikte kullandığı deltalar ve sulak alanlar, bölgenin ayırt edici özellikleri içindedir. Hassas bölgeler ve sulak alanların korunmasının toplumsal bir kabule ve bütün tarafların onayını alan bir uygulamaya dönüşmesi gerekmektedir. Aynı yaklaşım, İD sisteminin işletilmesi için de geçerlidir. Koruma projelerinin AB fonlarından yararlanması söz konusudur.

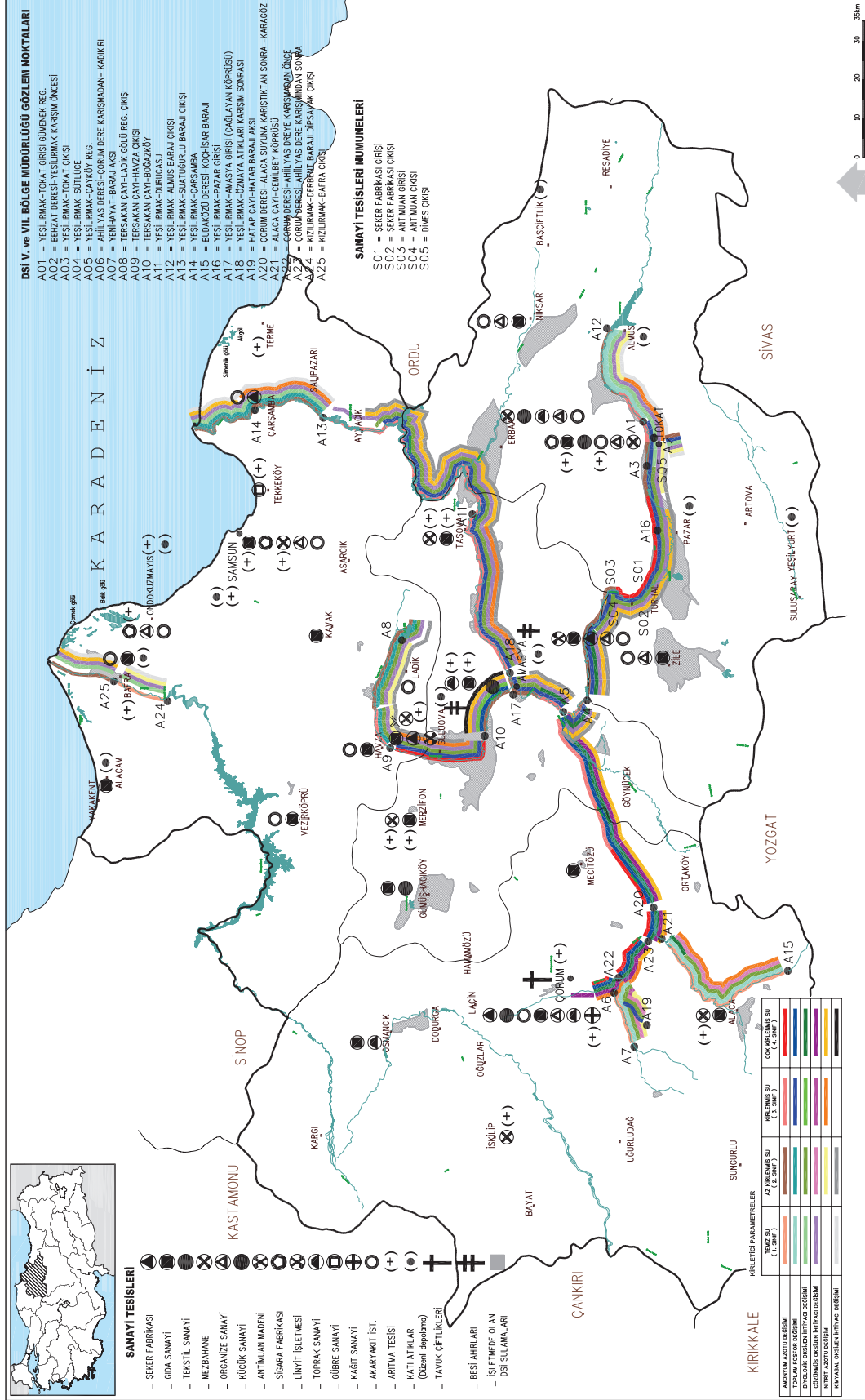
Doğal çevreyi koruyan politikaların ve projelerin, tarihi ve arkeolojik çevre bakımından bölgenin taşıdığı değerleri dikkate alması, mümkün olan durumlarda tarihi çevre koruma projelerinin çevre projeleriyle bütünleştirilmesi ve daha kapsamlı bir yaklaşımla koruma getirmesi, olası kullanımların niteliğini ve standartlarını tanımlaması, tercih edilen bir durumdur.

Turizmle ilgili gelişmeler, bölgenin, tarihi değerleri kadar, doğal zenginliklerinin de korunmasını gerektirmektedir. Yaşam kalitesini iyileştirmek için, çevresel öğelerin kırdaki ve kentte gelişmesi ve ekolojik dengelerin korunması öncelikli bir konudur.

Şekil 2.2.4.1 kirlenmeyle ilgili kaynakları ve yaratılan kirlenmenin şiddetini göstermektedir. Bölgesel olarak, olası gelişme koridorları ve sektörel özellikler de göz önünde tutularak, çevre ile ilgili sorunlar öncelik sırasına göre değerlendirilmelidir. Kirlenmeyi yaratan kaynakların önem derecelerini göz önünde bulundurarak, bölge planı çevre koruma önceliklerini ve projelerini kapsamalıdır. Beklenen gelişmelerin çevreyi olumsuz etkileme-

YEŞİLIRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

Şekil 2.2.4.1 Kirlenici Parametrelerin Değişimi ve Kirlenici Kaynaklar

Kaynak: DSİ (2004-1, DSİ (2004-2)

mesi için çevre standartlarının taviz vermeden uygulanması sağlayacak yerel kapasiteyi yaratacak programlar geliştirilmelidir.

2.2.4.2 Mekansal Yapı

Senaryolarda öngörülen gelişmelere bağlı olarak kırsal nüfusun göçü ve bölge dışına olan göçün yavaşlayarak plan dönemi sonuna doğru durması ile bölgede kentleşme artarak devam edecek ve gelecekte bölgenin yaklaşık dörtte üçü kentlerde yaşamaya başlayacaktır. Ancak ORKÖY gibi kuruluşların çabalarına rağmen, özellikle, nüfusu az ve yoksul orman köylerinde yaşanan göçün devam etmesi beklenmektedir. Bu göç bölge kentlerine yönlendirilmeye çalışılacak, bölge kentlerine göç eden nüfusun ihtiyaçlarını dikkate alan kent, konut, yaşam kalitesini artırıcı müdahaleler desteklenecektir.

Ormanlar üzerindeki baskının hafifletilmesi ve kamu hizmetleri maliyetlerinin azalması, orman içi ve orman bitişiği köylerde azalan nüfusun olumlu etkisi olarak değerlendirilebilir. Nüfusun kırsal alandaki dağılımının, kamu hizmetlerinin kırsal yerleşmelere götürülme maliyetlerinin azaltılabilmesine ve iletişim ve ilişki ağının pazarlama gereksinimlerini karşılayabilmesine uygun bir desene doğru evrilmesi özendirilecektir. Buna yönelik olarak nüfusu az ve yükselti/topografya gibi nedenlerle erişilmesi güç kırsal yerleşimlerin nüfusunun 9236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda öngörülen çerçevede bölgede merkezi kırsal yerleşim (MKY) olarak belirlenen 260 yerleşimin (yeniden yapılacak bir değerlendirmeye göre) gelişimi özendirilecektir. Bu amaçla söz konusu merkezi yerleşim yerlerinde altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi, üst kademe merkezler ile bölgesel ulaşım ağına bağlantılarının güçlendirilmesi ve bu yerleşmelerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi desteklenecektir.

Bölgesel yerleşme kademelenmesinde üç yerleşme tipinin gelişmesine öncelik verilecektir. Bunlar; büyük kentler, büyüme potansiyeli ve kent karakteri olan merkezler ve kırsal hizmet merkezleridir.

Samsun'un, hem bölge, hem de artalanında yer alan Kuzeydoğu İç Anadolu Bölgesi için önemli bir liman kenti olarak hızla gelişmesi ve nüfus ve işlev olarak güçlenmesi politikası desteklenecektir. Samsun'un metropoliten kent karakteri kazanması ve nüfus çekmesi, nitelikli bir nüfus grubunun yaşamayı tercih edeceği bir kent olması sağlanmalıdır.

Genel bir politika olarak;

- Büyük kentlerin, başta Samsun olmak üzere Amasya, Çorum ve Tokat kentlerinin, planlı olarak büyümelerine ve mevcut sorunlarını çözmelerine yönelik projeler uygulanacaktır.
- Büyüme potansiyeli ve kent karakteri olan orta büyüklükteki kentler farklı faaliyetlerin mekansal dağılımında önemli birer çekim merkezi olabilmeleri için desteklenecektir.
- Kırsal nüfusun, özellikle büyük sorunları olan orman köylerinin, göç verme eğiliminin devam edeceği öngörüldüğünden, buradan ayrılacak nüfusun öncelikli olarak bölge kentlerine çekilmesi planlanacaktır.

2.2.4.2.1 Yaşam kalitesinin yükseltilmesi

Büyük kentlerde yaşam kalitesini belirleyen önemli bir etmen eksik veya düşük kaliteli fiziksel, kentsel/ sosyal altyapıdır. Bu eksiklikler giderilecek, kalitesi yükseltilecek, kent içi ulaşım sorunları çözülecek ve kaçak yapılaşma engellenerek düzenli bir kentleşme ile yaşanabilir bir çevrenin yaratılması sağlanacaktır. Büyük kentlerde yığılmanın yaratacağı olumlu dışsal ekonomiler ve kentsel kültür, gelişmeyi destekleyecek unsurlardır.

Orta büyüklükteki kentlerde fiziksel ve sosyal altyapı eksikliklerinin tamamlanması, erişilebilirliğin artırılması ve kentlerin geleceğe planlı biçimde hazırlanması önceliklidir.

Küçük yerleşimlerde ise erişilebilirliğin artırılması önceliklidir. Bu hem kişisel hizmetler, hem de üretim ile ilgili hizmetler için geçerlidir.

Kentlerdeki yapılı çevrenin kalitesinin yükseltilmesinde çevreyi, kültür varlıklarını, sosyal ve ekonomik yapıyı, sosyal ve teknik altyapıyı bir bütün olarak değerlendiren kentsel dönüşüm projeleri uygulanabilir. Diğer yandan kentin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel sorunların ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması için katılımcılık ön plana çıkarılacaktır.

Kırsal alandaki yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla kentler ile artbölgelerindeki kırsal yerleşmeler arasındaki ilişkilerinin güçlendirilmesi, kırsal alanların erişilebilirliğinin artırılması, kırsal alandaki eksik eğitim ve sağlık kurumları, kanalizasyon, içmesuyu altyapısı gibi sosyal ve teknik altyapıların tamamlanması ve kalitelerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Küçük nüfus grupları barındıran yerleşmelerin azalmasıyla, kırsal alandaki hizmet sunumunda ekonomik olmayan uygulamalar ve hizmet standartlarındaki düşüklük azalacaktır.

2.2.4.2.2 Üretim Altyapısının Güçlendirilmesi

İstihdam olanaklarının artırılması için kırdaki ve kentte yerel kapasitenin geliştirilmesine yönelik programlar hazırlanması, kentte OSB ve KSS'ler için eksik altyapıların tamamlanması, kırdaki ise tarım dışı faaliyetlerin gelişmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bölgenin dış dünya ile bağlantısını sağlayan (havaalanı, haberleşme altyapısı gibi) altyapıların güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kentli nüfusun artan bir oranının bölge metropolü konumunda olan Samsun kentinde toplanması, bir başka deyişle Samsun'un öncü bir kent olması, kentleşme dinamikleri ve kentli nüfusa ve kırsal alana sağlanacak hizmetler bakımından çeşitli faydalar sağlayacaktır. Bu nedenle Samsun kentinin bölge için başat kent olmasına yönelik programlar geliştirilecektir.

Bölgenin dışarı açılan penceresi ve metropolü konumunda olan Samsun'un planlama döneminde bölgesel merkez fonksiyonlarını güçlendirerek, sadece kendi altbölgesi olarak tanımlanan merkez ilçe sınırları içinde kalan alandan değil, bölge içi ve dışı kentsel ve kırsal alandan da göç alacağı ve verdiği göçü azaltacağı öngörülmektedir. Samsun'un bölgenin başat kenti olmasının bölge kentleşme dinamikleri ve kırsal nüfus hareketleri bakımından olumlu etki yaratması beklenmektedir. Bu nedenle, altbölgenin mevcut durumdaki sorunlarının ortadan kaldırılmasına ve geleceğe hazırlanmasına yönelik önceliklerin belirlenmesi ve bunların uygulamaya konulması önem arz etmektedir.

Bölgedeki dördüncü kademe merkezler (Amasya, Çorum, Tokat ve Merzifon) artbölge içindeki bağımlı nüfusun işlevsel talepleri yönünde geliştirilecektir. Bunlardan bir kısmı ulusal ve ihraç pazarlarına üretim yapan işletmeleri de barındırmaktadır ve bu nedenle yarışmacı konumları güçlendirilecektir.

Hizmetlerin ve fonksiyonların bölgede etkili bir biçimde dağıtılması için üçüncü kademe merkezler ile kırsal alana daha etkili biçimde hizmet sunulması için 2. kademe merkezler ve 9236 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla belirlenen merkezi yerleşim yerlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi, 1997 yılında alınan bu kararın amacı, belli öncelikli yerleşme merkezleri aracılığıyla çevre kırsal yerleşme birimlerine uygulayıcı kuruluşlar tarafından götürülen hizmetlerin zamanında ve eksiksiz olarak sağlanmasıdır. Bu çerçevede bölgede tanımlanan 260 adet merkezi yerleşim yerinden konumu itibarıyla öncelikli olanlar geliştirilmelidir. Kırsal yerleşmelerin nüfus kaybetmesine bağlı olarak bazı yerleşmelerin -özellikle nüfusu 500'ün altındaki yerleşme sayısının azalacağı bazı yerleşmelerin ise nüfusunun azalacağı dikkate alındığında kırsal yerleşmelere hizmet verecek hizmet birimlerinin mekanda dağılımı önem kazanmaktadır.

**3 SENARYOLARIN TEMEL ÇERÇEVESİ:
MEVCUT DURUM VE MUHTEMEL GELİŞMELER IŞIĞINDA
BÖLGESEL OLANAKLARA GENEL BİR BAKIŞ**

Bölge geniş açılı bir perspektiften değerlendirildiğinde, içinde görece hızlı gelişen mekanlar ve alt sektörler bulundurmalarına karşın, durağan bir bölgedir. Ekonomisi yavaş büyümekte, ekonomik yapı yavaş değişmekte, doğal nüfus artış hızı hala yüksek olmasına rağmen, nüfusu yavaş artmakta, istihdam olanakları yeterli hızda artmadığından dışarıya azımsanmayacak göç vermektedir. Sermaye birikimi bölge içinde yatırıma dönüşmemekte, insan göçü yaşadığı gibi, mali sistem aracılığıyla sermaye göçü yaşamakta, yetiştirdiği işadamlarından bir bölümü bölgede yatırım yapmak yerine, İstanbul'da ve ülkenin diğer gelişmiş yörelerinde yatırım yapmaktadır. İlk ve ortaöğretim düzeylerinde okullaşma oranları Türkiye geneline yakın olmasına karşın, yükseköğretimde ülke düzeyinin hayli gerisinde bulunmaktadır. Sağlık göstergelerinde pek de parlak olmayan bir durum arz etmekte, tüm göstergelerde ülke ortalamalarının gerisinde kalmaktadır. Bölgenin ekonomik ve sosyal alanda performansını artırıcı, aktörlerin gönüllü işbirliğine dayalı ve sonuç alıcı örgütlenme düzeyinde son zamanlarda kıpırdamalar olmasına karşın, düşük bir durumda bulunmaktadır.

Korumacılığın büyük ölçüde ortadan kalktığı, sermaye ve enformasyon akımlarının hızlandığı, büyük şirketlerin üretimlerinin dünya ölçeğinde entegre edildiği, birçok sektörde kol gücünün önemini görece yitirip, beyin gücünün ön plana çıktığı ve her bölgenin neredeyse dünyanın diğer bütün bölgeleriyle rekabet içinde olduğu bir ortamda bir bölge nasıl daha yarışmacı hale getirilip, nasıl geliştirilebilir? Mekânda gelişmenin birikimli olduğu, kritik faaliyet eşiklerini aşmış bölgelerle, bu eşikleri aşmamış bölgeler arasında mesafenin açılmakta olduğu bir dünyada, yarışı geriden izleyen bölgelere nasıl ivme kazandırılabilir? Bazı ipuçları olmasına karşın, bu sorulara verilebilecek hazır bir cevap, hazır bir reçete yoktur. Verilebilecek her cevap, bölgeye özgü olmak durumundadır. Çünkü her bölgenin konusu, sosyal tarihi, birlikte iş yapma geleneği, coğrafyası, faktör varlıkları, kaynakları, sektörel ve toplam faaliyet düzeyi, sermaye birikimi ve insan sermayesi diğer bölgelerdekine

den farklıdır. Bütün bunlar hem bazı sınırlamalar getirir, hem de bazı fırsatlar sunar.

Bölgeler ve ülkelerarası ticaretin başlıca belirleyicilerinden olan ulaşım ve iletişim hizmetlerinin özellikle son elli yıldır ucuzlamasına ve iletişimde 20-30 yıl evvel düşünülemez gelişmelere rağmen, konum halâ önemlidir. Başlıca ithalat ve ihracat kapılarına ve talebin yoğunlaştığı bölgelere ya da merkezlere görece konum, sadece üretim ve dağıtım maliyetlerini etkilemesi açısından değil, aynı zamanda yığılma ve ölçek ekonomilerinden yararlanma ve değişen talep yapısına hızla uyabilme açılarından bir işletmenin başarısını etkileyecek unsurlardandır. Bölge; ülkenin ana ithal ve ihraç kapılarına görece konumu bakımından değerlendirildiğinde, Samsun-İskenderun arasında çizilecek bir hattın doğusundaki bölgelere görece avantajlı, batısındaki bölgelere görece dezavantajlıdır. Bölgede bir liman olmasına karşın, artbölgesinin küçük ve bu artbölgenin ekonomik faaliyet hacminin düşük olması nedeniyle bu liman şimdiye kadar yüksek iş hacimli bir liman olamamış ve çevresinde yığılma ekonomileri yaratacak bir faaliyet hacmi ve çeşitliliği uyaramamıştır.

Yığılma ekonomileri yaratan yüksek nüfus ve faaliyet merkezleri dışında konumlanmış özellikle küçük ve orta boy işletmelerin, bu dezavantajı aşabilmelerinin bir yolu, kümeler içinde yer almaktır. Kümeler, belli bir endüstride yer alan ve belli bir mekânda konumlanmış işletme topluluklarıdır. Kümelerdeki firmalar, benzer mallar ya da nihai ürünler için tamamlayıcı mallar üretir. Bir kümenin başarısı, ortak girdi teminine, ortak pazarlama araştırmalarına ve ortak pazarlama kanalları yaratabilmelerine bağlıdır. Bütün bunların olabilmesi ise kümedeki firmalar arasında karşılıklı güven ve bu güvenden kaynaklanan işbirliğinin gelişmesine bağlıdır. Merkeziyetçi yönetim geleneğine sahip toplumlarda, toplumun genelini ilgilendiren konularda karşılıklı güveni ve işbirliğini geliştirici ortak karar alma ve uygulama geleneği yeterli düzeyde olmadığından, ya da sınırlı olduğundan, bu toplumlarda başarılı kümeler için gerekli ortam da ya

hiç gelişmemiş, ya da sınırlı ölçüde gelişebilmiştir. Her halükârda, güven ilişkilerinin gelişmesi zaman alıcıdır ve kümelerin başarılı olduğu toplumlarda bu güven birikimi yüzyılların sonucudur.

Tarihsel olarak merkeziyetçi bir yönetimin yapısına sahip olagelmiş bir toplumdaki beklenebileceği gibi, bölge kümeleri açısından şimdiye kadar başarılı bir örnek sunamamış olsa da, Çorum'da olduğu gibi, ümitvar gelişmeler bulunmaktadır. İşbirlikçi ilişkiler açısından tarihsel birikimi zayıf olan toplumlarda, bu yönde gelişmelerin uyarılabilmesi için aktörler arası yüz yüze temas olanaklarını artırıcı, ortak sorumluluklar yüklenmenin bir sonucu olarak ortak karar alma alışkanlığını geliştirici mekânların yaratılması önemlidir. Organize Sanayi Bölgeleri uygulaması Türkiye'nin bu yönde attığı olumlu bir adımdır. Ancak, işbirliği alışkanlığının arzu edilen düzeyde gelişmemiş olması, kümelerin geliştirilmesine dayalı bölgesel kalkınma stratejileri uygulamasında başarı konusunda en azından yakın ve orta vade için temkinli olmak gereğine işaret etmektedir.

3.1 KONUM AÇISINDAN ENDÜSTRİLER

Konum açısından endüstriyel faaliyetleri kabaca üç gruba ayırmak mümkündür:

1. Hammaddeye dönük faaliyetler,
2. Pazara dönük faaliyetler ve
3. Bağlantısız endüstriler,

Hammaddeye yönelik endüstriler, bir malın üretilmesi sırasında kullanılan girdilerin ağırlık ve/veya hacimlerinin o malın ağırlığı ve/veya hacmine görece büyük oldukları endüstrilerdir. Dolayısıyla bu malları üreten işletmeler ya hammaddeye yakın, ya da birden fazla hacim ve/veya ağırlık kaybedici hammadde kullanıldığı taktirde, hammadde temini ve pazara ulaşım maliyetlerini minimize eden yerlerde konumlanır. Bölgede mermer ve sınırlı ölçüde kömür hariç önemli maden olmadığından, tarımsal sanayiler dışında hammaddeye dönük endüstrinin gelişme olanağı sınırlıdır. Samsun Limanı bölge dışından veya uluslararası piyasadan temin edilen hammaddeleri ara mala dönüştürmek için ulaşım açısından uygun bir mekan olmakla birlikte, bu kentte bu tür sanayilerin gerektirdiği büyük arazi temini sorunu vardır. Bölge sadece mermer, kaolin, kil ve orman ürünleriyle tarımsal ürünleri işleme sanayileri açısından potansiyel arz etmektedir.

Bir ya da birkaç özgül girdinin, su gibi çoğu her yerde bulunabilecek bir başka girdiyle birleştirilerek o özgül girdi ya da girdilerden çok daha fazla ağırlık ve/veya hacimli bir mal üreten endüstriler pazara dönük endüstrilerdir. Bu endüstriler ancak talep ve nüfusun yoğunlaştığı yerlerde gelişebilir. Bu tip endüstrilerin çıktıkları kimi kez mekanda çok geniş bir alana dağıtılsalar da konum yerleri yine de talebin siklet merkezindedir. Bölgede büyük talep yığılması olmadığından ve bölge, nüfus ve talebin temerküz ettiği yerlere uzak olduğundan, bölgede büyük çaplı pazara dönük endüstrilerin konumlanmaları ihtimal dışıdır. Bölgede ancak yerel ya da bölgesel talebe yönelik görece küçük ölçekli endüstriler kurulabilir. Bunların kurulması bile, esas tüketim merkezlerinde kurulu, ölçek

ekonomilerinden yararlanan büyük işletmelerin maliyet avantajlarını, ulaşım maliyetleri dolayısıyla bölgeye erişinceye kadar kaybetmeleriyle mümkündür.

Ulaşım maliyetlerine duyarlılık bakımından üçüncü tip endüstriler, imalat süresinde kullanılan hammadde ve ara girdilerin ağırlık ve/veya hacimlerinin üretilen malın ağırlık ve/veya hacminden pek farklı olmadığı endüstrilerdir. Bunlar konum açısından hammadde ya da pazardan bağımsız, ya da kısaca bağlantısız endüstriler olup, özgül işgücü gerektirmedikleri sürece maliyet avantajı sağlayan herhangi bir yerde kurulabilir. Bu endüstrilerin çıktıkları, diğer iki tip endüstrilere görece fiyat ağırlık oranları yüksektir. Bu tip endüstrilerin ucuz işgücü nedeniyle bölgede gelişme potansiyelleri vardır. Ancak, ülkede işsizlik hemen her yerde yaygın olduğundan ve düşük ücretlerle çalışmaya hazır emek barındıran başka bölgeler ve ülkeler bulunduğundan, bu tip endüstrilerin bölgede kurulabilmesi için bölgenin talep merkezlerine süratli veya güvenilir erişim kanallarıyla bağlanması ve bu tip endüstrilerin kurucularına onların tercihleri istikametinde, örneğin işgücü eğitimi ya da hazır fabrika binası gibi, bazı avantajların sunulması gerekir. Bölge'nin doğu-batı ulaşım bağlantısının Gerede'ye kadar olan bölümünün iyileştirilmesi, ve bazı kurumsal düzenlemelerin yapılması halinde bölge bağlantısız endüstriler için bir konum merkezi olabilir.

Ulaşım maliyetlerine duyarlılık açısından bazı endüstriler bağlantısız olsa da, bunların kendilerine özgü başka tür bağımlılıkları vardır. İleri teknoloji içeren bazı endüstriyel ürünler çok yüksek fiyat ağırlık oranlarına sahiptir; ancak bu tip endüstriler, yüksek nitelikli işgücüne ve araştırma geliştirme çalışmalarında işbirliği yapabilecekleri yüksek nitelikli eğitim kurumlarına dönüktür. Ayrıca buralarda çalışan uzman işgücünün ve araştırmacıların mekân tercihleri, çeşitgen bir kültürel ve sosyal yaşama

erişim sağlayan merkezlere yöneliktir. Bu tip endüstrilerin konumlanmalarında bölge, en azından yakın ve orta vadede, hemen hemen hiçbir şansa sahip değildir.

Yüksek teknoloji içerikli bazı ürünlerin üretimleri aşamalara ayrılabilir. Bazı aşamalar için yüksek nitelikli işgücü varlığı kritik olduğu halde, bazı aşamaları için bu bir gereklilik değildir. Bu aşamalar ucuz ve nitelikli işgücüne ve iyi erişim imkânlarına yöneliktir. Ancak bu aşamalarda bile üretimi organize edici, yönlendirici ve denetleyici işgücü yine, çeşitgen bir kültürel ve sosyal yaşam imkânları, hatta kimi kez güzel bir çevre ve doğaya erişim olanakları sunan merkezlere dönüktür. Bölge ucuz ve kaliteli işgücü sunabilse de, yönetici ve denetleyici personelin mekân tercihleri, ilk sıralarda, dolayısıyla ileri teknoloji içeren ürünlerin ikinci aşama üretimi için aranan özellikleri açısından ilk sıralarda yer aldığı söylenemez. Ancak hiç şansı olmadığını söylemek de gerçekçi değildir.

Öte yandan otomobil gibi bazı nihai ürünler bölgesel, ülkesel, hatta dünya ölçeğinde entegrasyonla üretilmekte, farklı yerlerde üretilen parçalar bir araya getirilerek nihai ürün elde edilmektedir. Bu tip endüstriler oligopolistik yapıdadır ve piyasalarında amansız bir rekabet vardır. Bu endüstrilerdeki firmaları ülke ve dünya ölçeğinde entegrasyona iten bu amansız rekabettir. Her parça, o parçanın nihai malı üreten işletmeye, üretim ve ulaşım maliyetleri dahil, en düşük maliyetle teslim edilebileceği yer ya da yerlerde üretilmektedir. Maliyetleri düşürme; nihai mal üreticisinin ara mal stokları yönetimini ön plana çıkarmaya, hatta tam zamanında teslim yöntemiyle sıfır ara mal stoklarıyla çalışmaya doğru itmektedir. Böyle bir sistemde ara malı üreticileri için nihai üreticiye yakınlık, ulaşım sisteminin güvenilirliği ve ulaşım maliyeti önem kazanmakta, hatta kritik hale gelmektedir. Bölge, büyük oligopolistik firmaların nihai mal üretim merkezlerine görece uzaktır ve bu merkezlere sıfır stok yönteminin gerektirdiği güvenli ve hızlı ulaşım imkanlarından şimdilik yoksundur; dolayısıyla orta ve uzun vadede olabilebile, bu firmalara ara mal

üreten tedarikçi işletmelerin bölgede konumları en azından şimdilik düşük bir olasılıktır. Ancak, oligopolistik firmalar tarafından üretilen ve tüm ülke mekânına, hatta dünyaya dağıtılan kitlesel nihai malların yedek parçaların üretilmesi için bölgede bir potansiyel vardır.

Endüstriler, konum açısından ürün-devreleri itibarıyla da farklılık arzeder. Her endüstriyel ürünün beş dönem ya da aşamadan geçtiği söylenebilir: **i)** doğuş ve teknolojik yenilik aşaması, **ii)** üretim teknolojisini ve ürünü iyileştirme aşaması, **iii)** ürün ve üretim yönteminin standartlaştığı olgunlaşma aşaması, **iv)** ürünün taklitleri ya da benzerlerinin piyasa çıktığı ve üretim ve tüketimin kitleselleştiği aşama ve **v)** olgunluk ve keskin rekabetin ortaya çıktığı aşama.

Birinci aşamada ürün belli bir firma tarafından belli bir bölgede geliştirilip, piyasaya sürülür. Bu aşamada ürün özellikleri ve üretim teknolojisi henüz oturmamıştır. Ürünün tüketici ya da kullanıcılar tarafından benimsenmesi konusunda yüksek risk vardır. İkinci aşamada kullanıcılardan gelen geri beslemeyi kullanarak ürünün özellikleri müşteri taleplerine daha uygun hale getirilir; üretim yöntemi, defo yüzdesini ve maliyetleri azaltacak yönde geliştirilir. Bu aşamada başarılı olunması kısmen firma elemanlarının içerdiği örtük bilgiye bağlıdır. Üçüncü aşamada ürün özellikleri müşteri talepleriyle iyice örtüşmüş, üretim teknolojisi standartlaşmış, kodlanabilir hale gelmiş ve tüketim kitleselleşmiştir. Tüketimin kitleselleşmesi, üretim teknolojisinin standartlaşması ve transfer edilebilir hale gelmiş olması sonucu, dördüncü aşamada, teknolojinin ilk ortaya çıktığı bölgede ya da başka bölgelerde yeni üreticiler ortaya çıkar. Beşinci aşama, oturmuş bir ürün ve standartlaşmış üretim teknolojisi bağlamında uluslararası düzeyde keskin rekabetin ortaya çıktığı, üretim maliyetini düşürmenin hayati önem taşıdığı ve üreticilerin ara malları ve nihai ürünün üretimini, maliyetlere bakarak çeşitli bölge ve ülkelere yaydıkları ve küresel ölçekte entegrasyona gittikleri dönemdir.

Kısıtlı teknolojik kapasitesi ve insan sermayesi birikimi nedeniyle bölgede yeni ürün ve üretim teknolojileri geliştiren firmaların ortaya çıkması en azından görünür gelecekte olanaksızdır. Yeni teknolojiler geliştiren firmaların bulunduğu bölgeler dünyada sınırlıdır. Ürün devreleri açısından, ürünün ya da bileşenlerinin üretiminde bölge ancak ürünün hayat döngüsünün 4'üncü ve 5'inci aşamalarında pay alabilir. Bu aşamada üretici için nitelikli fakat ucuz emek ve uygun üretim, ulaşım ve iletişim altyapısı ön plandadır. Bölgenin bu kriterleri açısından dezavantajlı olduğu söylenemezse de, dışardan gelecek potansiyel yatırımcılar için ülkenin Samsun – İskenderun hattının batısında kalan bölgelerine görece baskın bir avantajı olduğu da söylenemez.

3.2 COĞRAFYA

Coğrafya mekânda faaliyetlerin dağılımı, yoğunluğu ve çeşitliliğini etkileyen, kimi kez belirleyen etmenlerden biridir. Bölgenin önemli bir kısmı dağlık ve orman olmasına karşın, ülkenin önemli nehirlerinden ikisi bölgeden geçmekte ve bunların oluşturdukları vadi ve deltalar mevcut uygun iklim koşulları bağlamında çok çeşitgen ve verimli bir tarım yapılabilmesine olanak sunmaktadır. Bu olanakların hayata geçirilmesi bir ölçüde sulama imkânlarının ve ihracatın artırılmasına bağlıdır. Tarımsal ürünler ihracatı için, bölgenin hem dışa açılan bir limanı ve havaalanı, hem de karayolu bağlantıları vardır. Ancak karayoluyla güvenli ve hızlı tarımsal ürün nakliyatının yapılabilmesi için bölgenin batıya olan bağlantısının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Bölge coğrafyasının sunduğu önemli kaynaklardan biri ormanlardır. Fakat orman varlıkları etkili yönetilmediğinden zamanla bozulmuş ve verimleri düşmüştür. Bölge kırsal nüfusunun önemli bir bölümü orman içi ya da bitişiği köylerde oturmakta, bunların yıllık kesimleri yıllık üretim artışlarının üzerinde olduğundan ormanlar niteliklerini ve verimlerini hızla kaybetmektedir. Ormanlar yok oldukça erozyon artmakta ve bu, toprak varlığını tehdit etmektedir. Sürdürülebilir bir kalkınma açısından orman varlığının korunması ve iyileştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Meralar ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi bölgede de hayvancılığın temelini teşkil etmekte ve özellikle küçük üreticiler için önem taşımaktadır. Ancak, kapasitelerinin üzerinde otlatma nedeniyle bunların nitelikleri bozulmuş ve verimleri düşmüştür.

Burada temel sorun kurumsal altyapıdır. 1998'de çıkan 4342 sayılı Mera Kanunu, meraların iyileştirilmesi ve kapasitelerine göre otlatılmalarını öngörmesine rağmen, etkin bir kurumsal altyapı ve müeyyideler getirmediğinden bu konuda bir mesafe kat edilememiştir. Dönüşümlü ve mera ka-

pasitesine göre otlatma yapılabilmesi için yerleşim birimi bazında örgütlenmeye gidilmesi ve otlatmanın etkin denetlenmesi gerekmektedir. Bunun alternatifleri meraların kamulaştırılarak etkin bir denetim bağlamında, belirli süreler ve belirli hayvan sayısı sınırlamalarıyla kiraya verilmesi ya da meraların tümünden özelleştirilmesidir. Birinci alternatif Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde uygulanmakta ve etkin sonuç alınmaktadır. Ancak Türkiye'de kamu yönetiminin genel etkinliği göz önüne alındığında bu alternatifin iyi sonuç vermesi kuşkuludur. İkinci alternatif daha radikaldir. Ancak kırsal kesim nüfusunun ülkede ve bölgede hala yüksek olması, meraların görece varsıl kesimin eline geçerek, sınırlı hayvancılık ve bitkisel üretim yaparak geçimini sağlayan küçük üreticilerin sadece bitkisel üretimle geçimlerini temin edemez duruma düşmeleri ve kırsal kesimin hızla boşalarak kent varoşlarını doldurma tehlikesi karşısında, bu alternatifin şimdilik politik ve sosyal olabilirliği yoktur. Konuya, alternatiflerin olabilirlikleri, ekonomik ve sosyal getiri ve götürüleri açısından bakıldığında, meraların etkin kullanımı konusunda iyimser olmak mümkün görünmemektedir. Ancak bu hiçbir şey yapılamaz anlamına gelmez. Sabırlı bir çalışmayla, yerleşim birimi bazında örgütlenerek tekrarlanamayacak derecede yoğun gayretle iyi örnekler oluşturup, bunları köylüye göstererek, mevcut kurumsal düzenlemelerin getirdiği sınırlamaları bir ölçüde aşmak mümkün olabilir.

3.3 FAKTÖR VARLIKLARI: ARAZİ, SERMAYE, EMEK VE İNSAN SERMAYESİ

3.3.1 Arazi

Bu temel sınıflama içinde, bölge sadece arazi varlığı açısından görece zengindir. Bölge alanının yüzde 34,4'ü tarım arazisidir. Bunun bir kısmı, eğimi yüksek, marjinal arazilerden oluşuyorsa da kıyı kesimindeki yağış ve toprak özellikleri ve ırmak vadilerinde alüvyon topraklar tarıma son derece elverişlidir. Halen bölgenin yaklaşık 240 bin hektar alanı sulanmakta, bir o kadarı da sulanabilir niteliktedir. Bölgede çeşitli yağış kuşakları bulunması çeşitgen bir tarımı mümkün kılmaktadır. Temel sorun sulanabilir alanların bir an evvel sulamaya açılması ve erozyon kontrolüdür.

Toprak varlığıyla ilgili ikinci ve daha önemli bir temel sorun, arazinin işletmeler arası dağılımıyla ilgilidir. Tarımda işletmelerin en büyük bölümü, modern teknoloji bağlamında optimal ölçekten uzak büyüklüktedir. Küçük çiftçilik yaygındır. Özellikle sulama alanları dışındaki küçük çiftçiler geçimlik sınırında yaşamaktadır. Bu, onları riske karşı duyarlı yapmakta ve arzettikleri risk dolayısıyla yeniliklerin yayılmasını yavaşlatmakta marjinalin ötesinde çok büyük getiriler arzemedikleri sürece yeni tarımsal tekniklerin ve yeni ürünlerin yayılma ve benimsenme hızını düşürmektedir. Kısaca, arazi varlığının dağılımı ve küçük çiftçilerin yaygınlığı tarımsal yeniliklerin bölgeye hızla solmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu engelin kısa dönemde aşılması kolay değildir. Bu; zamanla kırsal kesimden göç nedeniyle, işletme ölçekleri büyüdükçe ve yayım hizmetleri etkinlik kazandıkça aşılabilecektir. Mevcut ortamda yayım faaliyetlerinin etkinleşmesi tarımsal yeniliklerin kırsal kesimde yaygınlaşması açısından kritiktir.

Öte yandan göç nedeniyle bir kısım arazinin piyasaya çıkması, optimal ölçekte işletmelerin oluşması için gerekli bir koşulsuz da, yeterli değildir. Potansiyel alıcılar yeterli mali kaynaklara sahip olmayabilir. Bu durumda bir arazi edindirme fonu kurulması ve

uzun vadeli kredilerle orta boy çiftçilerin ve başarılı küçük çiftçilerin işletme ölçeklerini büyütmelerine imkan tanınması gerekir. Orta boy çiftçiler, arazi edinmek için kendi kaynaklarını zorlayabilseler de bu, yeni teknolojileri uygulamakta gerekli olacak ellerindeki kaynakları azaltacak ve yeniliklerin kırsal kesime girme hızını düşürecektir.

Arazi ile ilgili diğer bir sorun, işletmelerin çok sayıda parsellerden olmasıdır. Bir işletmenin birden fazla parselle sahip olması, çeşitli sınıftaki arazinin mekânda dağılımı ve toprak kalitesi ve özelliklerine göre ürün çeşitlenmesini olanaklı kılar. Ancak, parsel sayısının fazla artması, işletme içi faaliyetleri planlamakta zaman açısından sorun çıkardığı gibi, parsel sınırlarının artması nedeniyle arazi kaybına neden olur. Toplulaştırma çalışmaları yapılmakla birlikte, bu çok yavaş uygulanmakta olup, Türkiye genelinde olduğu gibi, bölgede toplulaştırılan arazi, toplamın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Arazi toplulaştırması çalışmalarının hızlandırılması için tapu kadastro çalışmalarının bitirilmesi yanında işlemi kolaylaştırıcı hukuki düzenlemelerin yapılması da gerekmektedir.

3.3.2 Sermaye

Bölgede sermaye vardır, ancak bu sermayenin bir kısmı finansal sistem aracılığıyla, ya da başka bölgelerde daha kârlı yatırım olanakları gören bölge sermayedarları tarafından bölge dışında yatırıma dönüşmektedir. Yatırım girişimcilerin işidir ve girişimci kâr olanaklarını gören ve risk alan kişidir. Girişimci sayısını artırmak ve girişim ölçeğini büyütme için bölgedeki risk düzeyinin düşürülmesi gerekir. Risk düzeyi, daha iyi ve düzenli işleyen yerel altyapı, bölge dışına bağlantı sağlayan, özellikle batı eksenindeki, ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, kamu tarafından sabit maliyetleri düşüren hazır fabrika binası temini, işgücü eğitimi ve danışmanlık hizmetleri verilmesi yollarıyla bir ölçüde düşürülebilir.

Bölgede, yavaş da olsa, bir girişimci kültürü gelişmektedir. Bugün bölgede, ayrıntılı etütlerle yatırım kararı alan, bunun da ötesinde işgücünün bir bölümünü Amerika'ya eğitim için gönderen girişimci bile vardır. Bölgenin kalkınması dışardan yatırımcıların yatırım yapmalarından daha çok bölgedeki girişimcilere bağlıdır; çünkü bunlar yerel olanakları daha iyi değerlendirebilir ve risk düzeyini daha iyi tartabilir. Ancak; yerel-bölgesel girişimciliğe dinamizm kazandırılması; ve girişimcilerin cesaretlendirilmesi bir ölçüde kamunun yukarıdaki değinilen hususları yerine getirmesi ile mümkündür.

Potansiyel girişimciler açısından, en büyük sorunlardan birisi uygun koşullarda başlangıç sermayesi (seed money) teminidir. Kendi kaynaklarından başlangıç sermayesi temin edemeyenler için başlangıç sermayesi bulmak, Türkiye genelinde olduğu gibi, bölgede de çok güçtür. 1980'lerden beri devletin güttüğü bütçe açıklarını borçlanmayla giderme politikası, ve bunun kısmen bir yan ürünü olan yüksek enflasyon ve mali piyasalarda kalabalıklaşma, özel kesim borçlanma maliyetlerini artırdığı gibi, mali kesimden yatırımlar için kaynak teminini neredeyse olanaksız hale getirmiştir. Bu durumun en azından kısa ve orta dönemde devam etmesi beklenebilir. Bölgede yine Türkiye genelinde olduğu gibi, risk sermayesi şirketlerinin olmaması da potansiyel girişimcilerin işini güçleştirmektedir. Risk sermayesi şirketlerinin gelişmiş ülkelerdeki mekansal dağılımı incelendiğinde, bunların gelişmiş finansal merkezlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de de durumun farklı gelişmesi için bir neden yoktur ve bölgede en azından kısa ve orta vadede risk sermayesi şirketlerinin ortaya çıkmasını beklemek ve bu beklentiye dayanarak senaryo ve strateji belirlemek fazla iyimserlik olur.

Katılım Öncesi Mali Yardım çerçevesinde bölge bu yıl Avrupa Birliği'nin hibe fonlarından yararlanmaya başlamıştır. Ancak bu fonlardan her bir girişimciye yapılması öngörülen hibenin miktarı çok sınırlıdır ve bölgeye hızlı büyüme için gerekli dinamizmi kazandırma potansiyelinden yoksundur.

Durum analizi, potansiyel girişimciler için başlangıç sermayesi temininin bir sorun olmaya devam edeceğini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki ve Türkiye'deki başarılı işletmelerin deneyimleri, bir işletme kurulduktan, başlangıç aşamasındaki güçlükleri aştıktan sonra, pazar koşullarının uygun olması halinde, o işletmenin büyümesi için sermaye temininin bir sorun olmadığını göstermektedir. Başarılı işletmeler çoğu kez büyümelerini, kârlarından finanse etmektedir. Ayrıca, bu şirketlere mali piyasalardan, uygun koşullarda kaynak temin etme yolları da açılmaktadır. Bölgedeki potansiyel girişimcilerden kendi imkânlarıyla bunu başaramayanlar için, başlangıç sermayesi temininin sorun olmaya devam etme olasılığı oldukça yüksek görünmektedir. Bunun da büyüme hızına yansımaları doğaldır.

3.3.3 Emek ve İnsan Sermayesi

Genel bakış açısıyla üçüncü üretim faktörü emektir. Bölgede bol emek vardır ve yeterli istihdam ve gelir olanakları yaratılmadığından, bölge dışarıya sürekli göç vermektedir. Özellikle kırsal kesimde gizli işsizlik yaygındır.

Ancak zamanımızda emek miktarı kadar önemli olan, emeğin niteliği, emeğin içerdiği insan sermayesidir. Eğitim düzeyini, insan sermayesinin bir ölçüsü olarak ele alacak olursak, bölgede insan sermayesi varlığı durumu çok kötü olmamakla birlikte, çok parlak da değildir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ülke genelindekinden hep yüksek olagelmıştır. Özellikle kadınlarda okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yüksektir. Durum iyileşmekle birlikte sorunlar vardır. Okullaşma oranları sosyal getirisi en yüksek olan öğrenim kademeleri olan ilk ve orta öğretim düzeylerinde ülke genelindekilere yakındır. Ancak, kız öğrencilerin okullaşma oranlarında sorun devam etmekte, okul öncesi ve yüksek öğretim düzeyinde okullaşma oranları düşük düzeylerde bulunmaktadır. Bölge eğitilmiş işgücünün, insan sermayesinin bir kısmını da seçici göçle kaybetmektedir.

Mevcut insan sermayesinin dağılımı, kalkınma açısından sorunludur. Bölgenin gelişmesi için kritik sektörlerden biri olan tarımda istihdam edilenlerin, 2000 yılı verilerine göre, yüzde 23,5'i okuma-yazma bilmemekte; yüzde 10,2'si okuma-yazma bilmekle birlikte bir okul bitirme belgesine sahip bulunmamakta, yüzde 57,3'ü ise sadece ilkökul düzeyinde eğitim görmüş bulunmaktadır. Sektörde çalışanların sadece yüzde 0,32'si yüksek öğretim mezunudur. Tarımdaki insan sermayesi varlığının düşüklüğü yeniliklerin bölgeye hızla girmesine, birinci derecede olmamakla birlikte, bir engel teşkil etmekte, daha da önemlisi giren yeniliklerin doğru ve etkin uygulanmasında sorunlara neden olmaktadır. Yanlış ilaç ve gübre kullanımı, yanlış toprak işleme tekniklerinden kaynaklanan erozyon, toprak ve su kirlenmesi bu sorunların başlıcalarındandır.

Benzer bir durum imalat sanayinde de vardır. Bu işkolunda çalışanların yüzde 57,4'ü ilkökul mezunudur; yüksek öğrenim görmüş işgücü sektördeki istihdamın sadece yüzde 4,1'idir. Bu gelişen teknolojilerin izlenmesi, transfer edilmesi, etkin uygulanması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi açılarından umut verici bir durum değildir. GZFT analizlerinde de bu yönde bir sonuç çıkmaktadır. Nitelikli eleman bulunamaması sektörün başlıca sorunlarından biridir ve bu olgu sadece bu sektöre de özgü değildir.

Yüksek insan sermayesi sahipleri, yüksek öğrenimliler, daha çok mali sektör ve toplum hizmetlerinde yoğunlaşmıştır. Bu; verilen hizmet kalitesi açısından olumlu bir durum olmakla birlikte, yüksek öğretim görmüş olmanın her zaman yüksek insan sermayesiyle sonuçlanmamış olabileceğini, dolayısıyla bu kesimlerde verilen hizmet kalitesinin de düşük olabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir.

Üst düzeyde insan sermayesi edinmenin yolu üniversitelerden geçer. Bölge üniversitelerinin durumu, genel bir değerlendirme yapılacak olursa, arzu edilen düzeyde değildir. Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı, üniversite ve fakül-

teye göre değişmekle birlikte, 45-50 arasındadır. Bunlar oldukça yüksek rakamlardır ve öğretim üyelerinin ders verme dışında araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayıracak fazla zamanlarının olmadığına işaret etmektedir. Kadrolar geliştirilmedikçe, nitelik yükseltilmedikçe, sanayi-üniversite işbirliği konusunda temkinli olmak gerekir.

Bölgede emek varlığını, orta ve uzun dönemde etkileyecek bir husus, değişen nüfus profilidir. Doğum oranlarının düşmesi nedeniyle 1990'lardan itibaren Tokat ili dışındaki illerde nüfus piramidinin tabanı daralmaya, orta kısmı genişlemeye, dolayısıyla genç ve toplam bağımlılık oranı düşmeye başlamıştır. Bölgede 1980'de 75,97 olan genç bağımlılık oranı, 1990'da 62,57'ye, 2000'de ise 48,05'e düşmüştür. Bu; çalışma çağındaki nüfus oranının artması demektir. Yeterli istihdam olanakları geliştirilebildiği takdirde, bölge demografik gelişmelerden dolayı daha hızlı bir gelişme sürecine girebilir: çünkü emek miktarının artması yanında bağımlı nüfusun azalması nedeniyle, tasarruf oranları da artabilecektir. Bölge, ülkenin diğer birçok bölgesi gibi, demografik geçiş aşamasını yaşamaktadır. Bu her ülkenin ve bölgenin tarihinde yalnız bir kez olan tekil bir olgu olup, nüfus bileşiminin ötesinde tüm sosyo-ekonomik hayatta yansımaları vardır.

Nüfus piramidindeki bu gelişmenin tek olumsuz yanı, kırsal nüfus ve tarım sektörü üzerindeki muhtemel etkisidir. Kırsal kesimde piramidin orta bölümünün şişmesiyle, kırsal kesimde gizli işsizlik artacak ve bu gizli işsizlerin bir kısmı, bölge içi kentlere ve bölge dışına göç edecektir. Kırsal kesimde nispeten yaşlı bir grup kalacaktır. Bu yaşlı gurubun yenilikler karşısında davranışının muhtemelen daha muhafazakâr olması yanında, emek arzı ve arz edilen emeğin kullanılma yoğunluğu düşecektir. Bu da yaşlı muhafazakâr kesimin daha kolay kabul edebileceği yenilik arzı olmadığı takdirde, kaçınılmaz olarak verimliliğe yansiyacak ve tarım görece daha yavaş büyüyecektir.

3.4 KÜLTÜREL MİRAS, DOĞAL DEĞERLER VE TURİZM OLANAKLARI

Turizm, son 10-15 yıldır bazı bölgelerin ekonomilerinde önemli bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Bölgede zengin bir tarihsel-kültürel miras ve doğal değerler vardır. Ancak, konuya talep yönünden bakıldığında, turizmin bölgede önemli bir sektör olarak ortaya çıkmasının önünde bazı sınırlamaların olduğu görülmektedir.

Türkiye'ye yönelen turizmin büyük bir bölümü kitlesel olup, Ege ve Akdeniz kıyılarına ve bu kıyıların hemen arbtölgelerinde bulunan tarihi alanlara yöneliktir. Özellikle tarih ve kültür varlıklarını görmeye gelen turistlerin toplama oranı düşüktür. Bölge, bu tür turistlerin ilgisini çekebilecek bir alandır. Ancak, diğer bölgelerde turistlerin asıl olarak yöneldiği güneş, kum ve deniz bakımından görece dezavantajlı olduğundan, bölge sadece tarihe ve kültüre meraklı büyük grup içinde küçük bir azınlık oluşturanlardan turist çekebilir.

Burada da Ankara'nın bölgeye görece konumu, bölge için bir negatif dışsallık yaratmaktadır. Yabancı turistlerin asıl ilgisini çeken ve çekebilecek olan Etiler'den kalan anıtlar ve ören yerleridir. Bunlar da Ankara'dan günöbirlik turlarla ziyaret edilebilecek konumdadır. Bölgede konaklama içermediğinden bu turların yerel ekonomik etkisi minimal düzeydedir. Gelecekte kültürel turist sayısı artabilir; ancak Hitit anıtlarını ziyaret edenlerin bölgenin daha kuzeyindeki Osmanlı ve Selçuklu eserlerini de ziyaret etmeye yönelmedikleri sürece, turizmin bölgesel ekonomik etkisinin sınırlı kalması yüksek bir olasılıktır.

Yabancı turisti, Osmanlı değerlerini ziyaret etmek için Amasya, Tokat ya da Çorum'a çekmek güçtür; çünkü Türkiye'ye gelen turistlerin içinde Osmanlı medeniyet eserlerinden İstanbul'daki birkaçı dışındakilere ilgi azdır. Özellikle kültürel nedenlerle bunun yakın ve orta dönemde değişme olasılığı da düşüktür. Osmanlı mimarisinin şaheseri olan Edirne'deki Selimiye Camisi ve külliyesini ziyaret

eden yabancı sayısı, Edirne'nin başlıca turizm merkezlerinden biri olan İstanbul'a yakınlığına rağmen, örneğin Efes'i ziyaret edenlerin yanında, hatırı sayılır bir rakam değildir.

Yerli turistler için durum biraz daha farklıdır. Ankara'nın konumunun bölge üzerindeki negatif dışsallığı yerli turistler hususunda da geçerliliğini koruyor olsa da, son zamanlarda yayla ve kültür turizmine, özellikle de Doğu Karadeniz'e yönelik gittikçe artan bir turizm hareketi vardır. Bölge hem kendi tarihsel ve kültürel varlıkları ve doğa değerleri, hem de Doğu Karadeniz güzergahı üzerinde olması nedeniyle, bu hareketten gittikçe artan oranda bir pay alabilir.

Öte yandan bölgedeki kaplıcaların bölge dışından fazla turist çekme potansiyeli bulunmamaktadır. Türkiye'de çok sayıda termal kaynak vardır ve bu kaynaklar ülkenin dört bir yanına dağılmış bulunmaktadır. Bölge termal kaynaklarının diğer bölgelerden turist çekebilecek ayırt edici özellikleri olmadığından, termal turizmin sadece bölge içine münhasır olması ve bölge dışından talep çekememesi oldukça yüksek bir olasılıktır.

3.5 DİŞ EKONOMİK İLİŞKİLER, ULUSLARARASI GELİŞMELER VE BUNLARIN BÖLGEYE MUHTEMEL ETKİLERİ

Bölgeyi etkilemeye başlamış ve görünür gelecekte etkileyecek uluslararası ekonomik ve siyasal gelişmelerin başlıcaları;

- Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ve bunun koyduğu kurallar,
- Çin'in bir dünya ekonomik gücü olarak ortaya çıkması ve DTÖ üyeliği,
- Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsü kazanması ve
- Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulmasıdır.

DTÖ kuralları, tarifelerin tedricen azaltılmasını ve sübvansiyonların, kotaların zaman içerisinde kaldırılmasını, tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamalarının tarifelere dönüştürülmesini ve gelişmekte olan ülkelerde tarım desteklerinin ürünlerin üretim değerlerinin yüzde 10'unu geçmemesini öngörmektedir. Bu kurallar çerçevesinde tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde 2005'ten itibaren kotalar kaldırılmış ve Çin'in bu ürünlerde yaptığı ihracatın sancıları Türkiye dahil tüm ülkelerde hissedilmeye başlamıştır. DTÖ kuralları, rekabeti küresel ölçekte keskinleştirmiş ve özellikle ucuz işgücüne dayanan endüstrilerde büyük konumsal hareketlere yol açmaya başlamıştır. Türkiye gibi, birçok az gelişmiş ülkeye görece işgücü pahalı olan ülkeler için ucuz işgücüne dayalı endüstrilerde rekabet imkanı daralmış, hatta ortadan kalkmıştır. Öyle ki, örneğin Kamboçya'da, Marks & Spencer ve GAP gibi uluslararası şirketler aylık 45 Dolar'a kadın işçi çalıştırmakta ve üretilen ürünleri dünya ölçeğinde pazarlamaktadırlar. Bu gelişmeler TR83 dahil, tüm az gelişmiş yöreler açısından bir tehdittir. TR83 ve benzeri bölgeler, ucuz işgücüne dayalı endüstrilerde işletmeler ancak yüksek verimlilikle çalışarak, bunun için de teknolojilerini durmadan yenileyerek ve daha eğitimli işgücü kullanarak rekabet edebilirler.

DTÖ kuralları ihracat performansı ve ithal yerine yerli mal kullanım şartlarına bağlı sübvansiyonları

yasaklamakta, sadece araştırma-geliştirmeye, az gelişmiş bölgelerin desteklenmesine ve çevre koruma amacına yönelik sübvansiyonlara izin vermektedir. Bunlar bölgeye verilebilecek sübvansiyonlar açısından olumludur.

DTÖ kuralları çerçevesinde özellikle kotaların kalkması ve tarifelerin indirilmesi, bölge ihracatı için fırsatlar sunsa da, tehditler arz etmektedir. Bölgede gelişebilecek bazı bağlantısız ve emek yoğun endüstriler için ucuz işgücü kritik olduğundan ve dünyada bölgedekinden çok daha ucuz emek arzeden bölgeler bulunduğundan bu tip endüstrilerde bölgenin rekabet şansı kaybolmasa da azalmaktadır.

Ekonomik açıdan ülke ve bölge için en önemli uluslararası gelişme kuşkusuz 1996'da gerçekleşen Türkiye – AB Gümrük Birliği'dir. Gümrük Birliği, bölge için fırsatlar yaratması yanında, tehditler de yaratmıştır. Tehditlerin en başında AB pazarına yönelik olarak yapılacak üretimde, Türkiye'deki bölgelerin konum açısından görece üstünlüklerini değiştirmiş olmasıdır. Özellikle Marmara Bölgesi ve bir ölçüde Ege Bölgesi'nin görece üstünlüğü artmış ve TR83 Bölgesi dahil diğer bölgelerin görece üstünlükleri Marmara ve Ege bölgelerine görece azalmıştır. Gümrük Birliği'nden sonra Marmara Bölgesi'nde artan endüstriyel yığılma bunun en büyük belirtisidir. Aynı bölgede hizmet kesiminde de yığılma artmıştır. Bölge, Marmara'ya görece dezavantajını, daha önce de işaret edildiği üzere, batıya olan ulaşım bağlantısını, iyileştirerek, daha hızlı ve daha güvenli kara ulaşımı ve hava ulaşımıyla bir ölçüde aşabilir.

Bölge için önemli bir tehdit, Türkiye pazarının özellikle hayvansal ürünlere gittikçe daha fazla açılmasıdır. Ölçek ekonomilerinden yararlanabilecek, daha iyi ırk hayvan besleyebilecek işletmeler kurulmadıkça ve küçük ölçekli işletmeler için üretim maliyetlerini düşüren meralar ıslah edilip kapa-

sitelerine göre otlatılmadıkça, bölge hayvancılığı AB ürünleriyle rekabet edemeyecek ve gittikçe gerileyecektir.

Gümrük Birliği'nin sunduğu en büyük fırsat AB pazarının açılmasıdır. Bu, özellikle meyve ve sebze yetiştiriciliği açısından çok önemlidir. Bölgenin iklimi çok çeşitli meyve ve sebze yetiştirilmesine olanak verdiği gibi, AB'ye dahil Akdeniz iklim kuşağındaki ülkelere görece iklim özellikleri nedeniyle meyve ve sebzelerin görece daha geç olgunlaşması, bölgeye mevsimsel avantajlar sunmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsünün getirdiği en önemli fırsat AB fonlarından yararlanma olanağıdır. Bu fonlar "Gündem 2000" belgesi uyarınca, bölgelerarası ekonomik eşitsizliklerin azaltılması için dezavantajlı bölgeler ve işgücü piyasası güçlü olmayan yörelere yönelik olarak kullanılmaktadır. "Gündem 2000"deki politikaların ileride de değişik hususlar vurgulamakla birlikte devam etmesi beklenebilir.

AB'nin bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek üzere belirlemiş olduğu stratejinin temel bileşenleri sağlıklı bir ekonomik büyümeyi hedefleyen makroekonomik politika, işgücü piyasasının sağlıklı işlemesine yönelik yapısal bileşen ve bölgesel/yerel düzeydeki girişimlerin güçlendirilmesini amaçlayan alansal (territorial) bileşendir. Bu stratejiye göre uygulanacak ve bölge için de geçerli programların ana başlıkları şöyle özetlenebilir:

- Altyapı geliştirme (ulaştırma ve enerji ağları, boru hatları, haberleşmede dijital şebekeler, su kaynakları ve atık yönetimi vb ile bağlantılı altyapılar),
- İşletmeler için destek (KOBİ'lerin teknolojik yenilenme ihtiyacı, araştırma, endüstriyel işbirliği ve iletişim, insan kaynaklarının geliştirilmesi),
- Eğitim ve öğretim (insan kaynaklarının geliştirilmesi, özellikle gençler, kadınlar ve dışlanma tehdidiyle karşılaşan insanların işgücü piyasasına entegrasyonunun teşvik edilmesi),

- Çevrenin korunması (özellikle tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde ve turizmin geliştirilmesinde çevrenin gözetilmesi),
- Araştırma ve geliştirme (bilimsel etkinliklerin sağlayacağı dinamizmden yararlanarak, teknoloji uçurumunun kapatılması),
- Yerel kalkınma (yerel kaynakların artırılması ve girişimcilerin teşvik edilmesi).

Avrupa Birliği, bölgesel politikalar çerçevesinde, üye ülkeleri "Yapısal Fonlar" ve "Uyum Fonu" olarak adlandırılan mali araçlardan aday ülkeleri de "Katılım Öncesi Mali Yardımlar" yararlandırmaktadır.

- Türkiye'ye 2004-2006 döneminde AB tarafından tahsis edilmesi öngörülen mali kaynakların yaklaşık üçte biri, Ekonomik ve Sosyal Uyuma yönelik ÖÜKP kapsamındaki faaliyetlere ayrılmıştır. Bu payın ileride de geçerli olması muhtemeldir. Planda bu kaynağın, "Altyapı Hizmetlerinin İyileştirilmesi ve Çevrenin Korunması" başlığını taşıyan 3. gelişme eksenini için kullanılması öngörülmektedir. Bu kaynakların büyük kapsamlı projeler için yeterli olmadığı görülmektedir.

ÖÜKP'daki önceliklerden bazıları bölge gelişme stratejileri açısından da öncelik taşımaktadır. Bunlar:

- Kentlerin atıksu arıtma ve katı atık bertaraf tesislerinin geliştirilmesi,
- Kırsal alanda örgütlenme yetersizliğinin aşılması, özellikle yetişkinlere yönelik eğitimlerin önemsenmesi ve bilgi sistemindeki eksiklikleri sürdürülebilir bir biçimde giderecek kurumsal yapıların güçlendirilmesi,
- Kırsal yaşam kalitesinin artırılması ve biyolojik çeşitliliğin ve kültürel mirasın korunması gibi konulardır.

ÖÜKP'daki önceliklerden biri olan demiryolu ağının güçlendirilmesi ise, ülkesel ölçekte bir karar olmakla birlikte, özellikle Samsun Limanı'nı desteklemeyi ve İç Anadolu ile/ve İç Anadolu üzerinden batıyla dolaysız ve güçlü bir demiryolu

bağının oluşturulmasını hedefleyen TR83 Bölgesi bakımından da stratejik bir karar olarak ortaya çıkmaktadır

Bölgeyi doğrudan etkileyen önemli bir uluslararası gelişme Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. Bu olgu Türkiye'nin kuzey ve doğusunda yeni kurulan ülkelerle ticaretinde büyük fırsatlar yaratmaktadır. Bu ülkelerden ithal edilen ham madde ve yarı mamul maddeler (kereste, hurda demir, tahıl, kömür ve en önemlisi yeni başlayan doğal gaz) bölgede bir dizi sanayi kuruluşunun faaliyete başlamasına olanak vermiştir.

Bu ülkelere giderek artan miktarlarda yapılan ihracat da belirli bir canlanma yaratmaktadır. Samsun Limanı Rusya'ya ve Rusya üzerinden Orta Asya'daki Türki-Cumhuriyetler'e yapılan ihracatta önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bölgeden ihraç edilen önemli ürünler meyve-sebze (ağırlıklı olarak Akdeniz Bölgesi'nden gönderilen ve Ro-Ro seferleri ile Samsun üzerinden taşınan), çeşitli gıda ve temizlik malzemeleri, otomotiv sanayi ürünleri ve elektrikli aletler ve inşaat malzemeleridir.

Bu gelişmeler neticesinde Samsun Serbest Bölge'de bulunan üretim alanlarına talep artmıştır. Samsun Limanı mevcut ekipmanı ile toplam kapasitesi olan 3 milyon ton malı fiilen elleçler hale gelmiştir. Rusya ve bu ülke üzerinden Orta Asya ile kurulan ticari ilişkiler; Samsun'un, dolayısıyla art bölgesinin gelişmesi üzerinde en fazla etkisi olabilecek dış gelişmedir. Bu durum bölgedeki tüm sektörler için büyük bir potansiyel olanak arz etmektedir.

3.6 YEREL FIRSAT VE ÖNCELİKLER

Yerel fırsatlar ve bölge halkının öncelikleri ile ilgili GZFT çalışmalarının bulguları Tablo 3.3.3.1'de sunulmaktadır. Bu analizler, DPT tarafından 5

ilçede, proje kapsamında 5 ilçede ve daha sonra 14 il ve ilçe merkezinde yapılan bütün çalışmaları özetlemektedir.

Tablo 3.3.3.1 Bölgenin Avantaj ve Darboğazlarının Değerlendirilmesi

Güçlü Yönler	Güçlü yönleri geliştirecek yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> İklim koşullarının (turunçgiller hariç) her türlü tarımsal ürüne uygun olması, Verimli ve geniş tarım arazilerinin bulunması, Sulama kapasitesinin yüksek olması, Su ürünleri üretimi için uygun ortamın bulunması, Türkiye ortalamasının üzerinde orman varlığı olması, İşlenmeye uygun zengin tarımsal ürün çeşitliliği olması, Bölgede uzmanlaşmış, sebze ürünü yetiştirmekte deneyimli ve sözleşmeli çiftçilik yapan çiftçilerin bulunması, Su kaynaklarının enerji üretme kapasitesinin yüksek olması, Madencilik (mermer ve linyit) yataklarının ve jeotermal kaynaklarının bulunması, Sanayileşme için nüvelerin bulunması, Bölgede doğal kaynaklara bağlı sanayilerde "derinleşme" olanaklarının bulunması, Bölgede girişken, değişime açık ve bunu kanıtlamış bir girişimci grubunun bulunması, Bölge sermayesinin yatırım için yeterli olması, İstanbul ve Ankara gibi kentlerde yaşayan bölge kökenli işadamlarının, bölgeye ilgilerinin devam ediyor olması, Bölgede deneyimli ve çalışmaya istekli bir işgücünün bulunması, Üniversitelerin ve bunlara bağlı YO ve MYO'larının bulunması, bu kurumların çevreleri üzerinde geliştirici bir etkisi olması, Bölgenin dünya ticaretinde rol oynayabilecek bir liman kentinin bulunması, bu kentin ve limanın Orta Anadolu'nun Karadeniz'e açılmasını sağlıyor olması, 	<ul style="list-style-type: none"> Dış pazarlara ve sanayiye yönelik katma değeri yüksek alternatif tarımsal ürünlerin tanıtımı ve yaygınlaştırılması Drenaj, tuzlanma vb. sorunlarla ve başka nedenlerle bu verimli alanların daralmasına izin vermemek Sulanabilecek alanların sulamaya açılması, Mevcut akarsu, göl ve göletlerde katma değeri yüksek su ürünlerinin üretimini teşvik etmek, Zengin orman varlıkları korumak, orman ürünlerinden bölge halkının optimal düzeyde yararlanmasını sağlamak, Uzmanlaşmış üreticiliğin ve yüksek verimliliğin gelişmesini teşvik etmek, Sözleşmeli çiftçilik yoluyla tarım- sanayi entegrasyonunu teşvik etmek, Planlanmış enerji yapılarının özel kesim tarafından inşa edilmesi, Madencilik ve özellikle mermer yataklarının ve jeotermal kaynakların geliştirilmesi konusunda politika oluşturmak, Nüvelerin bulunduğu yerlerdeki gelişimi desteklemek ve "küme" oluşumuna yönelik politikalar geliştirmek Girişimciliği geliştirecek eğitim programlarının düzenlenmesi, İstihdamı, özellikle nitelikli işgücü istihdamını artıran ve işsizliği önleyen politikalar, işbaşında eğitim gibi programlar uygulamak, Eğitimi desteklemek, eğitim ile iş dünyası arasında bağlantı kurmak, kooperatifler ve diğer yeni iş sahalarıyla gençlerin ve kadınların ekonomiye bütünüyle entegre olmalarını sağlamak, Bölgenin genel eğitim ve teknik eğitim düzeyini yükseltmek, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve araştırma kurumlarının çoğalmasını sağlamak, üniversitelerdeki eğitimin niteliğini iyileştirmek, Üniversitelerin bölgenin gelişme sorunlarıyla ilişkisini ve ortak çalışma programlarının artmasını sağlamak, Samsun Limanı'nın önemli bir ihracat kapısı olarak gelişmesini sağlamak,

- Bölgenin elverişli bir kentsel kademelenme düzeni olması,
- Bölgede kentsel- tarihsel bir doku bulunması,
- Bölgedeki dağlık yapı, kıyı yapısı ve tarihi eserler ile donatılmış, bazıları uluslararası anlaşmalarla korunan zengin doğal ve kültürel mirası bulunması, özel ilgi alanı turizmne elverişli kaynakların bulunması.
- Kentsel kademelenmenin özellikle en alt basamaklarındaki yığılmanın azaltılarak daha dengeli hale gelmesi için yeni bir yerleşim mekan/ politikası geliştirmek
- Kültürel ve doğal zenginliklerin kayıtlarını/ envanterini yapmak, turizm gelirlerini artırmak, yeni ve özgün (hanlar gibi) konaklama tesisleri ve yeni hizmet alanları ve tesisler geliştirmek.
- Turizmin gelişimini de göz önünde tutarak, tarihi ve doğal mirası koruyucu politikalar geliştirmek,
- Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, odalar ve sivil toplum kuruluşları dahil yerel kuruluşları güçlendirmek ve bunların faaliyet alanlarını genişletmek ve bölgedeki öncülüklerini ve hizmet sunumlarındaki rollerini artırmak ve yönetim anlayışını güçlendirici politikaları ve uygulamaları geliştirmek,

Zayıf Yönler

- Erozyon tehlikesi bulunması,
- Ormansızlaşma, şehirlerde ve kırsal alanda sanayi ve hayvancılıktan kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğinin ve kentsel atıkların yarattığı ciddi çevre sorunları olması,
- Kırsal alanda bulunan fazla nüfusun baskı yaratması,
- Tarım alanlarının amaç dışı kullanılması,
- Drenaja gereken önemin verilmemesi,
- Yanlış ve gereksiz gübre kullanımı, hatalı tarımsal ilaçlama yapılması,
- Çiftçilerin kirlenme sorunlarına, toprak analizine, tarımsal yayım ve eğitime ilgi duymaması,
- Sulama altyapısının eskimiş veya yetersiz olması,
- Tarımsal işletmelerin küçük olması,
- Arazinin çok parçalı olması ve arazi toplulaştırmasının yavaş ilerlemesi,
- Teknoloji, sulama ve organizasyon yetersizliklerden kaynaklanan ve kırsal ekonomideki talep azlığına ve düşük gelire sebep olan tarımsal uygulamalar ve pazar mekanizmalarının elverişsizliği,

Zayıflıkları azaltmaya yönelik yaklaşımlar

- Erozyonu azaltıcı havza bazlı ve kapsamlı projeler geliştirilmesi
- Bölgenin orman varlığını korumak ve erozyonun azaltılması için özel programlar geliştirmek, katıyatık ve atıksu yönetimi için belediyelerin (sorunun türüne göre) ortaklıklar kurarak veya bazı durumlarda ayrı ayrı çözüm üretmelerini teşvik etmek,
- “Gizli işsiz” niteliğinde düşük verimlilikle tarımda çalışan nüfusun, kırsal alandan göç eğiliminin devam edeceği öngörüsü ile kentlere yeni gelecekler için program geliştirmek ve/veya kırsal nüfusa tarım dışı faaliyetlerde istihdam olanağı sağlayacak programlar geliştirmek,
- Özellikle kıyı kesiminde verimli tarım alanlarının amaç dışı kullanımını önleyici politikalar geliştirmek,
- Mevcut verimli tarım alanlarından, tuzlanma ve erozyon tehdidini dikkate alarak yararlanmak, drenaj altyapısını geliştirmek
- Yanlış sulama, bilinçsiz gübre ve tarım ilacı kullanımı nedeniyle oluşan ürün kaybını ve israfı önleyici yayım çalışmalarını etkinleştirecek politikalar geliştirmek,
- Kentleşme, sanayileşme ve modern tarım teknikleriyle birlikte, tarım alanlarında başlayan kayıp ve kirlenmeyi sınırlamak ve önlemek; çiftçilik tekniklerinde doğaya ve tüketiciye zarar vermeyecek üretim konularında eğitim/ yayım çalışmalarını güçlendirmek, mevcut analiz laboratuvarlarını geliştirmek, ücretsiz yapılmakta olan toprak analizleri konusunda çiftçileri bilinçlendirmek,
- Tarımsal üretimde verimlilik artışını sağlayacak işletme büyüklükleri elde etmek için toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak ve bunun için sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak, optimal işletme büyüklüğünü teşvik etmek, sulama örgütlenmesi ve yönetimini rasyonelleştirme programları geliştirmek ve pazar sorunlarının aşılması için çiftçi örgütlenmesini güçlendirmek,
- İşletme büyüklüğünün artırılmadığı durumlarda, tarımsal üretimi yoğunlaştırmak (intensification) doğrultusundaki arayışın güçlendirilmesi,
- Yeni yerel, ulusal ve uluslararası pazarları ve çiftçi birliklerini geliştirmek, modern tarım metotlarını uygulamaya koyarak kırsal geliri artırmak,

- Dağlık bölgelerdeki kış şartlarının ağırlığı, zor iklim koşulları ve yağışı yetersiz alanlar bulunması,
- Tarımda çalışan nüfusun yaşlı olması ve yaşlı işgücünün ve kaynak yetersizliğinin, kırsal geliri artırıcı gayretlere engel teşkil etmesi,
- Birliklerin ve kooperatiflerin etkin olmaması,
- Hayvancılığın geriliyor olması,
- Kaba yem üretiminin yetersiz olması,
- Canlı hayvan borsasının bulunmaması,
- Girişimcilik ruhunun yetersiz olması,
- Sanayileşmenin çok yavaş olması,
- Örgütlü hareketin ve toplumsal işbirliğinin yetersiz olması,
- Sanayi işyerlerinin genellikle çok küçük olması, geri teknoloji ve düşük verimlilikle çalışması,
- Taşımacılıkta, yetersiz iş hacminin getirdiği hizmet kalitesi düşüklüğü ve erişilebilirlik güvensizliği,
- Banka mevduatlarının bölgede yatırıma dönüşmemesi,
- Bölgeden dışarıya sermaye kaçışının artması,
- Bütün sektörlerde yetişmiş eleman eksikliği,
- Nitelikli eleman azlığı,
- Eğitimli genç nüfusa istihdam alanının sınırlı olması,
- Eğitimli/ nitelikli genç nüfusun bölgeyi terk etme (seçici göç) eğilimi,
- Şehirlerdeki imar ve kentleşme sorunlarının yeterli düzeyde ve bilimsel yaklaşımlarla ele alınmamış olması,
- Doğanın bozulması, tarihi ve kültürel varlıkların korunamaması ve tanıtılmasındaki yetersizlikler,
- Turizm sektöründe tesislerin az ve tanıtımın yetersiz olması,
- Bölgenin büyük kısmının hizmetlerden yararlanamaması ve ana pazarlardan uzaklığı,
- Yerleşim yerleri kademelenmesinin alt basamaklarıyla ilgili olarak yapılacak çalışmalar
- Birliklerin ve kooperatiflerin türlerine göre, etkinlik düzeyleri ve bunların geliştirilmesi teknikleri ve politikaları üzerinde özel araştırmaların yapılması
- Bölgede hayvancılığın gerilemesini önlemek için özel bir program geliştirmek ve sözleşmeli çiftçilik modeline geçişi hızlandırmak,
- Kaba yem üretiminin artırılması,
- Bölgede organize besi bölgelerinin ve canlı hayvan borsalarının gelişimini desteklemek
- Girişimcilik ruhunu yükselterek ve KOBİ'leri destekleyerek, sanayileşmenin dış pazarlara ve ülke pazarına açılmasını sağlamak, KSS'lerin altyapı ve atık sorunuyla ilgili eksikliklerini tamamlamak ve organizasyon açısından desteklemek,
- İmalat ve hizmetlerde, pazarlama ve kalite alanlarında yönetim becerisini geliştirmeye yönelik eğitim ve kalkınma programlarını, hedefleyen KOBİ sayısını artırmak,
- Örgütlü sivil toplum gelişiminin teşvik edilmesi
- Verimliliği artırmak, ölçek ekonomilerinden yararlanmak ve rekabet gücünü artırmak için, sanayide ortalama işletme ölçeğinin büyümesini teşvik etmek,
- KOBİ'lere kredi sağlayan ve yatırımı kolaylaştıran kuruluşların bölgede etkinleşmesi için program geliştirmek,
- Banka mevduatı biçiminde değerlendirilen tasarrufları yatırıma yönlendirmek için finans politikaları geliştirmek,
- Girişimcilerin bölgeye dışarıdan sermaye ve teknolojik bilgi getirmelerini sağlamak,
- Teknik eğitim ve işgücü arasındaki ilişkileri düzenleyecek istihdam kurumlarını geliştirmek ve yeni istihdam politikalarının, çeşitlenmiş bir kurumsal yapıda katılımcı yöntemlerle oluşmasını sağlamak,
- Kentleşme ve kentsel dönüşüm politikalarını, kentlerin özgün niteliklerini dikkate alarak geliştirmek, demografik kentleşme konusunda yerel yönetimlerin dikkatli ve hazırlıklı olmasını sağlamak,
- Bölge için tanıtım politikası geliştirmek ve turizm sektörünün güçlenmesini sağlamak, kentlerdeki mevcut tarihi eserler ve arkeolojik sitler için koruma politikaları üretmek,
- Önce yerli turizmin gelişmesi ve giderek dışa açılmaya hazır hale gelmesi doğrultusunda aşamalandırılmış bir yaklaşımla, turizm sektörü gelişmelerini bütünsel olarak planlamak,
- Pazarların bölgeye yaklaşmasını sağlamak için iletişim ve ulaşım altyapısını iyileştirmek ve yeni altyapı geliştirmek,

- Yerel birliklerin, ortaklıkların ve sivil toplum kuruluşlarının yeterince gelişmemiş olması,
- Bölgede sivil toplum gelişimini desteklemek ve yönetişimci bir anlayışın gelişmesini sağlamak,

Fırsatlar

- Sulama amaçlı baraj ve göletlerin DSI'nin proje portföyünde bulunması ve planlanmış olan alanların sulanabilir hale gelmesiyle, sulamanın yaklaşık iki katına çıkartılabilecek olması,
- Bölgede ihrac potansiyeli olan ürünlerin tarımına (enginar, bamya gibi) uygun koşulların bulunması,
- Üç ilin (Amasya ve Tokat, son sıralarda Çorum'un) 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamında olması ve dört ilin Kalkınmada Öncelikli Yörelere listesinde olması,
- Yayla ve dağ turizmi gibi özel amaçlı turizm için güçlü potansiyel bulunması,
- Bölgeden Türkiye'nin doğu-batı ve güney-kuzey temel eksenlerinden bazılarının geçmesi, temel eksenlerin önem kazanmakta olması,
- Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi olması,
- AB ve fonlarının kullanılabilir hale gelmesi,

Fırsatları geliştirecek yaklaşımlar

- Kamu yatırım önceliklerini iyi belirlemek ve gerçekleşmeyi izlemek,
- Bölgede, bamya enginar ve diğer ürünlerin ihracatına uygun örgütlenmeyi ve kurumsal gelişmeleri sağlamak
- Teşviklerle ilgili olanakları rasyonel olarak kullanmak (bütün ekonomik sektörler için), ancak tam rekabet koşullarında yarışabilir yapıya ulaşmak hedefini kaybetmeksizin, aşamalı bir geçişle teşviklerin etkisizleşeceği bir yapıya hazırlamak,
- Tarım ve hayvancılıkla uğraşanların gelirlerini artırarak, üreticinin tarım ve hayvancılıktan uzaklaşmasını önlemek, pazarın istediği standartlarda ürün sunumu sağlamak, çiftçiye etkin teknik desteğin verilmesini sağlayacak yapıları teşvik etmek,
- Yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde üniversiteler, okullar, araştırma kurumları ve iş çevreleriyle yakın işbirliği içinde, yeniliğe yönelik faaliyetleri teşvik etmek,
- Dünyadaki teknolojik gelişmeyi izlemek ve uyarlamak, araştırma ve geliştirme yapmak, olanakların uygulama ve istihdama yansıtılmasını dikkate almak,
- Doğaya ve yabanıl yaşama öncelik veren korumacı politikaları eksiksiz uygulamak, çevre standartlarını üst düzeyde korumak,
- Ulaşım ve haberleşmenin mevcut altyapısını geliştiren ve modernleştiren ulaşım ve haberleşme programları hazırlamak ve uygulamak,
- Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi ülkelerle, ticaret ve özel amaçlı turizm, çevre gibi programlar geliştirmek,
- Türkiye-AB entegrasyonunu, bölgeyi daha fazla yarandıracak biçimde dikkate izlemek ve diğer ülke modellerini de dikkate alarak kaynak kullanımını sağlamak,
- Bölgede (işlevsel düzeyde) yabancı dil kullanma ve yabancı dilde iletişim geliştirme kapasitesinin geliştirilmesi için, farklı kesimlere özel programlar hazırlamak,

Tehditler

- Şeker, fındık ve tütün yasalarının ekim alanlarını sınırlandırmasının toplumsal sorunlar yaratması,
- İthalatın bazı tarım ürünlerinin üretimini azaltması,
- DSI tarafından başlatılan yatırımların gecikmesi, yarım kalması,

Tehditlere yönelik yaklaşımlar

- Şeker, tütün ve fındık yasası nedeniyle gelir kaybına uğrayan üreticilere katma değerleri yüksek alternatif tarım ürünlerinin ekimi konusunda teknik destek ve eğitim vermek,
- Tarımda gümrük korunmaları giderek azalacağı için, kırsal alanda verimliliği yüksek ve rekabetçi bir yapının oluşmasını nüfus-yerleşme, teknoloji, eğitim ve çevre politikalarıyla desteklemek,
- DSI'nin başlatmış olduğu çok sayıda yatırımın/ yatırım projesinin hepsinin birden ve hızlı olarak gerçekleşemeyeceğini dikkate alarak, öncelikli projeleri seçmek ve sadece öncelikli yatırımları hızla tamamlamak,

- Kamudaki yüksek borçlanma maliyeti ve az gelişmiş finansal altyapının, tarım ve yatırımlardaki reformları etkilemesi, kamunun yatırımlara yeterince kaynak ayıramaması,
- Tütün ve şeker gibi ürünlerde kamu tekellerine bağımlılığın sürmesi,
- Bir ilin (Samsun) 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamında olmaması,
- Bölge dışından kaynaklanan kirlenmelerin (özellikle akarsu ve deniz yoluyla), radyasyonun ve iklim değişikliklerinin, çevre ekolojisi üzerinde etkili olması,
- Sürdürülebilir tarım ve sanayi uygulamalarının olduğu yerlerde aşırı göç nedeniyle çevresel bozulmaların ortaya çıkması,
- Bölgenin Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunması.
- Sulama sistemlerinin kullanıcıya devredilmesinde, yerel kapasitenin oluşturulması için gereken teknik desteği sağlamak,
- Bölgede, bölge toplumunun katılımını sağlayarak ve onu ikna eden bir gelişme beklentisi oluşturmak; sanayi ve hizmetler sektöründeki gelişmelerle dünya teknolojilerine uyumlu yeni alanlar açmak, özellikle genç nüfusun bölgede kalmasını özendirmek,
- Gelecekte daha da ciddi boyutta olacak çevre ve su kirlenmesinin bölge içinde önüne geçmek, bölgeye dışarıdan gelebilecek çevresel ve ekolojik tehditleri azaltmak için uluslararası taahhütlere göre (Türkiye ve bölge olarak) diğer ülke ve bölgelerin de taahhütlerini yerine getirmesini sürekli izlemek,
- Bölge yerleşim yerlerinin imar ve bölge fiziki planlarını, bölge toplumunun sürekli gözetim altında tutmasını sağlayacak katılımcı bir izleme ve değerlendirme sistemi kurmak,
- Türkiye'nin en hareketli deprem kuşağı üzerinde bulunan TR83'deki bütün yapılaşmaları ve yeni gelişmeleri, afet ve deprem riski nedeniyle denetim altında tutmak için, katılımcı bir izleme ve değerlendirme sistemi kurmak, deprem ve afet yönetmeliğini eksiksiz uygulamak.

GZFT analizleri, yerel halkın gözüyle, fırsatların, tehditlerin, zayıf ve güçlü yönlerin, sorunların çözümünde izlenebilecek politikaların belirlenmesinde çok yararlı olsa da, ortaya çıkan bazı görüşleri ihtiyatla karşılamak gerekir.

Her şeyden önce, getirilen öneriler genellikle maliyet kaygısından yoksundur. Fayda-maliyet kavramından, öncelik sıralamasından yoksundur. Bu nedenlerle, önerilerin bir kısmı birer dilek olmaktan başka bir şey ifade etmemektedir.

GZFT analizleriyle ilgili ikinci husus, bunların bir içten değerlendirme oldukları meselelerin dıştan daha geniş bir perspektifler ve dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut ve muhtemel gelişmeler bağlamında ele alınmalarında çok değişik bir çehreyle karşımıza çıkabilecekleri ve güçlü yönler olarak algılamaların gerçekte hiç de öyle olmayabilecekleridir. Üçüncü husus ise, tehditleri ya da zayıf

yönleri azaltmaya yönelik olarak ortaya atılan önerilerin nasıl gerçekleştirilebilecekleri hususunda her zaman olmasa da basit bir genellemeden öte bir şey söylememeleridir. Burada işaret edilen noktalar, sadece bölgedekiyle ilgili olmayıp, tüm GZFT analizleri için geçerli hususlardır.

3.7 SEKTÖR ANALİZLERİ

Bölgenin doğal kaynaklarını işleyen üretim faaliyetleri giderek etkinleşmektedir. Bunlar tarım ürünleri üretimi ve işleme, bölgenin maden kaynaklarına bağlı sanayiler ve bölge iş gücünü kullanan hazır giyim/ tekstil ile makine sanayidir. Henüz bölgede önemli boyutta yer almamış olan ancak gelecekte hızla büyümesi beklenen bazı alt sektörlerin nüveleri bölgede görülmeye başlanmıştır. Bunlar Samsun'da odaklanan tıbbi cihazların üretimi ve Çorum'da gelişmeye başlayan makine imalat ve sıhhi gereçler sanayidir.

3.7.1 Tarım

Bölgenin toprak, sulama ve iklim şartları tarımsal üretim için son derece uygundur. Bölge çiftçisi dünyaya ve yeniliklere açıktır. Bölge bir dizi yaygın kullanımı olan tarımsal üründe, Türkiye'nin diğer bölgelerine ve dünyanın önemli üreticilerine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Tarım sektörü etütleri ve bölgede yapılan toplantılar tarım sektörü için iki alternatif büyüme yönü bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan geçmiş eğilimlere en yakın olanı geçmiş yapının korunarak sulama ve verim artışları ile sektör üretiminin ve katma değerinin artmasıdır. Bu yöndeki gelişmede tahıllar ve sanayi bitkileri üretim değeri içindeki görece önemlerini koruyacaktır. Ancak artan oranlarda bölge dışı pazarlar için yapılan üretimde ihtisaslaşma olacak ve bu sebze/ meyve üretimine kaymaya yol açacaktır.

İkinci bir olası gelişme yönü 'sözleşmeli çiftçi' tipi bir yapının giderek güçlenmesidir. İşleme sanayilerinde Türkiye'nin ulusal pazarında iyi bilinen bazı üreticiler şimdiden bölgede tarıma dayalı sanayi üretimi yapmaktadır. Kiraz, vişne, elma, şeftali, biber ve fasulye gibi ürünlerde önemli boyutta işleme amaçlı üretim vardır. Bu ürünlerle ihtisaslaşmış birkaç başka ürün de (domates, lahana, enginar) taze olarak (Türkiye'nin diğer bölgelerine

veya yurt dışına) ihraç edilmektedir. Sözleşmeli üretim modeli süt hayvancılığının ve tavukçuluğun da gelişmesinin temelidir. Bu gelişme çizgisinin yukarıdaki gelişme eğiliminden iki önemli farkı vardır. Sebze meyve ağırlıklı bir üretim deseni daha işgücü yoğunudur. Gelecekte 120 milyon/kişi/gün olarak tahmin edilen işgücü talebi, en fazla yukarıda tanımlanan bir gelişme sonucunda artacaktır.

İkinci önemli fark gelir düzeyi ve dağılımı ile ilgilidir. İş gücü yoğun faaliyetlerde minimum etkin ölçek daha küçüktür ve görece olarak orta ve orta altı büyüklükteki işletmeler pazarda etkin olarak rekabet edebilir. Ancak, bu yönde bir üretim yapısı pazara ve ana ulaşım arterlerine yakın yerlerde gelişir. Farklı işletme büyüklükleri arasında gelir dağılımını iyileştiren bu yaklaşım bölge içi gelir dağılımını muhtemelen orman içi ve kenarı köyler aleyhine olumsuz yönde etkileyecektir.

Yukarıda ana hatları çizilen her iki gelişmede de tarıma dayalı sanayilerde büyük atılım beklenmelidir. Mevcut yapının daha da etkinleştirilmesi hububat işlemeyi, yem sanayisini, gıda ürünlerini (şeker, meşrubat, konserve) ve hayvancılık ürünleri sanayilerinde (mezba, et ve süt işleme) büyük gelişmelere neden olacaktır.

Sözleşmeli üretim modelinde meyve/ sebze işleme ve paketleme tarıma dayalı sanayilerde yukarıdakine benzer bir genişleme etkisi yapacaktır. Bu ikinci gelişmenin tarımsal girdi talebi birinciye göre çok yoğundur ve tarıma girdi sağlayan sanayi alt-sektörlerinde önemli büyümeler yaratabilir.

3.7.2 Sanayi

Sanayi üretiminde artış beklenen alt sektörlerin başında gıda sanayi gelmektedir. Bu alt sektör hem istihdam hem de milli gelir açısından en büyük ağırlığa sahiptir. Bu alt sektördeki büyüme tarımda gözlenecek büyümeye bağlıdır. Bu alt sektördeki

büyüme destekleyen başka ve çok önemli bir kaynak daha vardır. Bu, tarımsal üretimin işlenen kısmı ile ilgilidir. Aşağıdaki tablo bölgede işlemeye uygun bazı ürünlerin üretim düzeyi ile bu ürünlerin işlenen miktarını vermektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, farklı nedenlerle halen tarım ürünlerinin çok küçük bir kısmı tarıma dayalı sanayiler tarafından işlenmektedir. Geçimlik üretim, kayıt dışılık- veya kayıt içine girmenin taşınmayacak kadar ağır olan yükü, işlenmiş ürünler standardının pek çok tüketicinin alım gücünü aşması ve bazı ürünlerin tipinin işlemeye uygun olmayışı ile üretiminde dönersellik gibi pek çok olgu tarımsal ürünlerin işlenme düzeyini etkiler. Bölgede süt işleme bunun çok çarpıcı bir örneğidir: Bölge süt üretiminin sadece yüzde 25'lik bölümü, mandıralar da dahil, süt endüstrisi tarafından işlenmektedir. Devletin kayıtlı işleme sanayine ürünlerini satan üreticiye ürün bedelinin yüzde 10'u civarında prim ödemesine rağmen işleme sanayinin bu durumu olayı daha da çarpıcı hale getirmektedir. Bölgede beklenen gelir artışları, Türkiye'nin AB üyeliğinin zorlayacağı gıda güvenliği uygulamaları ve kayıtlı işletmeler üzerindeki yüklerin zaman içinde azaltılması sonucunda, en azından işlemeye konu ürünler için, üretimde beklenen artışın tamamına

yakınının işlenmesi beklenebilir.

Bölgede sanayiye girdi sağlayan yerli hammadde-ler arasında mermer, kil ve kaolin önemli bir yer tutmaktadır. Halen tuğla, kiremit ve mermer blok üreten bu sanayilerde 'derinleşme' beklenmektedir. Mermer blok yerine nihai ürün üretimini engelleyen iki temel etmen sermayenin yüksek maliyetinin bu sermaye yoğun alana yatırımları caydırması ve pahalı enerjidir. Taşa toprağa bağlı sanayilerde bir sonraki aşama kaliteli seramik, sağlık gereçleri ve vitrifiye üretimidir.

Bölgede bu sanayilere girdi sağlayan makine parçaları imalatı ve paketleme yukarıdaki gruba bağlı olarak gelişmeye devam edecektir. Bölgenin nispeten küçük pazarının minimum etkin ölçekte üretime izin verdiği bazı alt sektörlerde önemli boyutta üretim yapılmaktadır. Bunların örnekleri tarım makineleri üretimi ve bölgesel pazara üretim yapan metal eşya ve plastik ürünlerdir.

3.7.3 Hizmetler

Mevcut yapıda hizmet sektöründe ağırlık toptan ve perakende ticarete ve kişisel hizmetlerdedir. Bu yapının ihtisaslaşmış kişisel ve iş hizmetleri lehine değişmesi beklenmelidir. Benzer şekilde, ekonominin bütün sektörlerinde bölgede ve dünyada henüz ağırlık kazanmamış bilişim, gen ve diğer hizmet teknolojileri gibi bileşenlerin giderek ağırlık kazanacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bölge ekonomisinde sürükleyici rol oynayacak sektör ve alt-sektörlerin neler olabileceğini belirlerken bu alt sektörlerin mevcut büyüklükleri ve büyüme potansiyelinin göz önünde bulundurulması gereklidir. Mevcut büyüklüklerle ilgili iki temel ölçüt üretilen katma değer ve istihdamdır. Ancak bu iki ölçüt, özellikle sanayi sektöründe, çok farklı değerlendirmelere yol açabilmektedir.

Tablo 3.7.2.1 Bölge Tarım Ürünlerinin Üretimi ve Ürün İşleme Kapasitesi, 2003

	Üretim (ton)	İşlenen ürün (ton)	İşlenen ürün (yüzde)
Buğday-un, makarna	1 307 360	994 891	76,0
Bakliyat	134 915	60 166	44,5
Yağlı tohum (ayçiçeği)	60 883	3 061	5,0
Sebze (bamya, fasulye, hıyar, lahana, patates)	695 977	9 963	1,4
Domates	865 348	11 892	1,3
Gıda muhafaza (sebze)	740 025	44 235	5,9
Meyve suyu (vişne, şeftali, elma, üzüm)	218 862	6 090	2,9
Et (sığır, manda, koyun, keçi)	26 602	9 333	35,0
Süt (inek, koyun, keçi, manda)	448 581	120 615	26,9
Yem (mısır)	194 831	160 170	82,2
Yağ bitkileri (soya)	21 978	3 061	13,9

Kaynak: DİE (2004-6), Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri Verileri (2004).

3.8 BÖLGEDE VAR OLAN ÖNCÜL SEKTÖRLERİN ANALİZİ

3.8.1 Bölgesel Girdi Çıktı Analizleri

Öncül sektörleri belirlemede alternatif bir yaklaşım bölgenin üretim yapısını belirleyen girdi-çıkıtı tablosunun analizidir. Bu amaçla bir dizi çalışma yapılmıştır. Bölgesel girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak Doğu Anadolu Projesi'nde öncül sektör belirlemek için kullanılan yöntem tekrar edilmiştir. Bu yöntem öncül sektörleri belirlemede iki endeks değeri kullanılmaktadır. İlk endeks "geriye doğru bağlantılar endeksi"dir. Bu endeks, üretim değeri oranlanarak, bölgedeki üreticilerden en çok ara malı talebi olan sektörleri belirlemektedir.

İkinci endeks "ileriye doğru bağlantılar endeksi"dir. Bu endeks ürettiği ürün bölgedeki diğer üreticiler tarafından ara malı olarak kullanılan sektörleri sıralamaktadır.

Karşılaştırma olanağı sağlaması nedeni ile aynı yöntemle TR83 Bölgesi içinde öncelikli alt sektörlerin neler olabileceği araştırılmıştır. Geriye doğru bağlantı endeksi sıralamasına göre oluşan durum (ve hesaplanan bağlantı endeksi) önemli alt sektörler için şöyle bulunmuştur: ağaç ürünleri (1,39); ana metal sanayi (1,23); motorlu araç ve römork imalatı (1,22); metalik olmayan mineral ürünler (1,07); giyim eşyası (1,01); mobilya imalatı (0,92); tekstil (0,84); ve meyve üretimi (0,84).

"İleriye doğru bağlantı endeksi" olarak adlandırılan ikinci kritere göre, çıktısının büyük kısmı bölgedeki diğer üreticiler tarafından ara malları olarak kullanılan alt sektör sıralaması (endeks değerleri ile beraber) şöyledir: demir ve diğer madenler (1,76); maden kömürü (1,44); ağaç ürünleri (1,30); metalik olmayan mineral ürünleri (0,95); gıda ürünleri (0,84); meyve üretimi (0,84); giyim eşyası (0,81); sebze üretimi (0,76); koyunculuk (0,76); ve balıkçılık (0,72).

Girdi-Çıkıtı tablosunun içerdiği iki ayrı konuda veri

çok faydalı bulunmuş ve öncü sektörlerin seçilmesinde göz önüne alınmıştır. Bunlar alt sektörlerin katma değer oranları ve üretiminin ne kadarının bölge dışına satıldığı verileridir. Bu özellikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Bu kriterlere göre öncelikli mal grupları meyveler, hayvancılık ürünleri, tekstil ve metal eşya imalatıdır.

3.8.2 Teşviklerin Analizi

Geçmişte verilmiş teşvikler, teşvik sisteminin öngördüğü sınırlar içinde bölge girişimcilerinin bölgedeki potansiyelleri algılama derecelerinin dolaylı olarak da bölgenin hangi sektörlerde potansiyeli olduğunun bir göstergesidir. Bu göstergelyi belirleyebilmek için bölgede 1980-2003 yılları arasında alınan teşvik belgeleri incelenmiştir.

Belirtilen dönemde alınan teşvik belgelerinin yarısı imalat sanayindedir. Kalanların tamamına yakını hizmet ve tarım alt sektörlerindedir. Hizmetlerde yoğunluk ulaştırmadadır (TIR filoları). Sınırlı sayıda da olsa, Çorum ve Samsun'da sağlık ve eğitim yatırımları ile Samsun ve Amasya'da turizm amaçlı yatırımlar teşvik belgesi almıştır. Tarım sektörü teşvikleri, hayvancılık yatırımlarından ve küçük sayıda sera ile balıkçılık yatırımlarından oluşmaktadır.

İmalat sanayinde verilen teşviklerin alt sektörler itibarıyla sıralaması sektör analizleri sonuçları ile çok uyumludur. Teşviklerin sektörel sıralaması gıda, taş ve toprağa dayalı sanayiler, dokuma ve hazır giyim ve makine imalat sanayi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sıralama tümüyle sektörel analiz sonuçları ile örtüşmektedir. Teşvik belgelerinde ortaya çıkan fakat diğer analizlerin öne çıkarmadığı bir alt sektör ağaç işlemedir. Bölgedeki orman tahribatı nedeni ile hiç önerilmeyen bu alt sektör Türkiye'nin diğer bölgelerinden ve yurt dışından ham maddesini sağlamak koşulu ile bölgede desteklenebilir.

Tablo 3.8.2.1 1980-2003 Dönemi Teşvik Belgeleri Sayısı

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Bölge
Enerji	-	-	6	-	6
Hizmetler	50	85	241	92	468
İmalat	152	419	281	314	1 166
Madencilik	31	32	4	30	97
Tarım	54	334	23	117	528
Toplam	287	870	555	553	2 265

Kaynak: DPT (2003-3).

Tablo 3.8.2.2 1980-2003 Dönemi İmalat Sanayi Teşvik Belge Sayıları*

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Bölge
Gıda ve içecek	68	114	68	89	339
Dokuma-giyim-ayakkabı	21	39	48	68	176
Ağaç ve ağaç ürünleri sanayi	13	16	26	48	103
Kağıt ve kağıt ürünleri ve basım sanayi		16			16
Kimya sanayi	11	17	27	16	71
Taş ve toprağa bağlı sanayi	22	114	42	69	247
Ana metal sanayi	1	17	26		44
Metal eşya sanayi	9	13	9	4	35
Makine teçhizat ve ulaştırma araçları sanayi	8	58	26	12	104
Diğer imalat sanayi	3	13	8	4	28
Toplam	156	417	280	310	1 163

* Tablo 3.8.2.1 ile tablo 3.8.2.2'de verilen toplamlar arasında 3 teşvik farkı vardır. Farklılık aynı kaynaklar kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Aynı nedenle il toplamaları arasında da fark vardır.

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (2004).

3.8.3 Öncül Sektörler

Öncül sektörleri teşhis edebilmek için her şeyden önce öncül sektör tanımının yapılması gerekir. Bir ekonomi için öncül sektör, hammadde kaynakları, faktör varlıkları, insan sermayesi, teknolojik düzey ve pazar imkanları itibarıyla gelişme olanağı olan, katma değeri yüksek ve/veya ileri geri bağlantıları yoluyla yüksek faaliyet hacmi yaratma potansiyeli olan sektör demektir. Burada anahtar kavram sözü edilen kısıtlar bağlamında "gelişme olanağı" olup olmamasıdır. Bir sektörün katma değeri çok

yüksek olabilir, fakat o sektörün gerektirdiği insan sermayesi bölgede olmayabilir, ya da bir sektörün ileri ve geri bağlantı endeksleri çok yüksek olsa da, hammadde ya da pazar imkanları bakımından, bir bölgede o faaliyetin gelişmesi olanaksız bulunabilir. Ayrıca bir ülke ekonomisi için öncül sektör olabilecek bir sektör, bölgenin konumu ve/veya diğer kısıtlayıcılar nedeniyle bir bölge için öyle olmayabilir.

Öncül sektörleri belirlemede ele alınan zaman boyutu da önemlidir. Kısa ve orta vadede sınırlamalardan biri ya da birkaçı nedeniyle bir bölgede yer alması olanaksız olan bir sektör, uzun dönemde, bu sınırların ortadan kalkması nedeniyle bölgede konumlanıp, bir öncül sektör hüviyetini alabilir. Uzun dönemdeki öncül sektörleri belirlemek güç, hatta kimi zaman olanaksızdır.

Bir bölgedeki neyin öncül sektör olduğunu önceden öngörülemeden teknolojik gelişmeler değiştirebilir. Ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler, önceden bir bölgede konumlanması mümkün olmayan faaliyetleri olanaklı kılabılır; ya da geliştirilen yeni bir ürün için bir bölge, çok uygun bir konum olabilir.

Öncül sektör tespitiyle ilgili son husus, bir bölgede bir endüstrinin gelişmesinin iz-bağımlı (path-dependent) olmasıdır. Bir endüstrideki bir işletme, gerçek konum avantajları sağlaması nedeniyle, ya da nadiren de olsa tesadüfi bir nedenle bir yerde konumlanır ve başarılı olursa, bu aynı faaliyet dalındaki başka firmaların da burada konumlanması için bir sinyaldir. Çünkü, bir firma o yerde başarılı oluyorsa, bu o yerin o faaliyet için kârlı bir konum noktası olduğuna ilişkin bir işarettir. Konumlanan ilk işletme, daha sonra orada konumlanacak işletmeler için risk ve belirsizlik düzeyini düşürür, bir kümelenme başlatır ve bir öncül sektör ortaya çıkar.

Bölgede öncül sektörleri belirleyebilmek için, dört farklı analiz yapılmıştır. Bunların her biri, mevcut öncül sektörler, ve/veya ilerde öncül olma potansiyeli olan sektörler işaret etmektedir. Farklı

analiz yöntemleri ile elde edilen bulgulardan, senaryoların belirlenmesi aşamasında neden-sonuç ilişkisi içinde bütünleştirilerek kullanılmak üzere öncül sektörlerin teşhis edilmesinde yararlanılmış olup, Tablo 3.8.3.1’de verilmiştir.

Sektör analizleri sonucu teşhis edilen öncül sektörler, bugün bölgede önemli ölçüde faaliyet ve katma değer yaratan ve gelecekte daha da gelişme potansiyeli olan sektörlerdir.

Teşviklerin analiziyle ortaya çıkan sektörler, girişimcilerin bu alanlarda kâr olanağı gördükleri ve bu alanlardaki işletmelerin yaşama şansı olduğuna inandıkları sektörlerdir. Eğer böyle olmasaydı girişimciler teşvik almazlar, kendilerini risk altına sokmazlardı. Teşvik alınan bazı sektörlerde işletmelerin düşük kapasiteyle çalışıyor olmalarına rağmen ayakta kalmaları, bölgedeki olanakların bu işletmeler için uygun olduğuna, bazı darboğaz-

lar giderilebilirse bölgede çok daha yüksek faaliyet hacmi yaratma potansiyeline sahip olduklarına işaret etmektedir.

GZFT analizleri, yerel halk tarafından algılanan fırsatları göstermektedir. İşaret edilen faaliyetlerin hepsi bugün de bölgede mevcuttur. Bunların GZFT analizlerinde de ortaya çıkması, bunlarda yüksek gelişme potansiyeli görüldüğü anlamına gelmektedir. Ancak, bir başka bölümde değinildiği gibi, bazı sektörlerle, örneğin turizm sektörüne, daha nesnel, daha geniş bir perspektiften bakıldığında, bunların gelişme potansiyellerinin çok da yüksek olmadıkları görülecektir.

Girdi-çıkıtı analizleriyle teşhis edilen öncül sektörler, ileri ya da geri bağlantı endeksleri, faaliyet uyarma potansiyelleri yüksek olan sektörlerdir. Bunlardan, motorlu araç ve römork imalatı sektöründe bölgede sadece römork imalatında faaliyet vardır. Bu alt

Tablo 3.8.3.1 Analizler İtibarıyla Öncül Sektörler

Sektör	Sektör analizleri	Teşvik analizleri	GZFT analizleri	Girdi-çıkıtı analizleri	Yapısal analiz
1) Taze tüketim için meyve-sebze	✓		✓		
2) İşleme sanayileri için meyve sebze	✓		✓	✓	
3) Süt üretimi ve işleme	✓				
4) Gıda sanayi	✓	✓			
5) Taşa/toprağa dayalı sanayi	✓	✓	✓		
6) Giyim sanayi	✓	✓		✓	
7) Dokuma sanayi	✓	✓		✓	
8) Sağlık malzemeleri üretimi	✓				
9) Uluslararası taşımacılık	✓	✓			
10) Eğitim	✓	✓			
11) Sağlık	✓	✓			
12) Ticaret	✓				
13) Turizm/termal turizm	✓	✓			
14) Makine imalatı sanayi		✓		✓	
15) Elektrikli ev aletleri					✓
16) Plastik ürünleri imalatı					✓
17) Ağaç ürünleri				✓	
18) Motorlu araç ve römork imalatı				✓	
19) Metalik olmayan mineraller ürünleri imalatı				✓	
20) Metal eşya				✓	✓
21) Ana metal sanayi					
22) Mobilya imalatı				✓	

sektör gelişebilir, fakat motorlu araç sanayinin, en azından kısa ve orta vadede, gelişme potansiyeli yoktur.

Yapısal analiz, bölgenin ekonomik yapısı ve daha önce bölümün başında işaret edilen sınırlamalara bakarak yapılmış ve bugün bölgede önemli hacimde faaliyetler olmamakla beraber, bölgede gelişme potansiyeli olan sektörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bölgenin faktör varlıkları ve pazar imkanları bağlamında bu sektörler ilerde önemli birer faaliyet alanı olmaya adaydır.

Farklı analiz yöntemlerinden elde edilen sektörler birbiriyle ne kadar fazla örtüşüyorsa, öncül sektör olma potansiyelleri o kadar yüksek demektir. Bölgede, gerek taze tüketim, gerekse işleme sanayilerine girdi olarak meyve-sebze üretimi, gıda sanayi, taşa/toprağa dayalı sanayi, giyim sanayi, dokuma sanayi, uluslararası taşımacılık, eğitim, sağlık, turizm ve ticaret hizmetleri, makine imalat sanayi ve metal eşya yapımı, birden fazla analizde öncü sektör olarak ortaya çıkmıştır. Çoğu, bölgede zaten mevcut olan bu sektörlerin karşılaştıkları sorunların ve darboğazların giderilmesi, en azından kısa ve orta dönemde bölge ekonomisine ivme kazandıracaktır. Uzun dönemde, tabloda öncül sektör olarak çıkan sektörler önem kazanabileceği gibi, yurtiçi ve yurtdışı gelişmeler ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak zamanla başka öncül sektörler de ortaya çıkabilir.

3.9 GELİŞMELERİ ETKİLEYEBİLECEK İLAVE HUSUSLAR

Senaryoları belirleyen temel hususların en önemlileri “Senaryoların Temel Çerçevesi: Mevcut Durum ve Muhtemel Gelişmeler Işığında Bölgesel Olanaklara Genel Bir Bakış” bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde değinilmeyen önemli bir husus bölgenin gelişmesinin temel çerçevesini çizen ekonomik düzendir. Senaryoların “serbest piyasa” koşullarında gerçekleşeceği varsayılmıştır. Serbest piyasa düzeninde kamunun ekonomiye uygulayabileceği müdahale araçları sınırlı sayıda ve sınırlı etkinliktedir. Bu müdahale araçları, temelde fiziki altyapının iyileştirilmesi, sağlık ve eğitim altyapısının iyileştirilmesi, kısacası insan sermayesine yatırım ve vergi indirimleri ile çeşitli şekillerde verilen sübvansiyonlardır.

Fiziki altyapının iyileştirilmesiyle, bazı mevcut darboğazların giderilmesi ve ek ekonomik faaliyetlerin uyarılması beklenir. Uyarılması beklenen bu gelişmeler hiçbir zaman gerçekleşmeyebilir; çünkü bazı faaliyetlerin uyarılması bölge içi gelişmelere bağlı olduğu kadar, bölge dışı, hatta küresel gelişmelere bağlıdır.

İnsan sermayesine yatırım, bölge olanaklarının daha iyi değerlendirilmesini, mevcut fırsatların daha iyi algılanıp kullanılmasını ve genel etkinliğin artmasını nedenleyebileceği gibi, bölge dışı olanakların daha bilinçli değerlendirilip insan sermayesinin bölge dışına akmasına da yol açabilir.

Teşvikler; bölge girişimcileri tarafından iyi değerlendirilmeyebilir, suiistimal edilebilir ve yeterli bulunmayabilir. Teşviklerin süresi bittikten sonra ayakta kalamayacak, etkinliği düşük ve/veya konuları nedeniyle dezavantajlı işletmelerin kurulmasına neden olabilir. Ayrıca yatırım çekebilmek için bölgesel otoritelerin elinde de teşvik araçları olması halinde, bölgelerarası bir teşvik yarışına ve kamu kaynaklarının israfına yol açabilir. Teşvik verme yarışı, zamanla; özellikle bağlantısız (foot-loose) endüstrilerde konumsal turnuvaları (locatio-

nal tournaments) nedenleyebilir. Teşviklere dayanarak bugün bölgeye gelen işletmeler, bir başka bölgenin daha iyi teşvikler sunduğunu görüp, yarın bölgeden gidebilir.

Öte yandan, serbest piyasa düzeninde, gerek fiziki altyapının ve insan sermayesinin iyileştirilmesi, gerekse teşvikler nedeniyle bölgeye çekilen endüstriler, dışsal ekonomilerin ortaya çıkması için gerekli eşiklerin zamanla aşılmasıyla bölgede birikimli bir gelişme başlatabilir. Bir işletmenin bölgede kurulup, başarılı olması girişimciler için bir işarettir. Aynı ya da daha iyi hammaddeleri, tedarik kaynaklarını ve pazarlama kanallarını kullanarak başka işletmelerin de başarılı olabilmelerine işaret eden bir husustur. Kimi gözlemci tarafından aşırı yığılma olarak görülen bir yerde, aynı endüstride faaliyet gösteren birçok işletmenin bulunmasının temel nedenlerinden biri, bu başarılı bir işletmenin potansiyel başka girişimcilere kendi örneğiyle başarı yolunu göstermesi ve onlar için risk düzeyini düşürmesi hususudur.

Sonuç olarak, serbest piyasa düzeninde kamunun bölgesel kalkınmaya yönelik olarak uygulayabileceği müdahale ve teşvik aletlerinin sayısı ve etkinliği sınırlıdır. Bu temel husus, oluşturulacak sermaye, strateji ve planların esas itibarıyla, ülke ve dünyadaki muhtemel gelişmeler bağlamında, faaliyetlerin konumunu belirleyebilecek etmenler üzerinde durması ve geniş konumlu müdahalesi ve müdahalelerin yüksek etkinliğine dayalı yönetimlerden kaçınması gerektiğine, kısaca gerçekçi olmalarının gerekliliğine işaret etmektedir.

3.10 GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ VE SENARYOLARDAKİ TEMEL PARAMETRE VE BÜYÜKLÜKLERİN TAHMİNİ

Senaryolardaki nicel büyüklükler bir girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak tahmin edilmiştir. Tablonun temelini Türkiye 1998 girdi-çıkıtı tablosu teşkil etmektedir. Birinci aşamada bölgenin tarım ağırlıklı yapısı göz önüne alınarak 97 sektörlü Türkiye tablosu, tarım sektörü ayrıntılandırılarak 10 sektör daha eklenmiş ve 107 sektörlü bir tablo elde edilmiştir. İkinci aşamada, bu tablo; bölgedeki sektörler ile aynı sayıda sektörleri içerecek şekilde 65 sektörde toplulaştırılmıştır. Daha sonra petrol ve doğal gaz çıkarımı ile petrol arıtma ve kok imalatı sektörleri bölgede olmadığından tablo 63 sektöre indirgenmiştir. Toplulaştırma yapılırken, toplulaştırma matrisleri (permutation matrices) kullanılmıştır.

Girdi-çıkıtı tablosunun kurulmasının 3'üncü aşamasında 63 sektörde üretim ve gelir rakamlarına ihtiyaç doğmuştur. Bu rakamlar sadece 1998 Türkiye tablosu için vardır. DİE tarafından yayınlanan en son gelir verileri 2003 yılı ülke geneli içindir ve 14 sektör bazındadır. Bölge için Türkiye verileri temel alınarak gelir verileri üretebilmek için girdi-çıkıtı tablosu 14 sektörde toplulaştırılmış ve sektörel katma değer-üretim oranları belirlenmiştir. Bu yapılırken önce 2001-2003 arası Türkiye ekonomisinde gözlenen sektörel büyüme hızlarının bölge için de aynı oranda gerçekleştiği varsayılmıştır. Daha sonra, sektörel üretim ve gelir oranları girdi-çıkıtı tablosu dışında başka bir veri kaynağı olmadığından, 14 sektörde toplulaştırılan Türkiye 1998 girdi-çıkıtı tablosundan hesaplanan katma değer üretim oranlarının 2003'te de aynı kaldıkları kabul edilmiştir.

Son aşamada bölge ve ülke düzeyinde birçok sektör için toplanan 2003 gelir ve üretim değerleri kullanılarak ve ilgili sektör uzman görüşleri alınarak üretim – katma değer oranları kontrol edilmiş ve bazı düzeltmeler yapılmıştır.

Hem büyük 65 sektörlü, girdi-çıkıtı tablosu hem de 14 sektörlü tablo, aynı boyutlardaki Türkiye

1998 tabloları ile karşılaştırılarak dengelenmiştir. Dengeleme aşamasında daha çok aşağıdan yukarı (bottom-up) yöntemi kullanılmış ve 63 sektörlü bölgesel tabloda sektör uzmanları ile yapılan değerlendirmelerde anlamsız derecede büyük ya da küçük bulunan sayılar ve oranlar belirlenmesiyle bunlar uzman görüşleri doğrultusunda kabul edilebilir düzeylere çekilmiştir.

3.10.1 Girdi - Çıkıtı Tablosundan Türetilen Çıktılar

Büyük, 63 sektörlü tablodan (tablonun tersinden) ileri ve geri bağlantı indeksleri, küçük, 14 sektörlü tablo kullanılarak da üretilen her bir senaryo için çıkıtı (üretim değeri) katma değer, istihdam rakamları elde edilmiştir. Bir senaryo üretilirken önce bir büyüme hedefi saptanmış, bu hedeften giderek bir nihai talep vektörü tahmini yapılmış, bu vektör ve girdi-çıkıtı tablosunun ters matrisi kullanılarak bir üretim (çıkıtı) vektörü hesaplanmıştır. Üretim vektörü kullanılarak sektörel istihdam rakamları, üretim katma değer oranlarından giderek de bir katma değer vektörü elde edilmiştir.

Girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak hesaplanan istihdam rakamları sadece sanayi ve hizmet sektörleri için kullanılmış, tarım sektöründeki istihdamın tahmin edilmesinde farklı bir yöntem izlenmiştir.

Tarım sektöründe gizli işsizliğin hüküm sürdüğü bilinen bir husustur. Bölge tarım sektöründe bugünkü işgücü talebi, yılda 260 işgünü çalışma esasına göre 258 bin kişidir. Tarımda işgücü ihtiyacı yıl içinde düzenli bir şekilde yayılmayıp, mevsimsel özellikler gösterdiğinden iş gücü talebinin en yoğun olduğu aylarda talebin hesaplanan ihtiyacı bir miktar, yüzde 15-20 mertebesinde aşması muhtemeldir. Öte yandan, tarımsal ürün deseninde önerilen değişikliklerin, özellikle meyve-sebze ekim dikiminin artması işgücü ihtiyacını da ilerde bugünkü düzeyinin üzerine çıkaracaktır. Ancak,

yoğun tarım önem kazansa bile kırsal kesimdeki işgücü talebinin bugünkü işgücü arzı seviyesine çıkması düşük bir olasılıktır. Kırsal kesimdeki kişi başına geliri artırmak için bu kesimden, kentsel kesime, tarımdan, sanayi ve hizmetlere işgücü ve nüfus transferi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Nüfus sayımlarındaki verilere göre, tarım kesimi istihdamı Amasya ve Çorum'da 1985'den, Samsun'da ise 1990'dan beri azalmaktadır. Tarımsal istihdamı koruyan tek il Tokat'tır ve bu ilde 1990 ve 2000 istihdam hacmi neredeyse aynıdır. Bölgede 1990-2000 arası tarımsal kesimde istihdam 119,4 bin kişi, diğer bir ifadeyle yüzde 12,5 azalmıştır. İlerde bu eğilimin devam etmesi bölgenin tarım, sanayi ve hizmetler kesimlerindeki olan gelişmeler bağlamında neredeyse kesindir.

Bölgede tarımsal istihdamın hesaplanmasında bu eğilim bir veri olarak alınmış, ancak farklı senaryolarda sektörlerde farklı hızlarda gelişmeler ve kır-kent arasında kişi başına gelirdeki farkın, değişik hızlarda kapanması öngörüldüğünden, senaryoların her birinde, kırsal istihdamdaki azalma hızı diğerlerinden değişik tutulmuştur.

Senaryo A₀'da yani baz senaryoda, 1990-2000 arası tarımsal istihdamdaki azalışın aynı hızda devam edeceği varsayılmıştır. Senaryo A₁'de bu hız yüzde 20, Senaryo A₂'de yüzde 40, Senaryo A₃'de yüzde 60 artırılmıştır. Buradan hareketle 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri yayınındaki bölge tarımsal istihdamı, öngörülen hızlarda azaltılarak, her bir senaryo ve farklı yıllar için tarımsal istihdam tahminleri yapılmıştır.

Bu tarımsal istihdam tahminleri ve girdi-çıkı analizinden elde edilen sanayi ve hizmetler kesimlerindeki istihdamdan nüfus verileri ve nüfusun kent-kır arasındaki dağılımını hesaplayabilmek için nüfus-istihdam oranlarının bilinmesi gerekir. Bu oranların tahmin edilmesinde de yine nüfus sayımı verilerinden yararlanılmıştır. Bu yapılırken tarımsal

kesimde istihdam edilenlerin tümünün köylerde ve bucak merkezlerinde, yani kırsal kesimde, sanayi ve hizmetlerde istihdam edilenlerin tümünün kentsel kesimde yaşadığı varsayılmıştır. Kentlerde yaşayanların bir kısmının tarımsal kesimde, kırsal kesimde yaşayanların bir bölümünün de sanayi ve hizmetlerde istihdam edildiklerinin bilinmesine karşın bu ikisinin birbirini götürecekleri bu hesaplama yönteminden doğan, hataların marjinal olacakları farz edilmiştir. İstatistiklerin titiz bir incelemesi bu yaklaşımı doğrulayacak niteliktedir.

Nüfus istihdam oranı bölgede tarım (kır) kesiminde 1980, 1985, 1990 ve 2000'de sırasıyla 1,87, 1,84, 1,67 ve 1,74 olmuştur. Kentsel kesimde ise nüfus-sanayi ve hizmetler kesimleri istihdam oranı aynı tarihler itibarıyla 2,54, 3,32, 3,48 ve 3,74 olmuştur. Nüfus istihdam oranı tarım kesiminde düşme, sanayi ve hizmetler kesiminde yükselme eğilimindedir. Türkiye geneli için de aynı eğilimler söz konusudur. Ancak ülke genelindeki oran bölgeye görece tarım kesiminde daha yüksek, kentsel kesimde, sanayi ve hizmetler de daha düşüktür. 2000 yılında bölge tarımındaki oran ülke genelindekinden yüzde 25 daha yüksek, sanayi ve hizmetler kesimindeki oran ise bölgede ülke genelindekinden yüzde 20 daha fazladır. Ülke geneli ve bölge arasındaki bu farklılıklar, işgücüne katılma eğilimindeki farklılıklardan ileri gelebileceği gibi, bir ölçüde nüfus profilindeki farklılıklardan da kaynaklanıyor olabilir. Nüfus tahminlerinde, bölgede 2000 yılındaki nüfus-istihdam oranları kullanılmıştır.

Tahmin edilmesi gereken son ilişki, yatırım (I)-gelir (Y) ilişkisidir. Bunun için 1968-2001 dönemi verileri kullanılarak bir regresyon analizi yapılmış ve şu sonuca varılmıştır: $I = e^{-3,222} Y^{1,133}$ ($t=24,325$, $R^2=0.95$ ve $n=33$) Logaritmik ifadesiyle bu $\ln I = -3,222 + 1,133 \ln Y$ 'dir. 1,133 katsayısı, yatırımların gelir esnekliği olup, gelir yüzde 1 arttığında yatırımların yüzde 1,133 artacağını ifade etmektedir. Senaryolardaki yatırımlar bu ilişki kullanılarak türetilmiştir.

4 SENARYOLAR

Bölge için içerikleri ve ayrıntıları aşağıda verilecek olan dört farklı senaryo üretilmiştir. Bu senaryolar incelenir ve yorumlanırken birkaç nedenle ihtiyatlı olmak gerekir.

Her şeyden önce senaryoların, büyüme hedefleri dışındaki niceliksel özellikleri doğrudan ya da dolaylı olarak girdi çıktı analizine dayanmaktadır. Girdi-çıkıtı tablosundaki katsayılar projeksiyon dönemi boyunca sabit kaldıklarından, baz yılından uzaklaştıkça, gelecekte üretim teknolojilerinde meydana gelebilecek değişiklikleri yansıtmaktan uzaklaşacaklardır. Gelecekteki teknolojik değişiklikleri bugünden bilmek büyük ölçüde olanaksız olduğundan, analizlerden çıkan sonuçları kısa ve orta dönem için gerçeğe daha yakın, olabilecek uzun dönem için ise, sadece eğilimleri yansıtan rakamlar olarak yorumlanması gerekir.

Senaryolar konusunda hatırdta tutulması gereken ikinci husus, sonsuz sayıda senaryolar üretilileceğidir. Sorun, bölge, ülkede ve dış dünyadaki mevcut ve muhtemel eğilimler ve gelişmeler bağlamında makul, olabilirliği olan, senaryolar üretmektir. Göz önünde bulundurulması gereken üçüncü husus ise, gerek girdi-çıkıtı tablosunun gerek üretim değeri –katma değer ve nüfus-istihdam oranı gibi parametrelerin istatistiki verilere olduğu kadar, bazı varsayımlara dayandığı noktasıdır. Bir senaryo sorgulanırken, sorgulanan husus aslında bu veriler ve varsayımlardır. Senaryolar oluşturulurken, makul olmayan verilerin ve varsayımların mevcut veri kaynakları ve mevcut bilgiler bağlamında uygunluklarına azami dikkat gösterilmeye çalışılmıştır.

Gerek “Senaryoların Temel Çerçevesi: Mevcut Durum ve Muhtemel Gelişmeler Işığında Bölgesel Olanaklara Genel Bir Bakış” bölümünde, gerek yukarıda değinilen hususlar bağlamında dört farklı senaryo geliştirilmiştir. Senaryolardaki temel amaçlar bölgede kişi başına gelirin artırılması, kırkent arasındaki kişi başına gelir farkının azaltılması ve bölge kişi başına gelirinin ülke ortalamasına yaklaştırılmasıdır.

Geliştirilen dört senaryoyu A_0 , A_1 , A_2 ve A_3 olarak numaralandırırsak; her bir senaryo bir öncekinden daha yüksek bir GSYİH büyüme hızı, daha yüksek sanayi ve hizmet faaliyeti, daha az tarımsal istihdam, daha yüksek kişi başına gelir, kişi başına gelir itibarıyla daha az kır-kent ve bölge-ülke ortalaması farkları içermektedir. Tüm senaryolarda Türkiye geneli için kullanılan veriler Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2001-2005) dayandığı Uzun Vadeli Strateji'nin (2001-2023) öngördüğü hedeflerdir. Bu süre içerisinde ülke GSYİH'sinin yılda yüzde 6, kişi başına gelirin de yüzde 4,8 hızla büyüyeceği öngörülmüştür. Senaryoların temel özellikleri itibarıyla kısa tanımları aşağıda, senaryolar itibarıyla başlıca göstergelerdeki gelişmeler Tablo 4.4.1.1'de verilmiştir. Analizlerde kullanılan fiyatlar 2003 yılı sabit fiyatlarıdır. Tablo 4.4.1.1'de kişi başına gelirden bölge-Türkiye ve kır-kent oranlarında 2003 yılı için senaryolar itibarıyla görülen farklılıklar, bölgede tarımsal istihdam bazının 2000 yılı olarak alınması ve bu bazdan hareketle, 2001 yılından itibaren farklı senaryolarda tarımsal istihdamın farklı hızlarda azaltılması nedeniyle.

4.1 SENARYO A₀

Bu baz senaryodur ve dışardan minimum müdahaleyle mevcut eğilimlerin devam edeceği büyüme hızındaki görece artışın verimlilik artışıyla sağlanacağı varsayımlarına dayanmaktadır. Bölgede tarımsal nüfus azalacak, bölge dışına göç yoğun olarak devam edecek ve yıllık nüfus artış hızı yüzde 0,38'de kalacaktır. Bölgede kişi başına gelir ve GSYİH artış hızları ülke geneli için öngörülenlerin epey altında kalacaktır. Kişi başına gelirden kır-kent farkı azalacak ve bölge-Türkiye farkı artacaktır.

4.2 SENARYO A₁

Bu; baz senaryonun başlıca göstergelerde hayli iyileştirilmiş bir halidir. GSYİH yılda yüzde 5,48, kişi başına gelir yüzde 4,45 hızda büyüyecektir. Kişi başına gelirden kır-kent farkı devam etmesine karşın bölge-Türkiye farkı başlangıç yılına (2003'e göre) artacaktır. Sanayi ve hizmetlerde istihdam yükselecektir. Tarımdan, kırsal kesimden sanayi ve hizmetlere kentlere nüfus transferi daha yüksek bir hızda sürecek, nüfus artış hızı baz senaryoya görece yükselmesine, kentlerin emme kapasitesinin artmasına rağmen, bölge önemli ölçüde göç vermeye devam edecektir. Kırdan yüksek oranda göç nedeniyle kırsal kesimde kişi başına gelir artış hızı kentsel kesimden daha yüksek olacaktır.

4.3 SENARYO A₂

Bu senaryoda öngörülen GSYİH artış hızı Türkiye için öngörülenin üzerindedir. Kırsal kesimden göç hızlı bir şekilde devam edecek, kent nüfus artış hızı yükselecek, bölge dışına göç devam etmesine karşın yavaşlayacaktır. Bölge ekonomik yapısı, sanayi ve hizmetler lehine önemli ölçüde değişecek, bunun bir yansıması olarak bölgedeki büyük kentler, özellikle Samsun ön plana çıkacaktır. Kişi başına gelir, Türkiye ortalamasına yaklaşacak, kır-kent gelir oranı yaklaşık yüzde 50'ye yükselecektir.

4.4 SENARYO A₃

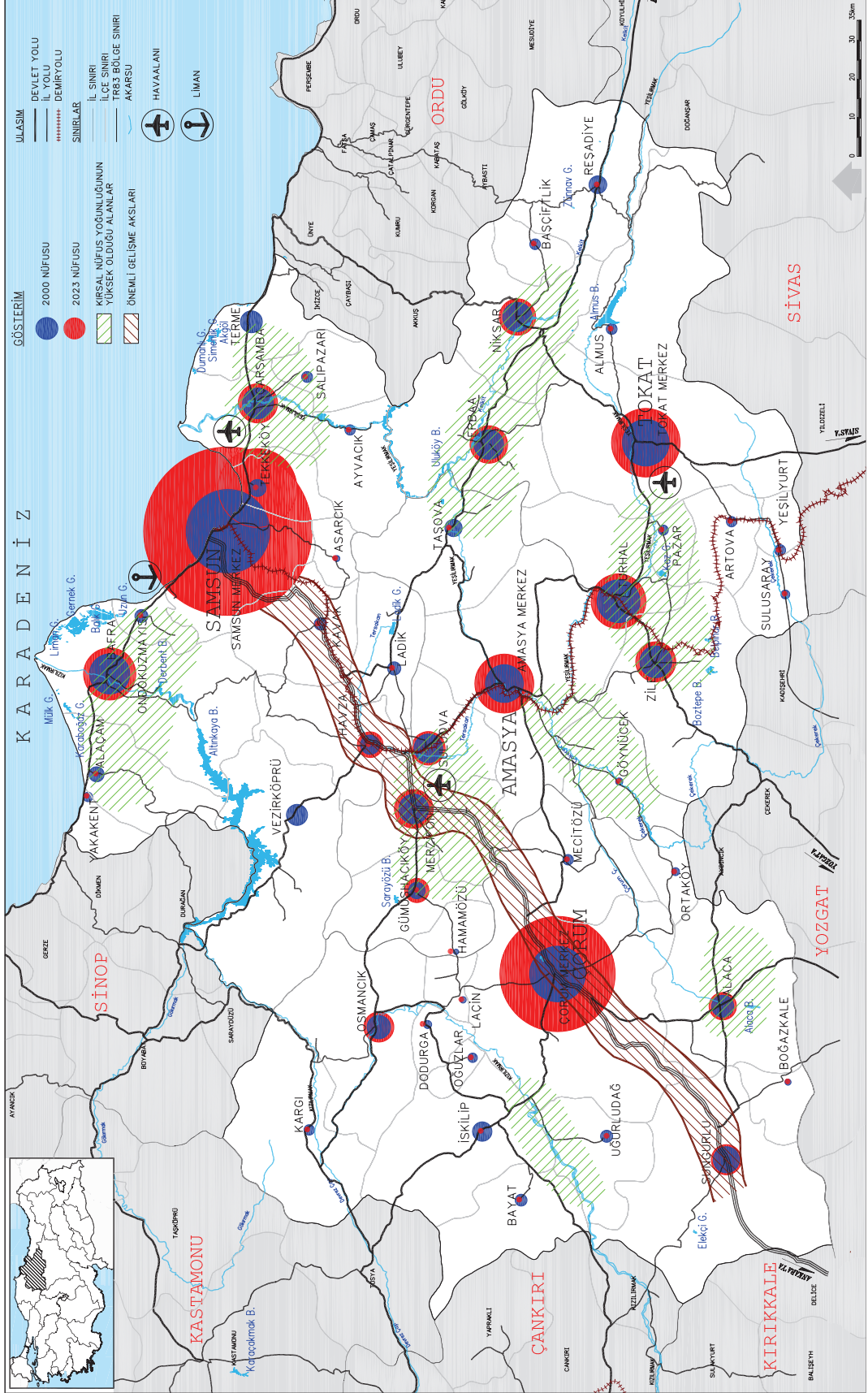
Bu en iddialı senaryodur. 2004-2023 döneminde GSYİH'nin yılda yüzde 7,26, nüfusun yüzde 1,85, kişi başına gelirin yüzde 5,41'lik bir hızla artmasını öngörmektedir. Bölge dışına göç neredeyse sıfırlanmakta, bölge kişi başına gelirinin ülke ortalamasına oranı yüzde 80'in üzerine çıkmakta, kır-kent arasındaki gelir açıklığı daralmakta, kent nüfusu kır nüfusunun 4 katına çıkmakta ve dönem sonunda nüfusun yüzde 80'i kentlerde yaşıyor olmaktadır (Tablo 4.4.1.2). Bu senaryoda sanayi ve hizmetlerde artan istihdama paralel olarak, bölgenin büyükçe kentleri daha da önem kazanmakta ve Samsun'un sırf bölge illerine değil, doğu ve batısındaki illerle İç Anadolu'nun kuzeydoğusuna hizmet veren bir eğitim, sağlık ve önemli bir ithalat, ihracat merkezi olması öngörülmektedir.

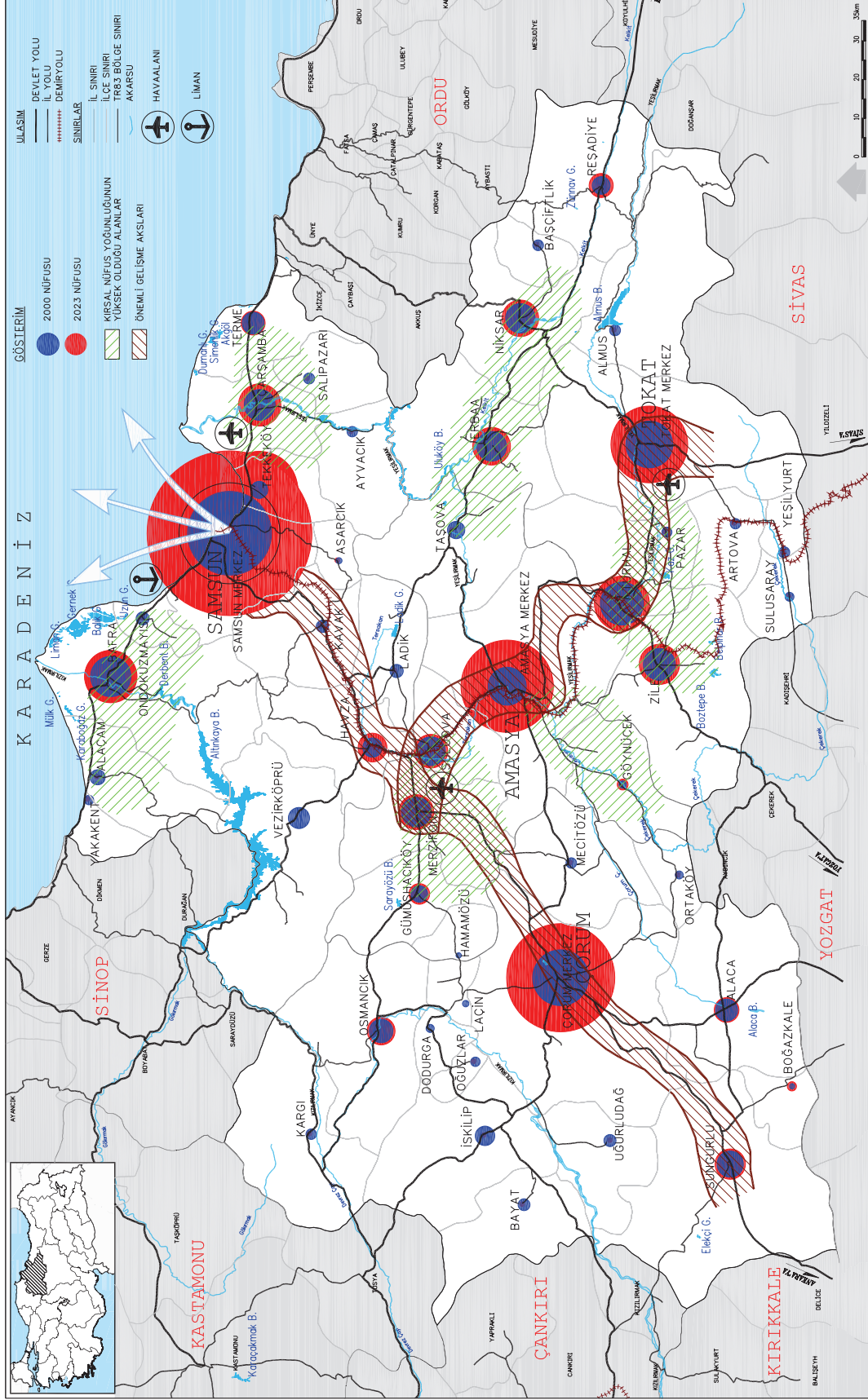
Alternatif senaryolarda ana ve alt sektörler itibarıyla ve 2003 sabit fiyatlarıyla yatırım planı Tablo 4.4.1.3'de, GSYİH'nin sektörel yapısı Tablo 4.4.1.4'de, istihdamın sektörel dağılımı Tablo 4.4.1.5'de, nüfusun kır ve kent arasında dağılımı Tablo 4.4.1.6'da, sektörel verimlilik artışları Tablo 4.4.1.7'de, ve dönemler itibarıyla kentleşme oranları Tablo 4.4.1.8'de verilmektedir.

Senaryolarla ilgili ilave bilgiler, bölüm sonunda yer almaktadır. Senaryolar itibarıyla GSYİH'nin dönemsel büyüme hızları Ek 1 Tablo 1'de, Türkiye ortalamasına görece bölgede kişi başına gelir Ek 1 Tablo 2'de, kır-kent gelir oranları Ek 1 Tablo 3'de ve kentsel nüfus büyüme hızları Ek 1 Tablo 4'dedir.

YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

Şekil 4.4.1.1 Senaryo A₁'e Göre Mekansal Gelişme

Şekil 4.4.1.2 Senaryo A₂'ye Göre Mekansal Gelişme

Tablo 4.4.1.1 Senaryolar İtibarıyla Başlıca Göstergelerdeki Gelişmeler

(yüzde)

Senaryolar	Yıllık ortalama büyüme hızı (2004-2023)				Kişi başına gelir						
	Nüfus		Kişi Başına Gelir		Bölge/Türkiye		Kır/Kent				
	Kır	Kent	Toplam	GSYİH	Kır	Kent	Bölge	2003*	2023	2003	2023
A ₀	-1,34	1,52	0,38	4,24	4,78	2,91	3,86	71,68	60,77	29,54	42,97
A ₁	-1,61	2,54	1,04	5,48	5,84	3,22	4,45	71,18	67,90	30,38	51,29
A ₂	-1,88	2,83	1,20	6,52	6,41	4,10	7,26	70,90	80,41	31,06	49,36
A ₃	-2,14	3,70	1,85	7,26	6,70	4,07	5,41	70,54	81,54	31,81	53,77

Tablo 4.4.1.2 Alternatif Senaryoların Temel Özellikleri, 2023

	Senaryo A ₀		Senaryo A ₁		Senaryo A ₂		Senaryo A ₃	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
Gelir*								
Tarım	4 461	17,6	5 228	16	5 549	13,8	5 570	12
Sanayi	5 575	21,9	7 487	23	9 614	24	11 634	25
Hizmetler	15 375	60,5	19 874	61	24 906	62,2	29 241	63
Toplam	25 411	100	32 589	100	40 069	100	46 445	100
İstihdam (bin kişi)								
Tarım	614	51,6	577	44,5	542	41,2	510	35,2
Sanayi	161	13,5	231	17,8	238	18,1	318	22
Hizmetler	416	34,9	490	37,7	537	40,8	619	42,8
Toplam	1 190,4	100	1 298	100	1 318	100,1	1 447	100
Nüfus (bin kişi)								
Kır Nüfusu	1 068	33,1	1 004	27,1	944	24,6	888	20,2
Kent Nüfusu	2 156	66,9	2 696	72,9	2 898	75,4	3 504	79,8
Toplam Nüfus	3 224	100	3 701	100	3 842	100	4 392	100
Gelir/ Kişi*	7 882,4		8 806,2		10 429		10 575,6	

* 2003 yılı sabit fiyatları ile milyon YTL

Tablo 4.4.1.3 Alternatifler İtibarıyla Yatırım Planı

Kamu Kesimi Yatırım Planı

	Senaryo A ₁			Senaryo A ₂			Senaryo A ₃		
	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023
(2003 yılı fiyatlarıyla; milyon YTL)									
Tarım	103	108	260	107	121	313	110	133	369
Çiftçilik ve hayvancılık	99	103	250	103	116	303	106	128	359
Ormançılık	4	5	10	4	5	10	4	5	10
Balıkçılık	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sanayi	366	371	904	380	425	1 124	391	468	1 317
Madencilik ve taşocakçılığı	15	15	34	16	15	34	16	15	34
İmalat sanayi	51	53	128	53	59	156	54	65	184
Elektrik, gaz ve su	300	304	742	311	351	934	321	387	1 098
Hizmetler	1 070	1 119	2 851	1 109	1 249	3 406	1 142	1 383	4 019
İnşaat	10	12	32	11	12	32	11	12	39
Toptan ve perakende ticaret	8	9	12	8	9	24	8	10	28
Otel ve lokanta hizmetleri	6	6	13	6	7	16	7	8	23
Ulaştırma ve haberleşme	175	182	458	181	212	571	186	235	676
Mali kuruluşlar	45	46	116	46	52	140	47	57	165
Serbest meslek ve hizmetler	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Devlet hizmetleri	811	847	2 173	841	941	2 586	866	1 045	3 052
Konut sahipliği	15	16	36	16	16	36	16	16	36
Toplam	1 539	1 599	4 015	1 597	1 795	4 844	1 643	1 984	5 704

Özel Kesim Yatırım Planı

	Senaryo A ₁			Senaryo A ₂			Senaryo A ₃		
	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023
(2003 yılı fiyatlarıyla; milyon YTL)									
Tarım	409	397	996	423	444	1 202	434	489	1 416
Çiftçilik ve hayvancılık	391	379	954	404	425	1 151	415	468	1 356
Ormançılık	8	8	20	9	9	24	9	10	29
Balıkçılık	10	9	21	10	10	26	10	11	31
Sanayi	3 884	3 760	9 500	4 014	4 215	11 472	4 119	4 649	13 513
Madencilik ve taşocakçılığı	239	229	578	246	256	697	253	283	821
İmalat sanayi	3 542	3 407	8 597	3 661	3 822	10 394	3 757	4 219	12 254
Elektrik, gaz ve su	103	124	324	107	136	380	109	147	438
Hizmetler	7 334	7 007	17 578	7 581	7 849	21 241	7 780	8 659	25 046
İnşaat	399	403	1 009	411	442	1 194	422	482	1 390
Toptan ve perakende ticaret	400	384	966	413	430	1 165	423	474	1 372
Otel ve lokanta hizmetleri	1 005	971	2 443	1 037	1 086	2 944	1 063	1 196	3 464
Ulaştırma ve haberleşme	3 585	3 407	8 548	3 708	3 825	10 352	3 809	4 226	12 224
Mali kuruluşlar	481	467	1 172	497	522	1 413	509	575	1 663
Serbest meslek ve hizmetler	330	311	779	341	349	944	350	386	1 115
Devlet hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Konut sahipliği	1 133	1 063	2 661	1 172	1 195	3 228	1 204	1 322	3 817
Toplam	11 626	11 164	28 074	12 017	12 508	33 915	12 333	13 797	39 976

Toplam Yatırım Planı

	Senaryo A ₁			Senaryo A ₂			Senaryo A ₃		
	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2010	2011-2015	2016-2023
(2003 yılı fiyatlarıyla; milyon YTL)									
Tarım	512	505	1 255	530	565	1 515	544	623	1 785
Çiftçilik ve hayvancılık	490	483	1 204	507	541	1 455	521	596	1 715
Ormançılık	12	13	30	13	14	34	13	15	39
Balıkçılık	10	9	21	10	10	26	10	11	31
Sanayi	4 249	4 132	10 404	4 394	4 640	12 596	4 510	5 117	14 830
Madencilik ve taşocakçılığı	254	244	612	262	271	731	269	298	855
İmalat sanayi	3 593	3 460	8 726	3 713	3 882	10 550	3 811	4 285	12 438
Elektrik, gaz ve su	403	428	1 066	418	487	1 315	430	534	1 537
Hizmetler	8 404	8 127	20 429	8 690	9 098	24 648	8 927	10 042	29 065
İnşaat	409	415	1 041	422	454	1 227	432	494	1 429
Toptan ve perakende ticaret	408	393	989	421	439	1 190	431	483	1 400
Otel ve lokanta hizmetleri	1 011	978	2 456	1 044	1 093	2 961	1 070	1 204	3 487
Ulaştırma ve haberleşme	3 759	3 590	9 006	3 890	4 037	10 923	3 995	4 461	12 901
Mali kuruluşlar	526	513	1 288	543	574	1 553	557	632	1 828
Serbest meslek ve hizmetler	330	311	779	341	349	944	350	386	1 115
Devlet hizmetleri	811	847	2 173	841	941	2 586	866	1 045	3 052
Konut sahipliği	1 149	1 079	2 697	1 188	1 211	3 264	1 220	1 338	3 853
Toplam	13 169	12 763	32 088	13 613	14 303	38 759	13 976	15 871	45 680

Tablo 4.4.1.4 GSYİH'nın Yapısı

Sektör	Senaryolar	(yüzde)			
		2003	2010	2015	2023
Tarım	A ₀	20,59	18,50	17,90	17,60
	A ₁	20,59	18,52	17,24	16,04
	A ₂	20,59	18,45	16,89	13,85
	A ₃	20,59	18,46	16,89	11,99
Sanayi	A ₀	19,71	21,20	21,00	21,90
	A ₁	19,71	21,18	21,68	22,98
	A ₂	19,71	21,31	22,02	23,99
	A ₃	19,71	21,20	22,03	25,05
Hizmetler	A ₀	59,70	60,30	61,10	60,50
	A ₁	59,70	60,30	61,08	60,98
	A ₂	59,70	60,24	61,09	62,16
	A ₃	59,70	60,34	61,08	62,96
TOPLAM	A ₀	100,00	100,00	100,00	100,00
	A ₁	100,00	100,00	100,00	100,00
	A ₂	100,00	100,00	100,00	100,00
	A ₃	100,00	100,00	100,00	100,00

Tablo 4.4.1.5 Toplam İstihdam Planı

Sektör	Senaryolar	İstihdam (bin kişi)				Sektörel dağılım (yüzde)			
		2003	2010	2015	2023	2003	2010	2015	2023
Tarım	A ₀	802,4	730,6	683,2	613,8	65,3	61,6	58,5	51,6
	A ₁	796,0	711,2	656,3	577,1	64,7	59,1	52,7	44,5
	A ₂	789,6	692,5	630,2	542,3	64,2	57,2	49,3	41,2
	A ₃	783,3	674,2	605,6	510,2	63,6	55,3	45,8	35,2
Sanayi	A ₀	84,9	101,8	121,4	160,6	6,9	8,6	10,4	13,5
	A ₁	91,9	132,8	176,0	231,0	7,5	11,0	14,1	17,8
	A ₂	94,1	143,8	188,0	238,0	7,7	11,9	14,7	18,1
	A ₃	95,9	152,8	217,0	318,0	7,8	12,5	16,4	22,0
Hizmetler	A ₀	340,7	354,3	363,6	416,0	27,7	29,9	31,1	34,9
	A ₁	342,3	360,2	414,2	490,2	27,8	29,9	33,2	37,8
	A ₂	346,2	374,2	460,2	537,2	28,1	30,9	36,0	40,8
	A ₃	351,5	393,2	500,2	619,2	28,6	32,2	37,8	42,8
TOPLAM	A ₀	1228,0	1186,7	1168,2	1190,4	100,0	100,0	100,0	100,0
	A ₁	1230,2	1204,2	1246,5	1298,3	100,0	100,0	100,0	100,0
	A ₂	1229,9	1210,5	1278,4	1317,5	100,0	100,0	100,0	100,0
	A ₃	1230,7	1220,2	1322,8	1447,4	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 4.4.1.6 Senaryolar İtibarıyla Nüfus

Senaryolar	Nüfus (bin)				Yıllık ortalama büyüme hızı (yüzde)				
	2003	2010	2015	2023	2003-2010	2011-2015	2016-2023	2003-2023	
Kır Nüfusu	A ₀	1 396,7	1 271,6	1 189,2	1 068,2	-1,34	-1,34	-1,34	-1,34
	A ₁	1 385,5	1 237,9	1 142,3	1 004,4	-1,61	-1,61	-1,61	-1,61
	A ₂	1 374,3	1 205,4	1 096,7	943,9	-1,88	-1,88	-1,88	-1,88
	A ₃	1 363,4	1 173,4	1 054,0	887,9	-2,14	-2,14	-2,14	-2,14
Kent Nüfusu	A ₀	1 591,1	1 704,1	1 813,2	2 155,7	0,98	1,24	2,16	1,52
	A ₁	1 623,3	1 843,1	2 206,5	2 696,3	1,81	3,60	2,51	2,54
	A ₂	1 646,1	1 936,6	2 423,4	2 898,2	2,32	4,48	2,56	2,83
	A ₃	1 672,6	2 041,3	2 681,3	3 503,8	2,85	5,46	3,34	3,70
Toplam Nüfus	A ₀	2 987,8	2 975,7	3 002,4	3 223,9	-0,06	0,18	0,89	0,38
	A ₁	3 008,8	3 081,0	3 348,8	3 700,7	0,34	1,67	1,25	1,04
	A ₂	3 020,4	3 142,0	3 520,1	3 842,1	0,56	2,27	1,09	1,20
	A ₃	3 036,0	3 214,7	3 735,3	4 391,7	0,83	3,00	2,02	1,85

Tablo 4.4.1.7 Senaryolar İtibarıyla Emek Verimliliği Yıllık Artış Hızları (Katma Değer/Çalışan Sayısı)

Sektör	Senaryolar	(yüzde)			
		2004-2010	2011-2015	2016-2023	2004-2023
Tarım	A ₀	3,93	4,27	5,84	4,78
	A ₁	4,69	5,09	7,32	5,84
	A ₂	5,81	6,22	7,06	6,41
	A ₃	6,78	7,68	6,01	6,70
Sanayi	A ₀	2,51	-0,01	1,78	1,59
	A ₁	0,36	-0,26	3,94	1,64
	A ₂	0,55	1,40	5,79	2,86
	A ₃	0,66	0,96	4,97	2,46
Hizmetler	A ₀	3,68	3,36	2,95	3,31
	A ₁	4,05	2,37	4,49	3,81
	A ₂	4,52	2,24	5,95	4,52
	A ₃	4,73	2,77	5,86	4,69
TOPLAM	A ₀	4,58	3,95	4,51	4,40
	A ₁	4,91	4,22	6,11	5,22
	A ₂	5,73	5,01	7,29	6,17
	A ₃	6,92	5,69	7,02	6,44

Tablo 4.4.1.8 Nüfusun Kır ve Kent İtibarıyla Dağılımı

Senaryolar		(yüzde)			
		2003	2010	2015	2023
A ₀	Kır	46,75	42,73	39,61	33,13
	Kent	53,25	57,27	60,39	66,87
A ₁	Kır	46,05	40,18	34,11	27,14
	Kent	53,95	59,82	65,89	72,86
A ₂	Kır	45,50	38,36	31,16	24,57
	Kent	54,50	61,64	68,84	75,43
A ₃	Kır	44,91	36,50	28,22	20,22
	Kent	55,09	63,50	71,78	79,78

4.5 ÖNERİLEN SENARYO

Geliştirilen senaryolardan birinin önerilebilmesi için her bir senaryonun çeşitli açılardan olabilirliği-ne ve amaçlarına ne kadar hizmet ettiğine bakmak gerekmektedir.

Finansman açısından bakıldığında tüm senaryolar olabilir niteliktedir. Kamu yatırım gereksinmesi, dönemden döneme artmakla birlikte, 2004-2023 döneminde A_0 senaryosunda yılda ortalama 178 milyon Avro (1 Avro=1,75 YTL), A_3 senaryosunda yılda ortalama 263 milyon Avro'dur. Diğer iki senaryodaki rakamlar bu ikisi arasındadır. Toplam yatırımlar ise, yine dönemin başında daha az, dönemin sonlarına doğru daha fazla olmakla birlikte, A_0 senaryosunda yılda ortalama 1 446 milyon Avro, A_1 'de 1 657 milyon Avro, A_2 'de 1 905 milyon Avro ve A_3 'te 2 155 milyon Avro'dur. Bu yatırımlar, bölge GSYİH'sının oranı olarak düşünüldüğünde finanse edilebilir niteliktedir.

Ancak, yıllar itibarıyla bölgesel GSYİH'nın büyüklüğü ve büyüme hızı, emek verimliliğindeki artış hızlarına dayanmaktadır. Tablo 4.4.1.8'de Senaryo A_3 için verilen çalışan başına katma değer olarak emek verimliliği artış hızları özellikle tarım ve hizmetler sektörlerinde olası görünmemektedir. Bu senaryoda öngörülen emek verimliliği artış hızlarını yakalayabilmek için, çok hızlı teknoloji transferi ve çok etkin örgütlenme gerekmektedir. Bölgenin en azından kısa ve orta vadede arz edebileceği insan sermayesi ve yeni teknolojileri sindirebilme kapasitesi bağlamında, böylesine hızlı yenilik olması olasılığı çok düşüktür. A_2 için de aynı şey söylenebilir.

Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi'nin ana hedeflerinden birisi kişi başına geliri Türkiye ortalamasına yaklaştırmak, bir diğeri kırsal-kent arasındaki gelir farkını azaltmaktır. A_0 ve A_1 senaryolarında bölge-Türkiye kişi başına gelir farkı azalma yerine artmaktadır. A_2 senaryosunda bu fark yaklaşık 10 puan, en iddialı olan Senaryo A_3 'te ise fark ancak

11 puan kapanabilmektedir. Tüm senaryolarda kısmen kırsaldan göçün bir sonucu olarak, kırsal-kent gelir farkı kapanmakta, ancak A_3 'te bile kırsal kişi başına gelir, kenttekinin ancak yüzde 53,8'i olabilmektedir.

Projenin bir diğer hedefi istihdamı artırmaktır. A_0 ve A_1 senaryoları bu hedef açısından başarılı görülmemektedir. A_0 senaryosunda istihdam marjinal olarak da olsa düşmekte, A_1 senaryosunda ise ancak marjinal olarak artmaktadır. 2023 yılı itibarıyla, A_2 senaryosunda istihdam artışı 2003 yılına göre yüzde 7,1, A_3 senaryosunda yüzde 17,6'dır. Tüm senaryolarda, toplam istihdamın artmamasının ya da az artmasının temel nedeni, değişik senaryolarda farklı hızlarda olmakla birlikte tarımdaki gizli işsizliğin azaltılmasıdır. Nüfus sayım günü tarımda çalıştığını beyan eden herkesin etken olarak çalıştığı kabul edildiğinden nüfus sayımındaki veriler tarımdaki yaygın işsizliği gizlemektedir. Tarımda, mevcut teknolojiyle işgücü talebi, nüfus sayımında tarımda çalıştığını beyan edenlerin yılda 260 gün çalıştığı varsayımıyla, ancak yüzde 32'si kadardır.

Tüm senaryolarda, tarım kesiminde istihdam azalırken, sanayi ve hizmet kesimlerinde istihdam hızla artmaktadır. A_0 senaryosunda bile, 2003 yılına göre sanayide yüzde 89, hizmetlerde yüzde 22 istihdam artışı vardır. A_3 senaryosunda ise sanayide artış yüzde 232 hizmetlerde yüzde 76'dır. Tüm senaryolarda tarımdaki gizli işsizler A_0 senaryosundan başlayarak, A_3 'e doğru gittikçe artan sayıda sanayi ve hizmetler kesimlerine transfer edilmektedir.

Sanayi kesiminde, çeşitli senaryolarda öngörülen istihdam artışları olabilirlik açısından değerlendirilecek olursa, daha önce "Senaryoların Temel Çerçevesi: Mevcut Durum ve Muhtemel Gelişmeler Işığında Bölgesel Olanaklara Genel Bir Bakış" bölümünde yapılan irdelemelerin ışığında A_3 senaryosunda öngörülen artış pek mümkün görün-

memektedir. A_1 ve A_2 senaryolarındaki artışlar ise olabilirliğin sınırındadır. Bu artışları sağlayabilmek için ulaşım altyapısında, yerel altyapı hizmetlerinde, bölgeye yatırım çekebilmek için örgütlenmede ve sanayiye hammadde temini için tarımda epey mesafe kat etmek gerekecektir.

Hizmetler kesiminde öngörülen istihdam artışları tüm senaryolarda olabilir düzeydedir. Ancak A_3 Senaryosu'nda, altyapı açısından bölgesel ve yerel olanakların azami ölçüde zorlanması gerekebilecektir.

Projenin bir başka hedefi bölgede azami sayıda insan tutarak, bölge dışına göçü önlemek, bu mümkün olmadığı takdirde göçü asgariye indirmektir. A_0 , A_1 ve A_2 senaryoları bu hedefin epeyce gerisindedir. Bölgede doğal nüfus artış hızı, bugün yıllık yüzde 2'nin biraz üzerindedir. Bu hızın önümüzdeki 20 yıl içinde düşmesi 1990-2000 döneminde Türkiye genelindeki nüfus artış hızı olan yılda yüzde 1,85 dolayına gerilemesi beklenebilir. A_0 senaryosunda öngörülen nüfus artış hızı yılda yüzde 0,38, A_1 'de yüzde 1,04 ve A_2 'de yüzde 1,20'dir. Her üç senaryoda da bölge önemli ölçüde göç vermeye devam edecektir. A_3 senaryosunda öngörülen yıllık nüfus artış hızı yüzde 1,85'tir. Bu senaryoda göç durmakta ve 2023 yılında bölge nüfusu 4,39 milyona çıkmaktadır. Aynı yılda A_0 senaryosunda bölge nüfusu 3,22 milyon, A_1 'de 3,70 milyon ve A_2 'de 3,84 milyondur.

Yaş grupları ve cinsiyet verilerinden gidilerek, senaryolardan bağımsız olarak yapılan ve "Gelişme Dinamikleri ve Eğilimleri Bölümü'nün "Nüfus" altbölümünde verilen nüfus tahminlerinde mevcut eğilimlerin devam edeceği ve ancak yavaş bir iyileşme olacağı varsayımı altında bölge nüfusu 2023'te 3,34 milyon olacaktır. Mevcut eğilimlerde orta düzey iyileşmelerin ve doğurganlıkta daha hızlı bir düşüşün öngörüldüğü tahminde 2023'te nüfus 3,55 milyona, nüfus artışını belirleyen parametrelerde çok olumlu gelişmeler varsayan iyimser tahminde ise nüfus aynı tarihte 3,61 milyona çıkacaktır.

Senaryolardan A_0 'da öngörülen nüfus senaryolarından bağımsız olarak yapılan nüfus tahminlerinin birincisiyle, A_1 'de öngörülen ise, az farkla da olsa, 3'üncü tahminle uyumludur. A_2 'de öngörülen nüfus da 3'üncü tahminden, 233 bin fazladır. A_2 'nin de 3'üncü tahminle kısmen uyumlu olduğu söylenebilir. Senaryo A_3 'te öngörülen nüfus en iyimser tahminin 3'üncü tahmini bile 782,9 bin üzerindedir. Senaryo 3'te öngörülen nüfusun gerçekleşmesi imkansız olmasa da pek de olanaklı görünmemektedir.

Bu değerlendirmeler, Tablo 4.5.1.1'de özetlenmiştir. Senaryo A_3 bazı amaçların gerçekleşmesine çok olumlu katkılar yapsa da tarım ve hizmetlerde öngördüğü verimlilik artışlarını ve sanayide öngördüğü istihdam artışını sağlamak mevcut ve muhtemel gelişmeler ışığında olanaklı değildir. Dolayısıyla, bu senaryo stratejilerin geliştirilmesine bir çerçeve ya da bir taban teşkil edemez görünmektedir.

Tablo 4.5.1.1 Senaryoların Çeşitli Ölçütler İtibarıyla Karşılaştırması

Ölçüt	Senaryo			
	A_0	A_1	A_2	A_3
Finansman	•	•	•	•
Emek verimliliği				
Tarım			○	X
Sanayi	•	•	•	•
Hizmetler			○	X
Kişi başına gelir				
Bölge/ Türkiye	-	-	+	+
Kır/ Kent		+	+	+
İstihdam artışı		/	+	+
Sanayi	•	•	•	X
Hizmetler	•	•	•	•
Nüfus	•	•	•	X
Bölge dışına göç	-	-	+	+

- Olanaklı
- x Olanaksız
- Koşullu olanaklı
- Olumsuz gelişme
- + Olumlu gelişme
- / Marjinal olumlu gelişme

Senaryo A_1 ve A_0 'da bölge dışına göç çok hızlı bir şekilde devam ettiğinden ve kişi başına gelirden bölge-Türkiye farkı açıldığından; bu senaryonun ekonomik olabilirliği yüksekse de sosyal olabilirliği yoktur.

Seçim A_1 ve A_2 senaryoları arasındadır. A_1 'de, kırsal-kent gelir farkı azalmakta, istihdam marjinal de olsa artmakta, fakat bölge dışına göç devam etmekte ve bölge-Türkiye arasındaki gelir farkı kapanmamaktadır. Dolayısıyla A_1 senaryosunun da sosyal olabilirliği düşüktür.

Tüm göstergelerde iyileşmeler içeren, göçü durdurmasa da hayli yavaşlatan, bölge-Türkiye gelir farkını hayli kapatan ve istihdamda önemli sayılabilecek artış içeren A_2 senaryosu tarım ve hizmetlerde öngördüğü verimlilik artışlarını sağlayabilmek için büyük gayret sarf edilmesini gerektirse de, gerçekleştirmek için hedeflenmesi gereken en iyi senaryo görünümündedir.

5 BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİLERİ

5.1 TÜRKİYE’NİN ULUSAL DÜZEYDE BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİSİ

Türkiye 2004-2006 yıllarını kapsayan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP), uzun vadeli stratejiye dayanarak, orta vadeli stratejinin amaçlarını ve önceliklerini belirlemektedir. Bu kapsamda plan, amaç ve önceliklere dayanarak, AB ile ekonomik ve sosyal uyuma yönelik ÖUKP stratejisinin gelişme eksenlerini saptamaktadır (DPT, 2003-5).

ÖUKP’da gelişme eksenleri,

1. İşletmelerin rekabet gücünün artırılması,
2. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması,
3. Altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevrenin korunması,
4. Bölgelerin ekonomik gücünün artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması,

olarak benimsenmiştir.

ÖUKP’de, 4 numaralı gelişme eksenini olan bölgelerin ekonomik gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişme farkının azaltılması için öncelik alanları şu biçimde saptanmıştır:

- İnsan kaynaklarının güçlendirilmesi ve özellikle kendi hesabına çalışma potansiyelinin artırılması,
- Mevcut ve yeni kurulacak KOBİ’lerin desteklenmesi ve şebeke tarzı etkileşim örgütlenmeleri biçiminde işbirliği ortaklık potansiyelinin yükseltilerek, kolektif düzeyde rekabet etme güçlerinin artırılması,
- Yeni yatırımların gerçekleşmesi ve küçük altyapı yatırımlarının- kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından önem taşıyan fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarının desteklenmesi,
- Kırsal alanda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması,
- Yönetişim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, yerel katılımı artıracak ortak girişim

alanlarını geliştirecek ve yerel ekonomik gelişmeye yerel aktörlerin kolektif müdahalesini düzenleyecek yeni yerel yönetim modelleri ile kurumsal yapısının belirlenmesi (DPT, 2003-5: 124).

2006-2008 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program’da (OVP) ise, “Avrupa Birliği’ne üyelik yolunda, toplumun bütün kesimlerinin gözetildiği ve ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlandırıldığı bir ortamda, insanımızın yaşam kalitesini yükseltmek” temel amaç olarak belirlenmiş ve,

- İstikrarlı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin sağlanmasını,
- Ekonomide rekabet gücünün artırılmasını,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesini,
- Sosyal içermenin güçlendirilmesini,
- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasını,
- Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasını ve
- Fiziki altyapının iyileştirilmesini,

program dönemi öncelikli hedefleri olarak belirlenmiştir (DPT, 2005-3: 4).

OVP’de, “Makroekonomik Politika ve Hedefler”den başka, “Program Dönemi Gelişme Eksenleri” ve “Sektörel Politikalar” da yer almaktadır.

OVP’de yer alan “Gelişme Eksenleri”nden, Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması ile ilgili olan politikalar, aşağıdaki üç başlık altında özetlenebilir:

1. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanması ve yereldeki potansiyelin harekete geçirilmesi için;

- Ülke genelini kapsayan mekansal ve bölgesel politikaların esaslarının, standartlarının ve çerçevesinin oluşturulması,
- Bölgesel gelişme planlarının uygulanabilir programlara dönüştürülmesi ve bu prog-

ramlara kaynak tahsisi,

- Kalkınma Ajansları başta olmak üzere yerel kurumsal yapıların oluşturulması,
- İşgücü niteliğinin analizine göre, girişimciliği özendirilen ve kümelenmeyi destekleyen uygulamalarla istihdamın artırılması,
- Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunması ve ekonomik bir faydaya dönüştürülmesi.

2. Bölgelerarası göç eğilimlerinin bölge içinde tutulması, nüfusun mekanda dengeli dağılımı ve kentleşmenin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için,

- Bölgesel merkez niteliği taşıyan kentlerin tespit edilmesi ve göç eğilimlerinin analiz edilerek, göçü bu merkezlere yönlendirici stratejiler ve politikalar geliştirilmesi,
- Yoğun göç baskısı altındaki kentlerde fiziki ve sosyal altyapının iyileştirilmesi,
- Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında fiziki planlamayla ilgili görev ve yetkilerin belirgin hale getirilmesi ve etkin bir denetim mekanizmasının kurulması.

3. Kırsal kesimde refahın artırılması ve kırsal kent arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması için,

- Ulusal düzeyde bir politika oluşturarak, yerel ve merkezi kurumsal yapılar arasında, kırsal gelişme için etkin bir işbölümünün sağlanması,
- Kırsal kesimde merkezi yerleşimlere öncelik verilerek, bu yerleşimlerin altyapılarının iyileştirilmesi ve bu birimlerin çevrelerindeki yerleşimlere hizmet vermesinin sağlanması,
- Dağınık yerleşim birimlerine kamu hizmeti götürülmesinde maliyet etkinliği ve erişimi sağlayan modeller geliştirilmesi,
- Doğal afet, kamusallaştırma vb zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan yurttaşların, eski veya yeni yerleşim yerlerinde sürdürülebilir bir yaşam oluşturmalarının sağlanması (DPT, 2005-3: 23-26) gerekmektedir.

Ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi içinde stratejik amaçlar, öncelikler ve tedbirlerin, TR83 Bölgesi gelişme stratejisi oluşturulurken göz önünde tutulması, önerilen stratejilerin daha gerçekçi ve uygulanabilir olması açısından önemlidir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) koordinasyonunda yürütülmekte olan "TR82, TR83 ve TRA1 İstatistik Bölge Birimi Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı"; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere toplam 10 ili kapsamaktadır. Söz konusu program, 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması kapsamında Avrupa Komisyonu ve Türk Hükümeti tarafından onaylanmış olup, programın bütçesi; 40 milyon Euro'su AB desteği, 12,33 milyon Euro'su ulusal bütçe katkısı olmak üzere toplam 52,33 milyon Euro'dur.

Programın genel amacı, programın uygulandığı düzey 2 bölgelerinde; yerel kalkınma girişimlerinin, KOBİ'lerin, küçük ölçekli altyapının desteklenmesi amaçlı hibe programlarını ve program uygulamasını destekleyecek teknik yardım hizmetini uygulamaya koymaktır.

Programda belirlenen öncelik alanları şunlardır:

- Yerel Kalkınma Girişimleri
- KOBİ'ler
- Küçük Ölçekli Altyapı

Söz konusu bu yardımların alınabilmesi için AB formatına uygun projelerin hazırlanması, ilgili kurumlara sunulması, onaylanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir. Kamu ve yerel yönetimler tarafından hazırlanmış projelerin bir kısmı ilgili kurumlara sunulmuş ve çalışmalar devam etmektedir.

5.2 TR83 BÖLGESİ VİZYONU

Bölgenin geleceğini sembolize eden vizyon, bölgenin ulaşılabilir geleceğinin genel hatlarını betimlemektedir. TR83 Bölgesi için vizyon:

“Türkiye'nin Karadeniz'e açılan kapısı olmuş, yaşam kalitesini yükseltmiş, çevreye duyarlı, rekabetçi, hızla gelişen bölge”

olarak belirlenmiştir.

5.3 TEMEL STRATEJİK AMAÇ

Temel stratejik amaç, mekansal, sosyal ve ekonomik yapının dönüştürülmesi ve geliştirilmesidir. Amaç, başka bir ifadeyle, bölgenin yenilenen mekansal yapısıyla eşleşen, sosyal ve ekonomik yapı dönüşümlerinin sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasıdır. Bölge gelişimi, temel amaca göre, iki ana başlıkla tanımlanmaktadır:

- Ekonomik yapı dönüşümleri ve
- Toplumsal yapı dönüşümleri.

Sosyo-ekonomik gelişimlerin sürdürülebilir olması, bölgenin ekolojik yapısında olumsuz etki-baskı yaratılmaması ve bugüne kadar meydana gelmiş ekolojik sorunların hafifletilmesi anlamına gelmektedir.

Bölgenin ekonomik ve toplumsal gelişmeleri ve bu gelişmelerin bölge ekolojisi üzerindeki etkileri, sadece sosyo-ekonomik ilişkiler alanında değil, bölge fiziki mekanında meydana gelmektedir. Mekan, coğrafya üzerinde kentlerin ve kentsel faaliyetlerin sıklaşması, kırdaki ve kırsal yerleşimde dönüşümlerin oluşması, yerleşimler arası altyapı ağlarının kurulması/ iyileştirilmesi ile bu gelişmeyi içermekte ve değişimin yönü/ yoğunluğu ve niteliği üzerinde belirleyici bir etki yaratmaktadır. Mekan, sosyo-ekonomik ve ekolojik gelişimin yatağını oluşturmaktadır.

Bölgesel gelişimin olması, ancak sürdürülebilir olduğunda anlam taşımaktadır. Bu nedenle, gelişimin kurumsallaşarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gelişme, kendisini toplumsal olarak geliştirerek ve yeniden yapılandırılarak gerçekleşmezse, sürdürülebilirlik rastlantıya bağlı olacaktır. Oysa bölge, devamlı olarak dış dünya ile ve kendi içinde rekabet edebilmek için, hem mevcut kurumsal yapılarını daha etkin işletmek, hem de, yeni kurumsal mekanizmalar ve yapılar yaratmak zorundadır.

5.4 STRATEJİK AMAÇLAR VE ÖNCELİKLER

Bölge için öngörülen A2 senaryosunun gerçekleşmesini sağlayacak strateji, senaryo aşamasında dikkate alınmış olan GZFT analizlerini ve bölgenin temel sorunlarını göz önünde tutarak ve üst ölçek plan kararları doğrultusunda stratejik amaçları belirlemiştir.

Bölge, Türkiye'nin geçmişteki değişimine paralel dönüşüm gerçekleştirecektir. Fiziki ve toplumsal açıdan, kentleşmemiş ve demografik olarak düzensiz biçimde bölge dışına göç veren bölge yapısından, mekansal stratejinin sağlayacağı yığılma ekonomilerinden ve dışsallıklardan yararlanarak uzaklaşacaktır.

Bölge için belirlenen stratejik amaçlar aşağıdadır:

- Etkin bir mekansal organizasyon oluşturulması,
- İnsan kaynaklarının ve sosyal yapının geliştirilmesi,
- İşletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılma,
- Ekolojik dengelerin, çevrenin korunması ve durumunun iyileştirilmesi,
- Kurumsal yapının güçlendirilmesi.

Etkin bir mekansal organizasyonun geliştirilmesi ile kentleşme hızlanacak ve kentsel merkezler güçlenerek sunduğu hizmet çeşitliliği ve kalitesi gelişecek, bölgenin dışarıya vermekte olduğu göç, plan dönemi sonuna doğru bölgenin kentsel merkezlerine doğru çekilebilecek, merkezi kırsal yerleşimlerin sağlayacağı hizmetlerle, kırsal yaşam kalitesi gelişebilecek, kır ve kentte, daha verimli üretim altyapısı ve daha yüksek kişi başına gelir elde edebilecektir.

İnsan kaynaklarının ve sosyal yapının geliştirilmesi ile her düzeydeki eğitimin bölgenin üretim ve hizmet ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesine çalışılacak, bölge halkının eğitim düzeyi yükseltilecektir. Yoksulluğun azaltılması için

kurumsal yapılar oluşturulacak ve kırdaki yoksul ve dezavantajlı kesimlere daha yoğun bir hizmet götürülecektir. Kentlerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir.

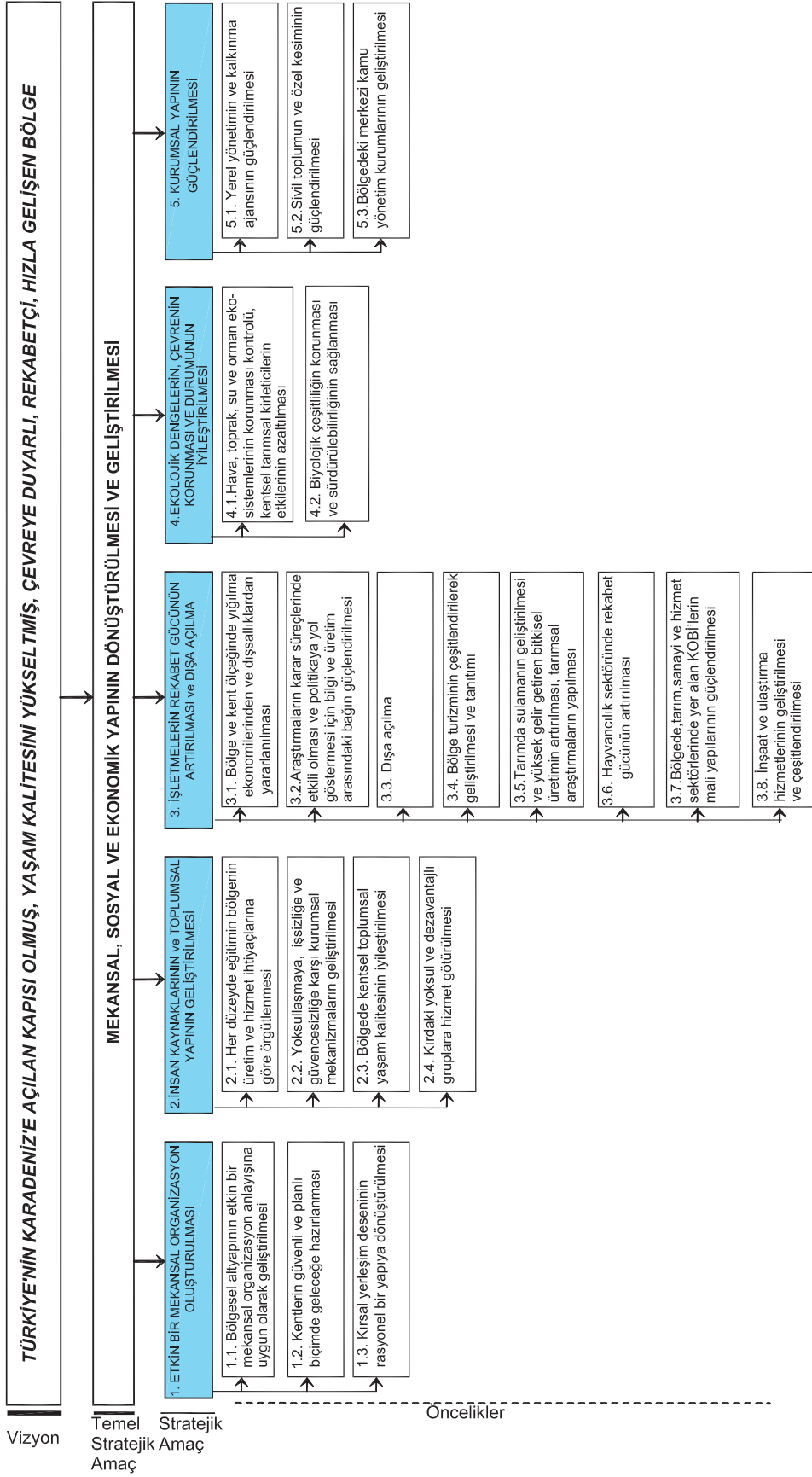
İşletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmanın geliştirilmesi ile bölge ekonomisi geliştirilecektir. İşletmelerin yığılma ekonomilerinden ve dışsallıklardan yararlanması, bilgi ve üretim arasındaki bağların güçlendirilmesi, dışa açılmanın artırılması sağlanacak, bölge turizmi çeşitlendirilecek ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilecek, tarımda sulama geliştirilecek ve yüksek gelir getiren bitkisel üretim artırılacak, hayvancılık sektörü geliştirilecek, KOBİ'lerin mali yapıları güçlendirilecektir.

Ekolojik dengelerin, çevrenin korunması ve durumunun iyileştirilmesi ile hava, su ve toprak kaynaklarının korunması, kentsel kirleticilerin etkilerinin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile doğal dengeler korunacaktır.

Kurumsal yapının güçlendirilmesi ile yerel yönetimler ve KA'lar geliştirilecek, STK ve özel kesim güçlendirilecek, bölgedeki kamu kurumlarının geliştirilmesi ile hizmet kalitesi yükseltilecektir (Şekil 5.4.1.1).

YEŞİLİRMAK HAVZA GELİŞİM PROJESİ

Şekil 5.4.1.1 TR83 Bölgesi Stratejik Amaç ve Öncelikleri

5.4.1 Stratejik Amaç I: Etkin Bir Mekansal Organizasyon Oluşturulması

Bölgede hızlı ve düşük maliyetli sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi, sosyal ve ekonomik gelişmeye uyumlu altyapının oluşturulmasına ve bu gelişmeyi destekleyecek mekansal organizasyonun hazırlanmasına bağlıdır. Bu nedenle, **kentleşme oranının artırılmasına ve bölge yerleşme sisteminin dışsallıklardan ve yığılma ekonomilerinden faydalanılmasına olanak sağlayacak çok merkezli (polycentric) yapıya dönüştürülmesi** stratejik amaç olarak tanımlanmıştır. Bu amaç, bölgesel gelişme için öngörülen toplumsal, ekonomik, ekolojik ve kurumsal stratejik amaçlara bir temel teşkil etmekte, onlarla etkileşerek ve bütünleşerek, temel stratejinin ana akış yatağını oluşturmaktadır.

Bölgenin sorunlarını özetlemek açısından kullanılabilir bileşik göstergelerden biri, bölgenin nüfus kaybetmekte oluşudur. Bölge insanı, kırsal ve kentsel alanı terk etmekte ve başka (batıdaki) bölgelerin kentsel bölgelerine doğru yer değiştirmektedir. Göç, özetle, rasyonel öznelerin başka coğrafyalarda, içinde buldukları coğrafyaya oranla çok daha fazla fırsat algılaması/ bulması olarak tanımlandığında, bu sorun, niceliğine ve niteliğine bağlı özellikleri de dikkate alarak, hem TR83 için bir kaynak kaybı, hem de diğer bölgeler için, bu bölgelerin altyapı ve istihdam durumları göz önüne alındığında, bir yük olarak yorumlanabilir.

Bölgenin temel sorunu, nüfusun büyük ölçüde kentleşmemiş olması, kentlerde büyük ölçekli ve nitelikli üretim dizgeleri oluşturamaması ve kırdaki düşük verimle büyük bir gizli işsizlik oranıyla üretim yapmasıdır.

Bölge nüfusu, (kent 20 000'den büyük yerleşme olarak tanımlandığında) 2000 yılında, büyük oranda (yüzde 56,4) kırsal alanda yaşamaktadır. Nüfusun kırsal karakteri, Türkiye'ye oranla çok daha güçlüdür. Kırdaki nüfus, çok sayıdaki küçük

birime dağılmış durumdadır. Aynı yıl için kırsal yerleşim sayısı 2 784'dür ve bu köylerden yüzde 70'inin nüfusu 500'ün altındadır. Ayrıca, bölgede birden fazla yerleşim yeri olan köylerin oranı yüzde 36,5'dir. Bu nedenle, kırsal yerleşimlerdeki yaşam kalitesini yükseltebilecek altyapı yatırımlarının yapılabilmesi güç ve yüksek maliyetlidir.

Bölge nüfusunun yüzde 67'si tarımda istihdam edilmektedir. Ancak, tarımda büyük bir gizli işsizlik sorunu vardır ve ihtiyacın 3 katı fazlası işgücü arzi bulunmaktadır. Tarımda verimlilik çok düşüktür. Ayrıca, son 25 yıldır, kırsal alanda giderek güçlenme eğilimi olan bir boşalma ve göç hareketi gözlemlenmektedir.

Bölgedeki kentsel nitelikler, kentsel büyüklük ve çeşitlilik, henüz bölgenin gelişmesini yönlendirecek ve önünü açacak bir güce erişememiştir. Kentlerin gelişmenin motoru haline gelebilmesi için, kentlerde yaşam kalitesinin yükseltilmesi, istihdam olanaklarının artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede kentleşme, yığılma ekonomileri ve dışsallıklardan yararlanarak daha hızlı ve düşük maliyetli bir gelişme sağlayacaktır. Bu stratejinin önemli üç boyutu vardır:

- Kentlerin büyümesi ve çok merkezli (polycentric) kentsel yapı içinde güçlenmesi,
- Kırdaki "merkezi kırsal yerleşim"lerin gelişmesi ve
- Yerleşmelerin birbirine eklenmesi ve ağ oluşturma.

Bu üç gelişme, bölgedeki mekansal yapıyı kökten değiştirecektir. Böylece TR83, kentleşmiş, kırdaki ve kentte daha yüksek verimlilikle ve geniş bir çeşitlilikle üretim yapan ve yaşam kalitesini iyileştirmiş bir yapıya kavuşacaktır. Mekanın, bu gelişmelerin gerçekleşebilmesine elverişli hale getirilmesi, bu nedenle, birinci stratejik amaçtır.

Stratejik amacın birinci boyutu olarak, bölge kentlerin büyümesi ve çok merkezli kentsel yapı içinde güçlenmesi amacıyla 5. ve 4. kademe merkez fonksiyonları barındıran beş kentsel merkez

(Samsun, Çorum, Tokat, Amasya ve Merzifon) **birinci derece yoğunlaşma, yığılma merkezi** olarak belirlenmiştir. Ayrıca, 3. kademe merkez fonksiyonları barındıran 12 kentsel merkez (Bafra, Turhal, Zile, Çarşamba, Erbaa, Niksar, Suluova, Osmancık, Sungurlu, Alaca, Terme ve Vezirköprü) **ikinci derece yığılma merkezi** olarak, geriye kalan ilçe merkezleri ise yerel hizmet merkezi olarak belirlenmiştir. Bölge kentlerinin öngörülen morfolojik yapısı ve fonksiyonları Şekil 5.4.1.2-a'da verilmiştir.

Samsun, bölgenin gelişmesinin en güçlü lokomotif olacaktır. Kent, üretimi ve sunduğu hizmetler ile, bütün bölgenin gelişmesine katkıda bulunacak nitelikte olacaktır. Bölgenin en büyük kenti ve dış dünyaya açılan kapısı olarak Samsun, çeşitlenmiş ve uzmanlaşmış üretimlerin yapılabilmesi için sağlayacağı dışsalılıklarla, diğer kentsel merkezlerin ve bölgenin gelişmesine katkıda bulunacak bir kapasite oluşturacaktır.

Samsun'un çok merkezlilik ilişkileri içinde, kentsel işlevlerini geliştireceği merkezlerle birlikte, kıyı bandı üzerinde (Havza ile birlikte) gelecekte yaklaşık bir milyon civarında bir nüfus yığılmasının oluşacağı düşünülmektedir. Bu yoğunlaşma bandı (Samsun metropoliten alanı), bölgenin gelişmesini etkileyen kentsel işlevlerin yerine getirilmesinde, uzmanlaşmanın hızlanarak gelişmesinde ve dışsalılıklar sağlanmasında büyük bir imkan sunacaktır.

Öngörülen nüfus büyümesi, en önemli bölümü Samsun kentine olmakla birlikte, kentsel sisteme dahil olan bütün yerleşmelerin çekeceği göç ile olacaktır. Çok merkezli kentsel sistemin alacağı göçün, 5 yıllık dönemler itibarıyla, giderek artan oranda olması öngörülmektedir.

Çorum, bölgenin sanayileşmedeki en dinamik kenti olarak gücünü koruyacak ve nüfus çekmeye devam edecektir. Çorum, bölgenin sanayi konusunda uzmanlaşmış, başlangıçtan beri geliştirmekte olduğu sanayileşme türlerinin hepsini sür-

düren ve yüksek katma değer yaratan sanayilerde gelişmesini hızlandıran bir kent olacaktır. Çok merkezli ilişkiler ağı içinde bulunan Sungurlu ve İskilip ile birlikte, toplam yaklaşık 400 000 nüfus, bu ağ içinde bulunacaktır.

Tokat kentinin ve bu kent ile ağsal ilişkileri dolayısıyla bütünleşmiş olan Tokat ilinin diğer kentlerinin çevresindeki tarımsal üretim, hem tarım toprakları çok değerli olduğu, hem de sulama projeleri nedeniyle, çeşitlenerek gelişecektir. Bu gelişmeye paralel olarak kentlerdeki sanayileşme de devam edecektir. Bu sanayileşmenin belirgin özelliği tarımsal hammaddeye dayanan sanayiler olmasıdır. Tokat kentsel sistemi, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tarımsal sanayide gelişecektir. Tokat'ın, sanayi ve hizmet sektörlerinde, Çorum'un yerel kaynaklara dayanarak gelişme modeline benzer bir gelişme göstermesi beklenmektedir: tarımsal olmayan sanayinin gelişmesi ve dış pazarlara ve ilişkilere yönelik sanayi ve hizmetlerin gelişmesi, aynı zamanda Tokat'ın ve diğer kentsel merkezlerin niteliklerinin gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Tokat'ın ağ ilişkilerini geliştirdiği diğer kentsel merkezlerle ilişkileri geleneksel olarak, bölgenin diğer büyük kentlerine oranla her zaman daha güçlü olmuştur. Bu sistem içindeki diğer kentsel yerleşimler olan Erbaa, Niksar, Turhal ve Zile ile birlikte Tokat'ın 2023 nüfusunun, toplam olarak, 500 000'in biraz üzerinde olacağı tahmin edilmektedir.

Amasya, bölgede kentsel kültürel mirasın korunması ve yaşatılması konusunda başarılı olmuş ve kentsel gelişim için kendi çabalarıyla bir mecra yaratabilmiş olan bir kenttir. Zengin bir tarım alanının merkezi olmakla birlikte ve tarımsal zenginliğe dayanarak, kentli kimliğini korumuş ve kültürel altyapısının geliştirmiştir. Amasya'nın, gelecekte de, eğitim, kültürel faaliyetler ve turizm gibi alanlarda sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanarak, gelişimini uzmanlaştığı bu yörünge üzerinde sürdürmesi beklenmektedir. Bununla birlikte kentin tarımsal sanayi ve mermer sanayi, orman sanayi ve mobilya gibi

alanlarda gelişme göstermeye başlaması kentteki üniversiteden sağlayacağı destekle tasarım ve marka yaratma arayışı oluşturması ve gelişme kaynaklarını çeşitlendirerek sürdürmesi beklenmektedir. Amasya'nın ilçelerinden olan Merzifon, konumsal avantajı nedeniyle Amasya'dan farklı bir gelişme doğrultusu belirlemiştir. Konumsal olarak Merzifon'un etki alanına daha yakın olan Suluova ilçesi de Amasya'dan farklı bir gelişme göstermiştir. Amasya'nın Taşova ile birlikte 2023 yılı nüfusunun 170 000 civarında olması beklenmektedir. Amasya'nın plan dönemi içinde alacağı göç de, bölgenin diğer kentsel yerleşimlerine oranla, kısıtlı olacaktır. Kentin topografik yapısı, konumu, tarihi doku zenginliği ve gelişme ekonomisi bakımından sahip olduğu fırsat ve avantajlar, bu nüfus büyüklüğü ile daha iyi değerlendirilebilecek niteliktedir.

Merzifon barındırdığı 4. kademe merkez fonksiyonları, tarihsel bir kent merkezi olması, konumu (Anadolu'nun temel bağlantı doğrultuları olan ve bölgeyi batı- doğu doğrultusunda ve güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda kesen eksenlerin kavşak noktası), Ankara-Çorum ve Samsun karayolu bağlantısı üzerindeki OSB'si, girişimciliği ve sanayi kapasitesini geliştirmedeki dinamizmi ile yüksek gelişme potansiyeline sahip bir kenttir. Artalanında verimli ve sulanabilir tarım toprakları vardır. Bu avantajlar, Merzifon'u, bir ilçe olmakla birlikte bölgenin gelişme açısından en fazla avantaja sahip kentsel merkezlerinden biri haline getirmektedir. Batı- doğu doğrultusundaki ulaşım eksenindeki Osmancık ve doğusundaki Suluova ile birlikte Merzifon'un ağ ilişkileri içinde olacağı diğer kentsel merkezlerle birlikte nüfusunun 230 000 civarında olması beklenmektedir.

Stratejik amacın ikinci boyutu olarak, gelişme potansiyeli olduğu tespit edilen 59 adet kırsal yerleşme, "merkezi kırsal yerleşim" olarak belirlenmiştir.

Stratejik amacın üçüncü boyutu, bölge yerleşim yerleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ile yerleşmelerin birbiri ile etkileşim içinde olması

ve bölgesel ölçekte sinerji yaratılmasıdır. Bölge yerleşimleri arasında öngörülen ilişkiyel yapı Şekil 5.4.2.1-b'de verilmiştir.

Mekan organizasyonunun çok merkezli yapıya dönüştürülmesi stratejik amacı, orta vadeli stratejilerin "Altyapı Hizmetlerinin İyileştirilmesi ve Çevrenin Korunması" (DPT, 2003-5: 73) amacı ve "kırsal kalkınmanın dengeli bir yapıda sağlanması" (DPT, 2003-5: 73) önceliğini destekler niteliktedir. Bu stratejik amaç, ayrıca, uzun vadeli stratejiden girdi alan Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın (2004 – 2006) 4. gelişme eksenini "Bölgelerin Ekonomik Gücünün Artırılması, Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması ve Kırsal Kalkınmanın Hızlandırılması" ile paralellik arz etmektedir. Ayrıca "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi"de 'mekansal duyarlılık' ilkesi ve 'stratejik amaç 2: insan kaynaklarının ve örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi' ve 'stratejik amaç 3: kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması' (ve bu stratejik amacın iki önceliği) kırsal alan düzenlemelerini destekleyen ve güçlendiren bir stratejidir (Yüksek Planlama Kurulu, 2006).

Tablo 5.4.1.1'den de izlenebileceği gibi bölge mekan organizasyonu'nun etkin bir yapıya dönüşmesine yönelik elverişli bir kentsel kademelenme düzeni başta olmak üzere güçlü yanlar ve fırsatlar bulunmaktadır. Diğer yandan bu dönüşümüne yönelik tehditlerin ve zayıf yönlerin bertaraf edilmesi için bu dönüşüme kentlerin hazırlıklı olması gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen mekansal yapının oluşmasında yerleşmelerin barındırdıkları fonksiyonların dönüşmesi, birbirine eklenilebilmesi/ birbirini tamamlar nitelikte olması, yerleşimler arasındaki ulaşım ve iletişim ağlarının durumu ve kentlerin kendi aralarında işbirliği yapma kültürünün ve davranışının gelişmiş olması etkilidir.

Yukarıda belirtilen mekansal yapının oluşmasında yerleşmelerin barındırdıkları fonksiyonların

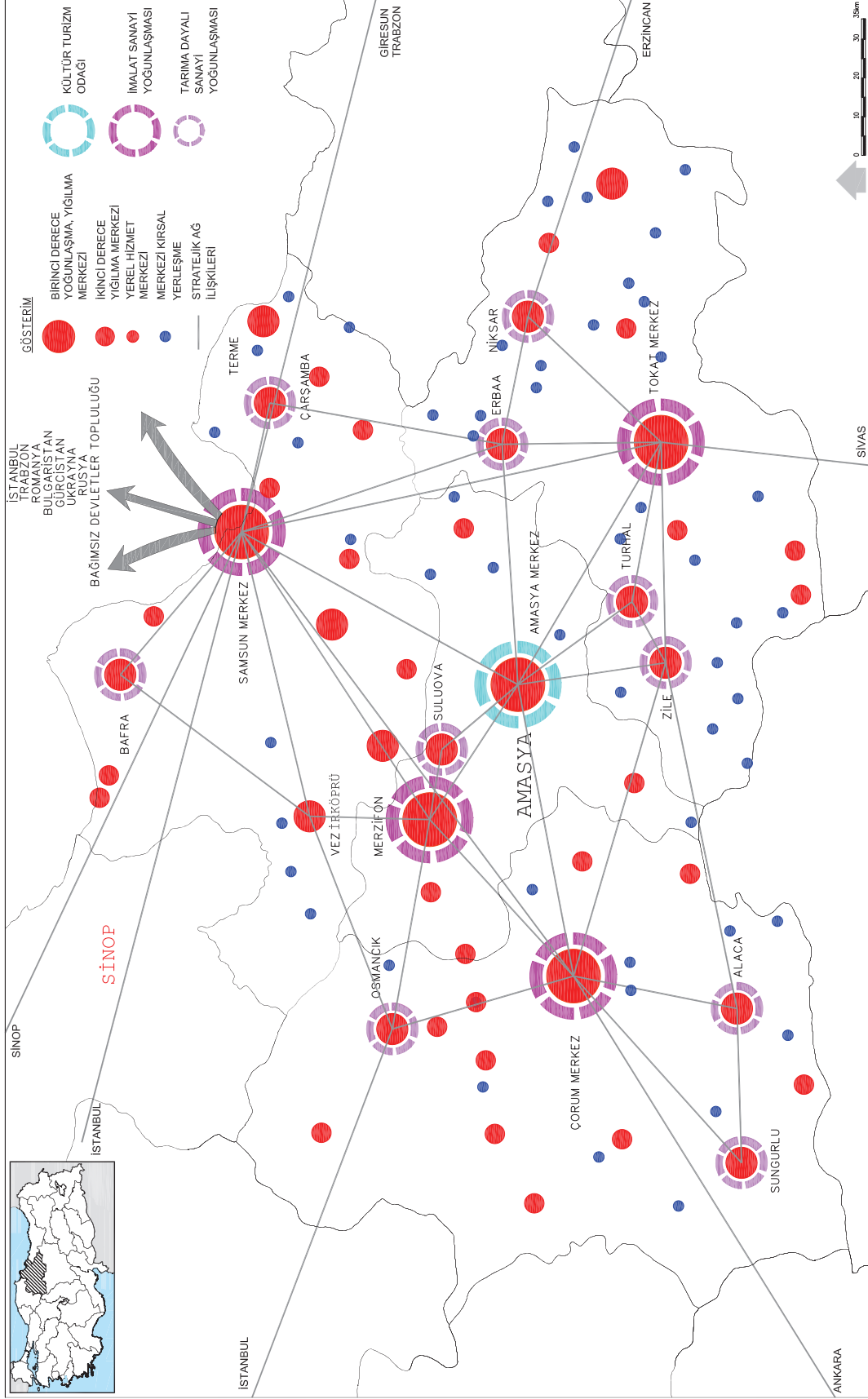
dönüşmesi, birbirine eklemlenebilmesi/ birbirini tamamlar nitelikte olması, yerleşimler arasındaki ulaşım ve iletişim ağlarının durumu ve kentlerin

kendi aralarında işbirliği yapma kültürünün ve davranışının gelişmiş olması etkilidir.

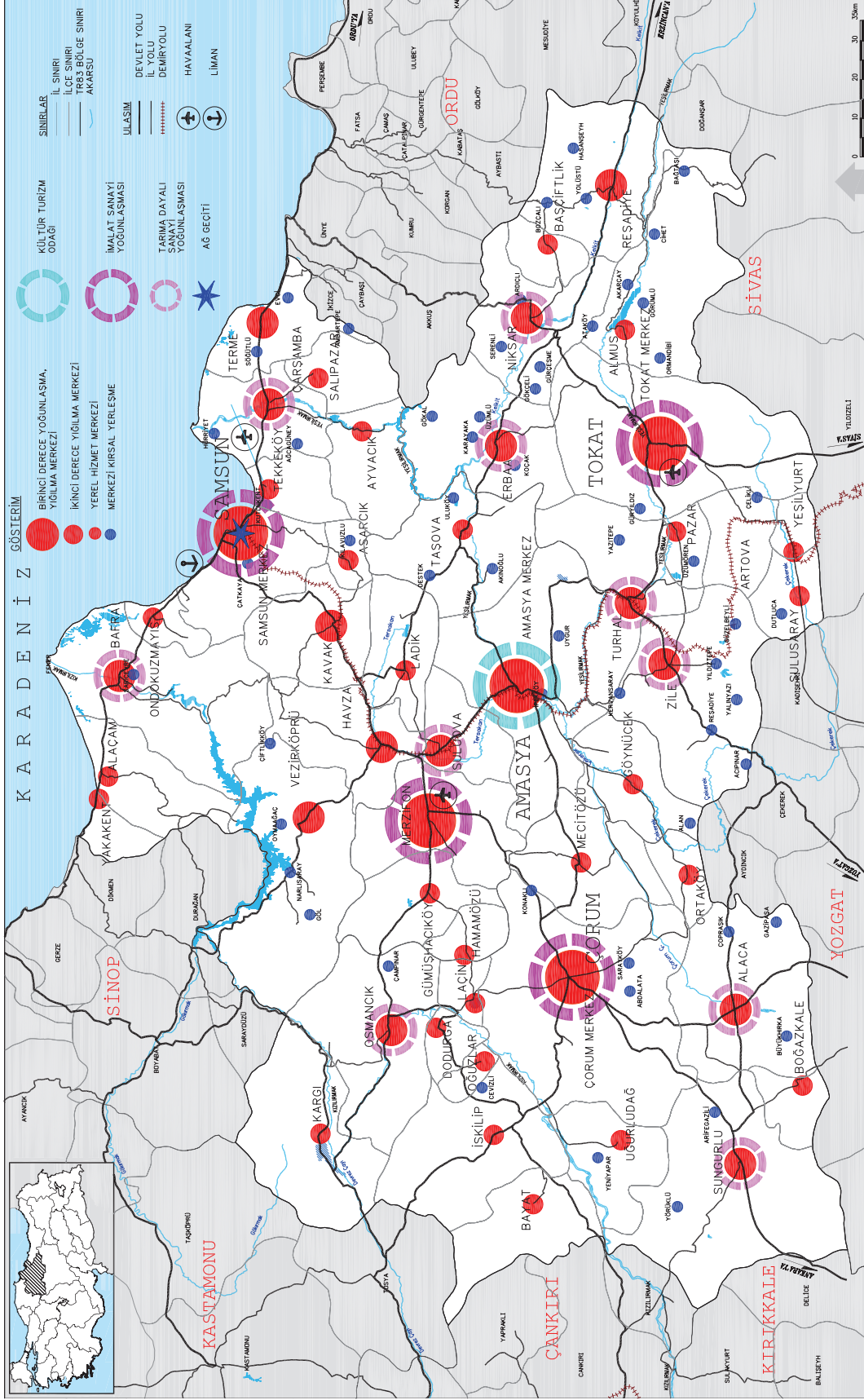
Tablo 5.4.1.1 Stratejik Amaç I GZFT

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin mekan organizasyonunun etkin bir yapıya dönüşmesine elverişli bir kentsel kademelenme düzeni olması,• Sanayi ve tarıma dayalı sanayi kapasitesinin geliştirilmesi konusunda güçlü bir irade olması• Bölgede uzun geçmişli olan kentsel kültürün olması• Bölgede kentsel- tarihsel bir doku bulunması,• Bölgedeki dağlık yapı, kıyı yapısı ve tarihi eserler ile donatılmış, bazıları uluslararası anlaşmalarla korunan zengin doğal ve kültürel miras bulunması, özel ilgi alanı turizmine elverişli kaynakların bulunması.	<ul style="list-style-type: none">• Kırsal alanda bulunan fazla nüfusun baskı yaratması,• Tarımda çalışan nüfusun yaşlı olması ve yaşlı işgücünün ve kaynak yetersizliğinin, kırsal geliri artırıcı gayretlere engel teşkil etmesi,• Şehirlerdeki imar ve kentleşme sorunlarının yeterli düzeyde ve bilimsel yaklaşımlarla ele alınmamış olması,• Doğanın bozuluyor olması, tarihi ve kültürel varlıkların korunamaması ve tanıtılmasındaki yetersizlikler,• Bölgenin büyük kısmının hizmetlerden yararlanamaması ve ana pazarlardan uzaklığı
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none">• Hızlı şehirleşmeye karşı mahalli idarelerin hazırlık yapma olanağı olması	<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunması.

Şekil 5.4.2.1-b Öngörülen ilişkisel yapı

Şekil 5.4.2.1-a Öngörülen Morfolojik Yapı ve Fonksiyonlar

5.4.1.1 Öncelikler

Bölgesel ölçekte bir gelişmenin hızlı ve düşük bir maliyetle sağlanabilmesi için;

- Bölgesel altyapının etkin bir mekansal organizasyon anlayışına uygun olarak geliştirilmesi,
- Kentlerin güvenli ve planlı biçimde geleceğe hazırlanması ve
- Kırsal yerleşim deseninin rasyonel bir yapıya dönüştürülmesi

gerekmektedir. Bu nedenle, yukarıda belirtilen alanlar, stratejik amaç I altındaki öncelikler olarak belirlenmiştir.

Öncelik 1: Bölgesel Altyapının Etkin Bir Mekansal Organizasyon Anlayışına Uygun Olarak Geliştirilmesi

Bölgesel kalkınmanın temel gereklerinden birisi bölgesel ulaşım, iletişim ve enerji altyapısının geliştirilmesidir. Bölge ölçeğinde ve bölgenin dış bölgeler ile ulaşımının sağlanmasında, ulaşım altyapı ve hizmetlerinden kaynaklanan 'sürtünme'nin minimize edilmesi gerekmektedir. Bölgenin yığılma ve yoğunlaşma ekonomilerinden yararlanan, üretim-pazarlama sürecinde yerleşmelerin birbirlerini tamamlayan bir yapıya dönüşümünde, ayrıca bölgenin bölge dışı pazarlara erişiminin sağlanmasında, bölgesel ulaşım altyapısının bu ilişkileri kolaylaştırıcı/ destekleyici bir role sahip olabilmesi için geliştirilmesi gerekmektedir.

Yerleşmelerdeki yaşam kalitesi ve üretim faktörleri bakımından kritik öneme sahip olan kesintisiz ve kaliteli enerjinin yoğunlaşma ve üretim merkezlerine sağlanmasına yönelik altyapıların iyileştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan yoğunlaşmanın özendirileceği kentsel merkezlerin birbirine eklenilebilmesi ve bölgenin dışa açılması bakımından iletişim altyapısının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Öncelik 2: Kentlerin Güvenli ve Planlı Biçimde Geleceğe Hazırlanması

TR83 Bölgesi'nin gelişimi için belirlenen stratejik amaçlardan birincisi olan yeni bir mekansal yapının oluşması için belirlenen temel amaç ve stratejinin uygulanması, gelişmenin lokomotif rolünü oynayacak önemli kentsel yerleşmelerin mekansal olarak, ekonomik ve toplumsal faaliyetleri çeken, olanak sağlayan ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan bir ortamı hazırlamasıyla başlatılacaktır.

Bölgede kentleşmenin gelişmesi ve güçlenmesi gerekmektedir. Ancak bunun için kentlerin gelişme doğrultusunda stratejik bir hazırlık yapması ve bu hazırlığın, kente eklenmesi beklenen nüfus gelmeden önce başlamış olması gereklidir. Kentlerin, hem mevcut sorunlarını azaltmak ve ortadan kaldırmak, hem de yeni gelenlerin de kentin ve bölgenin gelişimine katkıda bulunmasını sağlamak üzere, stratejik planlara sahip olması ve katılımcı bir uygulama hazırlığına girişmesi gerekmektedir.

Bölgede kentleşme konusundaki fiziksel kısıtların en önemlisi bölgenin ortasından geçen KAF'ın yarattığı deprem riskidir. Kentsel ve kırsal yerleşim deseninin belirlenmesi ve kent imar planlarının hazırlanması sırasında çökel ovaların yer aldığı tarım arazileri yerine, yeni yerleşimler sağlam zeminlerin bulunduğu alanlara yönlendirilmelidir. Mevcut yapıların depreme dayanıklı hale getirilmesi, yeni inşa edilecek yapıların mevcut yasa ve yönetmeliklere uygun olarak inşa edilerek deprem riskinin azaltılması için gerekli önlemler alınmalı ve titizlikle uygulanmalıdır. Bu hususlar bölgede yapılan GZFT analizlerinde vurgulanmış ve üzerinde önemle durulmuştur (Tablo 3.3.3.1 GZFT).

Öncelik 3: Kırsal Yerleşim Deseninin Rasyonel Bir Yapıya Dönüştürülmesi

Bölge nüfusunun yaklaşık olarak yarısı kırsal alanda bulunmaktadır. Gerek kırsal nüfusun küçük yerleşmelerde ve mekanda dağınık biçimde bulunması, gerekse birden fazla yerleşim yeri

-bağlı- olan köy sayısının yüksek olması kırsal nüfusun çok parçalı olmasına sebep olmaktadır. Kırsal nüfusun çok parçalı olması hem ekonomik faaliyet organizasyonları hem de temel sosyal ve teknik altyapı organizasyonlarını zorlaştırmaktadır. Bu yerleşme deseni çeşitli ekonomik faaliyetlerin oluşması için yeterli büyüklüğü sağlayamamakta, temel altyapı sunumlarında maliyeti artırıcı bir etki yaratmakta, hizmet götürmede ekonomik olmayan durumlar yaratmakta ve kimi yerlerin hizmetlerden yararlanamamasına yol açmaktadır. Ulusal kırsal kalkınma stratejisi çerçevesinin stratejik amaç ve öncelikleri ile temel ilkeleri, TR83 için öngörülen öncelikleri desteklemektedir.

Yerleşme desenine bağlı olarak, yerleşmelerde bazı ekonomik faaliyetler ile temel sosyal ve teknik altyapının bulunmaması, erişilebilirliğinin düşük olması kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesinin düşük olmasına neden olmaktadır. Kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesinin artırılması için gerekli olan temel hizmetlerin ekonomik biçimde sunulması ve kalitesinin artırılması gerekmektedir. Atıl kapasiteler yaratılmadan ve kamu kaynakları etkin biçimde kullanılarak kırsal yaşam kalitesinin artırılması ise kırsal yerleşme örüntüsünün daha rasyonel bir yapıya evrilerek, kırsal nüfusun daha büyük yerleşmelerde toplulaştırılması ile mümkündür. Böylece büyük nüfus gruplarına daha kaliteli hizmet daha ekonomik biçimde sağlanacaktır. Yerleşme desenindeki küçük yerleşmelerin sayısının giderek azalması ve nüfusun büyük yerleşmelerde toplanması ile kırsal nüfusa yönelik hizmetler daha kaliteli ve kesintisiz biçimde ulaştırılabilecek, bu yerleşmelerde nüfus yoğunlaşmasına bağlı olarak bazı ekonomik faaliyetler gelişecektir. Bu gelişmeler ise kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesinin yükselmesinde oldukça önemli katkı sağlayacaktır.

5.4.2 Stratejik Amaç II: İnsan Kaynaklarının ve Toplumsal Yapının Geliştirilmesi

Bölgenin gelişmesi, ekonomik gelişmelerle birlikte ve ekonomik gelişmelerin gerçekleşebilmesi için, insan sermayesi ve sosyal sermayenin oluşmasına ve kentlerin bu dönüşüme hazır olmasına bağlıdır. Bölgesel gelişme için öngörülen fiziki-mekansal, ekonomik, ekolojik ve kurumsal stratejik amaçlar, böylece toplumsal stratejik amaçla tamamlanmakta ve bütünleşmektedir. Stratejik amaç II'nin MDA, plan belgeleri ve GZFT analizi ile bağlantıları aşağıda özetlenmektedir.

Bölgenin yıllık ortalama nüfus artış hızı 1980 ile 2000 arasında sürekli azalma göstermektedir (Tablo 2.1.1.1). 1990-2000 arasında Çorum ili nüfus kaybetmektedir. Amasya ve Samsun yıllık ortalama nüfus artış hızı ise Türkiye ortalamasının çok altındadır. Kırsal nüfus, Tokat hariç, bütün illerde ve bölgenin bütününde azalmaktadır. Kırsal alandaki boşalma, nüfusu yaşlanan ve azalan yerleşimlerdeki nüfusun hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamaması, ekonomik ve toplumsal sorunlar yaratacaktır. Buna karşılık, bölgenin kentleşme hızı da, Türkiye ortalamasından düşüktür. Kırsal toplum, son 50-60 yıldan beri sürekli olarak kırdan kente doğru göç etmektedir ve verilen göç büyük ölçüde (yüzde 70) bölgedeki şehirlerden, başka illerin şehirlerine doğrudur.

ÖUKP'da yer alan "uluslararası piyasada rekabet edebilecek, yüksek teknolojiye yönelen bir ekonomik yapının oluşturulması" amacının önceliklerinden biri "bilgi ekonomisine geçişin altyapısının oluşturulmasıdır. "İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdam edilebilirliğinin artırılması" amacının öncelikleri "eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi", "istihdamın artırılması ve istihdamda eşit fırsatlar yaratılması" ve "sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi"dir (DPT 2003-5: 75-77). ÖUKP'de bu stratejik amaçtan kaynaklanan 2. gelişme ekseninde "insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması" öngörülmekte, aktif istihdam politikaları ile eğitim

sisteminin güçlendirilmesi, bu eksenin öncelikleri olarak belirlenmektedir (DPT 2003-5: 106-110).

Orta Vadeli Program stratejilerinin gelişme eksenlerinden "B. Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" eksenine ile sektörel politikalarından "A. Eğitim", "B. Sağlık" ve "D. Bilim ve Teknoloji" başlıkları altında temel amaç ve tedbirler yer almaktadır (DPT, 2005-3: 18-35). Ana başlıkları özetlenen plan kararları, bölgenin stratejik amaçları ve öncelikleri için üst ölçek kararlarını oluşturmaktadır.

Bölge için, MDA'da belirlenmiş olan düşük kentleşme, bölge dışına göç ve her düzeydeki eğitim ihtiyaçları ve diğer bulgular dikkate alınarak, ÖUKP'de ve OVP'de ülke için tasarlanmış gelişme eksenlerinin ve politikaların doğrultusunda ve yerel toplumun da beklentileri dikkate alınarak, kır-kent sürekliliği içinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve her düzeydeki bilginin daha kolay erişilebilir ve

daha nitelikli olmasının sağlanması, insan kaynaklarının ve toplumsal yapının geliştirilmesi, stratejik bir amaç olarak saptanmıştır.

Bölgede yapılan GZFT analizlerinde, eğitimin önemi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi konuları dile getirilmiştir. Ayrıca, kadının durumunun iyileştirilmesi, toplumun örgütlenmesi-sivil toplumun gelişmesi, yerel yönetimlerin güçlenmesi gibi konular da, bölge GZFT analizinde ön plana çıkmaktadır (Tablo 5.4.2.1)

GZFT analizinde vurgulandığı üzere, bölgede eğitim düzeyinin yükseltilmesi için bölgede var olan üniversite kapasitelerinin artırılması ve bilgi ve beceri düzeylerinin güçlendirilmeleriyle bölgenin eğitim düzeyi yükseltilmesi bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 5.4.2.1 Stratejik Amaç II GZFT

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">Bölgenin güçlü bir kültür mirasına sahip olması.Sivil toplum kuruluşları açısından bölgede bir miktar gelişmenin bulunması.Bölgenin kırsal alan nüfusunu kaybediyor olması.Nüfus yoğunluğunun düşük olması	<ul style="list-style-type: none">Sosyal güvenlik uygulamalarının bölgede yeterince gelişmemiş olmasıİşsizlik ve yoksulluğun yüksek oranda bulunmasıEğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olması.Kadının bölgede önemi ikinci planda kalmış ve eğitim düzeylerinin düşük olması.Tarihi ve kültürel değerlerin koruma ve bakımlarının yetersiz olmasıSivil toplum kuruluşlarının aralarındaki ilişkilerin ve örgütlenmelerin zayıf olması.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none">Teşviklerin sivil toplum kuruluşlarının kurulmasını sağlanmasında kullanılabilir olmasıÜniversitelerin diğer dışsalıkları ile her sektörle olan ilişkilerinden yararlanarak hızlı bir gelişme sağlanmanın mümkün olmasıYerel yönetimlere ilişkin yasalarda yapılacak olan düzenlemeler ile bölgenin kurumsallaşmasında yerel inisiyatifin ön plana çıkmasının sağlanması.AB'ne uyum sürecinde yerel kültürel değerlerin korunmasında gerekli olacak teknik ve mali yardımların sağlanabilecek olması	<ul style="list-style-type: none">Bölge insanının yeterince bilgi toplumu teknolojilerine kavuşturulamamış olmasından dış dünyaya açılmaması.

5.4.2.1 Öncelikler

İnsan kaynaklarının ve sosyal yapının gelişmesi, ekonomik kalkınmayla birlikte, insan sermayesinin ve toplumsal sermayenin oluşmasına ve kentlerin bu dönüşüme hazır hale gelmesine bağlıdır. Bölgesel gelişme için öngörülen fiziki-mekansal, ekonomik, ekolojik ve kurumsal stratejik amaçlar, böylece toplumsal stratejik amaçla tamamlanmakta ve bütünleşmektedir.

Öncelik 1: Her Düzeyde Eğitimin Bölgenin Üretim ve Hizmet İhtiyaçlarına Göre Örgütlenmesi

Bölge, bazı sosyal göstergeler bakımından diğer öncelikli bölgelerden iyi durumdadır. Okur-yazarlık oranları ve çeşitli eğitim kademelerinde okullaşma oranları Türkiye ortalamalarına yakındır. Benzer bir durum sağlık ve diğer sosyal gelişme göstergeleri için de geçerlidir. Ancak, mesleki ve teknik ortaöğretimde okullaşma oranı yüzde 19,7 olup, hem Türkiye ortalamasının, hem de komşu TR72, TR82 ve TR90 bölgelerinin altındadır.

ÖUKP'de yer alan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve İstihdamın Artırılması Gelişme Ekseninin önceliklerinden biri "eğitim sisteminin geliştirilmesi"dir. Önceliğe bağlı olan "insan gücü piyasası ve eğitim ilişkisinin güçlendirilmesi, eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılması, yetişkinlerin hayat boyu eğitim imkanlarının güçlendirilmesi" tedbirleri (DPT 2003-5: 109) YHGP çalışmalarında dikkate alınmıştır.

Ayrıca, OVP'de "program dönemi gelişme eksenleri başlığı altındaki "A. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve İstihdam Edilebilirliğin Artırılması" bölümünde yer alan 1, 2, 3, 4 ve 5 numaralı politikalar dikkate alınmıştır. Bunun dışında, sektörel politikalar başlığı altındaki "A. Eğitim" bölümündeki 3, 4, 5, 6, 7 ve 11 numaralı politikalar, "D. Bilim ve Teknoloji" bölümündeki 8 ve 9 numaralı politikalar, "E. Tarım bölümündeki 7 numaralı politika, (DPT 2005-3: 19-21 ve 29-36) YHGP çalışmalarında dikkate alınmıştır.

Bölge mekanının, kamu hizmetlerini ve özellikle eğitim hizmetlerinin topluma kolay ve düşük maliyetle ulaşmasını sağlayacak biçimde örgütlenmesi ile, okul öncesinden başlayarak bütün düzeylerde eğitim hizmetlerinde niteliğin geliştirilmesi ve kapsamın genişletilmesine öncelik verilmektedir. Temel eğitimde yasa gereği olan, tam kapsama oranlarına kızlarda ve erkeklerde ulaşılacağı varsayılarak, mesleki eğitimin geliştirilmesi, bölge üniversite ve yüksek okullarının niteliksel gelişmesi, yetişkin eğitiminin, kentleşmeye paralel bir güç kazanması ve tarımsal yayım politikalarında hızlanma ve dönüşüm sağlanması ile, eğitim önceliğinin gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır.

Öncelik 2: Yoksullaşmaya, İşsizliğe ve Güvencesizliğe Karşı Kurumsal Mekanizmaların Geliştirilmesi

Bölgenin dört ilinde de kişi başına düşen gelir (2001) Türkiye ortalamasının çok altındadır. Samsun ve Çorum'da kişi başına düşen gelir daha yüksek olmakla birlikte, bölge ortalaması oldukça düşüktür ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında (2000) Samsun 32. ve Tokat 61. sırada yer almaktadır (Tablo 2.1.2.1). Bölge kentsel nüfus artarken, yeni kentlilerin marjinalleşmemesi ve yoksul kesimler için sosyal dışlanmanın önlenmesi önemlidir. Bunun için, iş bulma olanaklarının artırılması için gençlere yeni beceriler kazandıracak eğitim sağlanması ve mikro-kredi sistemlerinin işletilmesi ile girişimciliğin artırılması önceliklidir. Mesleki eğitim veya girişimci eğitimini sağlamaya yönelik faaliyetler için küçük ölçekli müdahalelere destek sağlayan programlar, öncelikler içinde yer almaktadır.

ÖUKP'de de, aktif istihdam politikaları, ikinci gelişme ekseninin öncelikleri arasında bulunmaktadır. Bu öncelik, işgücü piyasasında dezavantajlı kesimlerin ve genç işsizlerin istihdamının desteklenmesi ile, çalışırken işsiz kalanlara yönelik tedbiri ve değişen piyasa koşullarında çalışanların ve girişimcilerin uyum kapasitesinin geliştirilmesini kapsamaktadır (DPT 2003-5: 108).

Orta Vadeli Program'ın Makroekonomik Politika ve Hedefler bölümünde yer alan "büyüme ve istihdam" politikaları ve Gelişme Eksenleri A bölümünün 4, 6, 8 ve 9 numaralı politikaları, B bölümünün 4 numaralı politikası ve E. bölümünün 17 numaralı politikası ile, sektörel politikalarda A. Eğitim bölümü 12 numaralı politikası, (DPT 2005-3: 5, 19-21 ve 29-30) YHGP çalışmalarında dikkate alınmıştır.

Yukarıdaki hususlar göz önüne alınarak, bölgede kentlerde oluşan ve oluşabilecek yoksullaşmaya karşı sağlanan desteklerin yeniden düzenlenmesi ve mutlak ve göreceli yoksulluğu azaltacak mekanizmalar geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve işsizliğe karşı aktif istihdam yaklaşımının uygulanmasıyla, yoksullaşmaya ve güvencesizliğe karşı kurumsal mekanizmalar geliştirme önceliği gerçekleştirilecektir.

Öncelik 3: Bölgede Kentsel Toplumsal Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi

Kent yönetimleri, kentlilerin katılımını güçlendirecek mekanizmaları işlettikçe, kent yaşamın toplumsal özellikleri zenginleşecektir. Bölgenin temel mekansal stratejilerinden birisi bölgenin kentleşmesi olduğuna göre, kentlerin yeni gelenlerin kent tarafından içerilebilmesi için ekonomik ve toplumsal olarak hazırlıklı olması gereklidir. Kadınların kentsel yaşama katılmaları, özellikle yeni kentli kadınlarda kentsel yaşamla bütünleşmenin sağlanması, yaşam kalitesinin artırılması doğrultusunda, kentlilerle birlikte diğer aktörlerin ortaklığını içeren ortak çabalar aracılığıyla geliştirilecektir. Bununla birlikte, bölgede kadın nüfusun dörtte biri hala okuma yazma bilmemektedir.

Sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması için, yerel kalkınma girişimlerinin, yaşanılan yere aidiyetin artırılması ve bütün tarafların katılımını sağlayan projelerin desteklenmesi gerekmektedir. Bu tür projelerin hibe fonlardan yararlanabilmesi mümkündür.

ÖUKP'de kentleşme açık bir stratejik amaç veya

öncelik olarak belirtilmemekle birlikte, "bölgelekin ekonomik gücünün artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması" ekseninin (altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesiyle birlikte) örtük olarak bu amacı kapsadığı, dolayısıyla kentsel yaşam kalitesinin artırılmasının planda yer aldığı varsayılabilir. ÖUKP'de "orta vadeli ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisinin öncelikleri" belirlenmiştir. Burada sıralanan 5 öncelikten üçüncüsü: "Yeni yatırımların gerçekleşmesi ve kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından önem taşıyan fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarının desteklenmesi" olarak tanımlanmaktadır (DPT 2003-5: 124).

Bölgedeki yaşam kalitesinin iyileştirilmesi önceliğini sağlamak için, "mekansal" stratejik amacın 1.2 önceliği çerçevesinde gerçekleştirilecek kentlerin planlı bir biçimde geleceğe hazırlanması ve "ekolojik dengelerin korunması" stratejik amacı çerçevesinde gerçekleştirilecek kentsel kirleticilerin etkilerinin azaltılması 4.1 önceliği dikkate alınmıştır. Ayrıca, bu önceliğin gerçekleşmesi için, kentlerde kadın-erkek eşitliği geliştirilecek, kadınlar toplumsal ve ekonomik yaşamda daha çok yer alacak, sağlık programları daha rasyonel bir sistemle düzenlenecek ve sisteme her kesimin ulaşabilirliği artırılacak, kentlere göçenler için toplumsal içerme sağlanacaktır.

Öncelik 4: Kırdaki Yoksul ve Dezavantajlı Gruplara Hizmet Götürülmesi

TR83 Bölgesi'nde tarımda yaratılan GSYİH (2001) bölge toplam gelirinin beşte biri kadardır. Buna karşılık, nüfusun yarıdan çoğu kırsal alanda yaşamaktadır (Tablo 2.1.1.1). Kırsal nüfusun büyük bir bölümü orman köylerinde yaşamaktadır. Kırsal alandaki boşalma, bu yerleşimlerde kalan ve giderek azalmakta olan nüfusun, şimdiki durumda yeterli olmayan yaşam kalitesinin daha da düşmesine neden olacaktır. Mekansal strateji, kırsal alanın yerleşim düzeninin bu gelişmeye uygun olarak gelişmesini ve yeni bir yapı oluşturmasını öngörmektedir; ancak bu, zamana yayılacak ve göreceli düşük tempoda gerçekleşecek bir toplumsal

değişme sürecidir. Bu nedenle, kırdaki avantajını yitirmekte olan grupların öncelikli olarak ele alınması gereklidir.

Orta vadeli stratejinin amaçları içinde “kırsal kalkınmanın sağlanması, fakirlik ve gelir eşitsizliği nedeniyle ortaya çıkan sosyal dengesizliklerin azaltılması” yer almaktadır. Bu nedenle orta vadeli ulusal bölge gelişme stratejisinin öncelikleri içinde “kırsal kalkınma yer almakta ve kırdan kente göçün istikrara kavuşturulması, kırsal alanda örgütlenme düzeyi yükseltilerek, eğitim düzeyinin artırılması öngörülmektedir (DPT 2003-5: 126). Ayrıca “aktif istihdam politikaları” önceliğinin tedbirlerinden biri kırsal kesimde yeni iş alanları ve kırsal hane halkına ek gelir yaratılmasıdır

“Kırdaki yoksul ve avantajdan yoksun gruplara hizmet götürme” önceliği bölgede, yukarıdaki üst ölçek kararları göz önüne alınarak, mekansal yapının dönüştürülmesi stratejik amacının, “kırsal yerleşim deseninin rasyonel bir yapıya dönüştürülmesi” önceliği ile, ekolojik dengelerin korunması stratejik amacının, “ormanların geliştirilmesi” ve “erozyon kontrolü” öncelikleriyle birlikte, mutlak ve göreceli yoksulluğun azaltılması, istihdamın çeşitlendirilerek artırılması, gizli işsizlik oranının düşürülmesi ve kırdaki sağlık ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesiyle gerçekleştirilecektir.

5.4.3 Stratejik Amaç III: İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılma

Bölgede yer alan sanayilerin büyümesini engelleyen pek çok zayıf yön bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ülkesel ölçekte çözülmesi gereken sorunlar olmakla birlikte bölgeye ait zayıflıklar da bulunmaktadır. TR83 Bölgesi’nde devlet işletmeleri dışında kalan bütün imalat sanayi işletmeleri KOBİ statüsündedir. Ancak bölgede yer alan KOBİ’lerin ortalama büyüklükleri hem Türkiye hem de AB ortalamalarının altındadır ve yeterli finansmana ulaşmada ciddi darboğazlar bulunmaktadır. Bu durum işletmeleri güçsüzleştirmekte, verimliliği düşürmekte ve genellikle sadece bölge için üretim yapar duruma getirmektedir. Ayrıca, bilinçsiz, taklitçi yatırımların ve atıl kapasitenin yüksek olduğu görülmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazanmak için KOBİ’lerin sermaye ve insan kaynaklarını birleştirmelerini teşvik edecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ancak bölgede, birlikte yatırım yapma, sermaye birleşimlerine gitme ve birlikte hareket ederek gereksiz harcamalardan kaçınma türünde davranış biçimleri yeterince gelişmemiştir. Bu tür kolaylıkların benimsenmemesi durumunda ise girişimcilik zorlaşmakta ve tasarruflar yatırıma dönüşmemektedir. Bölgede birtakım kurumsal yapılar mevcut olmasına rağmen bunların girişimcilere danışmanlık hizmeti yapmak, bilgi aktarmak, Ar-Ge çalışmaları yapmak konusunda ciddi eksikleri bulunmaktadır. Pazar araştırması ve pazar bağlantılarının zayıf olması ise bölgeyi kendi içine kilitlemektedir. Bu zayıflıklar bize potansiyel olarak desteklenmesi ve geliştirilmesi gereken alanları göstermektedir (Tablo 5.4.3.1).

Tarımsal üretimde de benzer sorunlar görülmektedir; tarım sektöründe KOBİ olarak nitelenebilecek tarımsal aile işletmelerinin rekabet güçleri çok düşüktür. TR83 Bölgesi, tarım sektöründeki üretim değerleri bakımından İBB düzey 2’de yer alan 26 bölge içinde ikinci sırada yer almasına karşın, kişi başına tarımsal üretim değeri, diğer bir ifade

Tablo 5.4.3.1 Stratejik Amaç III GZFT

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
<ul style="list-style-type: none"> • Verimli ve geniş tarım arazilerinin bulunması, • Sulama kapasitesinin yüksek olması, • İklim koşullarının (turuncgiller hariç) her türlü tarımsal ürün üretimine uygun olması, • İşlenmeye uygun zengin tarımsal ürün çeşitliliği olması, • Bölgede ihrac potansiyeli olan ürünlerin tarımına (enginar, bamy gibi) uygun koşulların bulunması, • Su ürünleri üretimi için uygun ortamın bulunması, • Türkiye ortalamasının üzerinde orman varlığı olması, • Bölgede uzmanlaşmış, sebze ürünü yetiştirmekte deneyimli ve sözleşmeli çiftçilik yapan çiftçilerin bulunması, • Madencilik (mermer ve linyit) yataklarının ve jeotermal kaynaklarının bulunması, • Bölgede çeşitlilik taşıyan bir sanayi yapısı ve sanayi nüvelerinin bulunması, • Bölgede sulamayla artacak tarımsal üretimin tarımsal sanayiye dönüşme olanağının bulunması, • Bölgede Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve Organize Sanayi Bölgeleri'nin (OSB) bulunması, • Bölgede doğal kaynaklara bağlı sanayilerde "derinleşme" olanaklarının bulunması, • Bölgede girişken, değişime açık ve bunu kanıtlamış bir girişimci grubunun bulunması, bölgede deneyimli ve çalışmaya istekli bir işgücünün bulunması, • Termal kaynakların varlığının turizm ve seracılıkta değerlendirme olanağı bulunması, • Yayla ve dağ turizmi ve tarih turizmi gibi özel amaçlı turizm alanlarında güçlü potansiyel bulunması. • Üniversitelerin ve bunlara bağlı YO ve MYO'larının bulunması, bu kurumların çevreleri üzerinde geliştirici bir etkisi olması, • Bölgenin ihtiyaçlarına dönük vasıflı işgücü yetiştiren meslek okullarının varlığı, • Bölgede TEK-MER'in kurulmuş olması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarımsal işletmelerin küçük olması, • Arazinin çok parçalı olması ve arazi toplulaştırmasının yavaş ilerlemesi, • Dağlık bölgelerdeki kış şartlarının ağırlığı, zor iklim koşulları ve yağışı yetersiz alanlar bulunması, • Hayvancılığın geriliyor olması, • Kaba yem üretiminin yetersiz olması, • Canlı hayvan borsasının bulunmaması, • Sanayi işyerlerinin genellikle çok küçük olması, geri teknoloji ve düşük verimlilikle çalışması, • KOBİ'lerin finans kaynaklarına ulaşma ve teknoloji geliştirme olanaklarının yetersiz olması, • Sanayi yatırımlarında taklitçilik ve atıl kapasitenin yüksekliği, • Sanayide danışmanlık hizmetlerinin ve Ar-Ge çalışmalarının yetersiz olması, • Girişimcilik ruhunun yetersiz olması ve banka mevduatlarının bölgede yatırıma dönüşmemesi, • Ulaşım altyapısında yetersizliklerin bulunması ve karayolu, demiryolu ve havayolu sistemlerinin birbirinden kopuk olması, • Taşımacılıkta, yetersiz iş hacminin getirdiği hizmet kalitesi düşüklüğü, • Eğitimli genç nüfusun istihdam alanının sınırlı olması, • Eğitimli/ nitelikli genç nüfusun bölgeyi terk etme (seçici göç) eğilimi, • Bütün sektörlerde yetişmiş eleman eksikliği, • Turizm sektöründe tesislerin az ve tanıtımın yetersiz olması. • Mevcut üniversite ve YO'ların bölgede ihtiyaç duyulan becerilere yönelik programlara sahip olmaması, • Girişimciliğin, kolektif hareketin ve toplumsal işbirliğinin zayıf olması, • Eğitim ve iş alanı arasında bağlantıların zayıf olması, • Kültürel ve tarihi miras konusunda bilginin ve bilincin yetersiz olması.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> • Üç ilin (Amasya, Tokat ve Çorum) 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamında olması ve dört ilin Kalkınmada Öncelikli Yörelere listesinde olması, • Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi olması, • Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak üzere, farklı alanlarda AB fonlarından yararlanma olanağının bulunması, • Bölgede yeni üniversitelerin kurulma aşamasında olması, • AB programları çerçevesinde ortak eğitim programları düzenleme olanağı bulunması. 	<ul style="list-style-type: none"> • Şeker, fındık ve tütün yasalarının ekim alanlarını sınırlandırmasının toplumsal sorunlar yaratması, • İthalatın bazı tarım ürünlerinin üretimini azaltması, • DSİ tarafından başlatılan yatırımların gecikmesi, yarım kalması, • Tütün ve şeker gibi ürünlerde kamu tekellerine bağımlılığın sürmesi, • Bir ilin (Samsun) 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamında olmaması. • Daha gelişmiş bölgelerin eğitimli/nitelikli emeğe talebinin ve iş olanaklarının artması, • Eğitimli ve genç nüfusun bölge dışına göç etmesi,

ile tarımsal verimlilikte 13. sırada bulunmaktadır (DPT, 2003-5). Bölgede tarım işletmelerinin küçük ve çok parçalı olması nedeniyle pazara yönelik kitlesel üretimler yerine, öncelikle aile ihtiyacını karşılayan, üretim fazlasını pazarlayan bir yapı oluşmuştur.

Bu sorunlar nedeniyle, bölgedeki işletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmanın sağlanması en önemli stratejik amaçlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu amaç, Orta Vadeli Program'da (OVP) da en önemli gelişme eksenlerinden biri olarak ifade edilmekte ve 'işletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan bir yapıya kavuşturulması' beklenmektedir.

5.4.3.1 Öncelikler

Öncelik 1: Bölge ve Kent Ölçeğinde Yığılma Ekonomilerinden ve Dışsallıklardan Yararlanılması

İşletmelerin rekabet güçlerinin artırılabilmesi için bölge ve kent ölçeğinde yığılma ekonomilerinden ve dışsallıklardan yararlanması en önemli önceliklerden biridir. İşletmeler, uzmanlaşmış aracı hizmet firmalarına ve farklı niteliklere sahip işgücü havuzuna yakınlık, teknolojik gelişmelere ve piyasa bilgilerine daha kolay ulaşım ve altyapıların ortak kullanımı gibi nedenlerle kentte yakın yerleşmeyi tercih etmektedirler. Bu yakınlık sayesinde işletmeler, yeni ürün geliştirme, tasarım, imalat, dağıtım, pazarlama, tanıtım gibi fonksiyonlarını gerçekleştirirken, dışsallıklardan yararlanarak verimliliklerini ve karlılıklarını artırmakta, aynı zamanda da teknolojiyi takip etme maliyetlerini azaltmaktadırlar.

TR83 Bölgesi'nde üretim ve hizmet birimlerinin belirli merkezlerde yoğunlaşmasının, hem nüfusu hem de sermayeyi çekerek önemli bir gelişme ivmesi yaratacağı beklenmektedir. Ancak bu yoğunlaşmanın, çevredeki yerleşmelerle ilişkileri

destekleyici nitelikte olması ve ağsal ilişkilerle derinleşmesi istenmektedir. Bu bağlamda, tarım-sanayi işbirliğini sağlayan örgütlenmeler öne çıkmaktadır; diğer bir deyişle, yeni teknolojiler ve hizmetlerin kullanılmasıyla ve bunları destekleyen eğitim çalışmalarıyla birlikte tarımsal alandaki üretimin sanayi ile bağlantısı kurulacak ve yeterli miktarda ve kalitede hammadde üretimi olanaklı hale gelecektir. Bunun yanı sıra, tarımsal üretimin artışının ve kentsel gelişimin ortaya çıkardığı ihtiyaçların, bölgede yeni yatırım alanlarının gelişmesine yol açacağı ve farklı işletmeler arasındaki girdi-çıkı ilişkilerini sağlamlaştıracağı beklenmektedir. Sonuç olarak, sanayi ve tarım sektörü aynı hedef çerçevesinde sorunlarını çözmek durumunda olan taraflar haline gelecektir.

Firmaların yığılma ve dışsal ekonomilerden yararlanmasının en önemli araçlarından biri, OSB, KSS, endüstri bölgesi ve tekno park gibi alanların geliştirilmesi ve firmaların bu alanlarda yer almasının desteklenmesidir. Bu toplulaşma hem altyapı ve üretim maliyetlerinin düşmesine yardımcı olacak hem de şirketlerin birbirinden öğrenme ve müşterek iş yapma kapasitelerinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Şirketlerin ortak altyapı ve hizmetlerden yararlanmaları, tek başlarına kaldıramayacakları yükleri paylaşarak daha rekabetçi bir yapıda üretim yapmalarına yol açarken aynı zamanda da çevrenin korunması açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu amaç Orta Vadeli Plan'da da belirtilmekte (OVP, IV-F-5) ve bu toplulaşmalar desteklenmektedir. Bölgede yapılan GZFT analizlerinde OSB, KSS ve tekno park gibi merkezlerin kurulmasının gelişme üzerindeki olumlu etkileri üzerinde durulmuş ve söz konusu nüvelerin çoğaltılması gereği dile getirilmiştir (Tablo 5.4.3.1).

Öncelik 2: Araştırmaların Karar Süreçlerinde Etkili Olması ve Politikaya Yol Göstermesi İçin Bilgi ve Üretim Arasındaki Bağı Güçlendirilmesi

Teknolojik bilgi üretme, üretilen bilgiyi kullanma ve ilgili kurumlar ile bilgi paylaşımı becerilerinin geli-

tirilmesi, günümüz dünyasında rekabet edebilme koşullarının oluşmasında en önemli hususlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bölgenin gelişmesi için kullanılan bilginin, özellikle tarım ve sanayi üretiminde kullanılan bilginin bir bölümü, bölgesel kaynaklardan üretilmektedir. Bu tür bilgi, ortak ilişkiler içinde, ortak bir forumda, ortak bir problemin çözümü olarak her defasında yeniden üretilmektedir. Bilgi yaratma, bölgesel temelli ekonomik oluşum içinde bir kamu malı olarak kavranabilir. Bilginin diğer mallardan ve kamu mallarından farkı, kullanıldıkça tükenmemesi, tam tersine, kullanıldıkça ve paylaşıldıkça büyümesidir. Bu nedenle, bilginin üretilmesinin ve paylaşılmasının desteklenmesi, bölgenin kalkınmasında stratejik bir rol oynayacaktır.

Türkiye, AB ve dış dünya ile daha fazla bütünleşme perspektifi içinde, rekabetçi yapısını güçlendirici politikaları, gelişmiş bölgelerinden başlayarak, uygulamakta olan bir ülkedir. TR83'ün, geleceğin Türkiye'si içindeki konumunun, bugünkünden daha ileri bir düzeyde olabilmesi için, bölgenin üretimde yenilik yapabilme kapasitesini geliştirmesi temel bir önceliklidir. Bölgenin bu tür bir perspektifi, planlama döneminin başında, hem bilişsel olarak geliştirmesi, hem de elverişli kurumsal yapılarla destekleyerek sürdürmesi, stratejik bir tercihtir. Dolayısıyla, daha iyi eğitilmiş bir insan gücü kaynağı ve daha kolay öğrenen kurumsal yapıların oluşturulması ve yenilik yapabilme kapasitesinin artırılması bölge için stratejik öneme sahiptir. "Öğrenen bölge" kavramı üretimin ve eğitimin birlikteliğine dayanmaktadır; bu yapı içinde araştırma ve eğitim kurumları, yerel yönetimler ve bölgedeki işletmeler arasındaki ilişkilerin sağlanması ve karşılıklı öğrenme süreçleri içinde Ar-Ge çalışmalarının sürdürülmesi gereklidir. Diğer bir deyişle, geliştirilen tekniklerin pratikte uygulanması ve ortaya çıkan sorunların yine işbirliği içinde çözülmesinin karşılıklı öğrenme sürecini oluşturacağına ve gelişimi hızlandıracığına inanılmaktadır.

Kalkınmanın sürdürülebilir olabilmesi için, bölgenin uzun vadede kolay taklit edilemeyen, belirli bir

tecrübe ve bilgi birikimi gerektiren alanlarda da gelişim göstermesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bir yandan mevcut durumda avantajlı olunan sektörlerde verimlilik, rekabet üstünlüğü ve katma değer artışının sağlanmasına çalışılırken, diğer yandan da yeni teknolojilerin kullanıldığı ve katma değeri çok daha yüksek ürünlerin geliştirilmesi için çaba gösterilmesi gerekmektedir. TÜBİTAK tarafından yapılan araştırmalar bu konuda yön gösterici olmaktadır. OVP'de de geleneksel sektörlerin yanısıra yeni sektörlerin geliştirilerek ihracatın artırılması önemli bir sektörel politika olarak ifade edilmektedir (OVP, IV.F.2).

Hizmet KOBİ'lerinin sunduğu hizmet çeşidi ve kalitesinin artırılması ve yurt dışına açılma için gerekli tanıtım ve organizasyonların sağlanması gerekmektedir. Bölge ürün imajının geliştirilmesi ve bölgeyi temsil eden ürünlerde marka yaratılması, bölgede üretilen ürünlerin kalite kontrolünü yapacak, uluslararası düzeyde kabul gören sertifika verecek kurumların bölgede faaliyet göstermesi için gereken önlemler alınacaktır. Bilgi ve üretim arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve üniversitelerin bu konudaki konumunun güçlendirilmesi hususları bölgede yapılan GZFT analizi toplantılarında dile getirilmiştir (Tablo 5.4.3.1)

Öncelik 3: Dışa Açılma

Bölge; tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde yarattığı üretimleri yeterli düzeyde dışa açamamış, kendisi için üretim yapmış ve dış dünyaya kapalı kalmıştır. Bireysel veya kurumsal bazda başarılı bir şekilde dışa açılan bir kaç firma bulunmasına karşın bunlar yeter sayıya ve düzeye ulaşamamış, bölgenin tümüne yayılamamış, yerel odaklarla sınırlı kalmıştır. Sanayinin gelişmesi açısından bölgenin güçlü yönlerinden birisi, sanayi ürünlerinin çeşitli pazarlara ulaştırılması için gerekli olan ulaşım olanaklarına sahip bulunmasıdır. Bölgenin kuzey-güney ve doğu-batı karayolu bağlantılarının kuvvetli olması, denize kıyısının bulunması ve limanın varlığı özellikle kuzeydeki komşu ülkelerle ticaretin geliştirilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

Ancak ulaşım altyapısındaki zayıflıklar ve eksiklikler nedeniyle bu güç değerlendirilememektedir; hava kargo taşımacılığının olmaması, liman tesislerinin yetersizliği ve araç gereç eksikliği önemli darboğazlardır. Ayrıca bölge içindeki yerleşmeler arasındaki ağsal ilişkileri güçlendirecek ve bölge dışındaki yerleşmelerle bağlantıyı sağlayacak yeterli nitelikte havayolu, karayolu ve demiryolu ağlarının kurulmamış olması hem üretimin örgütlenmesinde hem de ürünlerin pazarlanmasında önemli sınırlamalar getirmektedir. Dolayısıyla, bölgenin varolan potansiyelini açığa çıkarmak için ulaşımdaki altyapı eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Nitekim, ulaşımın birbirini tamamlayıcı nitelikte çalışması ve kombine taşımacılığın yaygınlaştırılması OVP’de önemle vurgulanmaktadır (OVP, IV.H). “Etkin bir mekansal organizasyonun oluşturulması” dışı açılmayı kolaylaştıracak ve bölge içsel dinamiklerinin harekete geçirilmesine pozitif etki yapacaktır.

Bunun yanı sıra pazar araştırması ve pazar bağlantılarının zayıf olması (Tablo 5.4.3.1) ise bölgeyi kendi içine kilitlemektedir. Türkiye’nin 1980’li yıllardan itibaren devam eden dışı açılma, dışalım ve dışsattım ticaretini geliştirme ve AB üyesi olma yörüngesi, bölgenin geleceği açısından dikkate alınmalıdır. Bölgenin geleceği Türkiye’nin gelişmesine paralel bir biçimde ele alındığında, bölgenin dış dünya ile ilişkilerini, farklı bir çok kanaldan geliştirerek gerçekleştirilmesi gerekecektir. Bölgenin öncelikle KEİ ve AB çerçevesinde dış ticaret kapasitesini geliştirilmesi stratejik önemdedir. Bölge, karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu malların (başta taze ve işlenmiş sebze ve diğer tarım ürünleri olmak üzere) dışsattımını ve dış satım için gerekli standartların oluşmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayacak kurumsal yapıları gerçekleştirerek, dışı açılmayı sağlayacaktır (Dolsar, 2004-1). Dış pazarlara açılmada, üretim ve ticaret standartları ile dış pazar gereksinimlerinin uyumlu olmasını sağlayacak ve dış dünyanın/ pazarın değişimini güncel biçimde izleyecek kurumsal yapının gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu, bölgenin kendi gücü ile gerçekleştirebileceği bir örgütsel kapasitedir.

Öncelik 4: Bölge Turizminin Çeşitlendirilerek Geliştirilmesi ve Tanıtımı

Bölgede geliştirilmesi gereken faaliyetlerden biri olan turizm, bir çok sektörü ve iş kolunu harekete geçiren, istihdam yaratan, bölgenin dış dünya ile entegre olmasına katkı yapacak önemli bir alandır.

OVP (2006-2008)’de Turizm sektöründe, hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun turizm çeşitlerini ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır denilmektedir (DPT, 2005-3). Bölgede geliştirilmesi gereken faaliyetlerden biri olan turizm, bir çok sektörü ve iş kolunu harekete geçiren, istihdam yaratan, bölgenin dış dünya ile entegre olmasına katkı yapacak önemli bir alandır. Bölgede turizmin gelişmesi kentlerin sosyal yaşam düzeyinin yükselmesine, kentlilik bilincinin gelişmesine, sahip olunan kültür varlıklarına sahip çıkılarak korunmasında etken olacaktır. Turizmin çeşitlendirilmesi, bütün bir yıla ve geniş kitlelere yayılması bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesine olumlu katkı yapacaktır.

Turizm yatırımları doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşımla ele alınmalı (DPT, 2005-3), yatırımlar çeşitlendirilerek turizm etkinliklerinin tüm yıla yayılmasına çalışılmalı, bölgedeki faaliyetler bu doğrultuda planlanmalı ve uygulanmalıdır. Turizm taleplerindeki değişimler sürekli izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir (DPT, 2005-3). Bölgede bu güne kadar yeter düzeyde yararlanılamayan tarih, doğa ve termal turizm olanaklarının bir bütünlük içinde ele alınması gerekmektedir.

Bölgedeki yaylalar, endemik bitkiler, kuş cennetleri ve sulak alanların tarih ve kültür turizm faaliyetleri ile entegre edilmesi, av turizmi, eko turizmin, termal turizmin geliştirilmesi ile kırsal kesimde yaşayan halkın bu aktivitelere köy pansiyonculuğunu

geliştirerek katılması, kırsal kesimin gelirini artıracak ve turizmi çeşitlendirecektir. Bölge turizminin geliştirilmesi ve tanıtımının artırılması ihtiyacı GZFT analizi toplantılarında dile getirilmiştir (Tablo 5.4.3.1).

Öncelik 5: Tarımda Sulamanın Geliştirilmesi ve Yüksek Gelir Getiren Bitkisel Üretim Artırılması, Tarımsal Araştırmaların Yapılması

Bölgede geleneksel tahıl tarımına göre daha fazla katma değer yaratan sertifikalı ve hibrit tohum üretimi, örtü altı sebze tarımı alanlarının büyütülmesi, tıbbi ilaç ve baharat bitkileri üretiminin geliştirilmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bölge için marka olabilecek ürünlerin üretimi, meyvecilik ve bağıcılığın geliştirilmesi ile bölge tarımsal üretim değeri, katma değer artacak ve daha fazla istihdam olanağı yaratılacaktır.

Sulama bir çok sektörün gelişmesine katkı sağlayan, istihdamı artıran ve tarımsal üretimi çeşitlendirerek, yağışın yıllık dağılımına bağlı olmadan tarımsal üretimin devamlılığına yardımcı olan bir faaliyettir. Bölgede sulamaya açılması gereken alan (yüzde 55), sulanan alandan daha fazladır (Tablo 2.1.2.5). Bu nedenle tarımsal faaliyetin sigortası olan sulamanın bölgede geliştirilmesi ve yeni alanların sulamaya açılması gerekmektedir. Sulama kuruda tahıl tarımına göre daha fazla üretim, katma değer ve istihdam yaratacak, bölgenin gelişmesine katkı yapacak ve tarımsal sanayi için gerekli olan hammaddenin bölge içinde üretimine olanak yaratacaktır. Bölgede devam eden sulama yatırımlarının tamamlanma hızı çok yavaştır. Sulama sektöründe kamu proje stoku rasyonel hale getirilecek, bu kapsamda projeler yeniden önceliklendirilecek ve öncelikli projelere yeterli kaynak tahsis edilecektir (DPT, 2005-3), denilmektedir. Bölge için bir önceliklendirme yapılmış, maliyet azaltıcı önlemlerle her yıl sulamaya açılan alanlarının artırılması için öneriler geliştirilmiş bulunmaktadır.

Sulamadan beklenen faydanın sağlanması için

tarla içi geliştirme hizmetlerinin en önemli bileşeni olan arazi toplulaştırmasının sulama projelerinin hazırlanması ve uygulaması ile birlikte yapılması halinde, kanal boyları ve servis yolu uzunlukları kısılacığından ve kamulaştırma bedeli ödenmeyeceğinden inşaat maliyetlerinde önemli azalma meydana gelecektir. Sulama alanlarında su ekonomisi sağlamak, drenajı azaltmak ve birim su ve topraktan daha fazla fayda sağlamak için, çiftçinin sorunlarına çözüm getirecek, pratiğe yönelik tarımsal araştırmalara önem verilmelidir.

Sulama ve sulu tarımın geliştirilmesi ile bölgede üretilen ürünlerin taze veya işlenmiş olarak dış pazarlara sunulması ve üretimin dış pazarların talebi doğrultusunda yapılması için tarım ve sanayi entegrasyonu ile kurumsallaşmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Özel ve kamu kesimi ile STK'nın bunları gerçekleştirmek için bir dizi çalışma yapması gerekmektedir. Sözleşmeli tarım, kaliteli ürün üretim, ürün tasnif, depolama, işleme, sertifikasyon hizmetlerinin geliştirilmesi ve sektörel dış ticaret şirketlerinin kurulması için gereken çalışmalar yapılmalıdır. Tüm bu hususlar bölgede yapılan GZFT analizi toplantılarında dile getirilmiştir (Tablo 5.4.3.1).

Öncelik 6: Hayvancılık Sektöründe Rekabet Gücünün Artırılması

Bölgede ve ülke genelinde son yıllarda hayvancılık sektörüne ilgi giderek azalmaya başlamış, bunun sonucu olarak hayvan varlığında önemli düşüşler görülmüştür (Dolsar, 2004-1). Orta Vadeli Programda, süt ve et piyasalarında üretim istikrarına yönelik tedbirler alınacaktır (DPT, 2005-3) ifadesi yer almakta, bölge hayvancılığının bu ilke doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Bölge tarımsal hasılasının yaklaşık yüzde 25'ini sağlayan hayvancılık sektörünün gelişmesi bir çok sektörün de gelişmesine olumlu etki yapacaktır. Bölgede et ve süt verimi yeterli olmayan yerli ırk hayvan sayıları fazladır. Bölgede birim hayvan başına verimler ülke ortalamasının altında, AB ülkelerinin yaklaşık üçte biri düzeyindedir. Bölgedeki hayvan

ırklarının ıslah edilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesi ile birim hayvan başına verimi ve verimliliğini artırmak mümkün görülmektedir. Süt sığırcılığının ve hayvan besisinin geliştirilmesi, bölge ve ülke insanının hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasına, et ve süt işleme tesislerinin gelişmesine, kaba ve kesif yem üretiminin artmasına katkı yapacaktır. Hayvanlarda görülen bulaşıcı hastalıklar ile insanlara geçen zoonoz olarak isimlendirilen hastalıkların eradike edilmesi ile bölge hayvancılığı gelişecektir. Kent çevrelerinde dağınık ve gelişigüzel yerleşmiş olan mevcut hayvancılık işletmelerinin bir plan dahilinde bir araya toplanması, hayvan soy kütüklerinin oluşturulması, damızlık hayvanların en iyilerinin seçilmesi ve üreticiler arasında bilgi alışverişinin artırılması için her yıl farklı bir merkezde düzenlenecek hayvan panayırıları sektöre ilgiyi artıracaktır. Sektörün AB normlarına ulaştırılması için teknik önlemlere ilave olarak gerekli idari önlemler alınmalı, kurumsal yapılar oluşturulmalıdır. Bölge hayvancılığının gerilemekte olduğu ve geliştirilmesi gereği bölgede yapılan GZFT analizi toplantılarında dile getirilmiştir (Tablo 5.4.3.1).

Öncelik 7: Bölgede, Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde Yer Alan KOBİ'lerin Mali Yapılarının Güçlendirilmesi

Bölgede sermaye birikimi olmasına karşın, bölge sermayesi başta İstanbul olmak üzere bölge dışına transfer edilmekte, bölge içinde yatırıma dönüşmemektedir. Bölgede yer alan KOBİ'ler, tarımsal işletmeler ve halkın elinde olan sermayenin bölge içinde tutulabilmesi için öncelikle yeni yatırım alanlarının girişimcilere tanıtımı, onlara yol gösterici eğitim ve bilgilendirme toplantıları ile halkın katılımı sağlanmalıdır. Kamu ve yerel yönetimler özel kesim yatırımcılarına kolaylık, yol gösterici ve birleştirici bir işlev üstlenmeli, girişimciliği destekleyici çalışmalara ağırlık vererek sermayenin bölge içinde yatırıma dönüşmesi için gerekli altyapıyı oluşturmalıdır. Bölgede tarım ve sanayi entegrasyonu sonucunda yeni yatırım alanlarının oluşması, turizmin gelişmesi ve dış ticaretin artması sonucu

elde edilecek katma değer yatırım ve istihdam artırıcı faaliyetlere yönelmesi için bölgede güçlü bir bankacılık ve finans sektörü faaliyetine ihtiyaç bulunmaktadır. Kamu bankaları yanında, diğer bankalar ile özel finans kuruluşlarının bölgeye daha fazla ilgi göstermesi ve bölgedeki girişimcileri desteklemesi için kamu kurumları ile ziraat odaları, ticaret ve sanayi odaları, esnaf dernekleri gibi sivil toplum kuruluşlarının ortak bir politika oluşturması gerekmektedir. Leasing, factoring gibi finans olanaklarının tanıtımı daha fazla yapılmalı, girişimcilerin ortak hareket ederek daha fazla finans sağlaması teşvik edilmelidir. KOBİ'lerin kurulması ve finans sağlamadaki darboğazlarının aşılması için kurumsal yapıların oluşturulması ve destek mekanizmalarına yönelik bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi gerekmektedir.

Büyük bir kısmı kamu bankaları ve tarım kredi kooperatifleri tarafından temin edilen tarımsal kredilerin özel banka ve finans kuruluşları tarafından sağlanması için gerekli girişimler yapılmalıdır. Küçük ve düşük verimlilikle çalışan KOBİ'lerin birleşerek güçlü kurumsal yapılar oluşturmaları ve şirketlerini halka açarak sermaye yapılarını güçlendirmeleri için gerekli destekler verilmelidir. Yurt dışından bölgeye yabancı sermaye transfer edilmesi ve ortaklıklar kurulması için çaba gösterilmeli, bu konuda kamu kurumları ve KA girişimcilere destek olmalıdır. Bölge sermayesinin bölge içinde tutulması gereği GZFT analizlerinde dile getirilmiş ve yatırımlara daha fazla kaynak yaratılması gereği vurgulanmıştır (Tablo 5.4.3.1).

Öncelik 8: İnşaat ve Ulaştırma Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Çeşitlendirilmesi

TR83 Bölgesi'nde yaratılan katma değer ve istihdamın önemli bir bölümü inşaat sektöründe yaratılmaktadır (Dolsar, 2004-1). Ancak sektör yeterince örgütlü ve teknolojik olarak gelişmiş durumda değildir. İnşaat sektörünün stratejik önemi, bölgede süregelen demografik hareketler (göç) ve öngörülen mekansal yapı dönüşümünün,

büyük ölçüde fiziki bir yeniden yapılanma faaliyeti gerektirecek olmasıdır. İnşaat sektörünün gelişimi, ayrıca, imalat sanayi sektörünü de destekleyecektir. Bölgedeki firmaların geleneksel gelişme ve sanayileşme yörüngesinde ilk aşamalarından biri genellikle, yerel ham maddeyi kullanan inşaat malzemesi üretimi olmuştur. Bu gelişme örüntüsünün, teknolojik ilerlemeyle nitelik değiştirerek sürmesi beklenmektedir.

Etkin bir mekansal organizasyon oluşturulması için, bölgesel altyapının etkin mekansal organizasyon anlayışına uygun olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bölgesel ulaşım ağı: karayolu, liman, enerji (doğalgaz dahil), haberleşme, içmesuyu altyapısı ile ilgili olarak, bölgede inşaat hizmetlerine gereksinim vardır.

Kentlerin güvenli ve planlı biçimde geleceğe hazırlanması, imara yeni açılacak bölümlerin yapılması ve mevcut kent için küçük altyapı inşası: kent içi yol ağı, toplu taşıma sistemleri, enerji ve haberleşme, içmesuyu, yeni konut ve tarihi dokuların onarımı, kent merkezlerinin yenilenmesi ve daha çekici hale gelmesi, aynı biçimde geniş çaplı inşaat hizmeti gerektirecektir.

Kırsal yerleşimin rasyonel bir yapıya dönüştürülmesi için, kırsal yol ağı/ il yolları, enerji ve haberleşme altyapısı, merkezi yerleşimlerde yeni konut ve yeni depolama, ambalajlama, ön işleme veya soğutma yapılarının inşası gereklidir. Ayrıca, insan kaynaklarının ve toplumsal yapının geliştirilmesi için, her düzeyde eğitimin bölgenin üretim ve hizmet ihtiyaçlarına göre fiziki yapılarla geliştirilmesi gerekecektir: Okul öncesinden başlayarak her düzeyde ve türde okul, üniversite ve yüksekokul, araştırma binalarının yapımı ve bölgede kentsel toplumsal yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, hastane ve diğer kamu binalarının yapımı söz konusudur.

Sulama yapılarının ve sulama altyapısının tamamlanması, başlanmış ve öncelikli olarak bitirilmesi öngörülenlerin tevsileri, kırdaki yoksul ve avantajdan yoksun gruplara hizmet götürülmesi

için MKY'lerde okul, sağlık ve diğer kamu hizmeti birimlerinin yapımı, aynı biçimde inşaat faaliyetlerine güçlü bir talep yaratacaktır. İşletmelerin rekabet gücü kazanması bölge ve kent ölçeğinde yığılma ekonomilerinden yararlanmak için seçilmiş kentsel merkezlerde OSB ve KSS, fuar alanları, kongre merkezleri, oteller vb yapımı söz konusu olacaktır.

Ekolojik dengelerin çevrenin korunması ve durumunun iyileştirilmesi için gerekli olan kanalizasyon, atık su arıtma ve katı atık depolama sistemlerinin yapılması faaliyetleri de, fiziki yapı inşaatlarını kapsamaktadır.

YHGP stratejisi, kırsal alandan dışarıya doğru devam etmekte olan göçü bölge içinde tutmayı amaçlamakta ve bu nedenle bölge kentlerinin çekimini artıracak önlemler önermektedir. Kentlerde, yeni gelenlere barınma ve istihdam sağlanması, çekimin en güçlü öğeleridir. Ancak yeni gelenlerin düşük eğitim ve beceri düzeyi dikkate alındığında, inşaat sektörü istihdamı, yeni gelen istihdamı için önemli bir kaynak olacaktır. Öncelik 3.8 ilk aşamada, artan inşaat faaliyetinin kitlesel işgücü talebini düşük beceri gücüne sahip nüfusla karşılamayı, ancak, ikinci ve üçüncü erim için, hem firmaların kurumsallaşmasına, hem de işgücünün eğitimini ve beceri kazanmasına yönelik tedbirler öngörmektedir.

Böylece üçlü bir bileşimle, bölgenin yerel sermayesi, işgücü ve hammadde ve inşaat malzemesi üretimi bölge gelişimi için değerlendirilmiş olacaktır. İnşaat sektörünün güçlenmesi, GZFT analizlerinin sonuçlarına uygun bir beklentidir.

5.4.4 Stratejik Amaç IV: Ekolojik Dengelerin, Çevrenin Korunması ve Durumunun İyileştirilmesi

Bölgede ekolojik dengenin korunması, katı atıkların bertarafı, atıksuların arıtılması, erozyonun önlenmesi, hava kirliliği ve kentlerde insan yaşamını rahatsız eden gürültü kirliliğinin azaltılması gerekmektedir. Bölgede erozyon ciddi boyuttadır, önlem alınmadığı takdirde akarsular üzerinde inşa edilmiş olan barajların aktif hacimlerinde zaman içerisinde meydana gelecek azalma, enerji üretimi ve sulama alanlarına verilen su miktarını olumsuz etkileyecektir. Kentlerin atıksuları arıtılmadan Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirleri ve bunların yan kollarına verilmektedir. Katı ve endüstriyel atıklar düzensiz depolanmakta, su, hava, toprak kirliliği yaratmakta, yerel yönetimlerin içmesuyu temini amacıyla kullandığı yer altı suyu kuyularını etkilemektedir. Söz konusu kuyuların kirlenmesinin önlenmesi gerekmektedir. Bölgedeki doğal kaynaklardan olan ormanlar, yaylalar, av ve yaban hayatı,

sulak alanlar, kuş cennetleri, endemik bitkilerin birbiri ile entegre edilerek yararlanılması için bir dizi önlemin alınması ve uygulamaya konulması gerekmektedir (Tablo 5.4.4.1).

5.4.4.1 Öncelikler

Öncelik 1: Hava, Toprak, Su ve Orman Eko- sistemlerinin Korunması ve Kontrolü, Kentsel-Tarımsal Kirleticilerin Etkilerinin Azaltılması

Su kaynaklarının tahsisi, kullanılması, geliştirilmesi ve kirlenmeye karşı korunmasıyla ilgili gerekli hukuki düzenlemeler yapılarak, yönetimi etkinleştirilecektir (DPT, OVP 2006-2008). Bölgede yaşam kalitesini yükseltmek için hava, toprak ve su kaynaklarının korunması, kentsel kirleticilerin azaltılması, nehirlere arıtılmadan boşaltılan atıksuların arıtıldıktan sonra alıcı ortama verilmesi gerekmektedir. Türkiye Karadeniz'e komşu ülkelerle birlikte deniz kirlenmesine olan etkilerin azaltılması ve ekolojik dengelerin korunması

Tablo 5.4.4.1 Stratejik Amaç IV GZFT

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
<ul style="list-style-type: none"> Bölgede dünya standartlarına yakın koruma altına alınacak sulak alanların bulunması, Bölgenin flora ve fauna açısından büyük bir zenginliğe sahip olması, Bölgenin köklü kültür tarihine sahip olması. Kültürel değerleri koruma bilincinin bölgenin bazı yerlerinde güçlü olarak görülmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Erozyon tehlikesi bulunması, Ormansızlaşma, şehirlerde ve kırsal alanda sanayi ve hayvancılıktan kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğinin ve kentsel atıkların yarattığı ciddi çevre sorunları olması Tarım alanlarının amaç dışı kullanılması, Drenaja gereken önemin verilmemesi, Yanlış ve gereksiz gübre kullanımı, hatalı tarımsal ilaçlama yapılması, Çiftçilerin kirlenme sorunlarına, toprak analizine, tarımsal yayım ve eğitime ilgi duymaması, Kültürel varlıklara karşı tahribatın büyük boyutlarda bulunması.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Yayla ve dağ turizmi gibi özel amaçlı turizm için güçlü potansiyel bulunması. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölge dışından kaynaklanan kirlenmelerin (özellikle akarsu ve deniz yoluyla), radyasyonun ve iklim değişikliklerinin, çevre ekolojisi üzerinde etkili olması, Sürdürülebilir tarım ve sanayi uygulamalarının olduğu yerlerde aşırı göç nedeniyle çevresel ve kültürel bozulmaların ortaya çıkması.

için gerekli önlemleri alacağını taahhüt etmiştir. Karadeniz'in kirliliği balık yaşamını tehdit etmekte, aşırı avlanma balık stoklarının azalmasına neden olmaktadır. Bölgenin toprak ve su kaynaklarının korunması için aşırı gübre ve tarımsal ilaç kullanımının önüne geçilmesi gerekmektedir. Bölgede yoğunlaşmaların meydana geleceği kentlerdeki hava kirliliği ölçüm istasyon sayısının artırılması, akademik düzeyde kalan toprak kirliliğinin sistematik bir şekilde izlenmesi, değerlendirilmesi ve kirliliği azaltıcı önlemlerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Uzun yıllardır yapılan su kirliliği ölçümlerinin bir merkezde toplanarak değerlendirilmesi ve tüm kuruluşların kullanımına açılması için gereken önlemlerin alınması gerekir. Bölgede yapılan GZFT analizlerinde kirlenme üzerinde durulmuş, yanlış gübre ve ilaç kullanımı ile evsel ve endüstriyel atıkların meydana getirdiği kirlenmenin önüne geçilmesi için gerekenlerin yapılması istenmiştir (Tablo 5.4.4.1).

Bölge arazisinin üçte biri ormanlarla kaplı olmasına karşın ormanlardan sürdürülebilirlik ilkesi içinde yeterince yararlanılamamaktadır. Orman içi ve bitişiğinde yaşayan nüfusun gelirinin artırılması için orman içi ürünlerden daha fazla yararlanılması, orman işletmesi ve turizm sektörünün entegre edilerek yayla, sulak alanlar, yaban hayatı geliştirme ve avlak kurulması, erozyonun azaltılması gerekmektedir. Küçük ve erozyona açık eğimli alanlarda tarımsal faaliyette bulunan üreticinin gelirini artırmak için kuruda meyvecilik ve organik tarımın geliştirilmesine ilave olarak diğer gelir getirici faaliyetlerin artırılması gerekmektedir. Nüfusları hızla azalmakta olan ve tarım yapılmasına uygun olmayan meyilli, genelde ormandan açma küçük arazi parsellerinde üretim yapmaya çalışan orman köylüsünün yaşam düzeyini yükseltmek için az sayıda seçilmiş projelerin yoğun olarak uygulanmasına çalışılmalıdır.

Öncelik 2: Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

Ülkemizin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve ekonomik değer kazanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır (DPT, 2005-3). Bölgenin sahip olduğu genetik çeşitliliğin korunması, sulak alan eko sistemlerinde meydana gelecek bozulmaların önlenmesi ve bu kaynaklardan sürdürülebilir biçimde yararlanılması için insanların söz konusu doğal varlıkların değerleri konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmeleri gerekmektedir. Söz konusu kaynakların envanterlerinin yapılması, bölgeye özgü olan endemik türlerin tanıtımı, eko-turizmin geliştirilerek yerel halkın bu faaliyetlere aktif olarak katılımının sağlanması gereklidir. Bölgede, Amasya çevresinde daha yoğun olarak rastlanan endemik bitkilerden yararlanma yoluna gidilmeli, Tokat yöresinde doğadan gelişigüzel toplanan ve ticareti yapılan türlerin ticareti kontrol altına alınmalıdır. Bölge kuşların göç yolları üzerinde olduğundan delta ovaları ile iç kısımlarda yer alan baraj göllerindeki kuş cennetlerinden sürdürülebilirlik ilkesi içinde yararlanılmalıdır. RAMSAR sözleşmesine göre koruma altına alınmış olan sulak alanlar ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre korumaya alınmış alanlardaki koruma önlemleri tam olarak uygulanmalıdır. Bölge genelinde korumaya alınmış 41 584 ha (orman alanının yüzde 3'ü) büyüklüğündeki alanın artırılması için çalışma yapılması gerekmektedir. Bölgede hassas bölge olarak bilinen alanlarda veya bunların bitişiğinde yaşayan yerel halkın koruma bilincine sahip olması ve sürdürülebilirlik ilkesi içinde söz konusu kaynaklardan ekonomik olarak yararlanması için gereken eğitimler verilmelidir. Bölgedeki zengin biyolojik çeşitliliğin korunması ve kırsal turizmin sürdürülebilirlik ilkesi içerisinde geliştirilmesi gereği GZFT analizi toplantılarında dile getirilmiştir (Tablo 5.4.4.1).

5.4.5 Stratejik Amaç V: Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi

YHGP'nin temel stratejik amacı olan mekansal, toplumsal ve ekonomik yapının sürdürülebilir bir biçimde dönüştürülmesi, ancak, uygun örgütlenmeler ve kurumsallaşmaların öngörülebilmesiyle gerçekleşecektir. Kurumsal yapının güçlendirilmesi stratejik amacı, bölge için öngörülen en stratejik değişim olan, kırdı ve kentte yoğunlaşmalar ve dışsallıkların sağlanması için, hızlı bir kentleşmenin gelişmesi ve etkin olması amacını, güçlü biçimde desteklemektedir. Bölge kentleşmesinin, gelişmenin önünü açan etki sağlaması, birbirini tamamlayan ve birbiriyle uyumlu kurumsal mekanizmalarla gerçekleşecek ve sürdürülecektir.

Kentleşme, örgütlenmeyi ve etkin çalışan kurumsal yapılar oluşturmayı kolaylaştıran ve hızlandıran bir ortam yaratacaktır. Güçlenmesi planlanan kurumsal yapılar, merkezi ve yerel kamu kurumları, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kurumlar, farklı arayışları, gelenekleri, bakış açıları, amaç ve hedefleri temsil etmektedir ve kurumsallaşmanın üç önemli aktörüdür. "Kurumsal yapının güçlenmesi", kurumsal kapasite geliştirmeyi içermekle birlikte, kurumsal yapılar arasındaki simbiyotik ilişkileri, ortaklıkları ve işbirliklerini de içermektedir.

Güçlenmeyi sürükleyici güç, kurumlarda yönetim yaklaşımının benimsenmesiyle ortaya çıkacaktır. Katılım; esneklik, saydamlık ve hesap verebilirlikle birlikte, yönetimin temel ilkelerini oluşturmaktadır. Aynı kategorideki kurumların ortaklığı, işbirliği ve ilişki geliştirmesi kadar, farklı kategorideki örgütsel yapıların ve kurumların birlikte çalışması, proje üretmesi ve uygulaması, bunları izlemesi ve gerekiyorsa yenilemesi de, yönetim anlayışının bölgede kapsamlı ve etkin olarak kullanılabilir hale geldiğini gösterecektir.

Plan belgelerinin öngördüğü gelişme de aynı doğrultudadır. ÖUKP'nin, orta vadeli amaçlara göre belirlediği gelişme eksenlerinden biri "bölgesel gelişme"dir ve bu stratejinin öncelik alanlarından biri "yerel katılımı artıracak ortak girişim alanlarını geliştirecek ve yerel ekonomik gelişmeye yerel aktörlerin kolektif müdahalesini düzenleyecek yeni yerel yönetim modelleri ile kurumsal yapının güçlendirilmesi" olarak belirlenmiştir (DPT 2003-5: 124 ve 127).

OVP gelişme eksenlerinden biri " Kamuda İyileştirme Yönetimi"dir (DPT, 2005-3: 26).

Tablo 5.4.5.1 Stratejik Amaç V GZFT

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
<ul style="list-style-type: none"> YHGP Kalkınma Birliği'nin kurulmuş olması, Bazı yerleşimlerde "YG21" ve "Kent Konseyi" gibi örgütlenme örneklerinin bulunması, Belediyelerin yöre dışındaki hemşerilerle ilişki içinde olması. 	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut kurumlar arasında koordinasyonsuzluk olması, Birliklerin ve kooperatiflerin etkin olamaması, Kolektif hareketin ve toplumsal işbirliğinin yetersiz olması, Yerel birliklerin, ortaklıkların ve sivil toplum kuruluşlarının yeterince gelişmemiş olması, STK'ların sayıca az ve yetersiz olması.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi olması, AB ve fonlarıyla kurumsal ilişki kurulabilir hale gelmesi, Bölgeden göç etmiş olanların bölge dışında kurdukları hemşeri örgütlerinin güçlenmesi ve bölgedeki yatırımları/ sosyal projeleri desteklemesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölge Kalkınma Ajanslarının kurulmaması.

5.4.5.1 Öncelikler

Öncelik 1: Yerel Yönetimin ve Kalkınma Ajansının Güçlendirilmesi

Yerel yönetimler 195 belediye (bir büyükşehir belediyesi, 4 ilk kademe belediye, 44 ilçe belediyesi, 146 belde belediyesi olmak üzere) ile 4 il özel idaresinden oluşmaktadır. Ayrıca, bölgede 2 644 köy muhtarlığı bulunmaktadır. Yasası çıkmış olmakla birlikte Kalkınma Ajansı (KA), bölgede henüz kurulmuş değildir.

Belediyeler, yerel bilgiye sahip olan ve bölgedeki yerel gelişmeyi gerçekleştirebilecek en yaygın, örgütlü, güçlü ve yerleşik kurumsal yapılardır. Belediye stratejik planlarının yapılması, 5272 numaralı kanunda belirlenmiş bir görevdir (Md. 18.a, 34.a, 41). Kentlerin gelişmesi, YHGP stratejisinde bölgesel gelişmenin temel öncülü olarak belirlendiğinden, özellikle büyük kent belediyelerinin yapacakları stratejik planların, yerel ekonomik kalkınmayı (YEK) ateşleyen ve çeken bir işlevi olacaktır. Bu nedenle nüfusu 20 000'den büyük olan belediyeler, bölgesel gelişmenin temel aktörleridir. Buna karşılık, bölge belediyelerin gelir ve giderleri düşük, personel açısından idari personel fazla ve teknik personel açığı ise yüksektir (Dolsar, 2004-1). Bu nedenle başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimler ve gelecekte kurulacak olan KA güçlendirilecektir.

ÖÜKP, merkezi ve yerel birimlerin ortak hareketini, ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme sürecinde yerel dinamiklerin artan önemini, uzlaşmacı, akla dayalı işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Bu gelişimi sağlamak üzere, eğitim olanakları sağlanarak, idari kapasite oluşturulması öncelik alanları dikkate alınmıştır (DPT 2003-5: 127).

TR83 Bölgesi'ndeki kentleşmeyi destekleyecek kurumsallaşmayı gerçekleştirmek, belediyelerin güçlendirilmesi, il özel idarelerinin geliştirilmesi ve bu kuruluşların uygun birlikler kurmaları, kurulma kararnameyi yayımlandığında KA'nın işlevini güçlü

bir biçimde yerine getirmesinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Bölgede yapılan GZFT analizlerinde, bölgenin kalkınmasında yerel yönetimlerin daha aktif rol almaları gereği üzerinde durulmuş ve bu kuruluşların güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır (Tablo 5.4.5.1).

Öncelik 2: Sivil Toplumun ve Özel Kesimin Güçlendirilmesi

Bölgenin geleceğinin planlanmasında ve uygulamaların gerçekleştirilmesinde en kritik öge, bölgede kırdada ve kentte yaşayan toplumsal kesimlerin örgütlenmesidir. Gelişmenin temel aktörleri, bölgenin yerel toplumu, özel kesim, büyük kentlerin belediyeleri, üniversiteler ve diğer araştırma-geliştirme kurumları, yarı kamusal kimlik taşıyan sivil toplum örgütleri (barolar, odalar, TOBB, TESK, Ziraat Odaları gibi birlikler vb.) ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri (sendikalar dahil), kırsal alanda ekonomik amaçlı olarak kurulmuş olan birlikler, yerel basın kuruluşları ve merkezi kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Ayrıca bölgede, Tokat, Erzincan, Giresun, Gümüşhane ve Sivas valilikleri, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesinin üyesi olduğu, ÇEKÜL Vakfı ve bazı ilçe belediyelerinin katılımıyla kurulan ve 2004 yılında birlik statüsü kazanan Kelkit Havzası Kalkınma Birliği, katılımcı bir örgütlenme olarak işlevsellik kazanmıştır. Yönetişim sisteminin yaygınlaşması yönünde diğer iki kurumsal model ise, Samsun kenti ve İskilip ilçesinde bulunan Yerel Gündem 21 oluşumlarıdır. Yönetişimci bir yaklaşımla, bölgesel kalkınma sorunları üzerinde yerel olarak inisiyatif almak, yerel aktörleri harekete geçirerek problemlerin çözümü için yerel olanakları ve fırsatları birleştirerek ortak çalışmalar yapmak konusunda en önemli örneklerden biri SABEKAK ve SABEK'in oluşturduğu modeldir. Bu model, belediyenin ve belediyeler birliğinin, yerel kalkınmayı kendi sınırları ötesinden başlatarak kurgulamak arayışı bakımından da, TR83 Bölgesi'nin sahip olduğu avantajlardan birisidir. Bu model, belediye, özel kesim, sivil toplum, üniversite ve kamu kesimi arasındaki ortaklık anlayışının verimli ve etkili bir

biçimde kurulmasını sağlamak için çoğaltılması gereken bir örnektir.

ÖUKP, “yönetişim mekanizmasının güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi” ile ilgili öncelik alanı tanımında, hizmet birlikleri, kalkınma vakıfları, kent konseyleri gibi yerel örgütlenmelerin geliştirilmesini, başarılı örnekleri olan kooperatif belediye birliği, odalar ve vakıflar gibi örgütlenmelerin geliştirilmesinin hedeflendiğini belirtmektedir (DPT 2003-5: 127).

Bu öncelik, ekonomik, toplumsal veya ekolojik amaçlar için çalışan sivil toplum örgütlerinin, özel kesimi yapısal olarak güçlendirecek danışma kurumlarının, yerel medyanın ve iletişim ortamının, özel kesim meslek örgütlerinin ve iş adamı derneklerinin, sivil toplum örgütlerinin, tarımsal birliklerin, kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin, sendikaların ve meslek derneklerinin ve kamu yararına çalışan meslek örgütlerinin güçlendirilmesi ile gerçekleştirilecektir. Bölgede yapılan GZFT analizlerinde, bölgenin kalkınmasında sivil toplum kuruluşlarının bölgeyi ilgilendiren konularda aktif rol almaları gereği üzerinde durulmuş, bunların yönetime daha fazla katılmaları için söz konusu kuruluşların güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır (Tablo 5.4.5.1).

Öncelik 3: Bölgedeki Merkezi Kamu Yönetim Kurumlarının Geliştirilmesi

Merkezi yönetim bölgede 4 valilik, 48 kaymakamlık, DSİ, KGM ve İller Bankası bölge müdürlükleri ile temsil edilmektedir. Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat il özel idarelerinin oluşturduğu Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, bölgedeki katılımcı kurumlardandır. TR83’te bölgesel kalkınmanın kurumsal bir yapıya kavuşabilmesi, kamu kesiminde örgütlenmenin iç yapılanmada ve farklı kamu kuruluşlarının birbirleriyle olan diyalog ve koordinasyonun gelişim ve sürekliliği ile yakından ilgilidir. İç yapılanmadaki sorun, yetersiz kaynak ve eksik uzman teknik personel ve donanım ile yüksek kalitede hizmet sunulamamasından kay-

naklanmaktadır. Kamu hizmetlerinin üretilmesinde yönetişimci bir anlayışın geçerlilik kazanması, etkin bir eğitim sürecine bağlıdır.

ÖUKP, bölgesel gelişme stratejisinin uygulanmasında daha fazla yerel katılımın sağlanmasını öngörmektedir. “...Uygulama sürecinde etkinliğin sağlanması için kamu ve özel kesim yanında sivil toplum kuruluşlarının da ekonomik imkanlarının plan stratejisi doğrultusunda harekete geçirilmesi” öncelikli alan olarak belirlenmektedir. Ayrıca ÖUKP’de, İÖİ Kanunu ve Belediye Kanunu ile yerel yönetimlere yetki devri bakımından yapılan düzenlemeler üzerinde durulmaktadır (DPT 2003-5: 127).

OVP’de “Kamuda İyi Yönetişim” temel 5 gelişme ekseninden biridir. Plan, kamu kurumlarının “...esneklik, saydamlık, katılımcılık, hesap verme sorumluluğu, öngörülebilirlik gibi çağdaş kavramları benimsemiş bir anlayışa, yapıya ve işleyişe kavuşturulmasını temel amaç” olarak belirlemektedir (DPT 2005-3: 26-27).

TR83’de merkezi kamu kuruluşlarının geliştirilmesi önceliği, yönetişimci bir anlayışla iç yapılanma ve farklı kurumlarla işbirliği ve ortaklık kurulması yaklaşımının, merkezi yönetim taşra teşkilatında ve bölge müdürlüklerinde geliştirilmesi ile gerçekleşecektir. Bölgede yapılan GZFT analizlerinde, bölgenin kalkınmasında kamu kurumlarında çalışanlara yabancı dil eğitimi dahil olmak üzere bir dizi eğitim verilmesi, bunların bölge kalkınmasında daha aktif rol almaları gereği üzerinde durulmuş ve bu kuruluşların güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır (Tablo 5.4.5.1).

6 SONUÇ

TR83 Bölgesi, gelişme açısından, bir çok göstergede Türkiye ortalamasının biraz gerisindedir. Ancak gelişmişlik düzeyi, ülke ortalamalarından kopuş gösteren nitelikte değildir. Bölgenin, ülke ortalamalarını yakalamak ve bazı göstergeler bakımından ortalamaları aşmak şansı mevcuttur. Bu alanlardan ekonomik olanları, bölgenin karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu alanlardır. Diğer bir deyişle, hammadde kaynakları, faktör varlıkları, insan sermayesi, teknolojik düzey ve pazar bakımından gelişme olanağı bulunan, katma değeri yüksek, ileri ve geri bağlantıları bulunan ekonomik faaliyet alanlarıdır. Bölgenin geleceği, mekanın bu faaliyetlerden elde edilebilecek yararı en üst düzeye çıkartacak biçimde örgütlenmesi ve toplumsal gelişmelerle ekonomik gelişmeler arasında uyumun sağlanması, buna uygun kurumsal yapıların ve işleyiş mekanizmalarının elde edilmesi, mekansal- ekonomik ve toplumsal gelişmelerin çevresel değerleri koruyan ve iyileştiren özelliğinin dikkate alınmasıyla gerçekleşecektir. Özetle, bölge gelişme şansına sahiptir. Avantajlar bölge toplumunun yaratıcılığıyla sistemli biçimde gerçekliğe dönüştürüldüğü takdirde, 2023 yılına kadar ülkenin gelişmiş bölgeleriyle arasındaki açıklık, bir çok gösterge bakımından kapatılabilecek veya aşılabilecektir. Ancak bunun nasıl olabileceğinin tanımlanması gereklidir.

Tanımın elde edilebilmesi için ilk adım, mevcut durumun, ülkesel kararlarının analizinin ve bölge toplumunun beklentilerinin bütünleştirilerek, amaçlı gelişme senaryoları üzerinde karşılaştırmalar yapmak ve bu senaryolardan birinin benimsenmesini sağlamaktır. Geliştirilen senaryolar, A_0 'dan başlayarak A_3 'e kadar, her biri bir öncekinden daha büyük GSYİH büyüme hızı, emek verimliliğindeki artış hızı ve daha yüksek sanayi ve hizmet faaliyeti, daha az tarımsal istihdam, daha yüksek kişi başına gelir ve kişi başına gelir itibarıyla daha az kır- kent, bölge ve ülke ortalaması farkı yansıtmaktadır. Senaryolar üzerinde, bölgenin gelişme olasılıkları ve şansı ile, gerçekleştirilebilirlik açısından yapılan irdelemeler, benimsenen A_2 senaryosunun tanımını ortaya çıkartmıştır.

Seçilen A_2 senaryosu, dışarıya net göç veren bölge için, faktör varlıklarını koruyan ve dönem sonunda insan kaynağını bölgede tutmayı sağlayan büyüklükler öngörmektedir. Bölgenin kişi başına gelirini Türkiye ortalamasına yaklaştırmak, kır-kent arasındaki farkı azaltmak, tarımsal istihdam azalırken toplam istihdamı (daha çok sanayi ve hizmetler sektörlerindeki gelişmelerle) artırmak olanağını belirli bir oranda sağlamak, A_2 'nin diğer özellikleri arasındadır. Bu artışların sağlanması için ulaşım altyapısında, yerel altyapıda, sanayiye hammadde temininde ve tarımda, bölgeye yatırım çekilebilmesinde büyük sıçrama öngörülmekle birlikte, yapılabilişin sınırları aşılmamaktadır. Bütün göstergelerde iyileşmeler içeren A_2 , kırsal kesimden hızlı bir biçimde devam edecek olan göçü bölge kentlerine çekmeyi ve bölge ekonomik yapısını hizmetler ve sanayi sektörü lehine geliştirerek kentsel istihdam sağlamayı, faktör verimliliğini geliştirmeyi, Samsun'un bir metropol kent olarak öne çıkmasını önermektedir. Özetle, senaryolarla ilgili çalışmaların sonunda, bölgenin yerel olanaklarını üst düzeyde zorlamak pahasına A_2 senaryosunun benimsenmesi, en iyi seçenek olarak önerilmiştir.

Seçilen A_2 senaryosuna göre TR83'ün gelişmesi, bölge vizyonu gerçekleştirmek üzere mekansal, toplumsal ve ekonomik yapının dönüştürülmesi ve geliştirilmesi olarak belirlenmiş temel stratejik amaca dayanmaktadır. Stratejik amaçlardan biri, yığılma ekonomilerinden ve dışsallıklardan yararlanarak ve çok merkezli bir yapıya doğru gelişerek yeni bölge mekan yapısı oluşturmaktır. Bölgenin gelişmesi, diğer stratejik amaçların mekansal strateji ile uyumlu gelişmesiyle gerçekleşecektir. Mekansal strateji, kentleşmenin artması ve hızlanması, kır-kent dağılımındaki dengenin, kentleşme yönünde gelişmesi eğilimine ve kır nüfusundaki azalma nedeniyle kırdaki yerleşim deseninin değişmesi öngörüsüne göre düzenlenmiştir. Kır- kent arasındaki farkı azaltarak kentleşmenin gelişmesini öngören çok merkezli mekansal yapıda oluşacak ağ ilişkileri nedeniyle, kır- kent mekanları bütünleşmekte ve üretim örüntüsü daha yüksek verimliliğin

sağlanmasına elverişli hale gelmektedir.

A₂ senaryosunun temel seçimleri, Orta Vadeli Plan'ın gelişme eksenlerinden biri olan "Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Farkların Azaltılması" ile de uyumludur. Planda, bölgelerarası göç eğilimlerinin bölge içinde tutulması, nüfusun mekanda dengeli dağılımının sağlanması ve kentleşmenin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için, bölgesel merkez niteliği taşıyan kentlerinin tespit edilmesi ve göç eğilimlerinin bu merkezlere yönlendirici politikalar geliştirilmesi; kırsal kesimde refahın artırılması için, kamu yatırımları ve hizmetlerin sunumunda, konumları itibarıyla çevresindeki yerleşim birimlerine hizmet verme ve gelişme potansiyeli olan merkezi yerleşmelere öncelik verilerek, bu yerleşmelerin altyapısının iyileştirilmesi ve dağınık yerleşim birimlerine kamu hizmeti götürülmesinde maliyet etkinliği ve erişim sağlayacak alternatif modeller geliştirilmesi öngörülmektedir.

Bölgenin gelişme stratejisi, önce mekansal yapıyı dönüşüme uğratarak, gelişmelerin akılcı ve düşük maliyetle oluşmasını sağlayacak elverişli bölgesel ve küçük ölçekli altyapı zemini hazırlamaktadır. Mekansal stratejiye göre, temelde kentleşmiş bir bölge yapısı oluşturacak biçimde, kırdan ve kentte bazı yerlerde yoğunlaşarak ve bazı yerlerde boşalarak değişime uğramaktadır. Mekansal yapıdaki bu hazırlık, ekonomik ve toplumsal yapıyı harekete geçirme stratejilerini (her kentsel merkezde farklı uzmanlaşmalara yönelme biçiminde gerçekleşerek) tamamlayacaktır.

Kentlerde ve sulamanın geliştirildiği birinci ve ikinci sınıf tarım topraklarının bulunduğu kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla, tarımda, sanayide ve hizmetlerde verimliliğin artırılabilmesi için elverişli bir mekan kurgusu sağlanacaktır.

Bu mekansal kurguda Samsun, bir metropoliten bölge/ bir ağ-geçit olarak, (2023 yılında yaklaşık 1 000 000 kişinin kentlerinde yaşayacağı) kıyı bandında ve bütün bölgede, çok merkezli morfolojik ve ilişkisel bir ağ içinde, bölgenin gelişmesini

sağlayabilecek etkin bir üretim ve hizmet merkezi olacaktır.

Çorum, bölgenin güçlü sanayi kentidir. Sanayi yapısı gelişerek çeşitlenmiştir. Ancak dönem sonuna doğru uzmanlaşma alanlarını belirlemiş ve küresel yapılarla ilişkilerini sıklaştırmış bir kent olacaktır. Tokat güçlü ve yoğun bir tarımsal artalanına dayanarak, tarımsal sanayisini çok merkezliliğin sağladığı avantajlara göre uzmanlaşarak geliştirecek ve çeşitlendirecektir. Amasya, tarihsel mimari mirasını ve kimliğini en iyi koruyan ve kullanan kent olarak, eğitim kültür ve turizm konularında uzmanlaşmış bir merkez olacak, artalanındaki tarımsal gelişmeler ve sınırlı tutulmuş sanayi ile gelişmesini destekleyecektir.

Merzifon ise, bir çok bakımdan sahip olduğu avantajlar nedeniyle, bölgenin en hızlı gelişen kenti olacak, nüfusu yaklaşık üç kat artacaktır. Ağ ilişkileri içinde bulunduğu kentlerle birlikte, artalanın sağladığı tarımsal avantajları da kullanarak tarımsal sanayisini geliştirecektir. Samsun ve Çorum gibi sanayi ve hizmetlerde gelişen iki kentsel merkez arasındaki konumuyla, sanayi ve hizmetlerde gelişme doğrultusu konusunda, buluş, yenilik ve araştırma kapasitesini geliştirerek esnek bir yol izleyecektir.

Diğer kentler de (nüfusu 20 000'den büyük olan yerleşmeler) yerleşimsel konumunun ve içinde bulunduğu ağ ilişkilerinin sağladığı mekansal, ekonomik ve sosyal avantajlara göre uzmanlaşma alanları geliştirecek ve niteliksel olarak, yeni gelenler dahil, bütün hemşerileri için, genel standardın üzerinde yaşam kalitesi olanakları sunacaklardır.

Temel stratejiyi desteklemek üzere eşzamanlı olarak işleyecek diğer stratejik amaçlar, bölgenin bilgi toplumuna doğru evrilmesini ve öğrenme kapasitesini yükseltmesini, yenilik yapabilme ve buluşlara dayanan üretimler geliştirmesini, dışa açılmasını, çevresel değerlerini ekolojik dengelerini ve kültürel mirasını korumasını, kurumsal ve mali yapılarını ve özellikle belediyelerini gelişmeye uygun esnek

Sonuç

ve demokratik bir işleyişi sağlayan yönetişimci bir anlayişla kurgulamasını öngören, dolayısıyla önerilerin sürdürülebilir olmasını sağlayacak olan stratejik amaçlardır.

TR83 Bölgesi, seçilen A₂ senaryosu ve bu senaryoyu gerçekleştirmek üzere tasarlanan stratejilerin uygulanması ile 2023 yılında Türkiye'nin gelişmiş bölgelerine daha yakın ve AB'nin diğer bölgeleriyle daha fazla yarişabilir bir bölge olacaktır.

EKLER

EK 1: SENARYOLARA İLİŞKİN TABLOLAR

Ek 1 Tablo 1 GSYİH Büyüme Hızları

(yüzde)

Sektör	Senaryolar	2004-2010	2011-2015	2016-2023
Tarım	A ₀	2,6	2,9	4,5
	A ₁	3,1	3,5	5,7
	A ₂	3,9	4,3	5,2
	A ₃	4,6	5,5	3,9
Sanayi	A ₀	5,1	5,0	5,3
	A ₁	5,6	5,4	7,3
	A ₂	6,6	6,8	8,7
	A ₃	6,3	8,0	9,8
Hizmetler	A ₀	4,2	3,9	4,6
	A ₁	4,7	5,2	6,6
	A ₂	5,6	6,4	7,9
	A ₃	6,3	7,6	8,5
GSYİH	A ₀	4,1	3,6	4,7
	A ₁	4,6	4,9	6,6
	A ₂	5,5	6,1	7,7
	A ₃	6,2	7,3	8,1

Ek 1 Tablo 4 Kentsel Nüfus Büyüme Hızı

	Nüfus (bin kişi)				Büyüme hızı (yüzde)			
	2003	2010	2015	2023	2003-2010	2011-2015	2016-2023	2003-2023
A ₀	1 591,1	1 704,1	1 813,2	2 155,7	0,98	1,24	2,16	1,52
A ₁	1 623,3	1 843,1	2 206,5	2 696,3	1,81	3,60	2,51	2,54
A ₂	1 646,1	1 936,6	2 423,4	2 898,2	2,32	4,48	2,56	2,83
A ₃	1 672,6	2 041,3	2 681,3	3 503,8	2,85	5,46	3,34	3,70

Ek 1 Tablo 2 Türkiye Ortalamasına Göre Bölgedeki Kişi Başına Gelir (YTL)

(2003 yılı fiyatları ile)

Senaryolar	Yıllar	Bölge	Türkiye	Bölge/ Türkiye (yüzde)
A ₀	2003	3 642,40	5 081,81	71,68
	2010	4 871,80	6 982,97	69,77
	2015	5 790,00	8 616,85	67,19
	2023	7 882,40	12 970,19	60,77
A ₁	2003	3 617,10	5 081,81	71,18
	2010	4 874,10	6 982,97	69,80
	2015	5 731,60	8 616,85	66,52
	2023	8 806,20	12 970,19	67,90
A ₂	2003	3 603,20	5 081,81	70,90
	2010	5 091,30	6 982,97	72,91
	2015	6 165,60	8 616,85	71,55
	2023	10 428,90	12 970,19	80,41
A ₃	2003	3 584,70	5 081,81	70,54
	2010	5 225,10	6 982,97	74,83
	2015	6 480,60	8 616,85	75,21
	2023	10 575,60	12 970,19	81,54

Ek 1 Tablo 3 Kişi Başına Gelir Oranları: Kır/Kent

(yüzde)

Senaryolar	2003	2010	2015	2023
A ₀	29,54	30,49	33,24	42,97
A ₁	30,38	33,84	40,25	51,29
A ₂	31,06	36,08	44,89	49,36
A ₃	31,81	39,37	51,70	53,77

EK 2: GZFT ANALİZİ

Ek 2 Tablo 1 Sektörler ve Alt Bölgeler İtibarıyla Bölgenin GZFT'si

Amasya	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Güçlü	<ul style="list-style-type: none">Sulanan alanların varlığı,Pazar şansı olan ürünlerin bulunması,Hayvancılık konusunda potansiyelin var olması,EUREPGAP standartlarında üretim yapılması,	<ul style="list-style-type: none">Sanayide madencilik hammaddesi kullanımının fazla oluşu ve potansiyelin bulunması,Merzifon'un sanayi yönünden gelişmiş olması,	<ul style="list-style-type: none">Turizm açısından kentin tarihi dokusunun bozulmamış olması,Kentleşmenin şehir merkezi dışına doğru kayması,Ören yerleri ve kazı alanlarının bulunması,El sanatlarının canlılığını koruması,Çevre konusunda ilin endemik türler açısından zengin oluşu,
Zayıf	<ul style="list-style-type: none">Arazilerin küçülmesi,Modern üretim tekniklerinin yeterince kullanılmaması,Pazarlama olanak ve altyapılarının yetersiz oluşu,Nehirlerin su kalitesinin kötü olması,	<ul style="list-style-type: none">Üretim tekniklerinin standartlarının düşük olması,Yeterli kalifiye eleman bulunmaması,	<ul style="list-style-type: none">Sağlık hizmetlerinde altyapı ve personel eksikliğinin bulunması,Turizmde yetişmiş bir eleman ve altyapı eksikliğinin bulunması,
Fırsat	<ul style="list-style-type: none">Organik tarımın gelişmekte oluşu ve organik tarıma elverişli alanların bulunması,	<ul style="list-style-type: none">Bölgenin ulaşım akslarının üzerinde olması ve pazarlara olan yakınlığı,İlin teşvik kapsamında yer alması,	<ul style="list-style-type: none">İlde bir bölge trafik hastanesi yapılacak olmasıMerzifon Askeri Havaalanı'nın sivil taşımacılığa açılması,İlde kurulacak üniversite veya fakültelerin ihtiyaç duyulan bilgi ve nitelikli işgücünü sağlayacak olması,
Tehdit	<ul style="list-style-type: none">Dış pazarlardaki standartların hızla yükselmesi,Sulama projelerine yeterli kaynak ayrılamaması,	<ul style="list-style-type: none">Dış pazarlardaki standartların hızla yükselmesi,	<ul style="list-style-type: none">Endemik türlerin korunmasına ilişkin yeterli önlemin alınamaması,

Çorum	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Güçlü	<ul style="list-style-type: none"> Kuru tarım alanlarının ve buna bağlı olarak tahıl üretiminin yüksek olması, Yöreye has ürünlerin varlığı (Osmancık 97, Kargı tulum peyniri gibi), Öne çıkan ürünlerin markalaşmasının sağlanması ve pazarlarının yaratılması, Kuru tarım alanlarının kirlenmemiş ve organik tarıma elverişli olması, 	<ul style="list-style-type: none"> Madencilik alanında linyit yataklarının bulunması Un ve mamulleri sanayinin yaygın olması, Ar-Ge çalışmalarına hız verilmesi ve bunun yatırımlara yansması, 	<ul style="list-style-type: none"> Hitit kültürünün merkezinin Çorum'da olması ve turizmde değerlendirilebilir olması,
Zayıf	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal ürünlerin yurtdışı piyasalara pazarlanmaması Tarım arazilerinin kaybı ve küçülmesi, Ürün planlaması yapılmaması, Üretim maliyetlerinin yüksek oluşu, Üretim teknik ve girdilerinin kullanımının yetersiz oluşu, Sulama projelerinin bitirilmemiş olması, Yüksek oranda erozyon olması, Hayvansal üretim sonucu oluşan atıkların tarımda değerlendirilmemesi, 	<ul style="list-style-type: none"> KOBİ'lerin bir araya gelerek üretim ve pazarlama sorunlarına çözüm yolları bulmakta zorlanması, 	<ul style="list-style-type: none"> Konaklama tesisleri eksikliği Turizmde yetişmiş nitelikli işgücünün (rehberler dahil) yeterli seviyede olmaması, Eğitim ve sağlık hizmetlerinde altyapı ve yetişmiş işgücü yetersizliklerinin olması, Ulaşım altyapı kalitesinin düşük olması, Denetimsiz katı atık ve atıkların olumsuz çevresel etkiler ve sorunlar yaratması,
Fırsat	<ul style="list-style-type: none"> Sulama imkanı verecek projelerin gecikmeksizin tamamlanması, Hayvancılık ve kaba yem yetiştiriciliği konusunda devlet yardımı yapılması ve teşvik verilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi tesislerinde doğalgazın kullanılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Çevre açısından doğalgazın yaygınlaşması hava kirliliğinin önlenmesi, Kızılırmak üzerinde yapılacak küçük enerji santralleri ile enerji elde edilmesi, İhtisas hastanesi kurulması MYO'lar ile gerekli kalifiye eleman ihtiyacının karşılanması,
Tehdit	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal desteklerin yetersizleşmesi, Erozyonun önlenmesine yönelik çalışmaların yetersiz kalması, 	<ul style="list-style-type: none"> Un ve mamulleri sanayinin teknolojik olarak yenilenmemesi ve rekabet gücünün azalması, 	

Ek 2: GZFT Analizi

Samsun	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Güçlü	<ul style="list-style-type: none">• İlin büyük ve verimli iki ovaya sahip olması,• İklim ve coğrafi şartların yılın büyük bölümü üretim yapmaya elverişli olması,• Kuzey ülkelerinin isteğine ilişkin ürün yelpazesinin mevcut olması,• Su ürünleri yetiştiriciliği için uygun potansiyelin bulunması,	<ul style="list-style-type: none">• Bazı sanayilerde Avrupa standartlarında üretim yapılması,	<ul style="list-style-type: none">• Turizmde denizin, bozulmamış doğal güzelliklerin (yayla, göl) bulunması,• Hediyelik eşya ve geleneksel el ürünlerinin bulunması,• Liman ve havaalanı ile ilgili altyapının mevcudiyeti,• Havaalanı ve kargo taşımacılığı vasıtası ile kritik yüklerin kısa zamanda pazara ulaştırılabilecek olması,• Termal kaynakların turizm potansiyeli olarak kapasite yaratmaya imkan vermesi,• Samsun'da ekosistem ve bunun korunması ile ilgili kurumun (üniversite) çalışmalarının olması,
Zayıf	<ul style="list-style-type: none">• Hal ve borsaların yeterince gelişmemiş olması,• Hayvancılık işletmelerinin düzensiz ve örgütsüz olması,• Orman köylülerinin gelir ve diğer imkanlarının yetersizliği,• Orman ekolojisinin yerleşmelerce tahrip edilmesi,	<ul style="list-style-type: none">• Samsun'un teşvik alan iller içinde yer almaması,• Doğalgazın sanayide kullanılıyor olmaması,	<ul style="list-style-type: none">• Kentleşmenin düzenli ve planlı gelişmemiş olması,• Turizmde mevcut altyapı yatırımlarının yetersiz olması• Mevcut limanın altyapı ve işletiminin yetersiz olması,• Kentiçi trafik sorununun aşılamamış olması,• İlin eğitim ve sağlık hizmetlerinde altyapı ve nitelikli eleman ihtiyacının bulunması,
Fırsat	<ul style="list-style-type: none">• Yeni tarım ürünlerinin (kesme çiçek, enginar) yetişmesine uygun imkanların olması,• Sulama alanlarının devreye girmesi ile üretimin ve çeşitliliğin artabilecek olması,	<ul style="list-style-type: none">• MTA tarafından madencilik rezervlerinin araştırılarak yatırıma dönüştürülmesi,	<ul style="list-style-type: none">• Eğitimde YİBO ve PİO'ların ağırlığının yükseltilmesi,• Sağlık hizmetlerinde ilde bir ihtisas hastanesi yapılması,• Çevre ilçeler ile birlikte katıtk ve atıksu yönetim sisteminin kurulması,
Tehdit	<ul style="list-style-type: none">• Artan çevre kirliliği, çoraklaşma• Sürdürülebilir bilinçli tarıma geçilememesi	<ul style="list-style-type: none">• İlden sermaye kaçışının devam etmesi	<ul style="list-style-type: none">• Limanın işletmesinin yetersiz olması nedeniyle ticaretin diğer limanlara kayması

Tokat	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Güçlü	<ul style="list-style-type: none"> Bölgenin en büyük sulama alanına sahip olması, Hayvancılık konusunda büyük bir fiziki potansiyelin mevcut olması, Orman alanlarının ve niteliklerinin yüksek olması, Yeni tarımsal üretim tekniklerinin kullanılması, Bazı tarımsal ürünlerin yurtdışına ihraç edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Tarıma dayalı sanayilerin geliştirilmesi için uygun potansiyelin bulunması, Tokat'ın teşvik kapsamında bulunması, Madencilik rezervleri açısından Tokat'ın bölgede önemli olması, 	<ul style="list-style-type: none"> Tokat'ta yer alan tarihi yerleşmelerin sayıca fazla oluşu, Doğanın bakir kalmış olması El sanatları ve hediyelik eşya faaliyetlerinin bulunması,
Zayıf	<ul style="list-style-type: none"> Tarım alanlarının parçalı olması, Üretim masraflarının yüksek olması, Ürünlerin muhafazası için yeterli imkanın bulunmaması, Yeni tarımsal ürün yetiştiriciliği için yeterli yayım faaliyetinin bulunmaması, Orman işletmeciliğinin verimli olmayışı, Toprak analizlerinin yeterli yapılmamasından dolayı gübrelerin gereğinden fazla kullanılması ve kirliliğin artması, Tarımsal ürünler için yeterli pazar olanağının sağlanamamış olması, Hayvancılıkla uğraşanların örgütsüz olması bu nedenle üretim ve pazarlama sorunları ile karşı karşıya kalmaları, Orman alanlarının tahrip edilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi için gerekli yetişmiş işgücünün bulunmayışı, Sanayilerin çevreye duyarlı üretim yapmaması, 	<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım altyapısının topografyanın paralelinde gelişmemiş olması, Eğitim ve sağlık hizmetlerinde altyapı ve nitelikli personel açığının bulunması, Çevre konusunda hayvancılık işletmelerinden ve kentsel atıklardan kaynaklanan kirlenmenin önlenmemiş olması,
Fırsat	<ul style="list-style-type: none"> Termal kaynakların tarımsal üretimde (seracılıkta) değerlendirilmesi, Sözleşmeli tarım yapılmasının gelişmesi ve tarımsal üretim kalitesinin artırılması, Hayvan pazarlarının, borsa ve hal gibi imkanların yaratılması, 		<ul style="list-style-type: none"> STK'ların ve eğitim kuruluşlarının bazı eğitim faaliyetlerini birlikte ve günün koşullarına göre vermesi, Tokat Havaalanı'nın varlığı ve tekrar açılabilirliği, Tokat kent merkezinin tarihi dokusunun restore edilerek turizme kazandırılabilir boyutta bulunması, Turizm açısından değerlendirilebilir eko turizm potansiyelinin bulunması,
Tehdit	<ul style="list-style-type: none"> Su kirliliğinin bulunması, 		<ul style="list-style-type: none"> Tokat'ta yer alan yerleşimlerin büyük kısmının deprem tehdidi ile karşı karşıya bulunması,

KAYNAKÇA

- Amasya Tarım İl Müdürlüğü (2004), Hayvan Sayısına Ait 2003 Yılı Verileri (basılmamış doküman).
- Çorum Tarım İl Müdürlüğü (2004), Hayvan Sayısına Ait 2003 Yılı Verileri (basılmamış doküman).
- DİE (1983-1), 1980 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Amasya, DİE, Ankara³.
- DİE (1983-2), 1980 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Çorum, DİE, Ankara.
- DİE (1983-3), 1980 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Samsun, DİE, Ankara.
- DİE (1983-4), 1980 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Tokat, DİE, Ankara.
- DİE (1984), 1980 Genel Tarım Sayımı, DİE, Ankara.
- DİE (1988-1), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Amasya, DİE, Ankara.
- DİE (1988-2), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Çorum, DİE, Ankara.
- DİE (1988-3), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Tokat, DİE, Ankara.
- DİE (1988-4), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Samsun, DİE, Ankara.
- DİE (1993-1), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Amasya, DİE, Ankara.
- DİE (1993-2), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Çorum, DİE, Ankara.
- DİE (1993-3), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Samsun, DİE, Ankara.
- DİE (1993-4), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Tokat, DİE, Ankara.
- DİE (1993-5), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye, DİE, Ankara.
- DİE (1993-6), 1991 Genel Tarım Sayımı, DİE, Ankara
- DİE (1994-1), 1991 Genel Tarım Sayımı, DİE, Ankara .
- DİE (1995-1), Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi: 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar, Ankara.
- DİE (1995-2), Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, 1993, DİE, Ankara.
- DİE (1997-1), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE, Ankara.
- DİE (1997-2), 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları: Seçilmiş 19 İl Merkezlerine Göre yüzde 20, yüzde 10, yüzde 5 ve yüzde 1'lik Gelir Dağılımı, DİE, Ankara.
- DİE (1997-3), İllere Göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 1987-1994, DİE, Ankara.
- DİE (1999-1), İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 1995-1996, DİE, Ankara.
- DİE (1999-2), İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 1997, DİE, Ankara.
- DİE (1999-3), 1998 Tarımsal Yapı Üretim, DİE, Ankara.
- DİE (2002-1), Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri 2001, DİE, Ankara.
- DİE (2002-2), İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2000, DİE, Ankara.
- DİE (2002-3), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Amasya, DİE, Ankara.
- DİE (2002-4), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Çorum, DİE, Ankara.
- DİE (2002-5), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Samsun, DİE, Ankara.
- DİE (2002-6), 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Tokat, DİE, Ankara.
- DİE (2002-7), Kültür İstatistikleri 1999-2002, DİE Yayınları, Ankara.

- DİE (2002-8), Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı 2000, DİE, Ankara.
- DİE (2002-9), Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 2000, DİE, Ankara.
- DİE (2003-1), 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye, DİE, Ankara.
- DİE (2003-2), Dönemlere Göre Bina İnşaatı Maliyet İndeksleri 1991-2002.
- DİE (2003-3), Genel Tarım Sayımı Sonuçları 2001, DİE, Ankara.
- DİE (2003-4), Turizm İstatistikleri 2000-2001, DİE, Ankara.
- DİE (2003-5), 2002 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Geçici Sonuçları, Haber Bülteni, Ankara.
- DİE (2003-6), 2002 Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE, Ankara.
- DİE (2003-7), Hanehalkı İşgücü Anketi, 2002, Türkiye, DİE, Ankara.
- DİE (2003-8), Hanehalkı İşgücü Anketi, 2002, Samsun, DİE, Ankara.
- DİE (2003-9), İstatistik Bölge ve İller İtibariyle GSYİH 2001 Yılı Sonuçları, (basılmamış doküman), Ankara.
- DİE (2003-10), Tarım İstatistikleri Özeti (1984-2003), DİE, Ankara.
- DİE (2003-11), 2002 Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) DİE, Ankara.
- DİE (2004-1), 2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, DİE, Ankara.
- DİE (2004-2), Gelir Dağılımı Sonuçları 2003, DİE Haber Bülteni, 06.10.2004, DİE web sitesi,
- DİE (2004-3), Göstergeler, Yerlerine Göre Evlenmeler, DİE web sitesi (www.die.gov.tr).
- DİE (2004-4), İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2001 (basılmamış doküman).
- DİE (2004-5), Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma İstatistikleri, DİE web sitesi (www.die.gov.tr).
- DİE (2004-6), 2001 Belediye Kanalizasyon İstatistikleri, DİE, Ankara.
- DİE (2004-7), 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, DİE, Ankara.
- DİE (2004-8), 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Geçici Sonuçları (basılmamış doküman), Ankara.
- DİE (2004-9), 1997 Köy Envanteri Türkiye, DİE, Ankara.
- DİE (2004-10), Turizm İstatistikleri 1999-2004 (basılmamış doküman).
- DİE (2004-11), 2001 Belediye Çevre İstatistikleri, DİE, Ankara.
- DİE (2004-12), NACE 1.1 Kodlama Listesi, Ankara.
- DİE (2004-13), Yabancı Ziyaretçiler Çıkış Anketleri, DİE, Ankara.
- DİE (2004-14), 2001 Genel Tarım Sayımı, DİE, Ankara .
- DİE (2004-15), DİE web sitesi (www.die.gov.tr/konular/arastirmagelistirme).
- DİE (2004-16), İl Göstergeleri, 1980-2003 DİE, Ankara.
- DİE (2004-17), Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, 2002, DİE, Ankara.
- DİE (2004-18), Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri 2001, DİE, Ankara.
- DİE (2004-19), Tarımsal Yapı, 2003 (basılmamış doküman).
- DİE (2004-20), Göstergeler, Yerlerine Göre Boşanmalar, DİE web sitesi (www.die.gov.tr).
- DİE (2004-21), DİE internet sitesi (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/goc/14122004.html>).
- DİE (2004-22), Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1994-2000, DİE, Ankara.
- Dolsar (2004-1), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Mevcut Durum ve Analizi Raporu.
- Dolsar (2004-2), Flora ve Fauna Saha Çalışması Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-3), Girdi-Çıktı Çalışmaları Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-4), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Mali Yapı ve Bankacılık Saha Çalışması Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-5), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Sanayi Anketleri Bulguları (basılmamış doküman).

- Dolsar (2004-6), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi CBS Veritabanı (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-7), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Nüfus Projeksiyon Çalışmaları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-8), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Toplumsal Yapı Alan Çalışmaları Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-9), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Hayvancılık Alan Çalışmaları Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-10), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Ulaşım Çalışmaları Bulguları (basılmamış doküman).
- Dolsar (2004-11), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Kademelenme Saha Çalışması Bulguları.
- DPT (2002-1), İller ve Bölgelere Göre Çeşitli Göstergeler, DPT, Ankara.
- DPT (2002-2), Sayılarla Türkiye Ekonomisi Gelişmeler (1980-2001) Tahminler (2002-2005), DPT, Ankara.
- DPT (2002-3), Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri, DPT, Ankara.
- DPT (2003-1), Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak) 2004- 2006, DPT, Ankara.
- DPT (2003-2), İller ve Bölgeler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler, DPT, Ankara.
- DPT (2003-3), İstatistiki Bölge Birimlerine Göre Çeşitli Göstergeler, DPT, Ankara.
- DPT (2003-4), Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu, DPT, Ankara.
- DPT (2003-5), Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), DPT, Ankara.
- DPT (2004-1), Mali Piyasalarda Gelişmeler, DPT, Ankara.
- DPT (2004-2), Temel Ekonomik Göstergeler, DPT, Ankara.
- DPT (2004-3), Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), DPT, Ankara.
- DPT (2004-4), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2003), DPT, Ankara.
- DPT (2004-5), İlçelerin Sosyo–Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT, Ankara.
- DPT (2004-6), Tarım Sektörünün GSMH İçindeki Payı (basılmamış doküman).
- DPT (2004-7), Temel Ekonomik Göstergeler, DPT, Ankara.
- DPT (2004-8), DPT web sitesi (www.dpt.gov.tr).
- DPT (2004-9), DPT web sitesi ([www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/duzey 12003.htm](http://www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/duzey%202003.htm)).
- DPT (2004-10), DPT web sitesi (www.dpt.gov.tr/bgyu/bgr/dig/elektrik.htm).
- DPT (2004-11), DPT web sitesi (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/trabbkp/trabbkp.htm>).
- DPT (2004-12), DPT web sitesi (www.dpt.gov.tr/bgyu/).
- DPT (2004-13), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2005 Yılı Programı, DPT, Ankara.
- DPT (2005-1), AB Bölgesel Programları Dairesi Başkanlığı Tarafından Hazırlanan “Ekonomik ve Sosyal Uyum Amaçlı AB Yardımları” ve “TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı” Hakkında Not (basılmamış doküman).
- DPT (2005-2), TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop), TR83 (Amasya, Çorum Samsun, Tokat) ve TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum) Düzey 2 Bölgeleri Bölgesel Kalkınma Programı Hakkında Not (basılmamış doküman).
- DPT (2005-3), Orta Vadeli Program (2006-2008), DPT, Ankara.
- DSİ (1980), Halk Sulamaları, DSİ, Ankara.
- DSİ (1999), Haritalı İstatistik Bülteni, DSİ, Ankara
- DSİ (2002), Türkiye’deki Baraj ve Hidroelektrik Santraller, DSİ, Ankara.
- DSİ (2003-1), Sulama Sonuçları Değerlendirme Raporları, DSİ, Ankara.
- DSİ (2003-2), Su Ürünleri Faaliyetleri, DSİ, Ankara.

- DSİ (2004-1), DSİ 2004 Yılı Ajandası, DSİ, Ankara.
- DSİ (2004-2), DSİ web sitesi. (<http://www.dsi.gov.tr>).
- DSİ (2004-3), V. Bölge Müdürlüğü 2004-2005 Program Bütçe Takdim Raporu, Ankara.
- FAO (2004) FAOSTAT Verileri, Fao web sayfası (<http://apps.fao.org/faostat>).
- Friedman, J. ve diğerleri (2004), Strategic Spatial Planning and the Longer Range, Planning Theory & Practice, Cilt 5 no:1, ss:49-67.
- Fresh Produce Journal, 5 Kasım 2004.
- Germain, H. (1981), Flora Des Diyatomé, Diatomophycées, Paris.
- Göle, Nilüfer (1998), “ Küçülen Dünyamızda Büyüyen Sivil Toplum”, Üç Sempozyum, Sivil Toplum Kuruluşları, İstanbul: Tarih Vakfı, s. 98-196.
- Göle, Nilüfer (2000) İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güler, H. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, 9 Kasım 2004 Sabah Gazetesi.
- Gümüşhacıköy Ticaret ve Sanayi Odası (2004), Sanayi Dokümanı 2004 (basılmamış doküman).
- Güner, A. (2000), Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol.11, Edinburg.
- Gür, M. O. (1997), Yeşilirmak Bentik Alg Florasının İncelenmesi, Gaziosman Paşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (basılmamış).
- HABITAT II (1996), Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı.
- Harita Genel Komutanlığı (2004),1/250 000 Ölçekli Sayısal Harita, Ankara.
- Hartman, H. (1990), “Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation” Women, Class and the Feminist Imagination, içinde Hansen ve Philipson (ed.), Temple University Press, Philadelphia.
- Havza Ticaret ve Sanayi Odası (2004), İmalat Sanayi İşletmeleri Üye Listesi 2004, (basılmamış doküman).
- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (2004), (basılmamış doküman), Ankara.
- KGM (2004-1), Devlet ve İl Yolları Uzunlukları 2001 (basılmamış doküman).
- KHGM (2004-1), Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri, KHGM, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-1), Kültür Envanteri, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü Verisi, (basılmamış doküman), Ankara..
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-2), Konaklama İstatistikleri (basılmamış doküman).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-3), Türkiye Turizm Master Planı – Tur Güzergahları ve Mola Noktaları (basılmamış doküman).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-4), Bilgi İşlem Daire Başkanlığı (basılmamış doküman).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2004-5), Turizm İstatistikleri (basılmamış doküman).
- ORKÖY (2004), ORKÖY Genel Müdürlüğü, İstatistik Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Samsun Tarım İl Müdürlüğü (2004), Hayvan Sayısına Ait 2003 Yılı Verileri (basılmamış doküman).
- TKİB (2003-1), Amasya Tarım Master Planı, TKİB, Ankara.
- TKİB (2003-2), Çorum Tarım Master Planı, TKİB, Ankara.
- TKİB (2003-3), Samsun Tarım Master Planı, TKİB, Ankara.
- TKİB (2003-4), Tokat Tarım Master Planı, TKİB, Ankara.
- TKİB (2004-1), II.Tarım Şurası Çalışma Belgesi, Ankara.
- TKİB (2004-2), Tarım İl Müdürlükleri Verileri (basılmamış doküman).
- Tokat Tarım İl Müdürlüğü (2004-1), Hayvan Sayısına Ait 2003 Yılı Verileri (basılmamış doküman).
- Tokat Tarım İl Müdürlüğü (2004-2), Yeşilirmak Nehri Kirlilik Analizleri Verileri (basılmamış doküman).
- Yüksek Planlama Kurulu (2006), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Resmi Gazete, 4 Şubat 2006 Sayı 26070.

